

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАЛЮЖНИЙ ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.85:343.575 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЮ
НАРКОТИКОВІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

081 «Право»

08 «Право»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Калюжний О.М.**

Науковий керівник **Крикун Вячеслав Віталійович**, доктор юридичних наук,
професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Калюжний О.М. Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». – Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2025.

Дисертацію є самостійною завершеною науковою працею, в якій на основі вивчення кримінологічної і кримінально-правової характеристики незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні та осіб, які їх вчиняють, аналізу відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних науковців, а також практики органів державної влади у порівнянні з досвідом інших країн, розроблено наукові положення, що комплексно вирішують важливе науково-прикладне завдання – запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

У дисертації досліджено проблематику незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в історичному розрізі, що дало змогу отримати науково-обґрунтовані знання про це суспільно небезпечне явище, його закономірності еволюціонування, становлення та трансформації, тенденції і специфіку розвитку. Зокрема, аналіз історичних джерел, предметом яких є незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, дозволив систематизувати ключові періоди їх формування в окремі етапи, зокрема: I. «Початковий етап». Цей період охоплював давні часи та пов'язаний з етноботанічними практиками стародавніх культур, де вживання наркотиків мало релігійний або медичний контекст; II. «Колоніальний етап». Цей період охоплював часи Середньовіччя і Відродження та включав в себе взаємодію з торгівлею та колоніальним експансіонізмом, що призвело до глобалізації торгівлі наркотиками; III. «Епоха наркотичного розквіту» (XIX – початок XX ст.). Цей період характеризується зростанням виробництва ринку наркотиків, а також їх доступність; IV. «Епоха наркотичної експансії» (XX ст.). Цей період відзначається

глобалізацією та транснаціональністю наркотичної злочинності; V. «Епоха війни проти наркотиків» (початок XXI ст. – дотепер). Це сучасний період, який відзначається систематичними та масштабними зусиллями багатьох країн світу у протидії незаконному посіву та обігу наркотиків.

Обґрунтовано, що незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні – це складне суспільно небезпечне та історично мінливе явище, в основі якого лежить неправомірне культивування рослин з вмістом наркотичних речовин. Цей кримінальний акт представляє загрозу не лише політичній, соціальній, правоохоронній та економічній стабільності держави, але й призводить до зростання проблеми наркотичної залежності у суспільстві, а також поширення корисливих та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, пов'язаних із добуванням коштів для придбання наркотиків, у тому числі й рослинного походження.

Надано кримінально-правову характеристику кримінальному правопорушенню у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в Україні, що, насамперед, передбачений ст. 310 КК України. Зокрема, визначено об'єктивні (об'єкт й об'єктивну сторону посіву або вирощування маку чи коноплі) та суб'єктивні ознаки (суб'єкт і суб'єктивну сторону посіву або вирощування маку чи коноплі). Ретельний аналіз кожного із зазначених елементів визначив зміст кримінально-правової характеристики ст. 310 КК України, на основі цього нами пропонується запровадити деякі зміни до ст. 310 КК України.

Досліджено стан кількісних та якісних показників незаконного посіву або вирощування маку та конопель в Україні протягом 2018–2024 рр. У процесі кримінологічного аналізу виявлено тенденцію до зростання рівня ступеню тяжкості цих кримінальних правопорушень у періоди загострення суспільно-політичної ситуації, зокрема під час воєнного стану. Так, у 2018 році було вчинено 1555 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, у 2019 році – 1610 (+4 %), у 2020 році – 1822 (+13 %), у 2021 році – 1419 (-8 %), у 2022 році – 1716 (+10 %), у 2023 році – 1024 (-34 %), у 2024 року зафіксовано

872 випадки (-10 %), що підтверджує тенденцію до подальшого зниження. Питома вага незаконного посіву або вирощування маку чи конопель у структурі кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів становить 4 %. У середньому кількість виявлених наркозлочинців у 1,5 рази менша за кількість облікованих кримінальних правопорушень. Станом на 2024 рік із 872 зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, 791 особам вручено повідомлення про підозру (90 %), при чому до суду направлено 739 обвинувальних актів (84 %). Коефіцієнт злочинної інтенсивності посіву або вирощування маку чи конопель упродовж досліджуваного періоду коливається від 3 до 4,5 кримінальних правопорушень на 100 тисяч населення. Найбільш ураженими регіонами залишаються Рівненська, Житомирська, Чернігівська та Полтавська області. Аналіз судової практики показав, що наркотиковмісні рослини використовувалися як предмет злочинів у такому співвідношенні: мак снотворний – 55 %, коноплі – 45 %.

З'ясовано кримінологічні ознаки і властивості осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні, що дало змогу побудувати узагальнений кримінологічний портрет цієї категорії суб'єктів: це особа чоловічої статті, як молодого, так і середнього віку (від 29 до 54 років), громадянин України, українець, мешканець міста, неодружений, з базовою середньою та професійною середньою освітою (70 %), на момент вчинення цього кримінально протиправного діяння ніде не працював та не навчався (75 %), вчиняв кримінальне правопорушення за місцем свого проживання. Близько 16 % осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні мали кримінально протиправний досвід, зокрема у сфері незаконного наркообігу. В 77 % випадків мотивом осіб вчиняти кримінальні правопорушення, передбачені ст. 310 КК України була їхня пристрасть до наркотичних засобів рослинного походження. Приблизно 2 % осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні діяли у складі організованих груп або злочинних організацій. Переважна більшість осіб вчиняли кримінальне

правопорушення, передбачене ст. 310 КК України у тверезому стані, тобто не перебували у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

Визначено, що під детермінантами незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні варто розуміти сукупність історичних, соціально-політичних, соціально-економічних, юридичних, організаційно-управлінських, медичних, духовно-психологічних, культурно-виховних та інформаційних факторів, що проходять у державі та суспільстві. Воєнний стан, економічна криза, демографічний занепад, що викликані військовою агресією РФ проти України, зумовили загострення усіх вазаних детермінант, що у результаті відзначилось на погіршенні кількісних та якісних показників кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України.

Стверджується, що вдосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є важливим завданням, що потребує комплексного підходу та рішучих кроків, особливо в умовах воєнного стану. Цей процес реалізується через цілеспрямовану діяльність державних органів, суспільства та окремих громадян, дозволяючи гуманно та з мінімальною шкодою для держави та суспільства вирішувати завдання щодо протидії цьому небезпечному явищу.

Констатовано, що значний антикриміногенний ефект на незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин здійснюють загальносоціальні заходи, зокрема: соціально-політичного, економічного, правового, організаційно-управлінського, медичного, духовно-психологічного, культурно-виховного, інформаційного та технічного характеру. Кожний із цих заходів сприяє зниженню рівня незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, підвищенню рівня безпеки та якості життя населення, а також зміцненню правопорядку на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях.

Встановлено, що важливим напрямом системи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 310 КК України виступає цілий комплекс спеціально-кримінологічних заходів. Якісне спеціально-кримінологічне запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні

включає: 1) проведення правоохоронними органами комплексних операцій, спрямованих на виявлення та ліквідація джерел незаконного обігу наркотичної сировини рослинного походження; 2) використання сучасних ГІС-технологій, що дають змогу відстежувати маршрути пересування наркоділків та узагальнювати інформацію щодо місць вирощування наркотиковмісних рослин; 3) систематичне проведення комплексних навчальних програм, підвищення професійної кваліфікації та вдосконалення оперативних навичок уповноважених осіб; 4) співпрацю суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України з освітніми та науковими установами для створення ефективної запобіжної системи; 5) модернізацію інформаційно-просвітницьких заходів, зокрема щодо інформування населення про ризики та наслідки незаконного культивування маку і конопель; 6) вдосконалення методів моніторингу соціальних мереж та інших Інтернет-ресурсів, які включають використання штучного інтелекту та машинного навчання, що дозволяє автоматично виявляти підозрілі активності та контент, пов'язаний з незаконним вирощуванням та збутом наркотиків; 7) використання позитивного міжнародного досвіду у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні; 8) міжвідомчу та міжнародну співпрацю у виявленні, попередженні і припиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України тощо.

Визначено, що значну роль у процесі вдосконалення заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин відіграє міжнародний досвід запобіжної діяльності щодо такого кримінального правопорушення. Нами з'ясовано, що досвід провідних країн світу у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин вміщує у собі найбільш результативні та всебічно виважені заходи. Зокрема, аналіз досвіду Америки, Австралії, окремих країн Азії, низки європейських країн та інших держав світу дозволив виокремити позитивні профілактичні антинаркотичні заходи, які можна запровадити у вітчизняну систему запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Сформульовано пропозиції з удосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану. Зокрема, вирішальне значення у зменшенні рівня незаконного посіву або вирощування маку чи конопель займає реалізація заходів, що включають: посилення законодавчої бази, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, підвищення дієвості роботи правоохоронних органів, блокування онлайн-каналів розповсюдження наркотиковмісних рослин, підтримку молодіжних програм, розвиток альтернативних економічних можливостей тощо. Успішна реалізація всіх цих заходів вимагає тісної співпраці між державними органами, науковими установами, міжнародними партнерами та громадськістю. Такий підхід дозволяє забезпечити громадську безпеку і публічний порядок, зменшити рівень незаконного посіву або вирощування маку чи конопель та створити сприятливі умови для соціально-економічного розвитку України.

Ключові слова: незаконний посів; незаконне вирощування; незаконне культивування; наркотиковмісні рослини; снотворний мак; коноплі; стаття 310 Кримінального Кодексу України; незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин; наркотична злочинність.

ABSTRACT

Kalyuzhny O.M. Prevention of illegal sowing or cultivation of narcotic plants in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for a Doctor Degree in Philosophy. Specialty 081 – Law. – Odesa State University of Internal Affairs, Odesa, 2025.

The thesis is an independent completed scientific work in which, based on the study of the criminological and criminal-legal characteristics of the illegal cultivation or cultivation of narcotic plants in Ukraine and the persons who commit them, the analysis of the relevant concepts of domestic and foreign scientists, as well as the practice of state authorities in comparison with the experience of other countries, scientific provisions have been developed that comprehensively solve an important scientific and applied task – the prevention of illegal cultivation and cultivation of narcotic plants in Ukraine.

The dissertation examines the issue of illegal cultivation or cultivation of drug-containing plants in a historical context, which made it possible to obtain scientifically based knowledge about this socially dangerous phenomenon, its patterns of evolution, formation and transformation, trends and specifics of development. In particular, the analysis of historical sources, the subject of which is illegal cultivation or cultivation of drug-containing plants, made it possible to systematize the key periods of their formation into separate stages, in particular: I. «Initial stage». This period covered ancient times and is associated with ethnobotanical practices of ancient cultures, where drug use had a religious or medical context; II. «Colonial stage». This period covered the Middle Ages and the Renaissance and included interaction with trade and colonial expansionism, which led to the globalization of drug trafficking; III. «The era of drug heyday» (XIX - early XX centuries). This period is characterized by the growth of drug market production, as well as their availability; IV. «The era of drug expansion» (XX century). This period is marked by the globalization and transnationality of drug crime; V. «The era of the war on drugs» (early XXI century - until now). This is a modern period, which is marked by systematic and large-scale efforts of many countries of the world to combat illegal cultivation and trafficking of drugs.

It is substantiated that illegal cultivation or cultivation of drug-containing plants in Ukraine is a complex socially dangerous and historically variable phenomenon, which is based on the illegal cultivation of plants containing narcotic substances. This criminal act poses a threat not only to the political, social, law enforcement and economic stability of the state, but also leads to an increase in the problem of drug addiction in society, as well as the spread of mercenary and mercenary-violent criminal offenses related to obtaining funds for the purchase of drugs, including those of plant origin.

A criminal-legal characteristic of the criminal offense in the form of illegal sowing or cultivation of poppy or hemp in Ukraine is provided, which is primarily provided for by Art. 310 of the Criminal Code of Ukraine. In particular, objective (object and objective side of sowing or cultivation of poppy or hemp) and subjective signs (subject and subjective side of sowing or cultivation of poppy or hemp) are determined. A thorough analysis of each of the specified elements determined the content of the criminal-legal characteristic of Art. 310 of the Criminal Code of Ukraine, on the basis of this we propose to introduce some changes to Art. 310 of the Criminal Code of Ukraine.

The state of quantitative and qualitative indicators of illegal sowing or cultivation of poppy and hemp in Ukraine during 2018–2024 was studied. In the process of criminological analysis, a tendency towards an increase in the level of these criminal offenses was revealed during periods of aggravation of the socio-political situation, in particular during martial law. Thus, in 2018, 1,555 criminal offenses were committed under Article 310 of the Criminal Code of Ukraine, in 2019 – 1,610 (+4%), in 2020 – 1,822 (+13%), in 2021 – 1,419 (-8%), in 2022 – 1,716 (+10%), in 2023 – 1,024 (-34%), in 2024 872 cases were recorded (-10%), which confirms the tendency towards a further decrease. The share of illegal sowing or cultivation of poppy or hemp in the structure of criminal offenses in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors is 4%. On average, the number of detected drug offenders is 1.5 times less than the number of registered criminal offenses. As of 2024, out of 872 registered criminal offenses provided for in Art. 310 of the Criminal

Code of Ukraine, 791 persons were served with a notice of suspicion (90%), with 739 indictments (84%) sent to court. The criminal intensity coefficient of sowing or cultivation of poppy or hemp during the studied period ranges from 3 to 4.5 criminal offenses per 100 thousand population. The most affected regions remain Rivne, Zhytomyr, Chernihiv and Poltava regions. An analysis of judicial practice showed that drug-containing plants were used as the subject of crimes in the following proportion: opium poppy – 55%, cannabis – 45%.

The criminological signs and properties of persons who commit illegal sowing or cultivation of poppy or cannabis in Ukraine were identified, which made it possible to build a generalized criminological portrait of this category of subjects: this is a male person, both young and middle-aged (from 29 to 54 years old), a citizen of Ukraine, Ukrainian, a resident of the city, unmarried, with basic secondary and vocational secondary education (70%), at the time of committing this criminally unlawful act, did not work or study anywhere (75%), committed a criminal offense at his place of residence. About 16% of persons who committed illegal sowing or cultivation of narcotic plants in Ukraine had criminally unlawful experience, in particular in the field of illegal drug trafficking. In 77% of cases, the motive of persons to commit criminal offenses provided for in Article 310 of the Criminal Code of Ukraine was their passion for narcotic drugs of plant origin. Approximately 2% of persons who committed illegal sowing or cultivation of poppy or hemp in Ukraine acted as part of organized groups or criminal organizations. The vast majority of persons committed a criminal offense provided for in Article 310 of the Criminal Code of Ukraine in a sober state, that is, they were not in a state of alcoholic, narcotic or other intoxication.

It is determined that the determinants of illegal sowing or cultivation of narcotic plants in Ukraine should be understood as a set of historical, socio-political, socio-economic, legal, organizational and managerial, medical, spiritual and psychological, cultural and educational and informational factors occurring in the state and society. Martial law, economic crisis, demographic decline caused by the military aggression of the Russian Federation against Ukraine, led to an exacerbation of all the above-mentioned determinants, which as a result was noted in the deterioration of the

quantitative and qualitative indicators of the criminal offense provided for in Article 310 of the Criminal Code of Ukraine.

It is argued that improving the system for preventing illegal sowing or cultivation of narcotic plants in Ukraine is an important task that requires a comprehensive approach and decisive steps, especially in conditions of martial law. This process is implemented through the purposeful activities of state bodies, society and individual citizens, allowing humanely and with minimal harm to the state and society to solve the tasks of countering this dangerous phenomenon.

It has been established that a significant anti-criminogenic effect on the illegal sowing or cultivation of drug-containing plants is carried out by general social measures, in particular: socio-political, economic, legal, organizational and managerial, medical, spiritual and psychological, cultural and educational, informational and technical. Each of these measures contributes to reducing the level of illegal sowing or cultivation of drug-containing plants, increasing the level of safety and quality of life of the population, as well as strengthening law and order at the national, regional and local levels.

It has been established that an important direction of the system of preventing criminal offenses, provided for in Article 310 of the Criminal Code of Ukraine, is a whole complex of special criminological measures. High-quality special-criminological prevention of illegal sowing or cultivation of poppy or hemp in Ukraine includes: 1) conducting comprehensive operations by law enforcement agencies aimed at identifying and eliminating sources of illegal trafficking of narcotic raw materials of plant origin; 2) using modern GIS technologies that make it possible to track drug traffickers' travel routes and summarize information about places where narcotic plants are grown; 3) systematically conducting comprehensive training programs, improving professional qualifications and improving operational skills of authorized persons; 4) cooperation between subjects of criminal offense prevention provided for in Article 310 of the Criminal Code of Ukraine with educational and scientific institutions to create an effective preventive system; 5) modernization of information and educational activities, in particular, informing the population about the risks and consequences of

illegal cultivation of poppy and hemp; 6) improving methods for monitoring social networks and other Internet resources, which include the use of artificial intelligence and machine learning, which allows for the automatic detection of suspicious activities and content related to the illegal cultivation and sale of drugs; 7) using positive international experience in preventing the illegal cultivation or cultivation of drug-containing plants in Ukraine; 8) interdepartmental and international cooperation in detecting, preventing and terminating a criminal offense provided for in Article 310 of the Criminal Code of Ukraine, etc.

It was determined that a significant role in the process of improving measures to prevent the illegal cultivation or cultivation of narcotic plants is played by international experience in preventive activities regarding such a criminal offense. We found that the experience of leading countries in the world in preventing the illegal cultivation or cultivation of narcotic plants contains the most effective and comprehensively balanced measures. In particular, an analysis of the experience of America, Australia, individual Asian countries, a number of European countries and other countries of the world allowed us to identify positive preventive anti-drug measures that can be introduced into the domestic system for preventing the illegal cultivation and cultivation of narcotic plants.

Proposals are formulated to improve the system for preventing the illegal cultivation or cultivation of narcotic plants in Ukraine under martial law. In particular, the implementation of measures that are crucial in reducing the level of illegal sowing or cultivation of poppy or hemp is: strengthening the legislative framework, introducing modern information and analytical technologies, increasing the effectiveness of law enforcement agencies, blocking online channels for the distribution of narcotic plants, supporting youth programs, developing alternative economic opportunities, etc. The successful implementation of all these measures requires close cooperation between state bodies, scientific institutions, international partners and the public. This approach allows ensuring public safety and public order, reducing the level of illegal sowing or cultivation of poppy or hemp, and creating favorable conditions for the socio-economic development of Ukraine.

Key words: *illegal sowing; illegal cultivation; narcotic plants; hypnotic poppy; hemp; Article 310 of the Criminal Code of Ukraine; illicit trafficking in narcotic drugs and psychotropic substances; drug crime.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Калюжний О.М. Міжнародний досвід запобігання та протидії незаконному посіву і вирощуванню наркотиковмісних рослин. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2023. С. 18-24.

2. Калюжний О.М. Сучасний стан та основні тенденції вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 216-226.

3. Калюжний О.М. Загальносоціальне запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин наркотичного походження в Україні. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 377-384.

4. Калюжний О.М. Деякі напрями оптимізації системи запобігання незаконному посіву або вирощування маку чи конопель в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 568-575.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Калюжний О.М. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні як соціальна та криминологічна проблема. *Кримінально-правові, криминологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 листопада 2023 р.)*. Одеса: ОДУВС, 2023. С.73-77.

6. Калюжний О.М. Історико-правовий нарис виникнення проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. *Державно-правові засади формування безпечного середовища в Україні: сучасні виклики*. матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.188-193.

7. Калюжний О.М. Запобігання незаконному наркообігу рослинного походження в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року).* Кропивницький, 2024. С. 245- 248.

8. Калюжний О.М. Специфічні риси осіб, які вчиняють незаконне культивування наркотиковмісних рослин в Україні. *Державно-правові засади формування безпечного середовища в Україні в умовах сучасних викликів.* матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 26-29.

ПЛАН

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	17
ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА НЕЗАКОННОГО ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЯ НАРКОТИКОВМІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ.....	30
1.1. Стан наукової розробки проблеми запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.....	30
1.2. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні як об'єкт кримінологічного пізнання.....	55
1.3. Зарубіжний досвід запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин.....	77
Висновки до першого розділу.....	98
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЯ НАРКОТИКОВМІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ.....	102
2.1. Кількісно-якісне вимірювання незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні.....	102
2.2. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні.....	127
2.3. Особливості детермінації незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні.....	149
Висновки до другого розділу.....	169
РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЮ НАРКОТИКОВМІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ.....	171
3.1. Заходи загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.....	171
3.2. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.....	192

3.3. Шляхи вдосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану.....	211
Висновки до третього розділу.....	230
ВИСНОВКИ.....	233
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	245
ДОДАТКИ.....	282

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВНЗ – Вищий навчальний заклад

«ДНР» – «Донецька народна республіка»

ДСНС України – Державна служба України з надзвичайних ситуацій

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – Засоби масової інформації

ЗСУ – Збройні Сили України

ЗУ – Закон України

КК України – Кримінальний Кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний Кодекс України

«ЛНР» – «Луганська народна республіка»

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ООН – Організація Об'єднаних Націй

СБУ – Служба безпеки України

США – Сполучені Штати Америки

рф – російська федерація

ФБР – Федеральне бюро розслідувань

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні є одним із найбільш небезпечних проявів злочинності, що становить серйозну загрозу для безпеки українського суспільства та держави. Ця проблема має багатовимірний характер, підриваючи основи соціальної стабільності, становлячи ризики для здоров'я населення, генофонду нації, публічного порядку, громадської безпеки та національної економіки. Особливо гостро ця проблема постає в умовах сучасних викликів, пов'язаних із повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України. Зокрема, ослаблення державного контролю на тимчасово окупованих і прифронтових територіях, дестабілізація соціальних структур, зростання корупційних ризиків – усі ці фактори сприяли збільшенню масштабів посіву та вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. Використання прихованих територій та важкодоступних місць для посіву і вирощування наркотиковмісних рослин ускладнює їх виявлення, перетворюючи цю проблему на одну з найскладніших для правоохоронних органів.

Однією з ключових особливостей ситуації в Україні є наявність власної сировинної бази для посіву і вирощування наркотиковмісних рослин. Специфіка географічного розташування, родючі ґрунти та сприятливі кліматичні умови дозволяють вирощувати мак та коноплі, які можуть використовуватися як у медичних, так і в нелегальних цілях. Особливо це стосується віддалених регіонів, де контроль із боку держави є недостатнім, а посіви можуть приховано культивуватися на значних площах.

Аналіз статистичних даних, оприлюднених Офісом Генерального прокурора України, вказує, що незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин є першим етапом механізму наркоторгівлі. Зокрема, у 2018 році було зафіксовано 1555 кримінальних правопорушень за ст. 310 КК України. У 2019 році кількість зросла на 4 % і становила 1610 випадків, а в 2020 році — до 1822 (+13 %). Однак у 2021 році зафіксовано зниження до 1419 випадків (-8 %), що стало позитивним сигналом. Проте ця тенденція була тимчасовою: у 2022 році кількість правопорушень знову зросла на 10 %, досягнувши 1716. У 2023 році спостерігалось значне зниження — до 1024 (-34

%), а в 2024 році зафіксовано 872 випадки (-10 % порівняно з 2023 роком). Загалом, із 2018 по 2022 рік кількість правопорушень зростала, у тому числі й через складні соціально-економічні та політичні умови, зокрема воєнний стан. Хоча останні два роки демонструють тенденцію до зниження, проблему не можна вважати вирішеною через її високий рівень латентності.

Незаконний посів чи вирощування наркотиковмісних рослин – це не лише проблема окремих регіонів або соціальних груп, а загроза національного масштабу, яка потребує комплексного підходу до її вирішення. Посилення ефективності правоохоронної діяльності, удосконалення законодавства, боротьба з корупцією та реалізація профілактичних заходів серед населення – це лише частина кроків, які необхідно здійснити в умовах воєнного стану. Особливу увагу слід приділити стабілізації контролю на деокупованих територіях та забезпеченню економічної стійкості країни, адже тільки за таких умов можливо ефективно протидіяти цьому явищу та мінімізувати його вплив на українське суспільство.

Науковим підґрунтям для обрання та обґрунтування теми наукового дослідження стали наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як: С.В. Албула, А.В. Андрушка, А. М. Бабенка, О. М. Бандурки, В.С. Батиргарєєвої, Ю.В. Бауліна, В.М. Бесчастного, А. Б. Благої, І. Г. Богатирьова, В.В. Василевича, А.А. Габіані, Є.О. Гладкової, В. В. Голіни, Б. М. Головкіна, Д.В. Головіна, В. К. Грищука, М.М. Давидової, І.М. Даньшина, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, В.І. Женунтія, А.П. Закалюка, А.В. Козара, О.В. Козаченка, В.Я. Конопельського, М.В. Корнієнка, В.В. Кузика, Л.М. Кулик, І.П. Лановенка, О.В. Мазуренка, В.О. Меркулової, Д.А. Морозова, А.А. Музики, Є.С. Назимка, К.Ю. Писаренка, Ю.Г. Пономаренка, Е.В. Расюка, С.П. Рашевського, В.М. Смітєнко, В.Я. Тація, В.О. Тулякова, Є.В. Фесенка, М.І. Хавронюка, А.С. Чепурка, В.В. Чернєя, І.М. Чекмарьової, В.В. Шаблистого, В. І. Шакуна, О.О. Шкути, Д.О. Штанька та багатьох інших науковців.

Окремі результати досліджень у сфері запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні останніми роками знайшли своє відображення у дисертаціях: А.М. Бабенка «Запобігання органами

внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин» (Київ, 2007 р.); А.В. Козара «Кримінологічна характеристика та запобігання Національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель» (Харків, 2020 р.); С.П. Рашевського «Регіональна модель запобігання наркозлочинності (за матеріалами Дніпропетровської області)» (Дніпро, 2017 р.); О.В. Мазуренка «Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України» (Одеса, 2023 р.); С.В. Яковлевої «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього» (Хмельницький, 2023 р.).

Зазначені автори зробили значний внесок у теорію кримінології, кримінального та кримінально-виконавчого права, створивши загальне наукове підґрунтя для подальших досліджень незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. Проте недостатня урегульованість багатьох правових питань щодо функціонування механізму запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану, нагальна потреба у формуванні ефективної моделі координації дій правоохоронних та інших державних органів, що беруть участь у цьому процесі, відсутність єдності наукових поглядів щодо порушеної проблематики обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження у науковому та практичному відношенні.

З огляду на викладене, запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних речовин в Україні набуло значущості з точки зору вивчення його сучасного стану і тенденцій та розробки нових підходів у протидії кримінальному правопорушенню цього виду в умовах воєнного стану.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація узгоджується з Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених

постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30 квітня 2024 року. Дисертаційне дослідження відповідає Пріоритетним напрямам розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності (відповідно до Закону України від 12 січня 2023 року №2859-IX зі змінами); Тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454). Дисертаційне дослідження проводиться у межах науково-дослідних робіт Одеського державного університету внутрішніх справ «Пріоритетні напрямки розвитку реформування правоохоронних органів в умовах розгортання демократичних процесів у державі» (державний реєстраційний номер №0116U006773), а також науково-дослідницької роботи кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ «Забезпечення кримінально-правової діяльності суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням в інтересах кримінального судочинства» (протокол Вченої ради ОДУВС №2 від 23.09.2024 р.) та згідно з планом науково-дослідницької роботи кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи запобігання злочинності» (державний реєстраційний номер № 012U002156). Тему дисертації затверджено Вченою радою Одеського державного університету внутрішніх справ 26 вересня 2023 року (протокол № 2).

Мета і завдання дослідження. *Метою* дослідження є теоретичне узагальнення та вирішення комплексної науково-прикладної задачі запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні за допомогою кримінологічних засобів, що полягає у формулюванні науково-обґрунтованих пропозицій та рекомендацій, спрямованих на удосконалення відповідної юридичної практики.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- вивчити сучасний стан наукової розробки проблеми запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;
- надати характеристику незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;

- дослідити зарубіжний досвід запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;
- охарактеризувати кількісно-якісні показники незаконного посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;
- встановити кримінологічну характеристику осіб, які вчинили незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні;
- виявити особливості детермінації незаконного посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;
- визначити заходи загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;
- представити концептуальне бачення заходів спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;
- запропонувати шляхи вдосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

Предметом дослідження є кримінологічна характеристика та запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

Методи дослідження. Методи дослідження обрано відповідно до мети та завдань дисертаційного дослідження. Їх застосування забезпечило глибоке вивчення проблеми незаконного посіву чи вирощування наркотиковмісних рослин в Україні та формування обґрунтованих рекомендацій щодо її вирішення. У роботі використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: *системно-структурний метод* використовувався для комплексного аналізу сутності цього явища, його основних характеристик, причинно-наслідкових зв'язків та факторів, що сприяють його поширенню. Завдяки цьому методу було розроблено заходи з протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин (розділи 1–3); *метод історичного аналізу* дозволив простежити розвиток нормативно-правового регулювання та правозастосовної

практики у сфері протидії цьому явищу. Також він використовувався для дослідження еволюції теоретичних підходів до розв'язання цієї проблеми (підрозділи 1.1, 1.2); *метод логічного аналізу* сприяв систематизації понятійно-категоріального апарату і визначені кримінологічної характеристики незаконного посіву чи вирощування наркотиковмісних рослин, що сприяло розкриттю специфіки цього виду злочинності (розділ 2); *нормативно-правовий метод* став основним інструментом для дослідження законодавчих актів та державних програм, спрямованих на запобігання цьому явищу. Окрім того, він застосовувався для оцінки функцій та повноважень органів, відповідальних за реалізацію запобіжних заходів (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3., 3.1, 3.2, 3.3); *соціологічні методи*, зокрема опитування та анкетування, які дозволили вивчити громадську думку щодо масштабів поширення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, а також оцінити ефективність заходів протидії (підрозділи 2.1–2.3, 3.1–3.3); *порівняльно-правовий метод* сприяв аналізу позитивного досвіду інших держав у протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, що дало змогу виділити найефективніші практики для їх адаптації в Україні (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3); *психологічний метод* застосовувався для визначення характерних рис і мотивацій осіб, які займаються незаконним посівом чи вирощуванням наркотиковмісних рослин. Це дозволило сформулювати рекомендації щодо профілактичної роботи з такими особами (підрозділ 2.2); *функціонально-системний метод* використовувався для структуризації інформації про цей вид злочинності та створення системи рекомендацій для вдосконалення заходів із запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин (розділи 1–3); *метод моделювання* став важливим інструментом у побудові теоретичних моделей і прогнозуванні розвитку цього явища, а також у розробці рекомендацій з удосконалення системи протидії (розділи 1–3); застосування *контент-аналізу* дало змогу дослідити матеріали судової практики, що стосуються справ про незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, та інтерпретувати отримані дані у межах наукового дослідження (розділи 1–3); *метод статистичного аналізу* забезпечив опрацювання емпіричних даних, що дозволило оцінити динаміку, структуру і

регіональні особливості цього виду злочинності, а також провести кількісний аналіз результатів соціологічних досліджень (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.3); *графічно-аналітичний метод* – для представлення результатів дослідження у вигляді графіків, діаграм, таблиць, що полегшує сприйняття даних та висновків (Додатки).

Теоретичну основу дослідження становлять результати наукових праць вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі кримінології, кримінального права, історії, ботаніки, агрономії, соціології, психології, статистики, хімії та інших наук, що мають безпосереднє відношення до теми дисертаційного дослідження.

Нормативно-правову базу дослідження становлять Конституція України, Кримінальний Кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, міжнародні конвенції та підзаконні нормативно-правові акти, що регулюють запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

Емпіричну базу дослідження становлять відомості кримінально-правової статистики Офісу Генерального прокурора України про стан і структуру злочинності та осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення в Україні за 2019-2024 рр.; результати вивчення судових вироків за матеріалами кримінальних проваджень щодо незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних речовин в Україні за 2019-2024 рр.; статистична звітність Державного комітету статистики України за 2019-2024 рр.; матеріали анкетування працівників правоохоронних органів, які безпосередньо займаються запобіганням незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні; повідомлення на інформаційних Інтернет-порталах про стан кримінальних правопорушень у сфері незаконного посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні за 2019-2024 рр.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших досліджень, в якому представлено ґрунтовну кримінологічну характеристику, систему детермінант та запропоновано заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану. Проведене дослідження дало обґрунтувати нові

положення, висновки і рекомендації, що мають як теоретичне, так й практичне значення, зокрема:

уперше:

- систематизовано ключові етапи дослідження незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, які охоплюють історичний розвиток цього явища. Перший етап – це початковий. Цей етап охоплює давні часи та пов'язаний з етноботанічними практиками стародавніх культур, де вживання наркотиковмісних рослин мало релігійний або медичний контекст. Другий етап – колоніальний. Цей період охоплював часи Середньовіччя і Відродження, що включав взаємодію з торгівлею та колоніальним експансіонізмом, які призвели до глобалізації торгівлі наркотиками. Третій етап – епоха наркотичного розквіту (XIX – початок XX ст.). Цей період характеризується зростанням виробництва і доступності наркотиків, а також формуванням організованого ринку наркотичних засобів. Четвертий етап – епоха наркотичної експансії (XX ст.). Відзначається глобалізацією наркотичної злочинності та формуванням транснаціональних кримінальних мереж. П'ятий етап – епоха боротьби проти наркотиків (початок XXI ст. – дотепер). Сучасний період, у якому багато країн світу систематично й масштабно протидіють незаконному посіву та обігу наркотиковмісних рослин через посилення законодавства та міжнародне співробітництво. Ця систематизація дала змогу розкрити еволюцію проблеми незаконного вирощування наркотиковмісних рослин у контексті глобальних соціально-економічних та правових змін;

- запропоновано авторське тлумачення «незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану як об'єкта кримінологічного дослідження»: це складний кримінологічний феномен із високим рівнем суспільної небезпеки, що полягає у неправомірному культивуванні рослин, які містять активні наркотичні речовини, заборонені або суворо регламентовані законом. Його небезпечність зумовлена підривом економічної та правоохоронної стабільності, сприянням наркозалежності та пов'язаним із цим поширенням інших кримінальних правопорушень. В умовах

воєнного стану феномен посилюється через обмеження контролю на окремих територіях, що полегшує діяльність правопорушників і ускладнює їх притягнення до відповідальності;

- наведено кримінологічну характеристику незаконного посіву або вирощування маку та конопель в Україні, з урахуванням умов воєнного стану, що свідчить про стабільно негативну криміногенну обстановку у цій сфері. Це проявляється у специфіці структури правопорушень (домінування посіву маку – 55 %, порівняно з вирощуванням конопель – 45 %), їх негативній динаміці у певні періоди (зростання до 1822 випадків у 2020 році та до 1716 у 2022 році), високій латентності, виражених територіальних відмінностях (зокрема, високий рівень зафіксовано у Рівненській, Житомирській, Чернігівській та Полтавській областях), а також значному впливі цих кримінально протиправних діянь на криміногенну ситуацію в регіонах. Важливою ознакою є зростання кількості таких правопорушень у періоди суспільно-політичної напруженості, зокрема в умовах воєнного стану. Насамперед, у 2022 році кількість випадків зросла на 10 % порівняно з 2021 роком. Водночас, у 2023 – 2024 році зафіксовано тенденцію до зниження (1024 та 872 випадки відповідно). Питома вага цих кримінальних правопорушень у загальній структурі наркозлочинності становить 4 %, а коефіцієнт злочинної інтенсивності коливається від 3 до 4,5 випадків на 100 тисяч населення. Зазначені кримінальні правопорушення часто мають організовані форми та створюють серйозну загрозу;

- надано узагальнений кримінологічний портрет особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану: це особа чоловічої статті, як молодого, так і середнього віку (від 29 до 54 років), громадянин України, переважно української національності, який проживає у міському середовищі, з базовою середньою або професійно-технічною освітою (70 %), який на момент вчинення правопорушення ніде не працював й не навчався (75 %). Більшість кримінальних правопорушень було скоєно за місцем проживання правопорушників, і близько 16 % з них вже мали кримінальний досвід, переважно у сфері незаконного обігу наркотиків. У 77 %

випадків основним мотивом до вчинення правопорушень, передбачених ст. 310 КК України було прагнення забезпечити власну потребу у наркотичних засобах рослинного походження. Лише 2 % зловмисників діяли у складі організованих груп або злочинних угруповань. Переважна більшість осіб вчиняли таке кримінально протиправне діяння у тверезому стані, не перебуваючи під дією алкоголю чи наркотичних речовин;

удосконалено:

- сучасні наукові положення щодо проблем запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, з урахуванням комплексних досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених у галузі кримінології, кримінального права, а також вивчення цієї проблематики з інших спеціальностей, зокрема викладених у посібниках, методичних рекомендаціях та наукових статтях різних історичних періодів;

- конструкцію ст. 310 КК України, зокрема пропонується доповнити вказані у ч. 2 ст. 310 КК України кваліфікуючі ознаки, а саме після слів «незаконне вирощування снотворного маку в кількості п'ятисот і більше рослин чи конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин» наступним текстом «та/або незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель вчинений в умовах воєнного або надзвичайного стану»;

- теоретичні уявлення про систему детермінант незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні шляхом комплексного аналізу соціальних, економічних, політичних, культурних, психологічних та інших факторів, що значно загострюються в умовах воєнного стану і сприяють поширенню цього явища;

- теоретико-прикладні положення системи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні на основі комплексного підходу з урахуванням особливостей сучасних викликів та специфіки воєнного стану;

дістало подальшого розвитку:

- класифікація осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні, з урахуванням мотиваційних та соціальних чинників: а) економічно вмотивовані; б) медично вмотивовані; в) емоційно нестійкі; г) особи з вразливим становищем;

- наукове бачення застосування міжнародного досвіду запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні з урахуванням особливостей воєнного стану, що передбачає адаптацію найкращих практик до національних реалій, інтеграцію інноваційних методів моніторингу, посилення правового регулювання та забезпечення ефективної взаємодії державних і громадських інституцій;

- рекомендації щодо вдосконалення системи заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні на основі інтегрованого підходу, зокрема шляхом консолідації правових, технологічних, соціальних, економічних та інших аспектів, що передбачають посилення законодавства, впровадження сучасних технологій моніторингу, підвищення ефективності правоохоронної діяльності, блокування онлайн-каналів збуту, підтримку молодіжних програм, розвиток альтернативних економічних можливостей тощо.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені у дослідженні висновки і пропозиції можуть бути використані у:

- *науково-дослідній діяльності* – як підґрунтя для подальших наукових досліджень кримінологічних аспектів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні (акт впровадження у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ від 10.01.2025 р.);

- *правотворчій діяльності* – під час розробки змін і доповнень до законодавчих та інших нормативно-правових актів, що регулюють планування і програмування запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;

- *правозастосовній сфері* – як науково обґрунтовані заходи щодо підвищення ефективності діяльності з профілактики та запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні;

- *навчальному процесі* – під час підготовки відповідних наукових, навчально-методичних видань та проведенні занять із навчальних дисциплін «Кримінологія», «Кримінологія та профілактика кримінальних правопорушень», «Кримінальне право України» (акт впровадження у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ від 17.01.2025 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дисертації автором оприлюднено у виступах на всеукраїнських науково-практичних конференціях і «круглих столах»: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності» (м. Одеса, 24 листопада 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні: сучасні виклики» (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року); Всеукраїнській науковій конференції «Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні в умовах сучасних викликів» (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано в 8 наукових працях, з яких: 4 – статті в наукових фахових виданнях України, 4 – тези матеріалів конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 319 найменувань, 21 додатків. Повний обсяг дисертації становить 305 сторінок, з яких: основний текст – 227 сторінок, список використаних джерел – 37 сторінок, додатки – 24 сторінки.

РОЗДІЛ 1. СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВА ПРИРОДА НЕЗАКОННОГО ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЯ НАРКОТИКОВІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукової розробки проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні

В останній період часу епідемія наркоманії в Україні набуває ознак широкомасштабного асоціального явища, що призводить до маси негативних наслідків. У світі немає жодної країни, яка б могла доказово заявити, що їй вдалося подолати це зло. Не становить винятку й Україна, в якій ситуація загострюється наявністю власної сировинної бази наркотиків рослинного походження. Сьогодні, коли Україна піддана повномасштабній збройній агресії з боку РФ, окремі території Донецької, Луганської, Запорізької, Херсонської області є тимчасово окупованими, а АР Крим та місто Севастополь – анексовані російською федерацією, стан і тенденції розвитку наркотичної ситуації в Україні має велике значення. Ці чинники призводять до зміцнення каналів контрабанди наркотиків, що призводить до суттєвих наслідків не лише на національному, а й на регіональному рівні. Ситуація на окупованих територіях розвивається відповідно до тенденцій, типових для російського ринку наркотиків, для якого характерним є широке розповсюдження героїну афганського походження та інших сильнодіючих речовин. Тому й не дивно, що на сьогоднішній день особливо актуальним є вивчення проблеми незаконного обігу наркотиків, у тому числі й пов'язаної з посівом і вирощуванням наркотиковмісних рослин, а також розроблення на цій основі ефективних заходів протидії цьому виду злочинності.

Всебічне пізнання теоретико-прикладних засад запобігання незаконному посіву чи вирощуванню наркотичних речовин рослинного походження в Україні визначає необхідність глибокого вивчення стану наукової розробки цієї проблеми. Варто зазначити, що ця суспільно небезпечна проблема формувалась протягом кількох десятиліть, а її основу становить істотна недооцінка з боку держави реальних та потенційних наркотичних загроз. Нині існує певна кількість робіт, в яких висвітлено проблемні аспекти запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. З урахуванням різноманітних

методологічних підходів до класифікації наукових досліджень у сфері запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотичних речовин рослинного походження пропонується розглядати такі наукові надбання за різними критеріями. Зокрема, з метою більш детального вивчення цієї проблематики, слід провести аналіз наукових праць українських вчених та закордонних дослідників, розмежовуючи їх для подальшого подання. Почати розгляд інформації доцільно з українських наукових праць, де праці будуть систематизовані за хронологічним принципом, враховуючи дату їх публікації. Після завершення аналізу внутрішніх джерел слід звернутися до наукових праць закордонних вчених, також представляючи їх у хронологічному порядку. Такий підхід до класифікації наукових праць є універсальним і надає можливість здійснити більш системний та комплексний аналіз цієї проблематики.

Своєрідним науково-методологічним надбанням для вивчення проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин є дисертаційне дослідження О.В. Козаченко «Поняття предмету наркотизму і його кримінально-правове значення» (2000 р.). Концептуальною метою дисертації є теоретична розробка і обґрунтування необхідності наукової класифікації предметів, які можуть бути об'єктом незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Зокрема, проаналізовано етапи і теперішній стан міжнародної внутрішньої державної правової боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; теоретично обґрунтовано необхідність введення в чинне законодавство поряд з поняттям «наркоманія» поняття «токсикоманія»: систематизовано класифікацію наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; узагальнено і класифіковано предмет злочинних посягань, використовуючи комплексний метод; розроблено практичні рекомендації правоохоронним органам з визначення сукупного розміру вилучених наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; сформульовано та обґрунтовано пропозиції відносно вдосконалення чинного законодавства [88].

Серед праць, в яких висвітлювались деякі аспекти запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин наркотичного походження варто згадати дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Д.О. Штанько на тему: «Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді» (2003 р.). У роботі надано соціально-правову характеристику незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, а також оцінено ефективність заходів щодо протидії цьому явищу. Здійснено комплексний аналіз нормативно-правового регулювання та вивчено систему адміністративно-правового контролю над незаконним обігом вказаних засобів і речовин. Визначено організаційні принципи та шляхи боротьби з наркотиками серед молоді. Проаналізовано міжнародний досвід у протидії наркоманії для можливого впровадження ефективних заходів у національній боротьбі з цим суспільно небезпечним явищем, а також сформульовано пропозиції з удосконалення організаційно-правових заходів протидії [230].

Науково-обґрунтованим дослідженням, що присвячене злочинності наркотичного спрямування, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, є дисертація на тему: «Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу» (2004 р.), яка підготовлена Ю.Г. Пономаренком. У праці представлено кримінологічну та кримінально-правову характеристику незаконного обігу в Україні, його причини та умови, надано розгорнуту характеристику осіб, які вчиняють злочини у цій сфері, запропоновано авторську систему запобігання цій категорії злочинів. Автором приділялася увага аналізу кількісно-якісних параметрів наркозбуту в Україні, узагальнено дані щодо місць їх вчинення та розглянуто окремі аспекти регіональних змін у структурі та динаміці цих кримінальних правопорушень [168].

Велику увагу проблемі незаконного виробництва наркотичних засобів, у тому числі й рослинного походження приділяв Р.М. Павленко. У своїй науковій праці на тему: «Попередження органами внутрішніх справ незаконного

виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин» (2004 р.) ним здійснено аналіз історичного розвитку проблеми незаконного наркотичного виробництва, у тому числі й рослин наркотичного походження. Досліджено фактори та передумови, які сприяли поширенню нелегального виробництва наркотиків, як рослинного, так і синтетичного походження, у різних регіонах світу. У роботі запропоновано конкретні заходи та стратегії для попередження нелегального виробництва наркотиків, у тому числі й рослинного походження. Крім того, дисертація містить конкретні пропозиції щодо вдосконалення кримінального та адміністративного законодавства з метою більш ефективного запобігання незаконному обігу наркотичних засобів. Враховуючи зростаючі тенденції цього явища, висунуті рекомендації можуть слугувати основою для розробки нових правових механізмів та стратегій контролю за проблемою у сфері незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин [160].

Важливо відзначити й кандидатську дисертацію Е.В. Расюк на тему: «Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні» (2005 р.). У рамках свого дослідження автор визначила зміст, специфічні характеристики та актуальні проблеми, пов'язані з кримінологічним аспектом і запобіганням транснаціонального наркобізнесу в Україні. Здійснено кримінологічне дослідження цього явища та визначено його вплив на розвиток інших форм кримінально протиправної діяльності, розглянуто проблеми детермінації і надано кримінологічний аналіз міжнародних кримінальних груп, що займаються транснаціональним наркобізнесом в Україні. У роботі обґрунтовано заходи загальносоціального та спеціально-кримінологічного запобігання транснаціональному наркобізнесу. Автором було запропоновано механізм міжнародного співробітництва в сфері запобігання та протидії цьому виду організованої злочинності [187]. У зазначеній кандидатській дисертації, Е.В. Расюк опосередковано розглядала аспекти, пов'язані з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, оскільки ці питання є невід'ємною складовою транснаціонального наркобізнесу. Її дослідження робить певний внесок у розуміння кримінологічних аспектів

транснаціонального наркобізнесу, що, у свою чергу, може мати важливе значення для вивчення та запобігання незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

Дослідження В.Г. Пшеничного «Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика)» (2005 р.) представляє собою вагомий внесок у розуміння проблем наркотизму в українському суспільстві. Автор, хоча не прямо, але опосередковано розглядає аспекти, пов'язані з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, розкриваючи питання, які можуть впливати на динаміку наркотичної ситуації. Так, у дослідженні визначено важливість міжнародного взаємодії у боротьбі з незаконним обігом наркотиків, демонструючи як міжнародні організації та інстанції активно сприяють протидії цьому явищу. Автор звертає увагу на вивчення детермінант поширення наркоманії в Україні, намагаючись визначити основні і безпосередні чинники впливу. У своїй роботі автор не лише аналізує проблему, але й пропонує конкретні заходи загальної та спеціально-кримінологічної профілактики для протидії наркотизму та наркоманії. Це підкреслює практичний підхід дослідження та його спрямованість на реальні заходи з попередження та протидії цьому соціальному явищу. Зазначено аспекти міжнародного співробітництва, а також визначено фактори, які можуть обмежувати успіх співпраці між країнами у боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Такий обґрунтований підхід робить дисертацію актуальною та важливою для наукового та практичного використання в галузі протидії наркотизму [184]. Його дослідження додає важливий вимір до розуміння кримінологічних та кримінально-правових аспектів протидії поширенню наркотизму в Україні та може мати значущий вплив на стратегії протидії злочинності, пов'язаної з незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин.

Монографічне дослідження «Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам» В.А. Тимошенко набуває теоретико-практичного значення, оскільки воно не лише розкриває ключові аспекти діяльності наркобізнесу в сучасному світі, але й представляє комплексну методологію та

стратегію для протидії цьому глобальному виклику, що може загрожувати майбутньому людства. У монографії висвітлено не лише важливі аспекти діяльності наркобізнесу в сучасному світі, а й розглянуто комплексну методологію та стратегію для протидії цьому глобальному виклику, який становить загрозу майбутньому людства. Автор докладно аналізує місце та роль наркобізнесу в контексті сучасних міжнародних відносин та виявляє щільне переплетіння цього явища з іншими глобальними проблемами, такими як міжнародний тероризм, корупція, відмивання «брудних» грошей, етномафія та інші [213]. Варто зазначити, що автор опосередковано вдавався у вивчення питань, пов'язаних із незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, вплітаючи їх у загальний контекст боротьби із наркобізнесом. Його монографія може слугувати важливим джерелом для розуміння не лише феномену наркобізнесу, але й його взаємозв'язку із різними аспектами кримінальної діяльності.

Наступним дослідженням, що спеціально присвячене запобіганню наркотичній злочинності, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є науково-практичний посібник «Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання» (2006 р.) А.А. Бови та інших за загальною редакцією А.П. Закалюка. Колективом авторів представлено результати спільного дослідження проблеми наркозлочинності в Україні (у тому числі й наркозбуту), причини та умови, що її обумовлюють, характеристику діяльності щодо запобігання злочинам, пов'язаним з наркотиками. Вченими узагальнено зарубіжний і вітчизняний досвід, представлено рекомендації з вдосконалення діяльності щодо запобігання наркотизму та наркозлочинності. Вказана робота окреслює основні напрями проблеми наркозлочинності, у тому числі й наркотичного збуту, як регіонального феномена і закладає основи для майбутніх ґрунтовних досліджень з цих питань [147].

Вивчення кримінально-правових та кримінологічних заходів у протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні було предметом наукового дослідження В.А. Бублейника. У своїй

дисертації на тему: «Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти», вчений присвятив увагу аналізу тенденцій розвитку наркобізнесу в Україні, розгляду узагальненого портрета особи-наркодїлка та встановленню детермінант, що сприяють поширенню наркоманії та незаконному обїгу наркотиків. Мета цього комплексу – підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у запобїганні та розкритті кримінальних правопорушень у сфері незаконного обїгу наркотиків. Також автором пропонуються зміни до чинного законодавства з метою вдосконалення правового регулювання цієї сфери [17]. Хоча основна тема дослідження стосувалася незаконного збуту наркотичних засобів, де автор розглядав кримінально-правові та кримінологічні аспекти цього явища, автор опосередковано зачіпав тему незаконного посїву або вирощування наркотиковмісних рослин. Результати його дослідження можуть вважатися важливим внеском у розуміння проблеми наркотичних злочинів в Україні, включаючи різні аспекти, пов'язані з посївом або вирощуванням рослин наркотичного походження.

Специфічні особливості дослідження А.М. Бабенка полягають в тому, що ним у 2007 році у межах дисертації «Запобїгання органами внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин» здійснено комплексне розв'язання основних теоретичних і практичних проблем запобїгання незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин в Україні, сформовано на цій основі науково обґрунтовані положення і рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства й практики його застосування, розроблено шляхи підвищення ефективності запобїгання правоохоронними органами незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин в Україні. За результатами проведеного дослідження, учений А.М. Бабенко виявив подальші негативні закономірні тенденції, пов'язані з незаконним культивуванням наркотиковмісних рослин, а саме: збільшення обсягів незаконно культивованої наркотиковмісної сировини; залучення до цієї діяльності великої кількості сільських мешканців; збільшення кількості організованих злочинних груп, що

спеціалізуються на постачанні з сільської місцевості до великих обласних центрів наркотичної сировини з її подальшим збутом; налагодження пропозиції різного асортименту наркотиків рослинного походження; зростання кількості злочинів, учинених у сфері незаконного обігу наркотиків рослинного походження; збільшення кількості споживачів таких наркотичних засобів [8].

До переліку ґрунтовних досліджень, присвячених наркотичній злочинності варто віднести дисертаційне дослідження К.Ю. Писаренко на тему: «Міжнародно-правові аспекти участі України у боротьбі із незаконним обігом наркотичних засобів» (2007 р.). У межах його дослідження, К.Ю. Писаренко не лише докладно розглядав питання міжнародно-правової взаємодії для протидії незаконному обігу наркотиків, але також опосередковано зачіпав аспекти, пов'язані з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин. Його аналіз поточного стану правових відносин та визначення детермінант, сприяючих розповсюдженню наркотичних речовин, створили підстави для докладного розгляду суті проблеми наркотичної злочинності в Україні. У роботі охарактеризовано основні етапи формування міжнародної нормативної бази, проаналізовано діяльність сучасної міжнародної інституційної системи у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізму правового регулювання протидії цим видам злочинності через координацію міжнародного співробітництва. Виявлено закономірності формування в суспільстві, зокрема серед молоді, нерозуміння наркоманії як явища та висунуто пропозиції щодо підвищення ефективності існуючого механізму запобігання її поширенню. Розглянуто різноманітні форми та методи участі України у міжнародних заходах протидії незаконному обігу наркотичних засобів [164].

Значний внесок у дослідження наркотичної злочинності загалом та проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин зробив А.А. Музика. У монографічному дослідженні «Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів» (1998 р.) було висвітлено питання відповідальності за кримінальні правопорушення, які пов'язані з наркотичними

засобами, психотропними речовинами і прекурсорами. Ученим представлено розгорнутий аналіз діючого антинаркотичного законодавства; визначені його прогалини; запропоновані шляхи вдосконалення системи запобігання наркобізнесу в Україні [143]. У 2010 році А.А. Музика у співавторстві з О.П. Горохом представили монографічне дослідження на тему: «Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів». Метою монографії є розкриття сутності і механізму покарань, спрямованих на протидію незаконному обігу наркотиків, а також розробка рекомендацій для удосконалення правових норм та ефективної судової практики у цьому напрямку [167]. Визначаючи ефективні шляхи протидії незаконному обігу наркотиків, автори створюють базу для подальших рекомендацій з удосконалення правових норм та судової практики, охоплюючи різні аспекти наркотичної злочинності, включаючи й можливі заходи щодо боротьби з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин.

Проблемі кримінальної відповідальності за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів присвячене дисертаційне дослідження Ю.О. Старук за темою: «Кримінальна відповідальність за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (2010 р.). У науковій праці розглянуті питання кримінальної відповідальності за використання коштів, отриманих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів. У своєму дослідженні автор не лише розглядає аспекти кримінальної відповідальності в цьому контексті, але й опосередковано звертає увагу на проблему незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин. Це свідчить про комплексний підхід до вивчення наркотичної проблематики, оскільки обидві аспекти є невід'ємною частиною ланцюжка наркотичної злочинності. Автор вирішує з'ясувати не лише питання використання засобів, отриманих від незаконного обігу наркотиків, а й їхнє джерело, що залежить від незаконного вирощування та обігу наркотиковмісних рослин. Такий науковий

підхід сприяє більш глибокому розумінню проблеми та розробці ефективних стратегій боротьби з наркотичною злочинністю [204].

Окремої уваги заслуговує дисертаційне дослідження С.О. Сороки на тему: «Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії» (2010 р.). У своєму дослідженні автор висвітлив не лише аспекти встановлення відповідальності за контрабанду, але й опосередковано доторкнувся до питань незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. Це свідчить про те, що обговорення та розуміння причин, які призводять до контрабанди наркотиків, включає в себе аналіз всього ланцюжка незаконних дій, включаючи вирощування рослин, що містять наркотичні речовини. Крім того, порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства іноземних країн у дослідженні С.О. Сороки стосується не лише аспектів контрабанди, але й може включати законодавство щодо незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. Такий підхід сприяє глибшому розумінню системи протидії наркотичній злочинності в цілому та формуванню комплексних стратегій її запобігання [202].

У дисертаційному дослідженні Я.В. Ступника на тему: «Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади» (2011 р.), було висвітлено кримінологічні засади функціонування механізму запобігання і протидії наркозлочинності, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню в Україні. У роботі розглянуто особливості антинаркотичного законодавства в контексті трансформації стратегії протидії наркозлочинності та адаптації до змін у кримінологічній обстановці. Автором розкрито сутність програмування кримінологічного впливу на наркозлочинність та визначено його особливості порівняно з іншими категоріями та юридичними явищами. Окреслено характеристики поточного стану координації, взаємодії та міжнародного співробітництва у сфері протидії наркозалежності і висвітлено напрями їхнього подальшого удосконалення на майбутнє [208].

Значну увагу проблемі незаконного обігу наркотиків, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню приділяв А.М. Волощук. Так, у монографії «Державно-правова політика протидії незаконному обігу наркотиків

в Україні» детально розглядаються зміст, поняття та різні напрями протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Автор глибоко аналізує сутність цього проблемного явища, розкриваючи його ключові аспекти та взаємозв'язки [40]. У науковій праці «Організаційно-правові засади та практика запобігання незаконному обігу наркотиків», що опублікована А.М. Волощуком у співавторстві з О.О. Юхно досліджуються ключові аспекти системи протидії незаконному обігу наркотиків з точки зору їх організаційно-правових засад та практичної реалізації [158]. Ця наукова праця спрямована на вивчення та вдосконалення системи заходів у сфері запобігання незаконному обігу наркотиків з практичної та правової перспективи, а також на розробку рекомендацій для подальшого вдосконалення цього напрямку запобігання.

Монографія О.М. Шевчука на тему: «Державний контроль за обігом наркотиків», опублікована у 2015 році, розкриває важливі аспекти державного контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Автор докладно досліджує правову природу та сутність цього виду контролю, привертаючи увагу до ключових аспектів, які визначають його ефективність та значення у сфері забезпечення громадської безпеки загалом та боротьби з наркотичною злочинністю зокрема [228]. Наукова праця О.М. Шевчука слугує важливим джерелом для вчених, практиків та законодавців, які зацікавлені у вивченні та вдосконаленні системи контролю за обігом наркотичних засобів, у тому числі й рослинного походження.

Вагоме теоретико-практичне значення має дисертаційне дослідження Р.Р. Греня на тему: «Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів» (2017 р.). Вважаємо, що автором запропоновано вдалі напрями удосконалення оперативно-розшукових засобів і методів щодо виявлення: контрабанди наркотиків; функціонування підпільних наркотичних лабораторій; незаконного вирощування наркотиковмісних рослин; створення надлишків наркотиків при перероблені наркотиковмісних рослин на хіміко-фармацевтичних підприємствах; незаконного видання наркотичних засобів у

медичних закладах та незаконної реалізації наркотиковмісних ліків через аптечну мережу; розповсюдження наркотиків через глобальну мережу Інтернет та інше [50]. Ця робота є важливим внеском у розуміння та боротьбу з проблемами, пов'язаними із кримінальними правопорушеннями у сфері обігу наркотичних засобів в Україні. Рекомендації, запропоновані автором, варто враховувати при розробці та впровадженні стратегій протидії кримінально протиправним діям у сфері обігу наркотичних засобів в Україні.

Проблемні питання незаконного обігу наркотичних засобів, у тому числі й рослинного походження, знайшли всебічне відображення у дисертаційній роботі С.П. Рашевського на тему: «Регіональна модель запобігання наркозлочинності (за матеріалами Дніпропетровської області)» (2017 р.). Дослідження, проведене С.П. Рашевським, представляє значущий внесок у вітчизняну науку, оскільки воно вперше вивчає регіональну модель запобігання наркозлочинності на прикладі Дніпропетровської області. Застосування системно-діяльнісного підходу дозволило авторові здійснити комплексний кримінологічний аналіз проблеми. У дисертації робиться акцент на методологічні та правові питання щодо запобігання наркозлочинності, наркобізнесу та наркотизації населення. Автор ретельно дослідив питання формування національної антинаркотичної політики та визначив її основні напрями. З урахуванням сучасних детермінант і факторів, що впливають на наркозлочинність та наркотизацію населення області, автор пропонує ряд заходів для обмеження, нейтралізації та ліквідації цих явищ. Особливу увагу приділено аналізу міжнародного та зарубіжного досвіду протидії наркозлочинності та профілактики наркотизації населення. Зроблено висновок про необхідність врахування національних і культурних особливостей при розроблені системи запобігання наркозлочинності в Україні. Автор ідентифікує основні напрямки попередження наркозлочинності та наркотизації населення області, серед яких виділяються економічні заходи, організаційно-методичні та інформаційні заходи, а також індивідуальні заходи [189]. Враховуючи важливість дослідження, його результати можуть служити підґрунтям для формування і удосконалення стратегій та програм, спрямованих на запобігання

поширенню наркотичних рослин. Однією з ключових рис дослідження є його орієнтація на регіональний рівень, зокрема на прикладі Дніпропетровської області. Це дозволяє врахувати специфіку та особливості конкретного регіону при розробці та впровадженні заходів з протидії незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Актуальним питанням протидії кримінальним правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, у тому числі й посіву або вирощування наркотиковмісних рослин присвячено дослідження С.В. Албула та С.В. Андрусенка на тему: «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій». У методичних рекомендаціях детально розглядаються ключові аспекти та питання, пов'язані із методикою та тактикою підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій у кримінальних провадженнях, що стосуються злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Спеціальний акцент приділяється негласним слідчим (розшуковим) діям, які є важливим елементом розслідування зазначених кримінально протиправних діянь. Ці методичні рекомендації сприяють оптимізації роботи правоохоронних органів у сфері боротьби з наркотичною злочинністю, забезпечуючи системний та ефективний підхід до проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій [80].

Окремої уваги заслуговує монографічне дослідження Є.О. Гладкової «Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні» (2019 р.). У межах наукової праці було сформовану цілісну концепцію кримінологічних засад стратегії й тактики протидії наркотичній злочинності як системи знань про їх сутність, форми, види і засоби забезпечення, а також основні напрями удосконалення у кримінально-превентивній практиці та протидії злочинності загалом. Авторка справедливо наголошувала, що протидія наркотичній злочинності в Україні повинна вибудовуватися лише на основі науково розробленої, матеріально забезпеченої антинаркотичної програми, що охоплює

систему стратегічних та тактичних заходів політичного, соціального, економічного, виховного, освітнього, ідеологічного, медичного, морально-психологічного, правового та іншого характеру. Учена стверджувала, що від якості програмно-організаційного забезпечення протидії наркотичній злочинності безпосередньо залежать досягнення надважливих цілей соціально-політичного розвитку держави та забезпечення охорони й реалізації прав і свобод громадян [44]. У дослідженні авторка, хоч і не прямо, але опосередковано займалася вивченням проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, враховуючи їхню ключову роль у наркотичній злочинності.

У дисертаційному дослідженні «Розслідування незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель» (2018 р.) Д.А. Морозова, розроблено методику розслідування незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель та надано рекомендації щодо її впровадження в діяльність органів досудового розслідування. Цікавими виявляються удосконаленні положення щодо організації й тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, допиту свідків, підозрюваного при розслідуванні цієї категорії злочинів [141]. У свою чергу, варто зазначити й дисертацію М.В. Кривоноса на тему: «Теорія та практика використання спеціальних знань у розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (2016 р.), в якій представлено теоретичні і прикладні основи використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [26].

Важливе теоретичне і прикладне значення має колективний посібник для підрозділів Національної поліції України у схемах на тему: «Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (2019 р.), який підготували С.Я. Бурда, П.С. Гарасим, Е.М. Кісілюк, Т.І. Созанський. У цьому посібнику на

основі чинного Кримінального кодексу України і сучасних наукових позицій схематично подано кримінально-правову характеристику кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів [104]. Автори опосередковано підходять до проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, оскільки такі аспекти можуть впливати на ефективність стратегій боротьби з наркотичною злочинністю.

Наступним за хронологією дослідженням, предметом якого є незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель, виступає дисертаційна робота А.В. Козар «Кримінологічна характеристика та запобігання Національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель» (2020 р.). У згаданій роботі надано кримінологічну характеристику посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель, визначено кількісні та якісні показники посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, а саме: рівень, географію, характер, структуру, динаміку, а також рівень латентності цього кримінального правопорушення. Представлено характеристику осіб, які вчиняють посів або вирощування снотворного маку чи конопель, а також проаналізовано причини та умови, що детермінують посів або вирощування снотворного маку чи конопель, а саме у економічній, соціальній, духовній та політичній сферах життєдіяльності суспільства. Зазначається, що актуальним і своєчасним завданням для органів Національної поліції України є розробка дієвих заходів протидії розглядуваному негативному явищу з урахуванням сучасних досягнень науки і техніки. Констатовано, що спеціально-кримінологічне запобігання Національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель повинно ґрунтуватися на чіткому дотриманні норм законів та вимог інших нормативних актів у цій сфері, а також на засадах взаємодії з іншими правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями та окремими громадянами, запропоновано шляхи удосконалення вітчизняного законодавства з цього питання [87].

Певної уваги заслуговує дисертаційне дослідження М.М. Коцура «Правове регулювання протидії незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (історико-правове дослідження)» (2020 р.). Дисертація присвячена комплексному дослідженню історії розвитку боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на українських землях у період XI-XXI ст. У роботі вдало, на нашу думку, представлено авторське бачення дефініції «протидія незаконному обігу наркотичних засобів». Учений довів, що на підставі історії боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів необхідно вказати, що діючі законодавство характеризується наявністю дублювання та колізій, неузгодженістю прийнятих нормативно-правових актів, низькою ефективністю, доказом якої є постійне збільшення кількості наркозалежних осіб, кількості злочинів, скоєних в стані наркотичного сп'яніння. Представлені пропозиції спрямовані на вдосконалення чинного законодавства шляхом зміни граничних кількостей наркотичних речовин, захисту прав наркозалежних осіб та застосування сучасних методів лікування [95].

У 2021 році К.О. Пристінська захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему: «Організаційно-правові засади взаємодії органів публічної адміністрації щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів». Так, учена з метою удосконалення організаційно-правових засад взаємодії органів публічної адміністрації у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів сформулювала пропозиції з доповненням п.1, п.3, п.4, п. 5 Плану заходів з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року, в яких пропонує закріпити необхідність взаємодії органів державної влади, місцевого самоврядування, Національної поліції, до змісту яких доцільно включати питання їх взаємодії, моніторингу ситуації у сфері протидії незаконного обігу наркотичних речовин, врахування міжнародного досвіду взаємодії органів публічного адміністрації, вдосконалення заходів профілактики та створення єдиної загальнодержавної системи антинаркотичної пропаганди. У

рамках свого дослідження опосередковано розглядає питання, пов'язані з проблемою незаконного посіву або вирощування рослин, що містять наркотичні речовини. Ці аспекти можуть виявитися важливими для розуміння та реалізації стратегій у боротьбі з наркозлочинністю, оскільки незаконний посів або вирощування рослин є важливим елементом ланцюга виробництва наркотиків. Такий підхід дозволяє комплексно розглядати проблеми та визначати оптимальні організаційно-правові механізми співпраці органів публічної адміністрації для ефективного запобігання розповсюдженню наркотичних засобів у суспільстві [174].

Серед наступних досліджень, присвячених наркотичній злочинності, варто відмітити монографію М.В. Корнієнка та Д.В. Головіна на тему: «Контроль за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: організаційно-правові аспекти» (2022 р.). У науковій праці представлена характеристика такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Здійснено ґрунтовний аналіз правової основи проведення контролю за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Авторами було сформовано головні шляхи модернізації проведення контролю за вчиненням кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, обґрунтовуються конкретні заходи, у тому числі й щодо забезпечення безпеки осіб, які залучаються до проведення цього негласного слідчого (розшукового) заходу [93].

Не можна оминати увагою результати дисертаційного дослідження О.О. Козярук «Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів за кримінальним правом України (ст. 305 КК України)» (2022 р.). Ця наукова праця присвячена комплексному аналізу кримінального законодавства, теоретичних та прикладних положень, які стосуються кримінально-правової протидії контрабанди

наркотичних засобів, їх аналогів та прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. У роботі зазначається, що необхідність комплексного аналізу та удосконалення відповідних кримінально-правових норм зумовлено тим, що контрабанда наркотичних засобів набуває загрозливих масштабів, поширюється не тільки на території України, а й за її межами, досить часто наша країна використовується як транзитна зона за переміщення небезпечного вантажу. Разом з тим, ефективність застосування норми передбаченої статті 305 КК України прямо пов'язано із тим наскільки чинне законодавство, яке застосовується у державі, відповідає сучасних викликам та реаліям, а також, як у судовій практиці. На основі цього запропоновано шляхи удосконалення норми, передбаченої ст. 305 КК України відповідно до сучасних вимог та реалій [89].

У 2023 році О.В. Мазуренком було захищено дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальність 081 «Право» на тему: «Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України». У роботі обґрунтовано, що система запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів на території Причорномор'я має ґрунтуватися на: 1) створенні якісних соціально-економічних, психологічних, інформаційних та культурних умов життя населення у країні та у Причорноморському регіоні; відновлення зруйнованої критичної та цивільної інфраструктури населених пунктів; 2) вдосконаленні інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронної діяльності; 3) налагодженої взаємодії з правоохоронними органами зарубіжних країн та використання їх кращих запобіжних практик у запобіганні незаконного обігу наркотиків; 4) покращення матеріально-технічного забезпечення правоохоронних органів, які здійснюють запобігання незаконного обігу наркотиків; 5) на основі використання сучасних технічних систем: «Ситуаційний Центр» регіональних ГУНП, програм «Безпечне місто», програмно-цільових комплексів з відео спостереження та елементів штучного інтелекту потребує посилення контролю за поведінкою місцевих жителів та гостей міст і селищ за допомогою сучасних технічних

засобів відеоспостереження та моніторингу; оперативне реагування та припинення випадків незаконного збуту заборонених речовин [129].

У м. Хмельницькому в 2023 році С.В. Яковлевою було успішно захищено дисертаційне дослідження на тему: «Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. У дисертаційній роботі було розглянуто важливі питання протидії кримінально-правовими засобами незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та втягнення неповнолітніх у вчинення таких кримінальних правопорушень, проаналізовано проблеми кваліфікації відповідних діянь, призначення покарання, застосування інших засобів кримінально-правового характеру, звільнення від відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркотичного обігу, вчинених неповнолітніми або з їх залученням [235].

Закордоном стан наукової розробки проблеми незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин відзначається прогресивністю вивчення різноманітних аспектів цього соціального явища. Іноземна наукова спільнота активно розробляє і вдосконалює теоретичні концепції, кримінологічні підходи та методи дослідження, спрямовані на розкриття причин та наслідків наркозлочинності. Зокрема, велика увага приділяється вивченню новітніх технологій, які використовуються у сучасних мережах незаконного обігу наркотиків, а також аналізу ефективності правових та кримінально-правових заходів у боротьбі з цим явищем. Це сприяє високому рівню наукової експертизи та піднесенню якості наукових підходів до розв'язання проблеми наркозлочинності в міжнародному контексті.

Важливого значення у розуміння проблеми незаконного посіву та вирощування рослин наркотичного походження набуває аналіз наукової праці іноземного вченого П'єра-Арно Шуві на тему: «Територіальний контроль,

масштаби і стійкість канабісу та інших незаконних культур, пов'язаних з наркотиками» (2019 р.). Автор наголошує, що визначальним фактором існування значних обсягів незаконного культивування наркотиків у Марокко, північно-східній Індії, Афганістані, Бірмі та США є низький ступінь політико-територіального контролю та дефіцит правоохоронних органів. На його думку, причини дефіциту політико-територіального контролю численні, зокрема до них належать збройні конфлікти, корупція, слабо інтегровані території та відсутність фінансових, людських та матеріальних засобів для належного державного контролю. Зазначені обставини призводять до різних сценаріїв: невдалих спроб вести повноцінну, але неефективну війну з наркотиками; толерантності до незаконного вирощування наркокультур, що може бути обумовленою різними мотивами держави; та випадків, коли держава не може забезпечити повний контроль над своєю територією. Це свідчить про те, що, незважаючи на велику кількість виграних битв, повний політико-територіальний контроль в боротьбі з наркотиками визнається неможливим. Це також піддає сумнівам законність практики, яка, незважаючи на всі зусилля, залишається сумнівною у світлі обмежень, які накладає сама природа політико-територіального контролю [295]. У наступній своїй науковій праці «Вирощування конопель у світі: спадщина, тенденції та виклики» (2019 р.) учений П'єр-Арно Шуві зробив спробу представити стан поточних знань, а також теперішні та майбутні ставки швидко мінливої індустрії канабісу та законодавства, що регулює цю сферу [294].

Аналіз наукової праці колективу зарубіжних вчених Е. Ману, М. Дугласа та М. Нцаба представляє собою певну наукову цінність у вирішенні проблеми незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин. У науковій праці «Контекстуальний вплив незаконного вирощування та торгівлі марихуаною серед підлітків у місцевому муніципалітеті пагорба Інгуза у Південній Африці: наслідки для політики громадської охорони здоров'я» (2021 р.) стверджується, що на незаконне вирощування і торгівлю марихуаною серед підлітків впливають одинадцять контекстуальних факторів, які згруповані за чотирма рівнями

соціально-екологічного впливу. До них відносяться внутрішньо особистісні впливи (знання та навички вирощування марихуани, сміливість), міжособистісні впливи (вплив однолітків та сім'ї), впливи на суспільному рівні (економічні причини, вплив марихуани в ранньому дитинстві, захист сімейних земель, топографія місцевості та ґрунту) та вплив, пов'язаний з політикою (відсутність общинних підзаконних актів про діяльність, пов'язану з марихуаною, та слабкість правоохоронних органів) [247].

У 2016 році було оприлюднено наукову працю Хоуп М. Бебкок на тему: «Незаконне вирощування марихуани на громадських землях: наш федералізм на дуже поганому шляху» (2016 р.). Авторем встановлено, що через зростання попиту на марихуану незаконне вирощування наркотиків на громадських землях завдає значної шкоди навколишньому природному середовищу. Наголошується, що федеральному уряду бракує ресурсів для проведення кампанії з ліквідації цих незаконних місць вирощування, оскільки він спрямовує свої обмежені ресурси на дотримання федеральної заборони на марихуану. Хоча декриміналізація марихуани може стимулювати вирощування легальної марихуани, політична ймовірність такого кроку залишається низькою. Ключовим аспектом стає зменшення попиту на незаконні наркотики шляхом зміни споживчих уподобань, але це вимагає наявності доступної законної альтернативи. У науковій статті розглядаються різні підходи до зміни поведінки як засобу впливу на споживчі уподобання та можливі шляхи вирішення конфлікту між державною легалізацією марихуани та її федеральною криміналізацією [273].

Певної уваги заслуговує наукова стаття зарубіжного вченого Ніка Джонсона під назвою «Американський бур'ян: історія вирощування коноплі в Сполучених Штатах» (2019 р.). Автор встановив, що незаконне вирощування конопель у Сполучених Штатах має довгу історію, яка зараз спонукає низку штатів США легалізувати та регулювати рослину після більш ніж вісімдесяти років повної заборони. Хоча кожен регіон має свою особливу історію вирощування канабісу, у цій статті описується історія вирощування конопель у трьох частинах країни – Середньому Заході, Півдні та Заході – у спробі

окреслити рушійні соціальні, економічні, географічні та екологічні сили незаконного (і в деяких випадках законного) вирощування конопель у Сполучених Штатах Америки. Розуміння того, як наприкінці двадцятого та в двадцять першому століттях США стали одним із провідних регіонів світу з вирощування конопель, допоможе науковцям визначити основні теми у світовій історії канабісу, такі як його прийняття та розповсюдження маргіналізованими особами, його транснаціональне поширення та те, як рослина осідає в міській та сільській екології людської цивілізації [288].

Науково-теоретичного та практичного значення набуває наукова праця Девіда Вайнбергера, Мішель Ганділона, Джалпа Шаха та Насер Лалам на тему: «Незаконне вирощування канабісу в Європі: нові події» (2019 р.). Колектив авторів виявив, що канабіс є одним із найбільш споживаних незаконних наркотиків у Європі, місцеве виробництво якого зростає. Ними встановлено, що незаконне вирощування канабісу не є новим для Західної Європи. У статті розглядаються різні аспекти цього явища, включаючи його соціальні та економічні наслідки, аналізуючи при цьому можливі шляхи ефективного контролю та протидії незаконному вирощуванню канабісу в європейських країнах [275].

Окремий вклад у розуміння сучасних тенденцій торгівлі наркотичними засобами зробили Лука Джоммоні, Девід Декарі-Ету, Джулія Берлусконі та Андріан Бержерон. Зокрема, варто зазначити їх наукову працю «Онлайн і офлайн детермінанти торгівлі наркотиками між країнами через крипторинки» (2023 р.), в якій виявлено, що високий рівень технологічного прогресу підвищує ймовірність створення торгівельних зв'язків на крипторинках, а державна здатність контролювати ці ринки впливає на обсяг та характер торгівлі. Результати також вказують на те, що торгівля на криптовалютних ринках частіше здійснюється між географічно близькими країнами. Ці висновки важливі для розробки дієвих стратегій протидії торгівлі наркотиками та контролю за її різними аспектами у сучасному світі [290].

Заслугує на увагу наукова праця Джеймса О. Фінкенауера, Джозефа Р. Фуентеса, Джорджа Л. Уорда під назвою «Мексика та Сполучені Штати: сусіди протидіють торгівлі наркотиками». У роботі ретельно розглядаються питання взаємодії між Сполученими Штатами та Мексикою в контексті протидії торгівлі наркотиками. Наукова праця висвітлює складні аспекти співпраці обох країн у цій проблематиці, зокрема в контексті обміну інформацією, спільних операцій та стратегічного партнерства. Науковці ретельно аналізують ефективність заходів, спрямованих на стримування та протидію торгівлі наркотиками, та визначають виклики, які стоять перед двома країнами у цьому контексті. Ця робота важлива для розуміння та покращення стратегій протидії та співпраці між державами у боротьбі з торгівлею наркотиками, враховуючи їхню взаємодію як сусідів [283].

Варто зазначити й наукову працю Г. Біхлера, А. Мальм та Т. Купер на тему: «Мережі постачання наркотиків: систематичний огляд організаційної структури незаконної торгівлі наркотиками» (2017 р.). Це дослідження представляє собою комплексний аналіз структури незаконних мереж постачання наркотиків, розкриваючи ключові елементи організаційного вирізнення та взаємодії в цьому секторі. Автори провели систематичний огляд літератури, визначили типові моделі та характеристики мереж постачання, що сприяє глибшому розумінню феномену незаконної торгівлі наркотиками. В їхній роботі висвітлено не лише внутрішню структуру кримінальних мереж, а й розглянуто вплив зовнішніх факторів, таких як політика, економіка та соціальне середовище, на їхню діяльність [258]. Результати цього огляду можуть виявитися корисними для розробки стратегій протидії та управління ризиками в сфері незаконного обігу наркотиків, спираючись на здобутки в організаційному вивченні цієї проблеми.

У дослідженні Хуана Пабло Ашнера та Хуана Карлоса Монтеро «Архітектури, простори та території незаконного обігу наркотиків у Колумбії та Мексиці» було застосовано міждисциплінарний підхід до вивчення взаємозв'язку між діяльністю незаконного обігу наркотиків, зокрема торгівлею кокаїном та опіюдами в Колумбії та Мексиці, та територіями, на яких ця діяльність відбувається [240]. Наукова праця іноземного вченого Ф. Гонсалеса,

що носить назву «Організації з торгівлі наркотиками та місцева економічна діяльність у Мексиці», подібно до розглянутих досліджень, представляє важливий внесок у розуміння проблем та взаємозв'язків між торгівлею наркотиками і місцевою економічною діяльністю в конкретному регіоні. Автор дослідження Ф. Гонсалес глибоко проаналізував взаємовплив торгівлі наркотиками та місцевої економіки в контексті Мексики. Його робота надає обґрунтоване уявлення про те, як організації, зайняті торгівлею наркотиками, взаємодіють із місцевими економічними структурами та впливають на соціально-економічний ландшафт регіону. Дослідження, подане Ф. Гонсалесом, може виявитися корисним інструментом для розробки ефективних стратегій протидії та управління впливом торгівлі наркотиками на місцеві економіки. Враховуючи його результати, можна сформулювати практичні заходи та політики для покращення соціально-економічної стабільності та безпеки в таких регіонах [266].

Аналіз наукових досліджень щодо незаконного обігу наркотиковмісних рослин свідчить про високий інтерес наукової спільноти до цієї актуальної соціально-правової проблеми. Отримані вченими результати та висновки про сутність, особливості та детермінанти незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, а також розроблені моделі запобігання і методи протидії цьому небезпечному явищу мають важливе теоретично-практичне значення. Зокрема, учені кримінологи вирішують цілий ряд наукових та практичних проблем, а саме: наукове обґрунтування положень і рекомендацій щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин та практики його застосування; розроблення шляхів підвищення ефективності запобігання правоохоронними органами незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин в Україні; надання кримінально-правової характеристики посіву або вирощуванню маку чи конопель; встановлення детермінант, що сприяють вчиненню незаконному обігу наркотичних засобів, у тому числі й посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин; з'ясування специфічних рис осіб, які вчиняють кримінальні

правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків, у тому числі й посіву або вирощування наркотиковмісних рослин; визначення кількісних та якісних показників посіву або вирощування сновторного маку чи конопель, а саме: рівня, географії, характеру, структури, динаміки, а також рівня латентності цього кримінального правопорушення; отримання об'єктивних знань про етапи і теперішній стан міжнародної внутрішньої державної правової боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі й посівом або вирощуванням маку чи конопель; визначення історичного розвитку проблеми незаконного наркотичного виробництва, у тому числі й рослин наркотичного походження; надання кримінологічного аналізу міжнародних кримінальних груп, що займаються транснаціональним наркобізнесом в Україні; формулювання пропозиції з доповненням окремих положень плану заходів з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року; тощо.

Визначено, що певні гіпотези та висновки, які містяться у наведених дослідженнях, потребують уважного перегляду та конкретизації. Зокрема, у багатьох із наведених дослідженнях не відображається у повному обсязі інформація щодо проблеми незаконного посіву або вирощування рослин наркотичного походження в умовах воєнного стану, а також не надаються вичерпні критерії та підходів до сучасних методів запобігання кримінальному правопорушенню цього виду в Україні. На основі вищеописаного виникає необхідність виокремлення проблеми незаконного посіву або вирощування рослин наркотичного походження, її детермінації, осіб, які її вчиняють, напрямів та ефективних заходів запобігання цьому специфічному виду злочинності в самостійний об'єкт кримінологічного дослідження.

1.2. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні як об'єкт кримінологічного пізнання

Увійшовши в XXI століття людство продовжує пошук ефективних шляхів вирішення однієї з найголовніших світових проблем – протидії незаконному обігу наркотиків. Особливо негативний вплив на українське суспільство, економіку та громадське здоров'я здійснює незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин. Збільшення обсягів цієї кримінально протиправної діяльності спричиняє серйозні наслідки у виді зростання захворюваності наркозалежністю, погіршення фізичного та психічного здоров'я населення, а також зростання ризику соціального виключення окремих індивідуумів. У контексті глобального запобігання наркотичній злочинності важливо визначити конкретні стратегії і заходи, спрямовані на протидію саме незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. Першочерговим кроком для розробки комплексних та ефективних заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин наркотичного походження є визначення його специфіки, змісту і сутності, а також осмислення цього суспільно небезпечного явища в історичному розрізі. Саме в цьому контексті неабиякої важливості набуває з'ясування його соціальної природи, еволюції становлення та взаємозв'язків з іншими суспільними процесами.

Розгляд будь-якого асоціального явища, у тому числі й незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, без достатнього вивчення його історії не буде мати під собою наукового обґрунтування при вирішенні цієї проблеми. Так, незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, історія якого сягає давнини, став невід'ємною частиною культурної, соціальної та правової сфери життєдіяльності суспільства на всіх його етапах формування. За допомогою взаємодії різних чинників, що охоплюють як природні, так і культурні сфери, ця проблема має складну та багатогранну історію. З часом наркотичні рослини використовувалися як засоби лікування, релігійні обряди та навіть як елементи культурної спадщини, однак з розвитком суспільства,

наркотичні речовини стали предметом правового регулювання через їх негативний вплив на здоров'я та соціальну стабільність.

Аналіз історичних джерел, предметом яких є незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, дозволив систематизувати ключові періоди їх формування в окремі етапи. Цей підхід дозволяє глибше зрозуміти еволюцію проблеми та виявити основні тенденції, що визначили її розвиток на різних етапах історії, зокрема:

I. «Початковий етап». Цей період охоплював давні часи та пов'язаний з етноботанічними практиками стародавніх культур, де вживання наркотиків мало релігійний або медичний контекст [8, с. 15-18; 126, с. 587; 265; 309].

II. «Колоніальний етап». Цей період охоплював часи Середньовіччя та Відродження і включав в себе взаємодію з торгівлею та колоніальним експансіонізмом, що призвело до глобалізації торгівлі наркотиками [311; 83; 215].

III. «Епоха наркотичного розквіту» (XIX – початок XX ст.). Цей період характеризується зростанням виробництва ринку наркотиків, а також їх доступністю [259; 149].

IV. «Епоха наркотичної експансії» (XX ст.). Цей період відзначається глобалізацією та транснаціональністю наркотичної злочинності [310; 254; 148].

V. «Епоха війни проти наркотиків» (початок XXI ст. – дотепер). Це сучасний період, який відзначається систематичними та масштабними зусиллями багатьох країн світу у протидії незаконному посіву та обігу наркотиків [271; 237].

Історично наркотичні засоби відомі майже у всіх світових цивілізаціях: у Стародавньому Єгипті, Вавилоні, Стародавній Греції, Стародавньому Римі, в ацтеків, інків, у Стародавній Індії, Китаї та у народів Крайньої Півночі. На глиняних табличках, знайдених на території сучасного Іраку, збереглися рецепти приготування та вживання опіуму. Шумери називали його «чиль», що перекладається як «радість» [82]. У Малазії прихильники культу вживали наркотичні речовини, змішуючи їх з вином і стверджували, що це дозволяє їм

осмислити сутність часу. Інки жували листя коки з тією ж метою, а індіанці Південної Америки досі кладуть ці листя в рот померлого, вірячи в прихильність божества. З релігійною метою використовувалися й галюциногенні гриби. Віра в божественність грибів була розповсюдженою серед давніх народів Мексики, Японії та Таджикистану. У Гватемалі виявили кам'яні гриби, яким приблизно три тисячі років, що є свідчення того, що індіанці Майя також віддавали шану культу грибів [74].

Протягом усієї історії людства наркотичні речовини вживалися й в лікувальних цілях з метою поліпшення фізичного та психічного здоров'я. Так, у стародавньому Китаї, при імператорі Шень-нун, який був покровителем лікування та землеробства, набуло поширення вживання гашішу. Вважалося, що ця рослина мала цілющі властивості для травної системи та інших захворювань. У стародавньому Єгипті та Месопотамії було поширеним явищем вживання опію для знеболення та полегшення страждань. В історії Стародавньої Греції опійний мак використовувався як лікувальний засіб, його цілющі властивості були описані у творах Гіппократа. Парацельс, відомий алхімік і лікар, широко застосовував сік з маку для лікування психічних розладів та захворювань очей [84]. Стародавній філософ, учений і лікар Авіценна, у своєму трактаті «Канон лікарської науки» зазначав, що сік опійного маку може допомагати хворому терпіти біль під час процедур і полегшувати страждання безнадійно хворого перед смертю. Втім, ним відкидалась ідея цілющих властивостей опійного маку і підкреслювалось, що його зловживання може призвести до «втрати душі, руйнування розуму» [8, с. 16].

Щодо України, то тут вирощування маку належить до давніх часів й бере свій початок з Київської Русі. Зокрема, мак використовувався переважно в харчових цілях. Варто зазначити, що й коноплі набули значного поширення. За однією із версій цю культуру знали ще скіфи, що населяли південні території сучасної України. Вони вирощували коноплі для виготовлення волокна та насіння. З волокна виготовляли канати, мотузки, шпагати та тканини, а з насіння виробляли олію для харчування [126, с. 587, 692-693; 233, с. 25].

В епоху Середньовіччя та Відродження вживання наркотиків мало різні контексти і відображало вплив культурних, релігійних та медичних чинників того часу. З поширенням торгівлі та колоніального заземлення з'явилися нові можливості для вирощування і торгівлі наркотичними засобами. Саме у цей період спостерігаються випадки зловживання наркотичними речовинами для отримання задоволення від їх вживання. Під час колоніальних воєн наркотики використовувалися як наркотичний інструмент для контролю над місцевим населенням [83]. Значне поширення культивування опійного маку та вживання наркотиків, вироблених з нього у XV сторіччі в Індії, Китаї та інших південно-східних країнах Азії, а згодом імпортування в Європу було обумовлено британським колоніальним пануванням. У той час англійські лікарі навіть пропагували куріння опію, вважаючи його вживання у невеликих дозах корисним [233, с. 25-26]. Варто зазначити, що вже в ті часи робилися перші спроби обмежити зловживання наркотичними виробами шляхом зменшення обсягів культивування наркотиковмісних рослин. У 1550 році в Перу іспанський віце-король обмежував площі культивування коки шляхом розширення площ культивування харчових культур. Однак такі дії були поверховими і не результативними [8, с. 18].

У XIX – початку XX століття, великі обсяги наркотиків рослинного походження завозилися до Європи. Їх розповсюдження та реалізація здійснювалися через так звану «культуру маку», яка активно просувалася в художній літературі і мистецтві. Поступово з'являлися спеціальні заклади для вживання наркотиків, а гіпертрофоване захоплення ними ставало модним. Підтримка вживання наркотичних речовин рослинного походження з боку представників культури та громадськості, їхнє позитивне ставлення до культивування таких рослин сприяли формуванню особливої субкультури. З часом ця субкультура перетворилася на масове явище – наркоманію [8, с. 20].

У другій половині XX століття багато країн почали активно боротися з незаконним обігом та вживанням наркотичних речовин. Цей період характеризується рішучими кроками держав та міжнародних організацій для

стримування поширення наркотиків та зменшення їхнього впливу на суспільство. У 1961 році прийнято Єдину конвенцію ООН з наркотичних засобів, яка встановила міжнародні стандарти контролю за обігом наркотиків та їхнім вживанням [61]. У 1973 році було засновано Управління боротьби з наркотиками, щоб координувати міжнародні заходи з боротьби з незаконним обігом наркотиків [218]. Багато країн впроваджували суворі заходи проти наркотиків, включаючи прийняття законів, спрямованих на криміналізацію та покарання правопорушників. Водночас з боротьбою проти наркотиків, розвивалися програми профілактики та реабілітації, спрямовані на попередження вживання та допомогу тим, хто вже стикався з проблемами наркозалежності. Цей період відзначився різнобічними заходами, проте його результати та ефективність стали об'єктом обговорення, особливо у зв'язку зі зростанням критики стосовно соціальних та правових наслідків цієї стратегії.

Сучасний період відзначається глобалізацією та транснаціональністю наркотичної злочинності, де суспільство та влада шукають комплексні стратегії для протидії незаконному обігу та вживанню наркотиків. Аналіз поточної ситуації вказує на те, що наркотична проблематика перестала бути виключною внутрішньою проблемою окремих країн і стала складною глобальною задачею, яка потребує спільних зусиль всіх країн та міжнародних організацій. У зв'язку з високою ступеню міжнародної співпраці та легкістю пересування товарів іноді стає складно визначити точні шляхи походження та розповсюдження наркотиків. Це викликає необхідність у розробці та впровадженні нових і ефективних стратегій боротьби, спрямованих на виявлення та припинення міжнародних наркотичних мереж.

Відповідно до цих викликів суспільство та влада повинні спільно розвивати та впроваджувати прогресивні політики, спрямовані на попередження розповсюдження наркотиків, реабілітацію осіб, що стали жертвами наркотичної залежності, та ефективне припинення діяльності наркоторговців. Важливим є також сприяння розвитку міжнародних механізмів співпраці, обміну

інформацією та координації для забезпечення успішного вирішення цієї глобальної проблеми.

Отже, підходи до контролю за наркотиками суттєво відрізнялися в різних культурах і періодах та можуть продовжувати еволюціонувати в залежності від соціальних, економічних та політичних факторів. Вважаємо, що вивчення проблематики незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в історичному розрізі дало нам змогу отримати науково-обґрунтовані знання про це суспільно небезпечне явище, його закономірності еволюціонування, становлення та трансформації, тенденції і специфіку розвитку.

Пізнавальний процес будь-кого явища (зокрема незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин) не може відбуватися без надання трактування вихідних положень і термінів. У цьому контексті С.О. Павленко справедливо зазначає, що основоположним у будь-якому дослідженні є з'ясування ключових дефініцій, що становлять предмет пізнання, адже неточне тлумачення того чи іншого терміну (поняття) призводить до його помилкового розуміння, невірного трактування та хибних висновків, а отже, – неточного підходу до дослідження [161]. Тому в процесі дослідження проблеми запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, доцільно розглянути поняття й сутність таких правових категорій, як: «незаконний посів», «незаконне вирощування» та «наркотиковмісні рослини», які мають важливе теоретичне та практичне значення для нашого дослідження. Ці категорії ми розкриємо у контексті надання кримінально-правової характеристики кримінальному правопорушенню у виді незаконного посіву чи вирощування наркотиковмісних рослин в Україні, що, насамперед, передбачений ст. 310 КК України. Одним із основних завдань кримінально-правової характеристики є визначення об'єктивних (об'єкта й об'єктивної сторони посіву або вирощування маку чи коноплі) та суб'єктивних ознак (суб'єкта і суб'єктивної сторони посіву або вирощування маку чи коноплі). Ретельний аналіз кожного з цих елементів визначає зміст кримінально-правової характеристики ст. 310 КК України [104, с. 23].

Об'єкт кримінального правопорушення є необхідною ознакою складу кожного кримінально протиправного діяння, бо кримінального правопорушення, який ні на що не здійснює замах, посягання, тобто без об'єкта, не буває. Правильне вирішення питання про об'єкт незаконного посіву або вирощування маку чи конопель має важливе значення для визначення природи та особливостей цього кримінально протиправного посягання, встановлення характеру та ступеня суспільної небезпеки злочину, передбаченого ст. 310 КК України та багато іншого. Шляхом узагальнення різних точок зору з приводу визначення родового об'єкта впливає висновок, що родовий об'єкт можна розглядати як частину загального об'єкта, що складається з групи однорідних суспільних відносин. Ця група визначається як комплекс однорідних відносин, на які посягає відповідна група злочинів. Таке визначення родового об'єкта відповідає критеріям класифікації об'єктів і надає йому універсальний характер [145, с. 147]. Такий підхід допомагає встановити зв'язок між абстрактним поняттям родового об'єкта і конкретними суспільними відносинами, які його складають, сприяючи чіткому розумінню об'єкта кримінального посягання та його охорони.

Родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, є здоров'я населення. У науковій літературі під «здоров'ям населення» пропонують розглядати суспільні відносини, що регулюються відповідними правилами та забезпечують сприятливі умови для нормального функціонування і життєдіяльності людського організму [144, с. 21]. Крім того, Є.В. Фесенко вважав, що здоров'я населення визначається як фактичний або максимально досяжний в Україні стан організму людей, які в ній проживають чи перебувають, необхідний для забезпечення їх біологічного існування, здатності до активного тривалого життя та відтворення здорового людського покоління [219, с. 65]. Учений О. В. Козаченко вважає, що під народним здоров'ям слід розуміти можливість кожного члена суспільства та окремих соціальних організмів мати максимальний рівень життєдіяльності [88, с. 11]. У свою чергу, в медичній науці під здоров'ям населення розглядають процес збереження та

розвитку його психічних і фізіологічних якостей, оптимальної працездатності та соціальної активності при максимальній тривалості життя [226]. В.Ф. Москаленко стверджував, що здоров'я – це чинник життєвого комфорту громадянина, радості життя, сімейного щастя, це вагома частка духовного благополуччя [142, с. 26].

Учений А.А. Музика стверджував, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, у тому числі й посіву або вирощування маку чи конопель є суспільні відносини, що забезпечують невизначеному колу осіб можливість перебувати у живому стані, користуватися благами життя, радісного і здорового буття [14, с. 33]. На думку Я.В. Ступника, О.В. Білаша, Ю.Ю. Варги та інших науковців, саме можливість стану життєдіяльності людей, який відповідає інтересам суспільства, є головним у змісті здоров'я населення як об'єкту злочинного посягання, у тому числі й передбаченого ст. 310 КК України [145, с. 148-149].

На підставі викладеного можна зроби висновок, що дійсно родовим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України є здоров'я громадян, зокрема суспільні відносини у сфері забезпечення повноцінного фізичного, психічного та соціального добробуту населення. Це правопорушення створює загрозу для найважливіших потреб громадян, пов'язаних із здоров'ям та загальним благополуччям, та порушує принципи безпеки та стабільності в суспільстві.

Виникає необхідність вирішення питання про безпосередній об'єкт злочину, передбаченого ст. 310 Кримінального кодексу України 2001 року. Взагалі, безпосередній об'єкт – це конкретні суспільні відносини, які безпосередньо потерпають від кримінально протиправного посягання. У більшості випадків злочин заподіює шкоду одному безпосередньому об'єкту, але нерідко при його вчиненні порушуються (чи зазнають такої небезпеки) одночасно декілька видів суспільних відносин, які є самостійними об'єктами кримінально-правової охорони [145, с. 149]. Деякі автори розглядають здоров'я

населення як безпосередній об'єкт незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, не розмежовуючи його від родового об'єкта [223, с. 201]. Зокрема, вони вважають, що кримінальне правопорушення може завдати безпосередньої небезпеки для здоров'я населення. Однак, практика свідчить, що незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель не завжди призводять до прямої небезпеки для здоров'я населення, а лише створюють потенційну загрозу. Наприклад, особа вирішує вирощувати коноплі власноруч на своїй земельній ділянці для власного використання, дотримуючись всіх правових обмежень та вживаючи заходів для уникнення потрапляння їх в незаконний обіг. У цьому випадку, хоча вона й порушує законодавство щодо культивування наркотиковмісних рослин, проте це не призводить до прямої загрози здоров'ю населення. Оскільки відсутність наміру реалізації наркотичних речовин та збереження конфіденційності дозволяє уникнути прямого впливу на здоров'я громадян [8, с. 39]. Однак, не зважаючи на це, незаконний посів може стати джерелом потенційної небезпеки, якщо його неправомірно використовують або він потрапляє в незаконний обіг внаслідок непередбачених обставин.

Вчений Е.В. Фесенко підкреслює, що особливістю безпосереднього об'єкта ст. 310 КК України, є те, що крім цінностей, що є характерними для видового об'єкта, він втручається «у встановлений порядок поведження з такими наркотичними рослинами, як опійний або олійний мак, індійська чи інший сорт конопель тощо» [220, с. 223; 219, с. 88; 102]. Отже, поняття «поведження» може охоплювати незаконну діяльність із маковою соломою або відокремленими від кореня рослинами (які вже не є предметами злочину за ст. 310 КК України), за що передбачається відповідальність за ст. ст. 307 та 309 КК України.

Вчений О.П. Литвин визначає безпосередній об'єкт незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель як захист інтересів держави, спрямований на виконання заборони на культивування цих рослин та культур, що можуть слугувати джерелом наркотичних речовин. Ця точка зору, на думку Литвина, відображає необхідність забезпечення дотримання законодавчих норм

і захисту громадського порядку [124, с. 16]. Однак, А.М. Бабенка розцінив таку позицію як занадто широку. Так, вчений вважав, що О.П. Литвин визначає вплив державної заборони не лише на вирощування наркотичних рослин, але й на «інші культури», які не конкретизовані у законодавстві, що може призвести до певної неоднозначності. Також є питання щодо того, який саме об'єкт здоров'я населення є безпосередньо під загрозою – чи основний, чи додатковий [8, с. 40]. У висновку слід зауважити, що важливо забезпечити чіткість та визначеність щодо об'єкта та меж державної заборони, а також уникнути розширення її на нечітко визначені культури, щоб забезпечити ефективність та справедливність кримінально-правового регулювання у цьому контексті.

О.В. Дуліна стверджувала, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК є суспільні відносини, які забезпечують безпеку здоров'я населення, а також встановлений з метою забезпечення охорони здоров'я порядок культивування снотворного маку чи конопель. Додатковим факультативним безпосереднім об'єктом в деяких випадках може виступати громадська безпека, державна монополія на культивування наркотиковмісних рослин [60, с. 84]. Це визначення об'єкта кримінального правопорушення дозволяє розглядати його через призму впливу на громадське здоров'я і державний контроль за культивуванням наркотиковмісних рослин. Можливий додатковий об'єкт у виді громадської безпеки та державної монополії свідчить про комплексний підхід до розгляду цього типу кримінальних правопорушень. Державна монополія може виступати як інструмент контролю за вирощуванням наркотиковмісних рослин з метою забезпечення їхньої безпечності та виключення неправомірного використання. Громадська безпека у цьому контексті може визначатися як захист громади від можливих негативних наслідків, пов'язаних із поширенням наркотиків. Отже, враховуючи різні аспекти об'єкта цього злочину, можна сформулювати більш повне розуміння його суті та визначити шляхи удосконалення правового регулювання у цій сфері.

Вирішення проблеми незаконного посіву чи вирощування снотворного маку чи конопель відзначається чітким розумінням взаємодії об'єкта кримінального правопорушення та його предмету. У кримінально-правовій теорії предметом кримінального правопорушення розглядаються різноманітні об'єкти матеріального світу, які, залежно від своїх властивостей, визначають наявність ознак конкретного кримінального складу в діях особи [100, с. 93]. Для нашого дослідження як безпосередній об'єкт, так і предмет кримінального правопорушення відіграють особливу роль, оскільки мають суттєве значення для формування поняття та класифікації досліджуваного кримінально караного діяння.

Аналіз норми ст. 310 КК України дає підстави для висновку, що предметами досліджуваної категорії кримінальних правопорушень є не власне наркотики, готові до вживання, а лише рослини (чи їх частини), що містять наркотичні засоби та психотропні речовини, – коноплі і мак снадійний [152]. За морфологічними, біологічними та господарськими ознаками можна виділити різні сорти конопель. У коноплях містяться сполуки, які викликають галюциногенні ефекти – каннабіноли, які є похідними дибензипірану. Однією з таких речовин є тетрагідроканнабінол, смолиста речовина з вираженим характерним ароматом. Різні сорти конопель відрізняються відсотком наркотичного компонента, гашишу, і в більшості сортів, що вирощуються в Україні, цей показник залишається високим. Згідно з «Переліком наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», затвердженим постановою КМУ від 6 травня 2000 року № 770, канабіс, смола канабісу, екстракти і настойки канабісу належать до особливо небезпечних наркотичних засобів, обіг яких заборонено, а тетрагідроканабінол і ряд його ізомерів належать до особливо небезпечних психотропних речовин, обіг яких також заборонено [177].

Мак снадійний виступає як істотний аграрний продукт та знаходить широкий вжиток у сільському господарстві, використовуючись в медицині. В Єдиній конвенції про наркотичні засоби 1961 року рослина мак снадійний називається опійний мак, а його скошені частини (крім насіння) визначені як

макова солома [61]. З фармацевтичної точки зору снодійний мак є однорічною трав'янистою рослиною, яка має прямостояче стебло [130]. Стебло округле, голе, гладке, має сизувато-зелений відтінок. Листки, розташовані чергово і без ніжки, обгортають стебло, також є сизувато-зеленими, голими, довгастими, надрізано лопатевими із серцеподібною основою. Квітки є великими, поодинокими, з дволистною опадаючою чашечкою та чотирипелюстковим віночком [157]. В якості вихідного матеріалу використовується опій та коробочки маку снотворного. Рослинна сировина маку снотворного містить ізохінолінові алкалоїди в кількості 2,5 %, при цьому їх кількість перевищує 25. Серед основних алкалоїдів вказують на морфін (0,3 %), кодеїн (0,05 %), тебаїн, папаверин (0,05 %), наркотин та нарцеїн [131]. Незаконне виробництво або виготовлення наркотичних речовин з його плодів і стебел призводить до серйозної шкоди здоров'ю населення та сприяє поширенню наркоманії. Нелегальне культивування наркотиковмісних рослин, таких як снодійний мак, має значний вплив на суспільну безпеку і громадське здоров'я. У витриманих коробочках маку, що культивується в Україні (до недавнього часу відомого як олійний мак), вміст морфіну коливається від 0,3 % до 0,6 % [151].

Важливість аналізу кількісних характеристик об'єкта кримінального правопорушення, а саме конопель та снодійного маку, виявляється в контексті їхнього впливу на кваліфікацію кримінального правопорушення. Кількість вирощених рослин, що містять наркотики, стає визначальним фактором у визначенні рівня суспільної безпеки незаконних дій. Згідно з положеннями частини 1 статті 310 Кримінального кодексу України, визначена мінімальна кількість предмету кримінального правопорушення: від ста до п'ятисот рослин снодійного маку та від десять до п'ятдесяти рослин конопель. У частині 2 статті 310 Кримінального кодексу України законодавець прописав, що вирощування або посів 500 чи більше рослин снодійного маку чи конопель є кваліфікуючою ознакою. Незначна кількість посіяних та/або вирощуваних рослин снодійного маку чи конопель (кілька рослин) може бути підставою для притягнення особи до адміністративної відповідальності за ст. 106-2 КУпАП [151].

Аналіз судових рішень свідчить, що у більшості випадків, пов'язаних із статтею 310 Кримінального кодексу України, кількість рослин дорівнювала або перевищувала 500 одиниць. Приблизно в 18 % ситуацій вирощувалося від 1 до 500 наркотикомісних рослин (частина 1 статті 310 КК); у 51 % – від 500 до 1000; у 23 % – від 1000 до 2000; і у 8 % – понад 2000 рослин. Отже, ступінь суспільної небезпеки залежить від кількості вирощуваних рослин і, відповідно, від розміру вчиненого злочину. Ця об'єктивна реальність вимагає адекватного кримінально-правового регулювання та врахування під час визначення покарання.

Варто зауважити, що, наприклад, у Сінгапурі до наркотиковмісних рослин, обіг яких заборонено, відноситься більш широкий перелік рослин, ніж в Україні. Це пов'язано з особливостями клімату та різноманіттям флори цієї країни. Отже, наряду зі снотворним маком та коноплями, в Сінгапурі до наркотиковмісних рослин відносяться також: 1) *Coca Plant*, тобто будь-яку рослину роду *Erythroxylum*, з якої можна отримати кокаїн; 2) Кактус Пейот, або *Lophophora Williamsii*, з діючою наркотичною речовиною – мескалін; 3) Саарі або *Banisteriopsis saari*, наркотиковмісні речовини, контрольовані відповідно до Закону про зловживання наркотиками: N,N-диметилтриптамін (або «ДМТ»); 4) *Mimosa tenuiflora*, наркотиковмісні речовини – N,N-диметилтриптамін (або «ДМТ»); 5) *Psychotria viridis*, наркотиковмісні речовини – N,N-диметилтриптамін (або «ДМТ»); 6) *Salvia divinorum*, наркотиковмісна речовина – Сальвінорин А; 7) Кат, або *Catha edulis*, з наркотиковмісною речовиною – Катинон; 8) Кратом, або *Mitragyna speciosa*, з наркотиковмісною речовиною у виді Митрагинин і 7-гідроксимитрагинин; 9) «Чарівні гриби», тобто будь-який вид грибів *Conocybe*, *Panaeolus* та *Psilocybe*, з сильнодіючою речовиною – псилоцибін [296].

В Україні більш обмежений перелік наркотиковмісних рослин, що може бути обумовлено історичними, соціокультурними та юридичними аспектами. У Сінгапурі та інших країнах представлений більший перелік наркотиковмісних рослин через особливості клімату, місцевої флори і фауни, а також національної стратегії контролю за наркотиками. Різні країни приділяють різну увагу

регулюванню та контролю за рослинами, які містять наркотичні речовини, в залежності від своєї внутрішньої політики та суспільних вимог.

Наступним елементом складу кримінального правопорушення є його об'єктивна сторона. Об'єктивна сторона кримінального правопорушення – це опис конкретних дій, що становлять зміст норми права, яка розглядає ці дії як суспільно небезпечне діяння. Змістом норми права охоплюються: кримінально протиправне діяння, кримінально протиправні наслідки і причинний зв'язок між ними [99, с. 42]. Серед інших елементів об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення є спосіб, обстановка, час і місце скоєння [197, с. 270]. Об'єктивна сторона ст. 310 КК України – це дії, що полягають у незаконному посіві чи вирощуванні снотворного маку або конопель, тобто культивування цих наркотиковмісних рослин.

Проведемо аналіз дефініцій «посів» та «вирощування». За змістом ці дії володіють самостійністю та є альтернативними, відзначаються можливістю виконання різними суб'єктами. На основі цього, для чіткого розуміння моменту завершення злочину, визначення кожного з вищезазначених понять виявляється вкрай важливими. З аналізу наявних теоретичних положень щодо дослідження поняття «посів» вбачається, що цим терміном охоплюється процес посадки насіння в ґрунт на відповідну глибину, відповідну відстань, при умові, що ґрунт має бути чистим, здоровим і вільним від хвороб та інших патогенів, включаючи грибки [303]. Відповідно до тлумачення «Словника української мови», термін «посів» означає ділянку землі, засіяну яким-небудь зерном насінням, а також уміщення мікроорганізмів у поживне середовище для розмноження [200]. Варто зазначити, що синонімом поняття «посів» є слова «сівба» та «посадка». Так, «сівба» – це технологічний процес, за якого насіння розміщують по площі поля та загортають у ґрунт на певну глибину. У свою чергу, «посадка» – це розміщення в ґрунті насіння, бульб, розсади з урахуванням необхідної глибини загортання й забезпечення оптимальної площі живлення рослин [199]. Учений А.А. Музика вважає, що термін «посів» означає внесення у відкритий або тимчасовий (закритий) ґрунт насіння снотворного маку чи конопель, а також

висаджування у відкритий ґрунт придбаної, тобто вирощеної іншою особою, розсади цих рослин [143, с. 116]. На думку О.З. Мармури, О.Ф. Пасеки, С.Я. Бурди, Т.М. Луцького, посів снотворного маку чи конопель – це висів насіння снотворного маку чи коноплі на будь-якій земельній ділянці, де б вона не була розташована, зокрема в захищеному ґрунті (у теплицях та парниках) [1, с. 158]. Узагальнимо, що «посів» – це процес внесення насіння чи саджанців рослин у ґрунт для їх подальшого виростання.

Щодо «вирощування», то, згідно із словником української мови, це – процес дбайливого догляду та сприяння росту кого-, чого-небудь [39]. У науковій літературі вважається, що вирощування – це система агротехнічних прийомів і матеріально-технічних засобів, що спрямовані на виробництво рослинницької продукції, одержання прибутку та відновлення родючості ґрунту [171]. Деякі вчені вважають, що вирощування снотворного маку чи конопель – це догляд за посівом та сходами з метою доведення культур до стадії дозрівання (розпушування ґрунту, проріджування, підгодівля добривами, полив рослин) [1, с. 158]. Представимо й інше схоже за змістом визначення. Відповідно до якого під поняттям «вирощування» розглядають різні роботи з догляду за посівами (засіяною площею) і наркотиковмісними рослинами, культивування яких карається у кримінально-правовому порядку (обробка міжрядь, боротьба зі шкідниками і хворобами, знищення бур'янів, підживлення добривами, поливання та інші дії, у тому числі й догляд за розсадою в закритому ґрунті) [151]. Так само й учені А.А. Музика та Є.В. Фесенко розглядають вирощування снотворного маку чи конопель як догляд за посівом і сходами з метою доведення їх до стадії визрівання (підпушування, проріджування, підживлення, прополювання, поливання тощо) [143, с. 114-115; 220, с. 224]. В іноземному законодавстві, зокрема у Кримінальному кодексі Азербайджану, поняття «вирощування» передбачає дії, спрямовані на створення особливих умов для посіву та вирощування рослин, що містять конкретні наркотики, а також на вдосконалення методів їх вирощування, отримання нових сортів, підвищення їх продуктивності та витривалості до несприятливих кліматичних умов [289].

Характерними способами приховування є висівання таких рослин у місцях вирощування сільськогосподарських культур (між насадженням соняшника, кукурудзи, рапсу тощо); за межами населених пунктів, на важкодоступних ділянках лісових масивів, садівничих товариств тощо [153, с. 914]. Для додаткового ускладнення виявлення можливі випадки використання технологій та приладів для приховання від пристроїв зони вирощування наркотичних рослин, таких як тепличні споруди або камуфльовані системи поливу. Такі способи приховування визначають високий рівень пристосування та винахідливості осіб, що займаються незаконним вирощуванням. Ці методи приховування не лише надають специфічного характеру незаконному вирощуванню, але й ускладнюють виявлення та контроль за такими діями.

Щодо місця кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, то це може бути будь-яка земельна ділянка. Розмір ділянки, ступінь зростання і стиглості рослин не мають значення для кваліфікації. При підрахунку кількості рослин, окремою рослиною вважається та, яка має самостійний корінь, і кількість її стебел в розрахунок не враховується. Крім того, при підрахунку кількості рослин різних видів, таких як мак снотворного і коноплі, допускається їхнє обчислення у сумі [211, с. 8]. Час, обстановка, способи та засоби виконання кримінального правопорушення не впливають на кримінально правову кваліфікацію, однак вони можуть взаємодіяти і впливати на визначення обґрунтованості та міри покарання [7, с. 47]. Такий підхід до призначення покарання дозволяє судовій системі більш гнучко реагувати на усі аспекти кримінального правопорушення, враховуючи конкретні обставини вчинення кримінально протиправного діяння та індивідуальні особливості справи.

Важливо відзначити, що кримінально протиправне діяння, передбачене ст. 310 КК України вважається завершеним з моменту реалізації дій, що включають посів (внесення насіння в ґрунт) чи вирощування (застосування заходів догляду) рослинних культур, які містять наркотичні речовини. Цей момент настає незалежно від того, чи стосується це вирощування снотворного маку чи

конопель, чи вже проведено збирання врожаю та виготовлення наркотичних засобів [101].

Таким чином, незаконний посів або вирощування маку чи конопель є нелегальним актом аграрної діяльності, який передбачає введення насіння в ґрунт або здійснення заходів догляду за рослинами роду *Paraver* (мак) чи *Cannabis* (коноплі) з наміром отримати наркотичні або психотропні речовини [154; 155]. У свою чергу, посів, включаючи внесення насіння у ґрунт, виступає первинним етапом процесу, тоді, як вирощування охоплює багатоаспектні заходи, включаючи догляд і підтримку рослин протягом їхнього росту та розвитку. Дії, вказані вище, визнаються незаконними у випадках, коли вони виконуються без отримання дозволу від компетентних органів, або навіть у випадках наявності дозволу, якщо ці дії перевищують встановлену для культивування наркотиковмісних рослин площу. Це може включати земельні ділянки, які не вказані у дозволі, або перевищення обсягів, визначених державним замовленням. Ці аспекти є ключовими для докладного розуміння характеру та завершення кримінальної дії, а також визначення відповідальності за вирощування рослин, що містять наркотики, усіма її стадіями [98; 123].

Вивчення суб'єктивної сторони незаконного посіву чи вирощуванню маку або конопель є важливою складовою нашого дослідження. Суб'єктивна сторона як ключовий елемент кримінального правопорушення, необхідна для адекватної оцінки суспільної небезпечності та правильної кваліфікації протиправних дій, відокремлення одного правопорушення від іншого, а також визначення меж між протиправною поведінкою та легітимними діями. Крім того, вона має вплив на вирішення питань щодо звільнення від кримінальної відповідальності, призначення покарань та інших аспектів [51].

Так, суб'єктивна сторона кримінального правопорушення у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель характеризується прямим умислом. У ч. 1 ст. 36 Єдиної конвенції про наркотичні засоби 1961 р. міститься пряма вказівка на умисність кримінально караного культивування наркотиковмісних рослин [61; 217, с. 188]. Винний усвідомлює, що здійснює

посів або вирощування рослин, що містять наркотики і заборонені до обробітку, і бажає цього. Мотиви, якими керується особа, можуть бути різними і на кваліфікацію кримінально протиправного діяння не впливають. У більшості випадків вони мають корисливий характер. Якщо посів або вирощування вказаних рослин здійснюється з метою виготовлення наркотичних засобів, збуту урожаю, то вчинене утворює собою приготування до злочинів, вказаних у ст. 307 або ст. 309 КК. У цих випадках відповідальність настає за сукупністю злочинів [205].

Перейдемо до суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України. Згідно з ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом кримінального правопорушення є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Так, законодавчо закріплено, що суб'єктом кримінального правопорушення може бути лише фізична особа, тобто людина. Цей висновок фактично міститься у положеннях ст. ст. 6, 7 та 8 КК України, в яких зазначається, що притягуватися до кримінальної відповідальності можуть громадяни України, іноземці та особи без громадянства. Щодо осудності, то відповідно до ч. 1 ст. 19 КК України осудною може визнаватися особа, яка під час вчинення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель могла усвідомлювати свої дії й керувати ними [101]. Лише психічно здорова особа свідомо обирає варіант поведінки, здатна розуміти те, що вчиняє (зокрема – посів або вирощування маку чи конопель) і на основі цього може бути відповідальною за свої суспільно небезпечні діяння. Здатність правильно розуміти й оцінювати фактичну значимість власних вчинків і свідомо керувати своєю волею та діями й відрізняє осудну особу від неосудної [150].

У випадку, коли наркотиковмісні рослини були незаконно посіяні чи вирощені посадовою особою, що використовувала свою владу або службовий статус всупереч службовим обов'язкам і віддавала перевагу власним інтересам над інтересами служби, таке діяння слід кваліфікувати згідно із статтями 364 та 310 КК України. Такий підхід дозволяє враховувати обставини злочину,

пов'язані з використанням службового становища, та надає можливість застосування належних кримінально-правових статей в залежності від характеру вчинених дій та їхнього впливу на суспільство [151].

Отже, до обов'язкових суб'єктивних ознак відносять вину у формі прямого умислу і обов'язкові ознаки суб'єкта кримінального правопорушення (фізична, осудна особа, яка до вчинення кримінального правопорушення у виді посіву або вирощування маку чи конопель досягла 16-річного віку).

Заслугує на увагу аналіз кваліфікуючих ознак незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель. Так, кваліфікуючими ознаками посіву або вирощування снотворного маку чи конопель є такі [101]:

1. Вчинення діяння особою, яка була засуджена за цією статтею чи яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених ст. ст. 307, 309, 311, 317 КК України. Ця обтяжуюча ознака вказує на наявність попереднього судимості обвинуваченого за вчинення посіву чи вирощування маку або конопель чи інших кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин. Це визначення вказує на те, що якщо особа вже була засуджена за подібний злочин або вчинила інше кримінальне правопорушення у сфері незаконного обігу наркотиків, то це стає додатковою обставиною, яка ускладнює її кримінальне становище у випадках нових дій, пов'язаних з посівом чи вирощуванням наркотиковмісних культур. Такий підхід дозволяє суду більш повно враховувати історію кримінальних правопорушень обвинуваченого та встановлювати належний рівень покарання в залежності від наявних обставин.

2. Вчинення діяння за попередньою змовою групою осіб з метою збуту. Це означає, що кримінальне правопорушення реалізується колективно двома чи більше особами, які заздалегідь домовилися про спільне вчинення цього кримінально протиправного діяння. Важливим аспектом є те, що розподіл ролей та функцій між учасниками кримінального правопорушення не впливає на його кваліфікацію. Визначальним фактором є об'єднання їхніх зусиль та дій з метою подальшого збуту вирощуваних наркотиковмісних рослин, яке визначає

спільний умисел та спрямованість на отримання корисної вигоди від незаконної діяльності. Цей підхід розширює можливості щодо ефективного призначення покарання за спільне вчинення такого злочину та уникнення формальних обмежень на шляху судового розгляду.

3. Незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку в кількості п'ятисот і більше рослин чи конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин (ч. 2 ст. 310 КК України). Кількість рослин визначається як важлива кваліфікуюча ознака злочину, пов'язаного з посівом або вирощуванням снотворного маку чи конопель. Ця норма визначає межі кількісних параметрів, які, як вважає законодавець, підсилюють ступінь суспільної небезпеки вчинених кримінально протиправних дій. Вона передбачає, що вирощування або посів такої великої кількості рослин є підставою для підсилення покарання, оскільки визнається як більш серйозне порушення закону та загроза громадській безпеці.

Істотним недоліком аналізованої норми варто вважати той факт, що її диспозиція не охоплює інші, не менш поширені форми поведінки, які вимагають більш жорсткої кримінально-правової кваліфікації. Немало разів відзначались ситуації, коли вирощування наркотиковмісних рослин стає сімейним підприємництвом, залучаючи всіх членів родини. Є випадки, коли у такій незаконній діяльності беруть участь неповнолітні особи. У таких умовах кримінальне правопорушення посягає на «здоров'я населення» та «моральні цінності суспільства щодо виховання молодого покоління», тим самим створюючи підвищену суспільну небезпеку. Проте, відзначимо, що ст. 310 КК України, на відміну від інших статей щодо незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, не передбачено відповідальність за посів або вирощування наркотиковмісних рослин із залученням неповнолітнього. Зокрема, відсутні положення щодо організованого характеру дій кількох осіб та участі неповнолітнього в цьому контексті. Щоб врахувати ці аспекти, вважаємо доцільним розширити ст. 310 КК України додаванням кваліфікуючих ознак, таких як «вчинення злочину організованою групою» та «із залученням неповнолітнього» [8, с. 65-66].

Отже, варто зауважити, що кримінально-правова норма, що регулює заборону посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, належить до категорії норм, які потребують подальшої модернізації. Значною мірою успішності застосування цієї норми і впливу на об'єкт правового захисту буде залежати від його адаптації до сучасної криміногенної обстановки.

З метою ефективного контролю та запобігання незаконному посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель, пропонується запровадити наступні зміни до ст. 310 КК України, зокрема: доповнити вказані у ч. 2 ст. 310 КК України кваліфікуючі ознаки, а саме після слів «незаконне вирощування снотворного маку в кількості п'ятисот і більше рослин чи конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин» наступним текстом «та/або незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану». Також для вдосконалення ст. 310 КК України можна запропонувати збільшення покарання для осіб, які вже були засуджені за цю статтю чи скоїли кримінальні правопорушення згідно зі статтями 307, 309, 311, 317 КК України, особливо в умовах воєнного стану. Отже, ці рекомендації спрямовані на зміцнення правових засад і підвищення ефективності запобігання і протидії посіву чи вирощуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану.

Узагальнимо, що пізнання незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин є ключовим елементом кримінально-правової та кримінологічної науки, адже його результати визначають напрями законодавчого регулювання та практичної діяльності правоохоронних органів у цій сфері відповідно. У свою чергу, це дослідження позитивно впливає на формування ефективних стратегій контролю та запобігання кримінальним правопорушенням у сфері посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, підвищуючи загальний рівень безпеки в суспільстві. Такий аналіз допоміг розумінню сутності й особливостей незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, що є важливим для розробки превентивних заходів реагування на виклики в сфері незаконного обігу наркотичних засобів.

Таким чином, незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні – це складне суспільно небезпечне та історично мінливе явище, в основі якого лежить неправомірне культивування рослин з вмістом наркотичних речовин. Цей кримінальний акт представляє загрозу не лише політичній, соціальній, правоохоронній та економічній стабільності держави, але й призводить до зростання проблеми наркотичної залежності у суспільстві, а також поширення корисливих та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, пов'язаних із добуванням коштів для придбання наркотиків, у тому числі й рослинного походження.

1.3. Зарубіжний досвід запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин

У сучасних умовах кримінальні правопорушення у сфері незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин стають серйозною загрозою не лише для всесвітньої безпеки, але й для нормального функціонування окремих держав. Аналіз кримінально протиправних діянь такої категорії показав, що існуючі заходи щодо їх запобігання не можуть вважатися належно ефективними. Організовані групи, злочинні організації та конкретні особи, які займаються незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин використовують різноманітні стратегії, щоб уникнути притягнення до кримінальної відповідальності. У результаті цього вбачається необхідним впровадження інноваційних, більш ефективних, підходів до протидії цьому кримінальному правопорушенню в Україні.

Важливу роль у процесі модернізації та інтеграції заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин відіграє міжнародний досвід запобіжної діяльності щодо такого виду кримінальних правопорушень. Нині більшість високорозвинених країн світу мають значні досягнення у сфері запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин. Лише міжнародний обмін досвідом, міждержавна координація зусиль, оперативне реагування та розробка спільних стратегій, що базуються на вивченні найкращих практик та інновацій, дадуть можливість розробити рекомендації для вітчизняної системи запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Адаптація та застосування зарубіжного досвіду у сфері запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин на території України потребує вибіркового і ретельного підходу. Важливо враховувати ті практики, які можуть бути інтегровані в українські реалії, узгоджуючи їх з конституційними принципами і соціально-економічним потенціалом держави. Такий підхід дасть змогу використовувати максимально корисний досвід та ефективно впроваджувати заходи, які спрямовані на запобігання наркотичній

злочинності, зберігаючи при цьому відповідності їх умовам і потребам українського суспільства.

На міжнародному рівні Управління ООН з наркотиків та злочинності виступає глобальним лідером у протидії незаконним наркотикам та міжнародній злочинності. Засноване в 1997 році в результаті злиття Програми ООН з контролю за наркотиками та Центру із запобігання міжнародній злочинності, Управління діє в усьому світі через мережу регіональних відділень. Організація активно веде освітні кампанії та ґрунтує свою роботу на наукових фактах з метою того, щоб переконати молодь у небезпеці вживання наркотиків, а також надихнути наркозалежних знаходити шляхи до виліковування. Підкреслюючи підходи, спрямовані на збереження здоров'я, Управління сприяє переосмисленню уявлень держав щодо наркотиків, закликаючи розглядати їх не як злочин, але як проблему здоров'я. Організація виступає каталізатором для розробки глобальних стратегій, спрямованих на покращення ситуації з наркотиками та міжнародною злочинністю [246].

Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року, Конвенція про психотропні речовини 1971 року та Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин 1988 року визначили стандарти та рамки для міжнародного співробітництва у сфері контролю над наркотиками. Ці конвенції, прийняті на різних етапах історії, представляють собою фундаментальну основу в глобальній боротьбі з наркотиками. Незважаючи на постійні зміни в характері наркотизму, ці конвенції стали важливими інструментами для регулювання та координації зусиль країн у протидії поширенню наркотиків. Вони відображають готовність світової спільноти працювати разом для вирішення одного з найгостріших глобальних викликів. Факт ратифікації цих конвенцій практично всіма державами свідчить про загальне визнання необхідності спільних дій у боротьбі з наркотичними ризиками. Країни регулярно підтверджують свою готовність працювати відповідно до норм та принципів, закладених у цих договорах, а також

приймають додаткові резолюції та політичні декларації для підтримки цього спільного зобов'язання [246].

Генеральна Асамблея провела спеціальну сесію зі світової проблеми наркотиків у квітні 2016 року в Нью-Йорку, і ця подія стала важливим етапом в розвитку міжнародного співробітництва для вирішення викликів, пов'язаних із наркотиками. Головною метою сесії було підбити підсумки виконання Політичної декларації та Плану дій з міжнародного співробітництва, які були прийняті на сесії 2016 року, з метою розроблення комплексної та збалансованої стратегії для ефективної боротьби з глобальною проблемою наркотиків. Під час сесії учасники взялися за складні питання та виклики, пов'язані із наркотиками, і працювали над спільними рішеннями. Основний акцент був зроблений на підтримці та виконанні Політичної декларації та Плану дій з міжнародного співробітництва, а також на створенні нових стратегій, щоб вирішити нові виклики, що виникають у зв'язку зі змінами у суспільстві та наркотичній ситуації. У підсумковому документі, який отримав назву «Наша спільна відданість ефективному вирішенню світової проблеми наркотиків та боротьбі з нею», виокремлені ключові напрями дій та визначені обов'язки для країн-учасниць. Цей документ вміщував кращі практики і стимулював міжнародну співпрацю для забезпечення ефективного вирішення найактуальніших проблем щодо наркотиків у всьому світі [246].

Найбільш актуальним, на нашу думку, є досвід Америки, держав членів Європейського Союзу, деяких країн Азії та інших держав світу. Незважаючи на різну історію, традиції та звичаї, ці країни між собою схожі використанням вдалих інструментів, які покликані забезпечувати максимальну дієвість та комплексність заходів у протидії наркотичній злочинності, у тому числі й незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Найжорсткіші заходи у запобіганні та протидії наркотичній злочинності застосовуються у Малайзії, Ірані, Сінгапурі, Пакистані, Китаї тощо. У цих державах стратегія ведеться шляхом суворого контролю, включаючи смертну кару, і законодавство, особливо те, яке стосується наркотичних ділків, є

максимально посилене. Наприклад, в Сінгапурі у 2023 році було страчено особу чоловічої статі за пособництво у торгівлі понад 1 кг канабісу, що у два рази перевищує поріг для страти [216]. За останні роки в Ірані за незаконний обіг наркотиків було страчено понад тисячу осіб. У Гонконзі, регіоні, який особливо постраждав від наркобізнесу, передбаченого довічне ув'язнення для осіб, виявлених у торгівлі наркотичних речовин. У Китайській Народній Республіці норми, що спрямовані на запобігання незаконному обороту наркотичних засобів, визначені у кримінальному законодавстві. Китайський Кримінальний Кодекс містить одинадцять статей, спрямованих на протидію злочинності наркотичної спрямованості, які входять до параграфу № 7 «Злочини, пов'язані з контрабандою, продажем, транспортуванням та виготовленням наркотиків» глави 6 «Злочини проти порядку громадського управління». Відповідно до статті 348 Кримінального Кодексу Китаю відповідальність настає за незаконне володіння опіумом у кількості понад 1000 г, героїном або метілфеніламіном у кількості понад 50 г або іншими наркотиками у великому обсязі і передбачає позбавлення волі на строк понад сім років або довічне позбавлення волі [138, с. 193].

За даними Управління з наркотиків та злочинності Організації Об'єднаних Націй, Сполучені Штати Америки досягли найбільших успіхів у протидії незаконному обігу наркотиків. Протягом останнього десятиліття кількість наркоспоживачів в США зменшилася вдвічі. Заслуговує на увагу той факт, що в країні була виявлена дійсно загальнонаціональна воля в боротьбі з наркотиками, що включає спільні зусилля урядових та неурядових структур. Основними аспектами цієї ініціативи є розробка довгострокових стратегій, активне міжнародне співробітництво для запобігання поширенню наркотиків на територію США та залучення найбільш впливових політичних і громадських діячів до антинаркотичної кампанії [138, с. 194].

Досвід США щодо запобігання наркотичній злочинності охоплює широкий спектр стратегій та заходів, які включають в себе законодавчі, освітні, реабілітаційні та інші ініціативи. Представимо деякі ключові аспекти цього

досвіду: 1) *Законодавчі заходи*. У деяких штатах впроваджені зміни до законодавства, що стосується наркотиків, зокрема щодо зменшення обтяжливих покарань за незначні наркотичні злочини. Окремі штати легалізували медичне та рекреаційне вживання коноплі для зменшення негативних наслідків незаконного обігу; 2) *Превентивні заходи*. Проведення національних та регіональних кампаній серед населення для підвищення обізнаності про небезпеку наркотичних речовин та їх вплив на здоров'я; 3) *Лікування та реабілітація*. Застосування моделі лікування замість покарання для осіб із проблемами наркотичної залежності. Надання послуг та програм для осіб, які зазнали впливу наркотичних засобів, для полегшення їхнього повернення до суспільства; 4) *Поліцейські стратегії*, що включають співпрацю з громадою, а також превентивні патрулювання і контроль над вуличними торговцями для зменшення обігу наркотиків [318].

Федеральне бюро розслідувань Сполучених Штатів у співпраці з Європолом та компетентними органами 16 країн Європи, Північної Америки та Австралії провело міжнародну поліцейську операцію за допомогою платформи з криптографічним захистом Anom, яка була під негласним управлінням Бюро. Для припинення діяльності злочинних організацій, які стали активніше використовувати платформи зашифрованого зв'язку з незаконною метою, було проведено операцію «Троянський щит» та сформовано оперативно-тактичну групу «Грінлайт». В результаті цієї операції до червня 2021 року було здійснено понад 800 арештів та вилучено понад 8 т кокаїну, 22 т канабісу та смоли канабісу, 2 т амфетаміну та метамфетаміну та 6 т прекурсорів синтетичних наркотиків. Крім того, завдяки перехопленню 27 млн повідомлень на платформі Anom правоохоронці отримали найважливіші оперативні дані, в результаті чого стало відомо про функціонування злочинних груп, які займаються великомасштабною контрабандою наркотиків [286].

У грудні 2020 року уряд Перу затвердив нову десятирічну національну антинаркотичну стратегію. Постійний нагляд за її реалізацією здійснюватиме Національна комісія з питань розвитку та налагодження життя без наркотиків.

До пріоритетних напрямів стратегії належать зміцнення інституційної та соціально-економічної бази, скорочення незаконного виробництва та обігу наркотиків у стратегічних зонах та зниження рівня споживання наркотиків серед уразливих груп населення [286].

У Республіці Венесуела діє указ № 4432. Відповідно до цього указу Національне управління боротьби з наркотиками було перетворене на Національне наглядове відомство з боротьби з наркотиками. Новий орган займається розробкою та реалізацією державної політики і стратегій протидії незаконному обігу та незаконному споживанню наркотиків. Указ був прийнятий у рамках реформи конституційного закону країни про наркотики 2010 року, яка була розпочата в 2019 році з метою розширення можливостей правоохоронних органів та компетентних антинаркотичних органів з урахуванням змін та нових тенденцій у діяльності, пов'язаними з наркотиками. Реформа передбачає створення спеціальних командувань для боротьби з незаконним обігом наркотиків у районах, зайнятих організованими злочинними групами [286].

У грудні 2020 року Рада Європейського Союзу затвердила Стратегію Європейського Союзу щодо наркотиків на 2021-2025 роки. У червні 2021 року Рада затвердила план дій, у якому визначено відповідні заходи, показники та терміни та зазначені установи, відповідальні за реалізацію стратегії за допомогою: а) вирішення проблеми незаконного обігу наркотиків шляхом скорочення пропозиції наркотиків; б) охорони здоров'я людей шляхом посилення уваги до профілактики та охоплення населення лікувальною допомогою та послугами з догляду; с) усунення згубних наслідків вживання наркотиків [286].

Розвинений комплекс заходів запобігання наркотичній злочинності, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин мають Скандинавські країни. За оцінками ООН, ці країни відзначаються високим рівнем здоров'я, їхня соціальна політика, у тому числі й шляхи вирішення проблем з наркотиками, заслуговує на глибокий аналіз. Наприклад, у Швеції багато років успішно функціонував Національний проект у рамках боротьби з

наркозалежністю. Його цілі полягали у: активному проведенні профілактичних заходів, спрямованих на зниження рівня вживання наркотиків у дитячому середовищі, з широким залученням до вирішення цього завдання громадянського суспільства, громадських організацій та батьків; ефективному подоланні наркотичної залежності та подальшому обмеженні доступу до наркотичних та наркотиковмісних речовин; забезпеченні доступу наркозалежних до висококваліфікованого медичного обслуговування в будь-якому регіоні країни; широкому використанні міжнародного досвіду боротьби з наркотиками [306].

Проект передбачав посилену орієнтацію на зниження попиту на наркотики у населення шляхом здійснення більш координованих заходів на локальному, регіональному та національному рівнях. Для цього уряд призначав Координатора національного проекту боротьби з наркотиками. Уряд надав додаткові ресурси для розвитку політики локального запобігання, у тому числі гранти, які могли використовуватися на розробку заходів щодо запобігання, включаючи найм локальних координаторів. У результаті більшість муніципалітетів у Швеції мають нині таких координаторів, які виконують свої обов'язки, виходячи зі шведської моделі суспільного здоров'я та заходів щодо запобігання вживанню наркотиків, заснованих на моделі інтегрованого суспільства. Координатори стали агентами, які сприяють мобілізації суспільства на всіх рівнях у досягненні однієї мети: зниження вживання наркотиків у суспільстві. Крім того, призначенням Координаторів шведський уряд досяг ще одного дуже важливого результату: абстрактні політичні заходи стали «персоніфікованими». Цього не вистачало у шведській політиці до ухвалення проекту [306].

З метою координації та підвищення ефективності профілактичних заходів у боротьбі з незаконним обігом наркотиків, у тому числі незаконним посівом або вирощуванням рослин, що містять наркотичні речовини на національному рівні, пропонуємо ознайомитися з досвідом Маврикію в цій сфері. Основним інструментом протидії наркозлочинності на Маврикії є Акт про небезпечні

наркотики № 41/2000. Цей закон регулює відносини у сфері контролю за небезпечними наркотиками, визначає порушення у наркотичній сфері та базується на попередніх законодавчих актах Маврикію та міжнародних правових актах, таких як Єдина конвенція ООН про наркотичні засоби 1961 року, Конвенція ООН про психотропні речовини 1971 року та Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотиків і психотропних речовин 1988 року [282].

Метою цього акту є консолідація законодавчих положень у сфері заборонених наркотичних та психотропних речовин з метою забезпечення більш ефективного контролю над наркотиками. Закон також спрямований на лікування наркоманії, запобігання, виявлення та припинення незаконного обороту наркотиків, запобігання відмиванню грошей, пов'язаних з наркотиками на Маврикії. Крім того, він передбачає притягнення до відповідальності торговців наркотиками, арешт активів осіб, які стали об'єктом відповідальності через наркотичні речовини, та визначає міри відповідальності за серйозні порушення, пов'язані з наркотиками. Також встановлюється відповідальність за подання неправдивих показань у справах, пов'язаних з наркотиками [132, с. 280].

У березні 2021 року уряд Мальти опублікував концептуальний документ про канабіс, покликаний сприяти зміцненню правової бази «відповідального вживання канабісу». Основні пропозиції включають декриміналізацію зберігання канабісу об'ємом до 7 г (замість 3,5 г) та дозвіл вирощувати до чотирьох рослин для особистого споживання. У документі також пропонується створити спеціальний державний орган, відповідальний за всі питання, пов'язані з канабісом, а також провести просвітницьку кампанію та навчання посадових осіб служб допомоги, якщо ці пропозиції будуть ухвалені [286].

Політика Австрії щодо незаконного обігу наркотичних засобів є цікавим прикладом для України. Остання передбачає впровадження різноманітних заходів, організованих як державними, так і недержавними установами, і спрямована, передусім, на попередження наркоманії за принципом «Терапія

замість покарання для наркозалежних осіб». Стратегічна політика Австрії у сфері запобігання наркозалежності має такі основні цілі:

1) Мінімізація негативних наслідків вживання наркотичних речовин:

- проведення превентивних заходів для запобігання вживання психотропних і наркотичних речовин;
- здійснення заходів із повернення наркозалежного до нормального життя, включаючи консультування, терапію, реабілітацію та соціальну і професійну реінтеграцію [133, с. 40; 307];

2) Забезпечення спрямованості соціальної та охорони здоров'я на потреби залежних людей:

- реалізація концепції «людина в центрі стратегічної політики з протидії наркозалежності»;
- спрямування системи охорони здоров'я та соціальної системи на потреби залежних осіб, включаючи тих, хто має хронічну залежність [133, с. 40; 241];

3) Піклування про зміцнення здоров'я та збереження зв'язку залежних осіб з суспільним життям:

- здійснення заходів для підтримки фізичного та психічного здоров'я залежних осіб;
- сприяння збереженню їхнього зв'язку зі суспільством [133, с. 40; 242];

4) Надання можливості наркозалежним вести самостійне та осмислене життя:

- інтеграція та реінтеграція наркозалежних на ринку праці;
- здійснення заходів, спрямованих на нормальне співіснування наркозалежних з іншими соціальними верствами [133, с. 40; 299].

Отже, підхід Австрії може слугувати важливим джерелом для розробки подібних стратегій на території України, спрямованих на подолання проблем наркозалежності та забезпечення інтеграції залежних осіб у суспільство.

У Німеччині запобігання незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин ґрунтується на комплексному підході, який включає

різноманітні заходи та стратегії [263]. Національна стратегія щодо політики наркотиків і залежності, прийнята в 2012 році, ставить перед собою чотири основних завдання: профілактика, консультування, лікування та допомога в подоланні залежності. Профілактичні заходи включають широкий спектр підходів, які доповнюють один одного для максимальної ефективності. Екологічні профілактичні заходи ставлять своєю метою обмеження куріння в громадських місцях, введення заборони на продаж тютюнових виробів та алкоголю неповнолітнім, посилення покарань за керування автомобілем у стані психоактивного сп'яніння та проведення поліцейських заходів для зниження доступності заборонених наркотиків загалом. Профілактичні програми, орієнтовані на сім'ї, спрямовані на розвиток батьківських навичок, формування захисної ролі сім'ї та зміцнення базових життєвих навичок дітей [272]. Зокрема, із селективних профілактичних заходів варто відзначити програму для молодих споживачів наркотиків, що діє в 10 країнах Європейського Союзу. Також діє пілотна програма «Сімейна підтримуюча терапія» для молодих груп ризику та їхніх сімей, спрямована на покращення сімейних стосунків та надання своєчасної допомоги молодим людям. Загальна стратегія ґрунтується на принципах глобального підходу, епідеміологічних досліджень та залучення громадськості. Система регулярно оцінюється та модернізується відповідно до змін у ситуації та потребах суспільства [239].

Угорщина визначає всі правоохоронні заходи щодо протидії наркобізнесу в єдиному законі, спрямованому на підвищення ефективності цієї діяльності. Цей підхід передбачає кодифікацію всіх аспектів боротьби з наркотичним бізнесом для забезпечення системності та координації заходів. Додаткові повноваження для правоохоронних органів, спрямовані на ефективну протидію наркобізнесу, можуть включати оперативно-розшукові заходи та інші спеціальні повноваження [274]. Поширюється практика застосування «європейського ордеру на арешт», що свідчить про зусилля в удосконаленні механізмів міждержавної правової допомоги в рамках ЄС [253]. Удосконалення інших механізмів надання міждержавної правової допомоги може включати уніфікацію

практики проведення контрольованих поставок, що є важливим інструментом в розслідуванні наркобізнесу. Зокрема, це може включати заходи, спрямовані на піддавання під контроль працівників під прикриттям до злочинних угруповань для отримання інформації та забезпечення безпеки оперативних заходів [319]. Одним із важливих аспектів є також захист свідків, який може включати в себе розробку та впровадження ефективних програм забезпечення безпеки для тих, хто вирішив свідчити проти наркобізнесу. Це може сприяти створенню більш безпечного та захищеного середовища для тих, хто вирішив взяти участь у справедливому судочинстві проти злочинних угруповань [41, с. 21].

У Бельгії політика щодо наркотиків визначена двома ключовими політичними документами – Федеральною запискою щодо політики наркотиків 2001 року та Загальною декларацією 2010 року [244]. Федеральна записка щодо політики наркотиків охоплює як незаконні, так і законні речовини, включаючи алкоголь, тютюн і психоактивні ліки. Основні цілі цього документа включають запобігання та зменшення ризиків для осіб, які вживають наркотики, навколишнього середовища та суспільства в цілому. Ці цілі організовані за трьома напрямками: профілактика та раннє втручання у споживання наркотиків; зменшення шкоди, лікування та реінтеграція; та забезпечення виконання [243]. У Федеральній записці щодо наркополітики зазначено п'ять основних принципів бельгійської політики щодо наркотиків, якими є глобальний і комплексний підхід; оцінка, епідеміологія та наукові дослідження; профілактика для не споживачів і проблемних споживачів наркотиків; лікування, зниження ризику та реінтеграція проблемних користувачів; та репресії щодо виробників і торговців. Загальна декларація є додатковим підтвердженням цього підходу, визначаючи сучасну розробку бельгійської політики щодо наркотиків. Бельгія систематично оцінює свою політику через моніторинг показників і проведення спеціальних дослідницьких проєктів [239].

У Нідерландах функціонує унікальна політика щодо наркотичних речовин, яка призначена для забезпечення гнучкого й обґрунтованого підходу до проблеми. Основні принципи цієї політики визначаються наступним чином:

1) Декриміналізація наркотиків:

- вживання наркотичних речовин вважається проблемою громадської охорони здоров'я, а не кримінальним правопорушенням;
- основний акцент робиться на підході з позиції охорони здоров'я, що сприяє зменшенню негативних наслідків вживання наркотиків для особистого здоров'я [127, с. 84; 298];

2) Регуляція опіумним законом:

- чіткий поділ наркотиків на важкі та легкі категорії;
- різниця між караним та некараним вживанням заборонених речовин;
- вживання, обіг, виготовлення, продаж і ввезення важких наркотиків карається відповідно до законодавства [127, с. 84; 262];

3) Легалізація легких наркотиків в певних випадках:

- зберігання і вживання легких наркотиків, хоча й нелегальні, в деяких випадках не карається і розглядається як проступок;
- контроль держави над обігом легких наркотиків для забезпечення безпеки та попередження негативних наслідків вживання [127, с. 84; 293].

Ця політика дозволяє Нідерландам взяти під контроль проблему наркотиків, враховуючи не лише кримінальний аспект, але й здоров'я та соціальні наслідки. Запровадження гнучкої системи, яка дозволяє реагувати на конкретні ситуації, може слугувати цікавим досвідом для інших країн, включаючи Україну, у пошуку раціональних та ефективних підходів до проблеми наркозалежності [127, с. 84].

У 2021 році Хорватія завершила розробку нової національної стратегії та плану дій щодо боротьби із залежностями на період 2021-2030 років. У світлі останніх тенденцій і труднощів нова стратегія охоплює всі види залежності, зокрема пристрасть до вживання психоактивних речовин, алкоголю, тютюну та наркотиків [286].

Однією з ключових складових кримінальної стратегії Іспанії щодо наркотиків є акцент на профілактиці. Країна визнає важливість освіти та

інформаційної роботи у сфері наркотиків, спрямованої на зменшення вживання наркотиків серед молоді та населення загалом. Національна політика освіти висуває на перший план навчання майбутніх поколінь необхідним навичкам та знанням для зниження ризику вживання наркотиків. Другий напрямок стратегії – зміцнення правоохоронних органів. Зокрема, велика увага приділяється боротьбі з насильством, пов'язаним із наркотиками. Державні органи спрямовують свої зусилля на руйнування злочинних організацій, а також на арешт та притягнення до відповідальності лідерів незаконних наркотичних синдикатів [277]. Третій аспект стратегії – боротьба з відмиванням грошей та конфіскація злочинних активів. Іспанія активно працює над зміцненням механізмів виявлення та припинення фінансових операцій, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків. Заходи з конфіскації активів становлять важливий елемент у стратегії, спрямованій на позбавлення злочинних організацій матеріальних ресурсів [304]. Захист меж – четвертий аспект стратегії, який охоплює різні аспекти: від моніторингу повітряних, сухопутних та морських кордонів до ефективної роботи підрозділів з контролю за наркотиками, що діють на кордонах. Останній аспект стратегії – стимулювання міжнародного та двостороннього співробітництва. Іспанія прагне надавати та отримувати достовірну інформацію для спільного ліквідації великих міжнародних організацій, що займаються незаконним обігом наркотиків. Співпраця на міжнародному рівні визнається як ключовий елемент ефективної протидії з транснаціональною наркозлочинністю [305].

Закон, прийнятий в 1970 році, став ключовим юридичним документом, що визначає політику Франції у сфері контролю за наркотиками. Основні цілі цього закону включають рішучу боротьбу з торгівлею наркотиками, заборону вживання наркотиків, а також надання альтернатив для припинення їх вживання та забезпечення безкоштовного та анонімного лікування для осіб, які страждають від наркозалежності. У цьому законі чітко визначені два аспекти: боротьба зі зловживанням наркотиками та протидія незаконному їх обігу. Одночасно закон викликав жваві обговорення між прибічниками суворої заборони щодо вживання

наркотиків та прихильниками більш ліберального підходу. Хоча сам закон залишився без змін, були видані міністерські директиви для урегулювання практичної діяльності правоохоронних органів та служб охорони здоров'я у цій сфері. Наприклад, Директива від 17 червня 1999 року стосовно судових заходів щодо наркоманів рекомендує прокурорам базувати свої дії на принципах, пов'язаних зі здоров'ям, у справах проти правопорушників, які вживають наркотики. Цей підхід є ключовим елементом французького плану боротьби з наркотиками [268].

Взагалі, французький уряд визначає п'ять основних принципів своєї стратегії у сфері боротьби з наркотиками та наркозалежністю. Першим із них є профілактика, допомога та зменшення ризику, що передбачає впровадження універсальних та вибіркових стратегій. Універсальна стратегія започатковується в середніх школах, де використовуються найкращі рекомендації, розроблені Національним інститутом профілактики та медико-санітарної освіти. Основною метою шкільної профілактичної роботи є формування індивідуальних та соціальних навичок учнів і студентів щодо уживання наркотиків [267]. Селективна профілактика переважно здійснюється неурядовими організаціями поза межами шкіл, центрів відпочинку та сімей груп ризику. Вихователі дітей та підлітків, які працюють у розважальних центрах, проходять підготовку з реагування на деструктивну поведінку та проведення освітніх заходів [249]. Другий принцип – боротьба з торгівлею людьми, що визначається як важлива складова стратегії. Третій принцип полягає вдосконаленні правоохоронної діяльності, спрямованої на протидію незаконним наркотичним операціям та зловживанню наркотиками. Четвертий принцип передбачає налагодження боротьби з наркотиками та наркоманією на основі аналітичних досліджень. Нарешті, п'ятий принцип – посилення координації національного та міжнародного рівнів, що є ключовим елементом успішної боротьби з наркотичною залежністю [239].

Національна стратегія боротьби з наркотиками в Австралії є міцним фундаментом для визначення та впровадження пріоритетів у сфері алкоголю,

тютюну та інших наркотиків. Ця стратегія орієнтована на співпрацю урядів та постачальників послуг для зменшення шкоди, яка виникає від вживання різних наркотиків, і використовує комбінацію різноманітних стратегій. Центральним принципом стратегії є підхід мінімізації шкоди, що визнає важливість застосування збалансованого методу. Для досягнення цієї мети використовуються три основні напрямки, які часто визначають як «три стовпи». Перший напрямок – це зниження попиту, який орієнтований на споживачів та спрямований на попередження і лікування залежності. Другий – це скорочення пропозиції, спрямоване на припинення виробництва та поширення наркотиків, у тому числі через кримінально-правові та оперативні заходи. Третій напрямок – зниження шкоди, спрямоване на зменшення негативних наслідків вживання наркотиків, таких як передача вірусів, передозування та інші. Ці три підходи становлять основу для співпраці між установами охорони здоров'я, правоохоронними органами та освітніми установами, а також для взаємодії між урядами та спільнотами. Загальна мета полягає в створенні інтегрованої та збалансованої системи, спрямованої на досягнення максимальної ефективності у боротьбі з проблемою наркотиків у всіх аспектах суспільства [257].

В Японії існує складна структура органів та бюро, спрямованих на боротьбу з наркотичними речовинами та забезпеченням охорони здоров'я населення. Національна система включає в себе наступні органи та бюро:

1) *Бюро з питань політики у сфері охорони здоров'я («The Health Policy Bureau»)*: підпорядковується Міністерству охорони здоров'я праці та добробуту Японії; функції включають моніторинг наркотичної ситуації та проведення превентивних заходів у сфері охорони здоров'я [236, с. 73];

2) *Бюро фармацевтичної та харчової безпеки («The Pharmaceutical and Food Safety Bureau»)*: також підпорядковується Міністерству охорони здоров'я праці та добробуту Японії; складається з відділу відповідності та боротьби з наркотиками («Compliance and Narcotics Division»), який здійснює контрольні функції щодо випробування та державної сертифікації якості лікарських

наркотичних засобів; відповідає за контроль обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, коноплі, опію й стимуляторів [236, с. 73].

Ця система дозволяє владі взаємодіяти зі сферою охорони здоров'я та фармацевтики для ефективного контролю над обігом наркотичних речовин і забезпеченням якості лікарських препаратів. Органи та бюро взаємодіють для проведення комплексних заходів боротьби з наркотиками та підтримання загальної охорони здоров'я населення.

У листопаді 2021 року Таїланд опублікував новий Антинаркотичний кодекс, який об'єднав 24 законодавчі акти про наркотики в єдиний закон. Новий кодекс підготовлений у рамках реформи національної системи наркотичного контролю, спрямованої на впровадження охорони здоров'я та вирішення проблеми перевантаженості тюремної системи. Реформа передбачає передавання питань лікувально-реабілітаційної наркологічної допомоги у ведення Міністерства охорони здоров'я [261; 281]. Крім цього, реформа забезпечує пропорційність покарання за кожний наркотичний злочин: скасовано мінімальне покарання за незначні наркозлочини та передбачено зняття судимості з наркоспоживачів, які добровільно проходять курс лікування наркозалежності. Комітет з контролю над наркотиками наділяється повноваженнями визначати території для вирощування наркотиковмісних рослин, вирішувати питання виробництва наркотичних засобів та сприяти проведенню заходів щодо зниження шкоди в наукових та дослідницьких цілях [286].

Наступною державою, що активно займається питаннями протидії наркотичній злочинності, у тому числі й незаконному посіву та вирощуванню рослин наркотичного походження, шляхом співробітництва з міжнародними організаціями та прийняття національних стратегій і програм є Республіка Узбекистан. Ця країна в Центральній Азії бере активну участь у Регіональному проекті Управління ООН з наркотиків та злочинності ХАС/22 «Боротьба з незаконним обігом афганських опіатів через Північний маршрут шляхом зміцнення потенціалу основних контрольно-пропускних пунктів та створення офісів прикордонної взаємодії». Проект спрямований на створення

прикордонних відділень зв'язку з обміну інформацією у сфері незаконного обігу наркотиків на контрольно-пропускних пунктах уздовж кордонів з Афганістаном, Таджикистаном та Киргизстаном, а також модернізацію матеріально-технічної бази прикордонних пунктів пропуску та підвищення кадрового потенціалу шляхом проведення розширених навчальних курсів. З 2002 року Узбекистан бере участь у Регіональному проекті Управління ООН з наркотиків та злочинності. Цей проект спрямований на підвищення ефективності діяльності правоохоронних структур боротьби з наркотиками шляхом вдосконалення системи збирання, аналізу та управління оперативною інформацією між органами контролю за наркотиками на національному, регіональному та міжнародному рівнях [279].

Крім того, Республіка Узбекистан бере участь у Регіональному проекті «Профілактика зловживання психоактивними речовинами, ВІЛ/СНІДу та злочинності серед молоді за допомогою програм оволодіння навичками життя у сім'ї». Цей проект спрямований на створення бази щодо зміцнення сім'ї та міцних зв'язків між батьками та дитиною, покращення академічної успішності дітей у школі, зниження стресу в сім'ї, а також профілактики споживання психоактивних речовин батьками. Зокрема, використовується програма «Сім'я та школа разом» (Families and schools together – «FAST»), яка сприяє розбудові відносин між членами однієї сім'ї, сім'єю та школою, сім'єю та спільнотою. Варто зазначити й діючий в Узбекистані проект ОБСЄ «Сприяння в організації контролю за наркотиками, боротьби з їх незаконним обігом та поширенням», який спрямований на покращення матеріально-технічної бази, проведення навчальних курсів та підвищення інформаційно-аналітичного потенціалу компетентних органів цієї держави [279].

Позитивні результати у протидії незаконному обігу наркотичних засобів продемонструвала Грузія. Так, у 2022 році поліції вдалося закрити 12 інтернет-магазинів з продажу наркотиків і затримати 62 особи, які займаються онлайн-торгівлею наркотиками. МВС Грузії періодично проводить спецоперації щодо виявлення в країні мережі наркореалізаторів. Для доказу факту продажу

наркотиків співробітники відомства виступають як таємні покупці, знімаючи процес на камеру. У Грузії один із найжорсткіших законів щодо продавців наркотиків. Цей злочин карається позбавленням волі від 10 років до безстрокового ув'язнення [312]. Безпосередньо боротьба зі зловживанням наркотиками є одним з пріоритетних напрямків грузинського уряду та Міністерства юстиції. У своїй протидії з наркотичною залежністю влада країни активно враховує міжнародні стандарти та працює над створенням ефективного і скоординованого інституційного механізму. Розробляючи державну політику протидії наркоманії, Міністерство всебічно враховує міжнародні стандарти. Для створення ефективного та скоординованого інституційного механізму у 2011 році було створено Міжвідомчу координовану раду з питань протидії зловживанню наркотиками (Міністерство юстиції – Антинаркотична політика). Рада відповідає за розробку та затвердження стратегії і планів дій щодо наркотиків, а також за координацію відповідної діяльності. Національна антинаркотична стратегія була затверджена в 2013 році і базується на концепції політики щодо наркотиків, що складається з чотирьох компонентів (зменшення пропозиції, профілактика, лікування та зменшення шкоди). Додатково, були розроблені та затверджені Плани дій з боротьби з наркотиками на різні періоди, зокрема на 2014-2015 та 2016-2018 роки. Ці плани містять конкретні заходи і стратегії, спрямовані на досягнення поставлених цілей у протидії злочинності наркотичного спрямування [256]. Ця система стратегій, планів дій та координації визначає комплексний підхід Грузії до проблеми наркотичної залежності та свідчить про прагнення влади до створення ефективних та дієвих інструментів у боротьбі з цим серйозним соціальним викликом.

Туреччина активно займається боротьбою з наркотичною злочинністю, використовуючи різноманітні стратегії та заходи для протидії цьому серйозному соціальному проблемі. Політика Туреччини в сфері боротьби з наркотиками ґрунтується на трьох основних принципах, кожен з яких спрямований на вирішення конкретних аспектів проблеми наркотичної злочинності, а саме:

1) *Боротьба з внутрішніми розподільними мережами та вуличними торговцями.* Турецька влада активно веде боротьбу з внутрішніми наркотичними мережами, спрямовуючи свої зусилля на припинення діяльності організацій, що займаються виробництвом та поширенням наркотиків в межах країни. Особливий акцент робиться на придушенні торговців наркотиками на вулицях, з метою зменшення доступності наркотиків серед населення [314];

2) *Демонтаж міжнародних мереж незаконного обігу наркотиків.* Турецька влада співпрацює з міжнародними партнерами та веде активну роботу для ліквідації міжнародних наркотичних мереж, забезпечуючи обмін інформацією та спільні операції [297];

3) *Розслідування фінансування тероризму через незаконний обіг наркотиків.* Турецька влада приділяє особливу увагу розслідуванням, пов'язаним із фінансуванням терористичних організацій, зокрема Робітничої партії Курдистану, через прибутки від незаконного обігу наркотиків. Це включає в себе здійснення різноманітних заходів для припинення фінансової підтримки терористичних груп через кримінальні правопорушення, пов'язані з наркотиками [238].

Отже, загальний підхід Туреччини до протидії наркотичній злочинності є комплексним та спрямованим на подолання всіх аспектів цієї проблеми, забезпечуючи внутрішню безпеку та співпрацю на міжнародному рівні.

Таким чином, досвід провідних країн світу у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин вміщує у собі найбільш результативні та всебічно виважені заходи. Найбільш актуальним є досвід Америки, держав членів Європейського Союзу, деяких країн Азії, Австралії та інших держав світу. Незважаючи на різну історію, традиції та звичаї, ці країни схожі між собою використанням вдалих інструментів, які покликані забезпечувати максимальну дієвість та комплексність заходів у протидії наркотичній злочинності, у тому числі й незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин. Аналіз досвіду Америки, окремих країн Азії, Австралії, низки європейських країн інших держав світу дозволив виокремити

позитивні профілактичні антинаркотичні заходи, які можна запровадити у вітчизняну систему запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану.

Узагальнимо, що досвід Америки для вітчизняної системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин сприятиме: проведенню національних та регіональних кампаній серед населення для підвищення обізнаності про небезпеку наркотичних речовин, у тому числі й рослинного походження та їх вплив на здоров'я; впровадженню моделі лікування замість покарання для осіб із проблемами наркотичної залежності; налагодженню механізму співробітництва з громадою, а також превентивного патрулювання та контролю над вуличними торговцями для зменшення обігу наркотиковмісних рослин тощо. Досвід держав-членів Європейського Союзу сприятиме вирішенню проблеми незаконного обігу наркотиків, у тому числі й посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин шляхом скорочення на ринку пропозиції наркотиків, охорони здоров'я людей на основі посилення уваги до профілактики та охоплення населення лікувальною допомогою та послугами з догляду, усунення згубних наслідків вживання наркотиків, у тому числі й рослинного походження та багато іншого. Досвід Австралії для української системи запобігання посіву або вирощуванню маку чи конопель сприятиме запровадженню заходів спрямованих на зниження попиту на наркотики рослинного походження; скороченню пропозиції, спрямованих на припинення виробництва та поширення наркотиковмісних рослин, у тому числі через кримінально-правові та оперативні заходи; налагодженому співробітництву між установами охорони здоров'я, правоохоронними органами та освітніми установами, а також для взаємодії між урядами та спільнотами. Застосування досвіду окремих азіатських країн (Японії, Таїланду, Узбекистану, Китаю та інших країн) сприятиме покращенню матеріально-технічної бази, систематичному проведенню навчальних курсів та підвищенню інформаційно-аналітичного потенціалу компетентних органів цих держав, а також можливого скасуванню мінімального покарання за незначні наркотичні злочини та

передбаченню зняття судимості з наркотичних споживачів, які добровільно проходять курс лікування наркозалежності.

Тому резюмуємо, що досвід міжнародних партнерів у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин може стати корисним інструментом для України у розробці надійної та дієвої стратегії запобігання цьому суспільно небезпечному явищу в умовах воєнного стану.

Висновки до першого розділу

Здійснений аналіз проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні дав змогу виокремити низку теоретико-методологічних засад, що характеризують особливості цього суспільно небезпечного феномена.

1. Визначено, що нині існує значна кількість наукових робіт, в яких висвітлено проблемні аспекти запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. Наголошується, що отримані вченими висновки про сутність, особливості, детермінаційний комплекс незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, а також розроблені моделі запобігання і методи протидії цьому небезпечному явищу мають важливе теоретично-практичне значення для сучасної кримінологічної науки. Визначено, що певні гіпотези та висновки, які містяться у проаналізованих нами дослідженнях потребують уважного перегляду і конкретизації, оскільки багато з них не враховують в повному обсязі інформацію щодо незаконного посіву та вирощування рослин наркотичного походження в умовах воєнного стану, а також не надають вичерпних критеріїв і підходів до сучасних методів запобігання кримінального правопорушення цього виду в Україні.

Досліджено проблематику незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в історичному розрізі, що дало нам змогу отримати науково-обґрунтовані знання про це суспільно небезпечне явище, його закономірності еволюціонування, становлення та трансформації, тенденції і специфіку розвитку.

Аналіз історичних джерел, предметом яких є незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, дозволив систематизувати ключові періоди їх формування в окремі етапи, зокрема: **I. «Початковий етап»**. Цей період охоплював давні часи та пов'язаний з етноботанічними практиками стародавніх культур, де вживання наркотиків мало релігійний або медичний контекст; **II. «Колоніальний етап»**. Цей період охоплював часи Середньовіччя і Відродження та включав в себе взаємодію з торгівлею та колоніальним

експансіонізмом, що призвело до глобалізації торгівлі наркотиками; **ІІІ. «Епоха наркотичного розквіту»** (XIX – початок XX ст.). Цей період характеризується зростанням виробництва ринку наркотиків, а також їх доступності; **ІV. «Епоха наркотичної експансії»** (XX ст.). Цей період відзначається глобалізацією та транснаціональністю наркотичної злочинності; **V. «Епоха війни проти наркотиків»** (початок XXI ст. – дотепер). Це сучасний період, який відзначається систематичними та масштабними зусиллями багатьох країн світу у протидії незаконному посіву та обігу наркотиків.

2. Встановлено, що незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні – це складне суспільно небезпечне та історично мінливе явище, в основі якого лежить неправомірне культивування рослин з вмістом наркотичних речовин. Цей кримінальний акт представляє загрозу не лише політичній, соціальній, правоохоронній та економічній стабільності держави, але й призводить до зростання проблеми наркотичної залежності у суспільстві, а також поширення корисливих та корисливо-насильницьких кримінальних правопорушень, пов'язаних із добуванням коштів для придбання наркотиків, у тому числі й рослинного походження.

Надано кримінально-правову характеристику кримінальному правопорушенню у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в Україні, що, насамперед, передбачений ст. 310 КК України. Зокрема, визначено об'єктивні (об'єкт й об'єктивну сторону посіву або вирощування маку чи коноплі) та суб'єктивні ознаки (суб'єкт і суб'єктивну сторону посіву або вирощування маку чи коноплі). Ретельний аналіз кожного з цих елементів визначив зміст кримінально-правової характеристики ст. 310 КК України.

З метою ефективного контролю та запобігання незаконному посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель, пропонується запровадити наступні зміни до ст. 310 КК України, зокрема: доповнити вказані у ч. 2 ст. 310 КК України кваліфікуючі ознаки, а саме після слів «незаконне вирощування снотворного маку в кількості п'ятисот і більше рослин чи конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин» наступним текстом «та/або незаконний посів або

виращування снотворного маку чи конопель вчинений в умовах воєнного або надзвичайного стану». Крім того, з огляду на сучасні виклики, які стоять перед українською державою для вдосконалення ст. 310 КК України можна запропонувати збільшення покарання для осіб, які вже були засуджені за цю статтю чи вчинили кримінальні правопорушення згідно зі статтями 307, 309, 311, 317 КК України, особливо в умовах воєнного стану. Наведені рекомендації спрямовані на зміцнення правових засад і підвищення ефективності запобігання посіву чи виращуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану.

3. Значну роль у процесі вдосконалення заходів запобігання незаконному посіву або виращуванню наркотиковмісних рослин відіграє міжнародний досвід запобіжної діяльності щодо такого кримінального правопорушення. Нами з'ясовано, що досвід провідних країн світу в запобіганні незаконному посіву або виращуванню наркотиковмісних рослин вміщує у собі найбільш результативні та всебічно виважені заходи. Зокрема, аналіз досвіду Америки, Австралії, окремих країн Азії, низки європейських країн та інших держав світу дозволив виокремити позитивні профілактичні антинаркотичні заходи, які можна запровадити у вітчизняну систему запобігання незаконному посіву та виращуванню наркотиковмісних рослин.

Встановлено, що адаптація підходів США сприятиме організації національних та регіональних інформаційних кампаній для підвищення обізнаності громадян про небезпеку і негативний вплив на здоров'я наркотичних речовин, включно з наркотиковмісними рослинами. Також впровадження моделі лікування замість покарання для осіб із наркотичною залежністю, а також налагодження співпраці з громадами для запровадження превентивного патрулювання і контролю над вуличною торгівлею наркотиками є важливими напрямками.

Досвід держав Європейського Союзу може бути корисним для України у контексті зменшення пропозиції наркотиків на ринку через профілактичні заходи охорони здоров'я, розширення доступу до лікувальних та реабілітаційних послуг, а також зниження негативних наслідків споживання наркотиків, включно

з рослинними наркотичними речовинами. Зі свого боку, підходи Австралії орієнтовані на комплексне зниження попиту на наркотики рослинного походження, що передбачає як скорочення їхньої пропозиції шляхом припинення виробництва та поширення наркотиковмісних рослин, так і кримінально-правові та оперативні заходи.

Окрім цього, досвід азіатських країн, таких як Японія, Таїланд, Узбекистан, Китай, може сприяти вдосконаленню матеріально-технічної бази, систематизації навчальних програм для підвищення кваліфікації та зміцнення інформаційно-аналітичного потенціалу відповідальних органів. Можливим є також перегляд підходів до мінімальних покарань за незначні правопорушення, зокрема зняття судимості з осіб, що добровільно проходять курс лікування залежності, що сприяє реабілітації та соціальній адаптації наркоспоживачів.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕЗАКОННОГО ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЯ НАРКОТИКОВІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

2.1. Кількісно-якісне вимірювання незаконного посіву або виросування наркотиковісних рослин в Україні

Радикальні трансформації, що відбуваються у нашій державі призводять до зростання злочинності, у тому числі й незаконного обігу наркотичних засобів рослинного походження. Незаконний посів або вирощування наркотиковісних рослин має масштаби, які прямо підривають основи суспільства та загрожують здоров'ю громадян, економіці країни, порядку і безпеці держави. На тлі загострення цієї проблеми відбувається зростання рівня корисливої злочинності, корупції, інфекційних захворювань, СНІДу, проституції та інших негативних явищ. Ситуацію ускладнює й той факт, що наркозлочинці часто використовують приховані місця для посіву та вирощування наркотичних рослин, що обтяжує їхнє виявлення. Широкий розмах посіву або вирощування рослин наркотичного походження перетворився на високорентабельний бізнес, що приносить величезний прибуток наркоділкам. У цьому випадку, ступінь негативного впливу, що походить від посіву або вирощування наркотиковісних рослин обумовлює необхідність подальших пошуків більш ефективних заходів запобігання цьому суспільно небезпечному явищу. Одним із шляхів досягнення цієї мети є отримання достовірних даних про закономірності функціонування, тенденції та детермінацію кримінально протиправного діяння, передбаченого ст. 310 КК України.

Аналіз проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковісних рослин виконує важливу функцію, яка спрямована на нормалізацію рівня наркотичної злочинності на території країни. Встановлення стану і тенденцій кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, дозволяє визначити основні детермінанти, які сприяють їх вчиненню, скласти типовий портрет особи кримінального правопорушника, а також на цій основі формувати стратегії, спрямовані на запобігання цьому кримінальному правопорушенню на певній території у певний часовий період. Отже, кримінологічна характеристика

незаконного посіву або вирощування маку чи конопель є пріоритетним напрямом розвитку кримінально-правової і кримінологічної політики у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів.

Формування системи запобігання та протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні неможливе без аналізу кількісних та якісних показників посіву або вирощування маку чи конопель, завдяки якому ми можемо приблизно уявити сучасний стан та основні тенденції розвитку цього явища. Для створення кримінологічної характеристики окремих видів кримінальних правопорушень, у нашому випадку посіву або вирощування маку чи конопель, кримінологи використовують різноманітні показники, такі як: рівень, динаміка, коефіцієнти, структура, географія, топографія тощо [128, с. 175]. Однак ця сукупність не є простою сумою індикаторів, вона є результатом дослідження взаємозв'язків між цими елементами [47, с. 70]. Отже, «кримінологічна характеристика» охоплює обмежене коло даних: лише кількісні та якісні показники стану того або іншого виду злочинності, відомості про особистість кримінального правопорушника та жертви, детермінанти вчинення відповідної групи кримінальних правопорушень, а також заходи попереджувального впливу.

Як відомо, під рівнем злочинності розуміється абсолютна кількість вчинених кримінальних правопорушень та осіб, які їх вчинили, на певній території за певний проміжок часу [232, с. 46]. Іншим показником злочинності є її динаміка. Цей показник відображає рух злочинності у часі, що досягається шляхом встановлення відношення рівня і структури злочинності теперішнього часу до її рівнів і структури за попередні періоди [49, с. 141]. Наступним показником є коефіцієнт інтенсивності, який являє собою кількість зареєстрованих кримінальних правопорушень або виявлених кримінальних правопорушників на 100 тис. населення [114, с. 57]. Структура злочинності є якісною характеристикою, яка включає показники, що являють собою питому вагу окремих груп або видів кримінальних правопорушень, відносно їх загальної

кількості, тобто визначається через відсоткове співвідношення [114, с. 44]. Географія злочинності України – це поширеність цього виду злочинності на її території, що характеризується кількісними та якісними показниками злочинності в різних регіонах [222, с. 288]. Топографія злочинності – це безпосереднє місце вчинення кримінального правопорушення (житлові будинки, дачні ділянки, земельні ділянки, парки, вокзали, магазини і т.п.) [42]. Отже, використовуючи офіційну статистичну інформацію за 2019-2024 рр., що представлена Офісом Генерального прокурора України, ми здійснимо аналіз зазначених кількісних і якісних показників, якими характеризується незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні.

Протягом останніх років на території України спостерігається значне зростання кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів або прекурсорів. Ця тривожна тенденція свідчить про те, що Україна стала не лише транзитною країною, але й активним споживачем та виробником наркотиків, у тому числі й рослинного походження. Відповідно до статистики Офісу Генерального прокурора у 2023 році на території держави у цілому зареєстровано 475 595 кримінальних правопорушень, з яких частку, зокрема 39 124 кримінально протиправних діяння вчинених у сфері наркообігу [67]. У 2024 році в Україні було зареєстровано усього 492 479 кримінально протиправних діяння, з яких кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів було 48 223 відповідно [68]. Питома вага кримінальних правопорушень у цій сфері у загальній структурі злочинності також зросла з 4,5 % у 2015 році до 10,5 % у 2023 році та до 11 % станом на 2024 рік. Станом на 2024 рік наявна тенденція до збільшення кількості тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень цієї групи. Зокрема, у 2019 році обліковано 1009 особливо тяжких кримінальних правопорушень та 6941 тяжких [63]; у 2020 році особливо тяжких – 1512, а тяжких – 8766 [64]; у 2021 році особливо тяжких – 1645, тяжких – 11258 [65]; у 2022 році обліковано 1370 особливо тяжких кримінальних правопорушень цієї групи та 10564 тяжких

кримінальних правопорушень [66]; у 2023 році особливо тяжких – 2 245, тяжких – 14806 кримінальних правопорушень [67]; у 2024 році зафіксовано особливо тяжких – 3142, тяжких – 21 713 кримінальних правопорушень відповідно [68]. Україна стикається з катастрофічно високим рівнем злочинності у сфері наркотиків, що свідчить про серйозні системні проблеми. Протидія наркобізнесу має стати одним із пріоритетів у державній політиці з метою зменшення негативних наслідків для суспільства і забезпечення безпеки громадян [9, с. 16-17].

За своєю структурою злочинність у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні у 2023 році представлена у такий спосіб: перше місце посіли незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту (ст. 309 КК України) – 20 155 кримінально протиправних діяння, або 52 %. На другому місці незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а так само незаконний збут наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 307 КК України) – 14302 кримінальних правопорушень або 37 %. На третьому місці розташовані кримінальні правопорушення, передбачені ст. 308 КК України, а саме викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем – 1333 факти, або 5 %. Кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним посівом або вирощуванням снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України) опинилися на четвертому місці – 1024 факти, або 4 %. Сукупна питома вага інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків та психотропних речовин дорівнювала 2 %.

У 2024 році структура злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів в Україні виглядала наступним чином: перше місце продовжують займати кримінальні правопорушення, передбачені ст. 309 КК України (незаконне виробництво,

виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту). Було зафіксовано 19 956 кримінальних правопорушень, що становить 46,5 % від загальної кількості. На другому місці – правопорушення, передбачені ст. 307 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів або психотропних речовин). Їх кількість становила 17 028 кримінальних правопорушень, або 39,7 %. Третє місце займають правопорушення за ст. 308 КК України (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем). Було зафіксовано 5 032 випадки, що становить 11,7 %. Четверте місце посіли кримінальні правопорушення, передбачені ст. 310 КК України (незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель), яких зафіксовано 902 випадки, що становить 2,1 %. Сукупна частка інших кримінальних правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків склала менше 1 %. Такий розподіл свідчить про високу латентність кримінальних правопорушень, пов'язаних із посівом або вирощуванням снотворного маку чи конопель (ст. 310 КК України), що пояснюється складністю їх виявлення та відслідковування. Незважаючи на те, що ці правопорушення складають лише 2,1 % від загальної структури наркотичної злочинності, їх наслідки можуть бути значними.

Посів та вирощування наркотиковмісних рослин є критичною загрозою, яка залишається ключовою передумовою для всього ланцюга незаконного обігу наркотичних засобів. Ці кримінальні правопорушення формують основу для виробництва, транспортування, збуту та вживання наркотиків, що несуть руйнівні наслідки для суспільства, економіки та безпеки країни. Статистичні дані, надані Офісом Генерального прокурора, викликають серйозне занепокоєння. У 2018 році було зафіксовано 1555 таких правопорушень. Уже через рік їх кількість зросла до 1610 (+4 %), а у 2020 році досягла 1822 кримінально протиправних діяння, продемонструвавши зростання на 13 %. Це

свідчить про наростання масштабів проблеми навіть за умов активізації правоохоронних заходів. У 2021 році зафіксовано короточасне зниження до 1419 правопорушень (-8 %), однак у 2022 році ситуація різко погіршилася – кількість кримінальних правопорушень збільшилася до 1716 (+10 %). Таке зростання вказує на серйозний вплив соціально-політичної нестабільності, зокрема в умовах воєнного стану. Позитивним зрушенням можна вважати значне зниження кількості кримінальних правопорушень у 2023 році до 1024 (-34 %), а також подальше зменшення до 872 випадків у 2024 році (-10 %) (Додаток Б.1.). Проте навіть ця позитивна динаміка не повинна вводити в оману. Загальна тенденція протягом останніх років демонструє небезпечну залежність від зовнішніх факторів, таких як загострення суспільно-політичної ситуації, що лише підживлює незаконний посів та вирощування наркотиковмісних рослин. Прогнозуючи подальший розвиток, варто очікувати продовження підвищення кількості кримінально протиправних діянь цього виду у майбутньому, особливо в умовах нестабільної політичної ситуації.

А.М. Бабенко виявив, що поширення посіву або вирощування маку чи конопель відбувається темпами геометричної прогресії, тобто через кожні чотири роки спостерігається подвійне збільшення кількості вчинених кримінальних правопорушень за ознаками ст. 310 КК України. Кримінологом з'ясовано, що протягом періоду з 1997 по 2005 рік середній темп приросту кримінальних правопорушень, пов'язаних з посівом або вирощуванням снотворного маку чи конопель, складав 21,13 %. Цей показник перевищує середній темп приросту усієї наркотичної злочинності (6,84 %) в три рази, а також у вісім разів перевищує середній темп приросту кримінальних правопорушень, передбачених статтею 309 КК України (2,56 %). На додаток ним визначено, що темп приросту кримінальних правопорушень за ст. 310 КК України (незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту) перевищує темп приросту кримінальних правопорушень, передбачених ст. 307 КК України (незаконне виробництво, виготовлення,

придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту, а також незаконний збут наркотичних засобів або психотропних речовин) на 5,81 %, досягаючи 15,32 %, що свідчить про перевищення пропозиції наркотиків рослинного походження відносно попиту [8, с. 85].

Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин створює серйозні загрози для суспільства та сприяє поширенню інших кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, таких як їх придбання, викрадання, зберігання, перевезення та збут. До того ж така діяльність стимулює кримінальні правопорушення, спрямовані на здобуття коштів для придбання наркотичних засобів з маку та конопель, такі як крадіжки, грабежі та розбійні напади [8, с. 81]. На основі вивчення судової практики нами встановлено, що діяння, передбачені ст. 310 КК України, часто вчиняються у сукупності з іншими кримінально протиправними діяннями. Так, аналіз вироків суду за 2010-2024 рр. дав змогу встановити, що у сукупності з посівом або вирощування маку чи конопель інші кримінальні правопорушення фіксувались у понад 40 % випадків. Зокрема, наркотичні злочинці найчастіше вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 310 КК України у сукупності з незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту (ст. 309 КК України) у 45 % випадків та незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням з метою збуту, а так само з незаконним збутом наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 307 КК України) – у 35 % випадків. У 10 % випадків у сукупності з таємним викраденням чужого майна (ст. 185 КК України). У 3-4 % випадків у сукупності з придбанням, отриманням, зберіганням чи збутом майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198 КК України). У 2 % випадків у сукупності із завідомо неправдивим показанням (ст. 384 КК України). У 1 % випадків у сукупності з порушенням правил адміністративного нагляду (ст. 395 КК України). Тобто, приблизно у двох з п'яти судових вироків особа

визнається винною за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, у сукупності з іншими кримінальними правопорушеннями.

Кількість зареєстрованих випадків незаконного посіву або вирощування маку чи конопель варто співвідносити з іншими показниками. Зокрема, важливо вивчити кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, та порівняти її з кількістю виявлених осіб, які здійснюють посів або вирощування наркотиковмісних рослин. Це дозволить отримати більш повну картину того, наскільки ефективно правоохоронні органи виявляють та реагують на ці кримінально протиправні діяння. Так, у 2019 році з 1610 випадків незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, 1409 особам (87 %) було вручено повідомлення про підозру, а 1268 обвинувальних актів, або 79 %, було направлено до суду. У 2020 році з 1882 зафіксованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, 1554 особам вручено повідомлення про підозру (83 %), а 1420 (75 %) обвинувальних актів було направлено до суду. У 2021 році з 1419 фактів незаконного посіву або вирощування маку чи конопель було вручено 1245 повідомлень про підозру (73 %), тоді, як 1132 обвинувальних акти, або 66 % було направлено до суду. У 2022 році з 1716 фактів незаконного посіву або вирощування маку чи конопель було вручено 1449 повідомлень про підозру (84 %), при чому до суду направлено 1371 (80 %) обвинувальний акт. У 2023 році із 1024 зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 Кримінального кодексу України, 938 особам вручено повідомлення про підозру (90 %), тоді, як до суду направлено 863 обвинувальних акти (85 %). Станом на 2024 рік із 872 зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, 791 особам вручено повідомлення про підозру (90 %), при чому до суду направлено 739 обвинувальних актів (84 %) (Додаток Б.2.). На підставі аналізу даних можна зробити висновок, що в Україні в середньому виявляється приблизно у 1,5 рази менше осіб, причетних до незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, порівняно з кількістю зареєстрованих кримінальних правопорушень за ст. 310 КК України. Проте, варто зазначити, що за останні

роки спостерігається позитивна динаміка в ефективності діяльності правоохоронних органів.

Для поглибленого аналізу кількісних показників посіву або вирощування маку чи конопель за певний відрізок часу, у зв'язку з мінливою демографічною обстановкою, використовують такі відносні показники як коефіцієнт злочинної інтенсивності. Так, у 2019 році коефіцієнт інтенсивності посіву або вирощування маку чи конопель становив 4 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; у 2020 році – 4,5 кримінальних правопорушення цієї категорії на 100 тис. населення; у 2021 році – 3,5 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення відповідно; у 2022 році – 4 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; у 2023 році – 3,2 кримінально протиправних діяння на 100 тис. населення цієї категорії; станом на 2024 рік – 3 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення (Додаток Б.3.). Отже, коефіцієнт злочинної інтенсивності посіву або вирощування маку чи конопель за вказаний період, який коливається від 3 до 4,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення, свідчить про високий рівень цієї проблеми. Зростання кількості посіву та вирощування наркотиковмісних рослин може призвести до збільшення поширення наркотиків у суспільстві та зростання залежності від них серед населення. Отже, висока злочинна інтенсивність у сфері посіву або вирощування наркотиковмісних рослин потребує негайних заходів і контр механізмів для зменшення її впливу та запобігання негативним наслідкам для суспільства.

Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, зазначений у ч. 1 цієї статті: ним є снотворний мак або коноплі у відповідних розмірах – снотворний мак від ста до п'ятисот рослин та коноплі у кількості від десяти до п'ятдесяти рослин. Судова практика, яка склалася по застосуванню ст. 310 КК України, виходить з того, що при підрахунку кількості рослин необхідно брати лише ті, які мають самостійний корінь. Це не власне наркотики, готові до вживання, а лише рослини (чи їх частини), що містять наркотичні засоби [141, с. 39]. У результаті вивчення та узагальнення матеріалів судової практики встановлено, що ці рослини виступали в якості предмету

кримінального правопорушення у такому співвідношенні: мак снотворний – 55 % та коноплі – 45 % (Додаток Б.4.). Зокрема, рослини виду мак снотворний (*Papaver somniferum* L) та роду конопель (*Cannabis*) використовуються в якості сировини для виготовлення великої кількості наркотичних засобів, зокрема понад 25 наркотично активних алкалоїдів опію (морфіну, кодеїну, тебаїну, папаверину, наркотину), синтетичних похідних (етилморфіну, героїну), канабісу, смоли канабісу, екстрактів канабісу та психотропної речовини тетрагідроканнабінолу [141, с. 13].

Серед видів наркотичних засобів, що вилучаються з незаконного обігу, найбільш часто і у найбільших обсягах вилучається – канабіс. Так, за 2023 р. із незаконного обігу вилучено 2434314,941 г, з яких 2337321,024 г канабісу (96 %), макової соломки – 48422,9992 г (2 %), метадону – 15791,1341 г (1 %), кокаїну – 3774,6433 г (0,35 %), опію – 164,7177 г (0,3%), трамадолу – 189,0103 г (0,2 %), героїну – 72,8818 г (0,15 %) відповідно (Додаток Б.5-1.). У 2024 році з незаконного обігу вилучено 2272130,532 г наркотичних речовин. Серед них основну частину становив канабіс, кількість якого склала 2180701,557 г, або 96 % від загальної кількості вилучених речовин. Інші наркотичні речовини мали значно меншу частку. Макова соломка склала 32 071,1787 г, що відповідає 1,47 %, метадон — 26 354,3791 г (1,21 %), кокаїн — 2 698,8039 г (0,12 %), опій — 33,663 г (0,0015 %), трамадол — 698,4216 г (0,032 %), а героїн — лише 0,4686 г (0,00002 %) (Додаток Б.5-2.). Зазначений розподіл кількості наркотиків вилучених з незаконного обігу вказує на те, що канабіс є найпоширенішим наркотичним засобом серед тих, які були вилучені. Такий високий відсоток канабісу може бути також зумовлений його доступністю, високою популярністю серед споживачів і, можливо, меншим ризиком виявлення та переслідування його виробників та постачальників порівняно з іншими видами наркотиків. Такий аналіз дає змогу правоохоронцям розуміти природу наркотичного ринку і скеровувати свої зусилля для боротьби з ним ефективніше.

Коноплі (*Cannabis*) – найбільш вживаний наркотичний засіб рослинного походження на міжнародному рівні. Продукти для немедичного використання

стали різноманітними за останні два десятиліття, зокрема у географічних місцях, де легалізовано постачання канабісу для немедичного використання. За оцінками експертів у 2022 році близько 220 мільйонів людей у всьому світі вживали канабіс хоча б один раз за рік. Світовий ринок канабісу оцінювався в 47,32 мільярда доларів у 2022 році і, за прогнозами, зросте з 57,18 мільярда доларів у 2023 році до 444,34 мільярда доларів до 2030 року, при цьому середньорічний темп зростання становитиме 34 % протягом прогнозованого періоду [313]. За прогнозами, у 2024 році світовий ринок канабісу досягне доходу у розмірі 60,79 млрд. доларів США. Очікується, що річний темп зростання (CAGR 2024-2028) становитиме 14,06 %, внаслідок чого до 2028 року обсяг ринку становитиме 102,90 млрд. доларів США. Порівняно зі світом, очікується, що у Сполучених Штатах Америки буде отримано найвищий дохід у 2024 році, з передбачуваною сумою 39 850,00 млн. доларів США. Ці цифри підкреслюють величезний потенціал та зростання на ринку канабісу [245].

Найбільше споживачів канабісу у світі виявлено у Північній та Південній Америці. Це й не дивно, оскільки нині Канада та багато штатів США дозволяють продаж і вживання канабісу з рекреаційною метою. Так, у Сполучених Штатах Америки продаж канабісу для розваг досяг 16 мільярдів доларів в 2022 році і, як очікується, зросте приблизно до 37 мільярдів доларів до 2026 року. Передбачалося, що в 2020 році у США буде близько 3,5 мільйона дорослих споживачів канабісу, причому очікується, що до 2025 року це число збільшиться трохи більше шести мільйонів [269]. Надмірне вирощування канабісу може створювати загрозу суспільній безпеці через можливе зловживання та розповсюдження наркотиків у громаді.

Незаконний посів маку є глобальною проблемою, яка поширена в різних регіонах світу, зокрема в М'янмі, Лаосі, Афганістані, Колумбії та інших країнах. За останні роки глобальна площа посіву маку збільшилася на 15 %. Історично однією з домінуючих зон посіву і вирощування маку для виробництва опіуму був Афганістан. За даними досліджень, у 2012 році на Афганістан припадало близько 70 % усього світового незаконного виробництва цього наркотику рослинного

походження. Загалом в Афганістані культивувалось понад 236 000 гектарів, з незаконним вирощуванням опійного маку, що пов'язано зі сприятливими кліматичними умовами, які ідеально підходять для вирощування маку. Низькі витрати на вирощування та високий попит на опіум на світовому ринку робили цю сферу привабливою для місцевих фермерів [291]. У 2022 році фактична влада в Афганістані запровадила сувору заборону на вирощування маку та виробництво опіуму, що призвело до скорочення оцінок виробництва на 95 % у 2023 році. Такий розвиток подій може призвести до глобального дефіциту опіатів, у тому числі героїну, враховуючи те, що Афганістан історично займав домінуючу роль у нелегальному виробництві опіуму. Глобальний дефіцит опіатів, у тому числі героїну, може призвести до зростання цін на опіум у регіоні, що, ймовірно, сприятиме більшому вирощуванню та виробництву у Південно-Східній Азії [276; 292].

В останні роки спостерігається стійка тенденція до зростання вирощування маку в М'янмі, що стає серйозною проблемою на міжнародному рівні. У 2023 році площа посіву маку в М'янмі збільшилася на 18 %, досягнувши 47 100 гектарів, що є показником триваючого розширення вирощування цієї культури. Навіть за цим показником не вдалося досягти історичного максимуму в 58 000 гектарів, зафіксованого у 2013 році, однак, тривалий ріст вирощування маку у М'янмі свідчить про збільшення продуктивності та значну важливість цієї сфери. Після тривалого періоду спаду з 2014 по 2020 рік, вирощування маку в М'янмі досягло свого мінімуму в 29 500 гектарів у 2020 році. Однак, з 2021 року почалося активне відновлення цієї галузі, а вегетаційний сезон 2022 року підтвердив цю тенденцію, показавши значний ріст вирощування маку на понад 33 %. У 2022 році середня врожайність склала 19,8 кг опіуму на гектар, що значно вище порівняно з попереднім роком. У 2023 році цей показник зріс до 22,9 кг на гектар, що свідчить про продовження позитивної тенденції у розвитку цієї сфери. Остаточна оцінка потенційного виробництва опію в М'янмі у 2023 році склала 1080 метричних тон, що є найвищим показником з 2001 року. Це значне

збільшення на 36 % порівняно з оцінкою попереднього року, що вказує на зростання важливості М'янми в світовому виробництві опіуму [276].

Отже, снотворний мак та коноплі є основними предметами незаконного посіву вирощування як у Україні, так і в усьому світі. Спостерігається значне збільшення їх кількості та поширення культивування, що відображає загальний тренд у зростанні інтересу до цих рослин серед незаконних виробників наркотиків.

Під час аналізу пропозицій щодо продажу наркотичних засобів рослинного походження у пошуковій системі Google, ми отримали наступні результати. Ці показники дозволили нам не лише оцінити масштаби поширення таких засобів за допомогою популярного пошукового серверу, а й визначити, які саме види наркотиків рослинного походження найчастіше пропонуються для онлайн-продажу, а також ті, які користуються попитом. Наприклад, шляхом введення конкретних назв наркотичних засобів рослинного походження у пошуковий запит типу «продаж [назва речовини]» / «купівля [назва речовини]» ми виявили певні закономірності, які демонструємо у діаграмі 1.

Загальною тенденцією може бути визначено високий попит на запити, пов'язані з купівлею канабісу, особливо порівняно з іншими наркотиками. Стосовно маку снотворного, попит на вирощування цієї рослини також значно вищий, ніж на його купівлю чи продаж. Запити про купівлю та продаж мають меншу популярність, але все ще зацікавленість користувачів у таких послугах присутня.

Щодо місця та часу вчинення кримінального правопорушення у виді посіву або вирощування маку чи конопель, як свідчить аналіз вивчених нами кримінальних проваджень, вони взаємопов'язані та залежать один від одного. Місцем вчинення аналізованого кримінального правопорушення може бути будь-яка земельна ділянка (відкритий або закритий, тимчасовий ґрунт) незалежно від форм власності, а також пустища [141, с. 48].

До найбільш типових місць вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України є житлові будинки, приміщення, дачні, присадибні ділянки, землі сільськогосподарського та лісгосподарського призначення та інші території, віддалені від житлових масивів. *Яскравим прикладом зазначеного є вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 24 лютого 2020 року (справа №235/6023/18, провадження №1-кп/235/140/20). Згідно з обвинувальним актом особа В. визнана вина у тому, що приблизно у квітні 2018 року, перебуваючи на території домоволодіння за місцем свого проживання, виявив на своєму городі дикорослі рослини роду коноплі, після чого достовірно знаючи, що рослини містять наркотичні речовини, ніяких дій щодо їх знищення не вжив, та маючи прямий намір, незаконно, без відповідного дозволу, став вирощувати рослини роду коноплі з метою їх доведення до стадії дозрівання шляхом їх культивації, а саме: часткового просапував овочі, хрін, виноград, квіти, фруктові дерева, серед яких росли рослини коноплі. Під час проведення обшуку, на території домоволодіння, в якому мешкає особа В., було виявлено та вилучено 587 вирощуваних рослин роду коноплі «Cannabis» [30]. Ще одним прикладом є вирок Ічнянського районного суду Чернігівської області від 16 лютого 2024 року (провадження №1-кп/733/26/24). Відповідно до якого особа Р. посіяв шляхом внесення коноплі в ґрунт на присадибній ділянці господарства за місцем свого проживання, у результаті чого, у подальшому, на цій присадибній ділянці виростало 150 рослин роду коноплі, що відносяться до рослин, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини [28]. Такий розподіл випадків демонструє потребу в*

удосконаленні заходів контролю за незаконним вирощуванням наркотиків та використанням земельних ресурсів.

Посів та вирощування маку і конопель в Україні є сезонними видами діяльності, оскільки вони піддаються впливу природних факторів, таких як клімат, ґрунтові умови та тривалість дня. Сезонність вирощування зазвичай визначається вегетаційним періодом цих рослин, що відрізняється залежно від їхнього виду та сорту. Наприклад, для снотворного маку (*Papaver somniferum* L) вегетаційний період може тривати від 65 до 160 днів, залежно від різних ґрунтово-кліматичних зон країни. Цей період визначається головним чином від посіву до стадії дозрівання. Щодо конопель (*Cannabis*), їхній вегетаційний період також варіюється залежно від умов середовища, але в середньому він становить від 65 до 160 днів. Найбільше випадків незаконного вирощування на відкритому ґрунті спостерігається від квітня до жовтня для снотворного маку та від квітня до початку листопада для конопель. Якщо ж рослини культивуються у приміщенні, то кримінальне правопорушення може бути скоєне у будь-який період, оскільки час вирощування не залежить від сезону. При цьому, якщо дотримуватися відповідної технології розведення рослин (температура, світло, полив, удобрення ґрунту тощо), незаконний посів та вирощування може здійснюватися протягом усього року [141, с. 49].

За даними офіційної статистичної інформації нами встановлено, що у 2024 році найбільша кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України була зареєстрована влітку (98 %), зокрема у червні зафіксовано 260 кримінально протиправних діянь цієї групи, у липні – 620, а серпні – 127 цих діянь відповідно. Узагальнимо, що, по-перше, сезонність посіву і вирощування відображає вплив природних факторів на активність незаконної діяльності з посіву та вирощування маку і конопель. Такі фактори, як клімат, ґрунтові умови та тривалість дня, визначають періоди, коли ці рослини найбільш відповідні для вирощування. По-друге, аналіз кількості кримінальних правопорушень показує високу активність кримінальних елементів у літні місяці, зокрема в червні, липні та серпні, коли спостерігається найбільша кількість випадків незаконного

виросування маку та конопель. Це може бути пов'язано з оптимальними умовами для вирощування цих рослин у цей період, а також з бажанням кримінальних правопорушників максимізувати свої прибутки. Отже, науковий аналіз дозволяє зробити висновок, що сезонність вирощування маку і конопель в Україні тісно пов'язана з природними факторами, а висока активність кримінальних правопорушень у літні місяці вказує на необхідність ефективних заходів контролю та протидії незаконному вирощуванню цих рослин.

Визначення ступеня ураженості території України незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин може бути здійснене шляхом аналізу географії цього кримінального явища. Географія незаконного посіву або вирощування маку чи конопель полягає у поширенні такого типу кримінального правопорушення по різних регіонах (територіях) держави, областях, районах, містах, селищах [42]. За результатами дослідження регіони України за рівнем кримінальної враженості кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 310 КК України, поділяються на п'ять зон – дуже високу, високу, середню, помірну та низьку [6, с. 193-194]. Аналізуючи географію кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України зазначимо, що в 2024 році за інтенсивністю посіву або вирощування маку чи конопель на 100 тис. населення до групи з **дуже високими** рівнем кримінальної враженості відносяться: Рівненська область – 6,5 кримінально протиправних діянь на 100 тис. населення; Миколаївська область – 6 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення; Житомирська область – 5,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення; Полтавська область – 5,1 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення; Чернігівська область – 5 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення. До групи з **високим** рівнем враженості відносяться: Миколаївська область – 4,9 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення; Тернопільська область – 4,5 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; Черкаська область – 4,2 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; Одеська область – 4,1 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; Кіровоградська область – 4 кримінальних правопорушення на 100

тис. населення. У третю групу об'єдналися міста із *середньою* кримінальною враженістю, зокрема Сумська область – 3,3 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; Дніпропетровська область – 3,2 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; Закарпатська область – 3 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення; Київська область – 3 кримінальних правопорушення на 100 тис. населення. До групи з *помірним* рівнем кримінальної враженості увійшли такі регіони, як: Херсонська область – 2,5; Вінницька область – 2,5; Івано-Франківська область – 2,3; Харківська – 2,3. До групи з *низьким* рівнем кримінальної враженості відносяться: Запорізька область – 1,5; Волинська область – 1,4; Донецька область – 1,2; Львівська область – 1,2; Чернівецька область – 1,1; м. Київ – 1; Хмельницька область – 0,7 (Додаток Б.6.). Такі результати свідчать про наявність різних рівнів поширення незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин на території України. Крім того, за результатами дослідження Д.А. Морозова вбачається, що зонами з найбільшим вирощування конкретно конопель є Луганська, Донецька та Харківська області, а, у свою чергу, маку опійного – Одеська, Херсонська та Миколаївська області [141, с. 49].

Отже, географічне положення конкретного регіону відіграє важливу роль у процесі поширення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. За результатами дослідження встановлено, що регіонами з дуже високим рівнем кримінальної враженості є: Рівненська, Житомирська, Чернігівська і Полтавська області. Ці області географічно розташовані у північній, північно-західній і північно-східній частині України. Майже кожна із цих областей має специфічне прикордонне положення, наприклад, Житомирська і Рівненська області межують з Республікою Білорусь, а Чернігівська область не лише з Республікою Білорусь, а й з рф. Прикордонне положення цих областей є вигідним для кримінальних правопорушників через їхню більшу доступність до нелегальних каналів збуту наркотиків та можливість швидкого вивезення вирощених рослин наркотичного походження за межі країни. Такі умови сприяють зростанню кількості випадків незаконного вирощування маку та конопель в цих регіонах. Крім того, поряд з

географією важливого значення набувають природні умови, такі як клімат, ґрунтова родючість та вологість конкретного регіону. Області, які відносяться до групи з дуже високим рівнем кримінальної враженості є рівнинними районами з родючими ґрунтами, вологою кліматичною зоною та достатньою кількістю опадів, у зв'язку з цим вони виявляються найбільш сприятливим середовищем для цього виду кримінально протиправної діяльності. З іншого боку, райони з сухим кліматом або крайньо високою температурою (до яких відносяться регіони з середньої, помірної та низької групи) можуть бути менш сприятливими для вирощування наркотиковмісних рослин. Недостатність опадів та надмірна спека можуть ускладнити процес вирощування та призвести до низького врожаю. Для подальшого зменшення кримінальної враженості необхідно вживати комплексних заходів, орієнтованих на виявлення та припинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, а також підвищення обізнаності громадськості щодо цього питання.

Більш детально маємо проаналізувати кримінологічні особливості вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин на прикладі Рівненської, Миколаївської, Житомирської, Полтавської і Чернігівської областей. Тобто, регіонів з найбільшим коефіцієнтом інтенсивності вчинення цього кримінального правопорушення з рорахунку на 100 тис. населення.

Рівненська область. У загальній статистиці, Рівненська область займає 3 місце за показником реєстрації вчинення кримінальних правопорушень (близько 69 фактів посіву або вирощування маку чи конопель). Випереджають її Дніпропетровська та Одеська область. З 2019 року по 2024 рік на території Рівненської області зареєстровано 444 кримінальних правопорушень за фактом незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Найбільша кількість незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин на Рівненщині спостерігалась у 2020 році (110 фактів) та у 2022 році (97 фактів). У 2019 році (65) кількість посіву або вирощування маку чи конопель у порівнянні з представленими роками найнижча. У 2020 році (110) спостерігається значне зростання реєстрації незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних

рослин на території Рівненської області, у 2021 (85) році виявлення зазначеної категорії кримінальних правопорушень знижується, однак у 2022 році (91) показник знову підвищується і у 2023 році (63). У 2024 році на території Рівненської області зареєстровано 18 фактів незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Цей показник демонструє суттєве зниження у порівнянні з попередніми роками, що може свідчити про ефективність роботи правоохоронних органів, посилення профілактичних заходів або латентний характер цих кримінальних правопорушень (Додаток Б.7 – таблиця 1). Підрозділами поліції ГУНП в Рівненській області за фактами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України упродовж 2019 – 2024 рр. вручено 418 повідомлень про підозру. За фактом посіву або вирощування маку чи конопель в Рівненській області до суду направлено 415 кримінальних провадження.

Прикладом посіву або вирощування маку чи конопель у цій області є вирок Демидівського районного суду Рівненської області від 19 вересня 2022 року (справа №558/329/22). Так, навесні 2022 року особа Л. усвідомлюючи факт незаконного посіву або вирощування снотворного маку, не маючи відповідного дозволу, на земельній ділянці, яка перебуває у його користуванні, з метою використання у власних потребах, без мети збуту, умисно, шляхом внесення насіння маку в ґрунт незаконно посіяв, а в подальшому шляхом догляду за посівом, що виразився в знищенні бур'янів та прорідженні, незаконно вирощував рослини маку снотворного в кількості 1653 рослини [25].

Узагальнюючи, аналіз кримінальних правопорушень у Рівненській області, зокрема щодо незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, показує наявність проблеми з цією категорією кримінально протиправних діянь. Вибір цього регіону для дослідження обумовлений його географічним, соціальним та економічним контекстом. Результати аналізу надають можливість кращого розуміння ситуації в області та розробки ефективних стратегій запобігання цьому виду злочинності.

Миколаївська область. Варто відмітити, що цей регіон розташований на півдні України і розміщений в лісостеповій та степовій ландшафтних зонах. Область характеризується особливими природними умовами, які спричинені його приморським розташуванням. Особливість криміногенної обстановки цих територій багато в чому обумовлюється їх місцем розташування і специфікою факторів соціально-економічного та рекреаційного характеру [106, с. 61]. З 2019 року по 2024 рік на території Миколаївської області зареєстровано 447 кримінальних правопорушень, передбачене ст. 301 КК України. Найбільша кількість випадків незаконного посіву або вирощування маку чи конопель на Миколаївщині спостерігалась у 2019 році (95 фактів), у 2020 році (91 факт). З 2020 року й до 2023 року спостерігається поступовий спад реєстрації фактів посіву або вирощування наркотиковмісних рослин у цьому регіоні, з 91 факту до 59 фактів, або 35 %, а також до 46 фактів у 2024 році, або 31 %. За 2019 – 2024 рр. підрозділами поліції ГУНП в Миколаївській області було вручено 345 повідомлень про підозру, або 80 % від загальної кількості зареєстрованих злочинів цієї категорії, у свою чергу, до суду було направлено 328 кримінальне провадження за фактом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, або 74 % (Додаток Б.7 – таблиця 2).

Характерним прикладом є вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 13 серпня 2019 року (справа №473/3248/19). Згідно з яким особа Р., діючи з прямим умислом, направленим на незаконний посів та вирощування конопель в кількості більше п'ятдесяти рослин, у травні 2019 року посадив в ґрунт на території городу, присадибної ділянки та у підвальному приміщенні домоволодіння за місцем свого фактичного місця проживання, насіння рослини роду коноплі, яке проросло у рослини роду коноплі в кількості 203 штук [24].

Така ситуація в Миколаївській області пов'язана з низкою факторів, серед яких можна відзначити особливості природного середовища цього регіону. Приморське розташування регіону створює сприятливі умови для вирощування певних видів рослин, зокрема маку чи конопель, через відносно теплий клімат та

доступність вологи. Близькість до моря та наявність великої кількості природних угідь сприяють поширенню цього виду кримінально протиправної діяльності.

Житомирська область. Житомирська область розташована в північно-західній частині України. За своїми розмірами область одна з найбільших в Україні та поступається лише перед Одеською, Дніпропетровською, Чернігівською та Харківською областями. З 2019 року по 2024 рік на території Житомирської області зареєстровано 379 кримінальних правопорушень за фактом незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Найбільша кількість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України на Житомирщині спостерігалась у 2022 році (93 факти). У 2021 році (45 фактів) кількість випадків посіву або вирощування маку чи конопель у порівнянні з представленими роками найнижча. Розрахована ланцюговим способом динаміка незаконного посіву або вирощування маку чи конопель представлена наступним чином, зокрема: у 2019 році – 67 фактів, у 2020 році – 66 фактів (-1,5 %), у 2021 році – 45 фактів (-32 %), у 2022 році – 93 факти (+52 %), у 2023 році – 55 фактів (-40 %), у 2024 році – 53 факти (-3,6 %). Органами досудового розслідування ГУНП в Житомирській області за фактами кримінально протиправних діянь, передбачених ст. 310 КК України з 2019 року по 2024 рік вручено 338 повідомлень про підозру, або 94 %, тоді, як до суду направлено було 322 кримінальних провадження за фактом цих кримінальних правопорушень, або 90 % (Додаток Б.7 – таблиця 3).

Наведемо приклад. Так, в середині квітня 2021 року, особа Т. на присадибній ділянці за місцем свого проживання, з метою подальшого вирощування внесла у відкритий ґрунт насіння маку снотворного. 14 липня 2021 року працівниками поліції в ході санкціонованого обшуку домоволодіння за місцем проживання особа Т., а саме присадибної ділянки, виявлено та вилучено 1465 рослин, які згідно висновку експерта є рослинами виду мак снотворний, які містять основні наркотичні алкалоїди опію – морфін, кодеїн [21].

Така ситуація, яка склалась в Житомирській області, пов'язана з тим, що географічне положення цього регіону, з одного боку, може сприяти поширенню

незаконного посіву та незаконного вирощуванню наркотиковмісних рослин через прикордонний статус та доступність великих земельних площ для сільськогосподарських потреб. Крім того, відносна віддаленість деяких районів області від центральних міст може ускладнювати контроль за незаконними діями і сприяти розвитку кримінально протиправної діяльності.

Полтавська область. Після 24 лютого 2022 року Полтавська область стала першим тилом, куди евакуювалось населення із зони бойових дій. Цей регіон за своєю географією, динамікою соціально-економічного розвитку, історією, культурними традиціями становить інтерес для проведення кримінологічного дослідження. Протягом 2019 – 2024 рр. у Полтавській області зареєстровано 515 кримінальних правопорушень за фактом незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, тоді, як повідомлення про підозру було вручено за 500 фактами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, у свою чергу, до суду було направлено 489 кримінальних проваджень щодо посіву або вирощування маку чи конопель. Зміни демографічної структури населення, внаслідок збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, а також загальної наближеності регіону до лінії бойових дій впливає на соціальні та економічні показники регіону, що може мати відбиток на кримінальній ситуації (Додаток Б.7 – таблиця 4).

Виразним прикладом посіву або вирощування наркотиковмісних рослин є вирок Київського районного суду м. Полтави від 18 червня 2019 року (справа №552/2356/19). У невстановлений час та за невстановлених обставин особа Д. через Всесвітню мережу «Інтернет», за допомогою засобів поштового зв'язку придбав насіння конопель у кількості не менше 21 штук та, розуміючи, що це насіння конопель, не маючи встановленого законом дозволу на посів та вирощування конопель, приніс дане насіння за місцем свого проживання. Продовжуючи свою злочинну діяльність, направлену на умисний, незаконний посів та умисне, незаконне вирощування конопель, для власного вживання без мети збуту, особа Д., знаходячись у спальній кімнаті за місцем свого проживання, шляхом внесення в ящик з ґрунтом насіння конопель, здійснив посів

останніх з метою їх вирощування, тим самим скоїв незаконний посів конопель в кількості 21 штук [29].

Чернігівська область. Особливість цієї області безпосередньо полягає в тому, що вона розташована у північній частині України на кордоні трьох держав. Межує на півночі – з Брянською областю Росії, на півночному заході – з Гомельською областю Білорусі, на заході і південному заході – з Київською, на півдні – з Полтавською та на сході – із Сумською областями України. Упродовж 2021-2023 рр. на території Чернігівської області зафіксовано 144 кримінальних правопорушень у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Станом на січень-вересень 2024 року у Чернігівській області було зафіксовано 29 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України. З 2021 по 2023 рр. органами досудового розслідування ГУНП в Чернігівській області було вручено 89 повідомлень про підозру, або 62 %, а до суду направлено 76 кримінальних проваджень, або 53 % за фактом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України. У січні-вересні 2024 року у Чернігівській області було вручено 20 повідомлень про підозру за фактом вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України (Додаток Б.7 – таблиця 5).

*Як приклад, 07.08.2019 року працівниками Ніжинського ВП ГУНП в Чернігівській області, за адресою: Чернігівська область, с. Талалаївка, вул. Жовтнева, 67, проведено огляд місця події, за місцем постійного проживання та реєстрації особи Б., в ході якого на земельній ділянці на подвір'ї господарства було виявлено та вилучено дванадцять рослин коноплі, які містять в своєму складі психоактивний компонент канабісу тетрагідроканнабінол і належать до рослин роду Коноплі (*Cannabis*), які особа Б. незаконно посіяв та вирощував на подвір'ї за місцем свого проживання. 07.08.2019 року в ході проведення обшуку його господарства працівниками поліції були вилучені 12 рослин конопель [32].*

Ця ситуація обумовлена географічним положенням Чернігівської області, яке забезпечує їй особливу стратегічну вагу у контексті транспортних маршрутів та перетину кордонів з сусідніми державами. Більшість кримінальних

правопорушень у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель можуть виникати внаслідок незаконної торгівлі цими речовинами через прикордонні перетини та транспортні маршрути.

Отже, п'ять областей України – Рівненська, Миколаївська, Житомирська, Полтавська та Чернігівська – були обрані для дослідження щодо незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин через їх високий коефіцієнт інтенсивності цього кримінального правопорушення. Проведений аналіз показав, що в цих регіонах відзначаються різноманітні особливості, такі як географічне розташування, природні умови, економічний розвиток, демографічні процеси, історичні чинники, які впливають на криміногенну обстановку. У цілому, аналіз цих областей дасть змогу краще зрозуміти криміногенні тенденції в Україні та розробити ефективні стратегії боротьби з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин у різних регіонах країни.

При розгляді кримінального правопорушення, пов'язаного з посівом або вирощуванням маку чи конопель, необхідно враховувати його латентність. Дійсно під час оцінки статистичної інформації не варто забувати про те, що вона не відображає повністю всіх вчинених кримінальних правопорушень у сфері культивування наркотиковмісних рослин в Україні. Високий рівень латентності кримінальних правопорушень у виді незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин пояснюється тим, що більшість таких незаконних дій безпосередньо не порушують законні права та інтереси громадян, а розкрадання наркотичних засобів із державних підприємств значного матеріального збитку не завдають. Переважна більшість кримінальних проваджень щодо незаконних дій з наркотиками потерпілим виступає процесуальна фігура, а державні установи, як цивільні позивачі, відсутні. Заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу надходять до правоохоронних органів украї нечасто, за винятком заяв керівників підприємств і установ по виробництву та використанню наркотичних засобів у зв'язку з розкраданням або втратою наркотиків [103, с. 41].

Саме через високий рівень латентності кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України, підривається один із ключових принципів – невідворотності настання кримінальної відповідальності, що продукує серед кримінального елементу відчуття тотальної безкарності за такі діяння у сфері наркотичної злочинності [192, с. 250]. Для визначення реального рівня латентності незаконної діяльності у сфері наркообігу можна використовувати опитування населення за допомогою анонімних анкет, що розповсюджуватимуться через місцеві ЗМІ, соціальні мережі або електронну пошту. Крім того, можна залучати працівників наркологічних служб, станцій «швидкої допомоги», токсикологічних та травматологічних пунктів тощо. Однак проблематика латентності, включаючи методи виявлення латентних злочинів і осіб, що з ними пов'язані, потребує подальших досліджень. У цьому контексті важливо погодитися з І.О. Рощиною, що дані про наркотичну злочинність, так само як і інформація про осіб, які вживають наркотики, або про тих, хто перебуває на лікуванні у наркологічних диспансерах, часто не лише неоднозначні, але й суперечливі [194, с. 176].

Таким чином, у сучасних умовах кримінальне правопорушення у виді незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин набуло особливо гострого характеру, що вказує на прагнення кримінального світу погіршити загальний стан публічного порядку, наростити соціальні проблеми та спровокувати загрозу громадській безпеці в Україні. Підсумовуючи зазначене, необхідно підкреслити, що успішне запобігання кримінальним правопорушенням у виді посіву або вирощування маку чи конопель можливе лише за умови врахування вищепроаналізованих даних про кількісно-якісні показники вказаних посягань.

2.2. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні

Передумовою успішного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин в Україні є детальне вивчення особливостей кримінологічної характеристики особи кримінального правопорушника, оскільки саме її специфічні риси мають бути безпосереднім об'єктом запобіжного впливу.

У теорії та на практиці особа наркозлочинця визнається як центральний об'єкт дослідження, оскільки розкриття її характеристик дозволяє краще зрозуміти, яка вона, яку роль вона відіграє у скоєнні кримінальних правопорушень і які важелі впливу можуть бути використані для запобігання її кримінально протиправній діяльності. На думку І.М. Даньшина, особа кримінального правопорушника представляє собою комплекс соціальних та біопсихологічних особливостей, які об'єктивно реалізуються у конкретних кримінальних правопорушеннях. Ця сукупність характеристик включає істотні та стійкі соціальні ознаки, які формуються впродовж життя злочинця під впливом його соціального середовища та внутрішніх факторів, таких як виховання, навчання, досвід, індивідуальні риси та особливості характеру [55, с. 118]. Учений С.Ф. Денисов осучаснив вище представлене визначення «особи кримінального правопорушника». Він визначив, що особа кримінального правопорушника є сукупністю суттєвих та усталених соціальних властивостей і соціально значущих біопсихічних особливостей індивіда, які, об'єктивно реалізуючись у конкретному злочині, надають йому характер суспільної небезпеки, а винному – властивість суспільної небезпечності, у зв'язку з чим особа притягається до кримінальної відповідальності [56, с. 157].

Особа кримінального правопорушника, як правильно підкреслюють О. М. Бандурка, А. А. Васильєв, В. В. Голіна, О. М. Литвинов, Є. Л. Стрельцов та інші фахівці, є рушійною силою, «діячем» у кримінально протиправному посяганні [117, с. 179; 113, с. 129]. Також обґрунтовану позицію щодо охарактеризування особи кримінального правопорушника надали В.Г. Лукашевич та М.В.

Салтевський. Автори вважають, що особа кримінального правопорушника – це соціально-біологічна система, властивості якої відображаються в матеріальному середовищі та використовуються для розслідування кримінальних правопорушень [196, с. 112]. Особа кримінального правопорушника відображає систему характеристик, що відрізняють її від інших членів суспільства та визначають як людину, яка вчинила кримінально протиправне діяння. Вона може мати загальні та специфічні ознаки, які виражають її суспільну небезпеку та характер кримінально протиправної діяльності [139, с. 44]. Отже, подальше дослідження особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування маку чи конопель, розуміння її особливостей, мотивацій, психологічного стану та факторів, які впливають на її формування дозволить розробити цілеспрямовані заходи, спрямовані на запобігання цьому суспільно небезпечному діянню.

Важливого значення у процесі дослідження особи, яка вчиняє посів або вирощування наркотиковмісних рослин набуває розкриття її структурних елементів. Так, особа кримінального правопорушника включає низку елементів, тобто певну кількість різних ознак, властивостей, рис та особливостей, зокрема: соціально-демографічні ознаки (відомості про стать, вік, рівень освіти, рід занять, стаж роботи, сімейний стан, місце проживання, інші дані про соціальний статус особи); особистісно-рольові властивості (соціальні позиції, рольові особливості тощо); соціально-психологічні якості (особливості особи, які сформувалися на базі її психічних станів і процесів у ході власного соціального досвіду; спрямованість особистості, мотиваційна сфера, потреби, установки, інтереси тощо); риси правової й моральної свідомості; кримінально-правові ознаки (спрямованість злочинної поведінки суб'єкта на конкретні суспільні відносини, узяті під охорону законом; ступінь і характер суспільної небезпечності вчиненого злочину; способи, обрані для досягнення злочинної мети; мотив, яким керувався суб'єкт злочину; ставлення винного до вчиненого) [108, с. 37-40]. А.П. Закалюк поділяв структуру особи кримінального правопорушника, у тому числі й особи, яка вчиняє посів або вирощування маку чи конопель, на дві основні групи. До першої групи ним віднесено ознаки, що

відображають соціальну характеристику особи кримінального правопорушника та включають риси формування і соціалізації особистості, ознаки соціального статусу і ролей, а також безпосередні ознаки спрямованості особистості. До другої групи – біосоціальні ознаки, що містять демографічні риси, які мають соціальне та психологічне значення, психофізіологічні особливості, у тому числі генетичного походження, показники фізичного та психічного стану здоров'я, індивідуальні психологічні риси [75, с. 257-258]. На думку О.Л. Старко для характеристики особи кримінального правопорушника використовуються наступні критерії, а саме: соціально-демографічні дані; морально-психологічна характеристика, яка включає світоглядні, моральні риси та властивості, погляди, переконання, цінності тощо; кримінально-правова характеристика, яка дає уявлення про особу кримінального правопорушника з кримінально-правових позицій та охоплює якості, властиві саме злочинцю [203, с. 204].

У процесі надання кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні має враховуватися специфіка цього кримінального правопорушення загалом та комплекс статистичних й емпіричних даних зокрема, що дасть змогу повноцінно розкрити сутність суб'єкта цього кримінально протиправного діяння. На підставі цього кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні має полягати у розкритті соціально-демографічних, морально-психологічних, соціально-рольових та кримінально-правових ознак відповідно. Враховуючи комплекс цих ознак можна краще зрозуміти, як формується особа кримінального правопорушника та які чинники впливають на його кримінально протиправну діяльність.

За офіційними статистичними даними Офісу Генерального прокурора на території України з 2019 року по 2024 рік було виявлено 7114 осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування маку чи конопель. А саме у 2019 році – 1352 особи [69], у 2020 році – 1516 осіб [70], у 2021 році – 1199 осіб [71], у 2022 році – 1408 осіб [72], у 2023 році – 876 осіб [73], у 2024 році – 790 особам відповідно (Додаток В.1) [68]. Отже, в 2020 році спостерігалось збільшення посіву або

вирощування маку чи конопель на 9,4 % у порівнянні з 2019 роком; у 2021 році відбулось зниження на 19,7 % у порівнянні з 2020 роком; у 2022 році спостерігалось збільшення на 16,5 % у порівнянні з 2021 роком; у 2023 році відбулось зниження на 34,7 % у порівнянні з 2022 роком. У 2024 році кількість виявлених осіб скоротилася на 13 % у порівнянні з 2023 роком. Ці статистичні дані допомагають визначити динаміку процесу виявлення правоохоронними органами осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель на території України протягом вказаного періоду часу, а також можуть бути корисними для розробки стратегій протидії цьому кримінальному правопорушенню у майбутньому.

Соціально-демографічні ознаки особи кримінального правопорушника самі по собі не є криміногенними, однак вони «характеризують кримінального правопорушника як людину конкретної епохи, яка має соціальний статус і посідає певне місце у суспільних відносинах» [47, с. 97]. Соціально-демографічні ознаки дають істотну інформацію про особу, яка вчиняє посів або вирощування маку чи конопель, що може бути використана як з науковою, так і з прикладною метою, зокрема під час розробки та реалізації заходів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України [120, с. 96-97].

Стать. У структурі осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин зі значним відривом переважають чоловіки. Так, з огляду на статистичні дані нами встановлено, що у 2024 році було виявлено 74 % осіб чоловічої статті, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 310 КК України, та відповідно 26 % осіб жіночої статті, які вчинили незаконне культивування снотворного маку чи конопель (Додаток В.2.) [73]. Тобто, кожне четверте кримінально протиправне діяння, передбачене ст. 310 КК України вчиняється жінками. У цьому випадку вести мову про те, що незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин є суто чоловічим кримінальним правопорушенням не вдається можливим, оскільки жінки також проявляють серйозну криміногенну активність у цій кримінально протиправній діяльності.

Жінки, які опиняються в складних економічних умовах або мають обмежений доступ до легальних джерел доходу можуть вибирати незаконні шляхи заробітку, до яких може відноситися і культивування наркотиковмісних рослин.

Яскравим прикладом вчиненням жінкою посіву або вирощування маку чи конопель є вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 18 серпня 2023 року (справа №195/1255/23, провадження №1-кп/195/95/23). *Так, досудовим розслідуванням встановлено, що громадянка Н. у травні 2023 року на присадибній ділянці за місцем свого тимчасового проживання, виявила 254 кущі рослин снотворного маку. У цей час, у неї виник кримінальний умисел, спрямований на незаконне вирощування снотворного маку для особистого використання без мети збуту. Надалі, громадянка Н., продовжуючи свої кримінальні дії, умисно, без належного дозволу на здійснення відповідних видів діяльності, в період часу з травня до липня 2023 року доглядала за рослинами снотворного маку, шляхом прополювання, рихлення з метою їх вирощування, тобто доведення до стадії дозрівання. Під час проведення санкціонованого обшуку території домоволодіння, в якому тимчасово проживає громадянка Н., працівниками відділення поліції були виявлені та вилучені рослини виду маку снотворного в кількості 254 кущі [35].*

Громадянство. Певний інтерес становлять відомості щодо громадянства засуджених за незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин на території України. Аналіз статистичної бази засвідчив, що 98 % осіб, які вчиняли вказане кримінальне правопорушення – це громадяни України. Громадянами інших держав були 1,5 % засуджених за розглядуване кримінально протиправне посягання, у свою чергу, 0,5 % засуджених осіб були особами без громадянства (Додаток В.3.). Визначено, що більшість осіб, які порушують законодавство щодо посіву або вирощування наркотиковмісних рослин є громадянами України, однак наявність інших громадян серед засуджених вказує на важливість міжнародного співробітництва у сфері протидії незаконному обігу наркотиків рослинного походження і використання ефективних заходів контролю за перетином кордону та міграційною політикою.

Національність. Що стосується національної приналежності засуджених за кримінальне правопорушення, передбачене ст. 310 КК України, то абсолютна їх більшість (понад 90 %) – це українці. Серед представників інших національностей фіксувались роми, росіяни, молдовани, азербайджанці, вірмени, чеченці, румуни, угорці, болгари, гагаузи тощо. Ці дані підкреслюють необхідність у цілеспрямованих заходах управління міжетнічною взаємодією та використанні культурно-соціального підходу у роботі з такими категоріями осіб для запобігання кримінальним правопорушенням цього виду.

Місце проживання. Близько 65 % осіб, засуджених за кримінально протиправне діяння у виді посіву або вирощування маку чи конопель – це мешканці міст, 7 % – жителі селищ, 28 % – мешканці сіл. (Додаток В.4.). В абсолютній більшості випадків це кримінальне правопорушення вчинено за місцем проживання винної особи. Варто зазначити, що такий розподіл свідчить про те, що міські райони є більш сприятливим середовищем для здійснення такого виду кримінального правопорушення, оскільки велика концентрація населення у містах може забезпечити більшу кількість потенційних покупців для наркотиків рослинного походження, що створює сприятливі умови для їхнього вирощування та збуту. Крім того, у міському середовищі є більше можливостей для переховування та зберігання наркотичних речовин рослинного походження. З іншого боку, кримінальні правопорушення у виді посіву або вирощування наркотиковмісних рослин вчиняються й у селах, що може бути пов'язано з наявністю відкритих ділянок місцевості, меншою кількістю поліцейських патрулів та низькою ймовірністю виявлення кримінального правопорушення через віддаленість від центрів управління правопорядком [141, с. 49-50].

Вік. Кримінологи вдало зазначають, що на поведінку людей, їхні потреби та життєві установки серйозний відбиток накладає вік [2, с. 318]. Вікова характеристика дозволяє визначити кримінальну активність й особливості антигромадської поведінки кримінальних правопорушників різних за віком, при умові досягнення ними віку кримінальної відповідальності, а точніше віку з досягненням якого вони можуть визнаватися суб'єктом кримінального

правопорушення [229, с. 74]. Основну вікову групу серед осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні складають особи від 40 до 54 років (355 осіб, або 40 %), далі особи від 29 до 39 років (230 осіб, або 26 %), у свою чергу, осіб віком від 60 років і більше налічувалось 165, або 20 %, тоді, як від 55 до 59 років зафіксовано 77 осіб, або 9 %, найменше кримінальних правопорушень вчинялось особами віком від 18 до 28 років (49 осіб, або 5 %) (Додаток В.5.). Отже, якщо дещо розширити віковий проміжок, об'єднавши найчисленніші вікові групи кримінальних правопорушників, можна зробити висновок, що більше половини осіб, які засуджені за посів або вирощування маку чи конопель становлять громадяни віком від 29 до 54 років – 66 %. Такий розподіл осіб може бути пояснений різними факторами. По-перше, на кримінальну активність осіб у віці від 29 до 54 років можуть впливати соціально-економічні умови, зокрема у цьому віці багато людей перебувають у піку своєї працездатності, але в той же час можуть зазнавати економічних труднощів, таких як високі фінансові зобов'язання або недостатня заробітна плата. Це може спонукати їх до пошуку альтернативних джерел доходу, включаючи участь у незаконних діях, у тому числі й посіві або вирощуванні наркотиків рослинного походження.

Освіта. Важливе кримінологічне значення має характеристика освітнього рівня осіб, які вчинили кримінально протиправні діяння, оскільки відповідний рівень тісно пов'язаний із загальною культурою особистості, її інтелектуальним розвитком та соціальним статусом, правосвідомістю і правовою культурою, колом контактів, життєвими планами та можливостями їх реалізації [11, с. 78; 111, с. 81; 111 с. 37; 116, с. 75]. Нині серед осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення, пов'язані з посівом або вирощуванням маку чи конопель базову середню і професійну середню освіту мали 616 осіб, або 70 %; професійну (професійно-технічну) освіту – 181 особу, або 20 %; вищу освіту – 72 особи, або 8 %; початкову освіту – 6 осіб, або 1,5 %; без освіти – 1 особу, або 0,5 % (Додаток В.6.). За цими даними можна зробити висновок, що особи, які мають базову середню і професійну середню освіту можуть бути наділені меншою свідомістю

про наслідки своїх дій або бути менш освіченими щодо наукових та правових аспектів наркотичної злочинності. Натомість особи з вищою освітою мають меншу схильність вчиняти кримінальні правопорушення у виді посіву або вирощування наркотиків рослинного походження з кількох причин. По-перше, вони мають можливість займатися професійною або іншою діяльністю, яка не вимагає участі у незаконних діях. Крім того, це може бути пов'язано з їхніми високими моральними та етичними стандартами, які стримують їх від участі у кримінально протиправних діях, а також розумінням юридичних наслідків такої кримінально протиправної діяльності.

Трудова діяльність. Стосовно зайнятості та роду занять осіб, засуджених за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, нами отримані такі середні дані: більшість осіб є працездатними, які ніде не працюють та не навчаються – 75 %. Незначні за кількістю групи складають безробітні особи – 3 %, а також учні і студенти – 0,5 % відповідно, 21,5 % осіб працюють (Додаток В.7.). Ці показники пояснюються тим, що особи, які не мають стабільної трудової діяльності можуть відчувати певний фінансовий тиск та брак коштів, що й стимулює їх вирощувати наркотичні засоби рослинного походження для задоволення власних потреб і покращення свого матеріального становища. Крім того, особи, які не зайняті на роботі та ніде не навчаються можуть опинитися в маргіналізованому становищі, відчуваючи відчуження від суспільства та обмежений доступ до ресурсів, що й підштовхує їх до вчинення таких кримінальних правопорушень [46, с. 224].

Сімейний стан. Важливим регулятором поведінки людини є сім'я. Відсутність сім'ї традиційно розглядається як один з несприятливих, негативних факторів [2, с. 321]. За результатами вивчення судових вироків встановлено, що інформація про сімейне становище була відсутньою стосовно 3-5 % осіб, засуджених за незаконний посів або вирощування маку чи конопель. Серед цих осіб – 62 % не перебували у шлюбі (сюди ми відносимо й розлучених, яких 6 %), 38 % – перебували в офіційних чи фактичних шлюбних відносинах (Додаток В.8.). Беручи до уваги те, що не в усіх випадках слідчими документується факт

наявності дітей в обвинуваченої особи, установити об'єктивну картину за цією ознакою достатньо проблематично. Разом з тим, з отриманих даних встановлено, що 30 % засуджених за розглядуване кримінальне правопорушення мали на утриманні неповнолітніх дітей. Отже, більшість осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин не мали стабільного сімейного становища. Варто вказати, що наявність сім'ї не завжди гарантує позитивну поведінку особи, оскільки сімейні відносини можуть бути складними, а деякі особливості сімейного життя (конфлікти, дисфункціональність або недоліки у вихованні) здійснюють вплив на формування антисоціальної поведінки, у тому числі й продукування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України.

Наступна група критеріїв – це *соціально-рольові ознаки*. Поведінка людей безпосередньо пов'язана з їхнім соціальним становищем та виконуваними соціальними ролями у суспільстві, що відображається в їхньому ставленні до праці та сімейних цінностей [115, с. 108]. При аналізі соціально-рольових ознак нами звертається увага на те, як особа, яка вчиняє незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин характеризується у суспільстві. Так, приблизно у 60-70 % випадків суди при призначенні покарання за незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин суди враховують характеристику особи винного. Такі характеристики висвітлюють соціальні ролі, що виконує особа, її місце в суспільстві, а також її репутацію за місцем проживання або роботи. У процесі дослідження встановлено, що за місцем роботи позитивно характеризуються близько 28 % осіб, засуджених за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України; за місцем проживання дільничними офіцерами поліції позитивно характеризуються близько 26 % осіб, задовільно – 42 % осіб, негативно – 12 % осіб, стосовно 20 % осіб відсутня інформація у кримінальних провадженнях за фактом посіву або вирощування маку чи конопель. У свою чергу, позитивну характеристику суд врахував щодо 50 % осіб, посередню – щодо 20 % осіб, а негативну – щодо 5 % осіб [36]. Варто зазначити, що навіть за умови, що частина таких характеристик

може містити необ'єктивні дані через формальне виконання обов'язків особами, які їх видавали, значна частина засуджених за це кримінальне правопорушення мала позитивну характеристику за місцем проживання та роботи.

Соціально-рольові прояви осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері наркообігу, у тому числі й посів або вирощування наркотиковмісних рослин, на думку М.Я. Бойсан, демонструють, що ці особи здебільшого негативно ставляться до своїх обов'язків у родині, навчальному або трудовому колективі, для них характерні замкнутість, нетовариськість, схильність до проведення часу, не зайнятого роботою чи навчанням, у компанії з алкоголіками, наркоманами тощо. Отже, їхня соціально-рольова активність з позитивного соціального середовища здебільшого перенесена у негативне [15, с. 484]. На думку А.М. Кротюк особи, які вчиняють незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин не можуть знайти соціальне місце в середовищі і ведуть асоціальний спосіб життя [118, с. 51]. Отже, ці соціально-рольові аспекти вказують на те, що особи, які вчиняють незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин у переважній більшості випадків не виявляють адекватної відповідальності за свої дії та не виконують соціальні обов'язки. Антисоціальні тенденції, які їм притаманні, підтверджують неготовність таких осіб адаптуватися до норм суспільства та брати участь у побуті і робочому колективі, що, у свою чергу, сприяє збільшенню кількості цих правопорушень.

Таким чином, соціально-рольові ознаки особи, яка займається посівом або вирощуванням маку чи конопель несуть важливе значення для розуміння її поведінки та мотивацій. Особи, що опиняються у соціальному середовищі зі значним рівнем злочинності або підтримкою незаконних дій, можуть бути більш схильні до зайняття подібною діяльністю [115, с. 108]. Усі ці аспекти спільно формують соціально-рольовий профіль особи, яка здійснює цей вид кримінально протиправної діяльності.

Однією з найважливіших ознак для розуміння особливостей особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин є її *кримінально-правова характеристика*.

Дослідження особи кримінального правопорушника, яка вчиняє незаконний посів або вирощування маку чи конопель, неможливе без дослідження мотивів вказаної кримінально протиправної поведінки. Вивчення судових рішень за фактами незаконного посіву або вирощування маку чи конопель продемонструвало, що визначальним мотивом скоєння цих кримінальних правопорушень засудженими особами стала їх пристрасть до наркотиків рослинного походження – 77 %, користь – 20 %, інші мотиви – 3 % відповідно (Додаток В.9.). За іншими результатами досліджень близько 20 % засуджених за незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин прямо вказали на корисливий мотив, опосередковано – 58 %, пояснюючи вчинення діяння наркотичною залежністю, та 15 % – отриманням грошей для свого дозвілля [36; 37].

Аналіз статистичних даних щодо незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні демонструє певні тенденції, що заслуговують особливої уваги, зокрема у контексті рецидивної діяльності, сукупності правопорушень та наявності судимостей у правопорушників. Серед осіб, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, значна частка вже мала досвід вчинення кримінально протиправних діянь. У 2019 році цей показник становив 22 % (305 осіб), у 2020 році знизився до 16 % (242 особи), у 2021 році впав до 10 % (116 осіб), але у 2022 році знову підвищився до 15 % (202 особи) і залишився стабільним у 2023 році – 16 % (143 особи). У 2024 році частка таких осіб становила 15 % (122 особи), що свідчить про стабільний характер рецидивної діяльності у цій категорії правопорушників. Додатково, серед виявлених осіб фіксується частка тих, хто має не зняту або не погашену судимість. У 2019 році цей показник складав 10 % (144 особи), у 2020 році знизився до 8 % (110 осіб), у 2021 році – до 5 % (56 осіб), у 2022 році незначно зріс до 6 % (80 осіб), а у 2023 році – до 7 % (67 осіб). У 2024 році частка осіб із незнятою або непогашеною судимістю залишилася на рівні 7 % (59 осіб), що свідчить про стабільність цього показника порівняно з попереднім роком. Загалом наведені дані вказують на те, що в Україні значна частка осіб, які

вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель, мають кримінальний досвід, а певна частина з них продовжує злочинну діяльність, маючи незняті або непогашені судимості.

Аналіз кримінально-правових ознак осіб, які займаються незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, вказує на значний рівень повторної кримінальної протиправної діяльності серед цієї категорії кримінальних правопорушників. Дані показують, що третина засуджених раніше вчиняли кримінальні правопорушення, що свідчить про серйозний рівень рецидиву в цій групі. Окрім цього, виявлено існування незнятої і непогашеної судимості серед деяких засуджених, що також підтверджує наявність проблем у системі контролю за правопорушниками. Отже, для подальшого зниження рівня повторної кримінальної діяльності серед осіб, які займаються незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, необхідно активізувати реабілітаційні програми та забезпечити ефективну соціальну підтримку для цієї категорії населення. Крім того, важливо проводити системний аналіз та моніторинг даних про рецидив кримінальної діяльності для розробки та впровадження ефективних стратегій протидії цьому явищу.

Заслугує на увагу інформація щодо розподілу осіб кримінальних правопорушників, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель на тих, хто вчиняє це кримінальне правопорушення поодинці та тих, хто вчинює їх у складі групи, у тому числі організованої групи або злочинної організації. За результатами дослідження встановлено, що сучасні кримінальні правопорушники, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель діють здебільшого поодинці (близько 98 %). Це може бути пов'язано з тим, що особи діють на власний ризик, без необхідності координації з іншими особами та без спільних планів кримінально протиправної діяльності. Такий індивідуалізований підхід може бути пов'язаний з бажанням уникнути виявлення, а також мінімізувати ризики, пов'язані зі спільними кримінально протиправними діями.

Приблизно 2 % осіб вчиняли незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин у складі організованої групи або злочинної організації. Виразним прикладом вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин у складі організованої групи або злочинної організації є вирок Новоодеського районного суду Миколаївської області (справа №482/556/19, провадження №1-кп/482/114/2019) від 02 серпня 2019 року. *Відповідно до якого обвинувачений особа А. у березні 2018 року, маючи зв'язки з особами, які займаються незаконним обігом наркотичних засобів, діючи з корисливих мотивів, з метою незаконного збагачення, обравши у якості джерела доходу діяльність, пов'язану з незаконним посівом та вирощуванням на території Новоодеського району Миколаївської області з метою їх подальшого збуту конопель, без спеціального дозволу ліцензії на здійснення відповідного виду діяльності, створив організовану групу, завербувавши до її складу трьох осіб, об'єднаних єдиним злочинним умислом на незаконний посів та вирощування конопель з метою збуту, які визнаватимуть його авторитет як керівника, а також бездоганно виконуватимуть відведені їм функції щодо вирощування конопель [33].* Ще одним прикладом вчинення посіву або вирощування маку чи конопель у складі організованої групи або злочинної організації є вирок Виноградівського районного суду Закарпатської області (справа №299/2735/20) від 07 червня 2023 року. *Згідно з яким обвинувачений особа Б., діючи умисно, з корисливих мотивів, у невстановлений органом досудового розслідування точний день та час, але не пізніше січня 2022 року, організував стійке злочинне об'єднання – організовану групу, з метою вчинення незаконного посіву та незаконного вирощування конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин з метою збуту на території Закарпатської області. Так, особа Б. на початку січня 2022 року розробив злочинний план щодо організації кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним посівом та вирощуванням конопель, у зв'язку із чим почав підшуковувати співучасників для реалізації задуманого кримінального плану. До складу організованої групи особа Б., як організатор, включив особу В., який відповідав за пошук та придбання насіння належної*

якості, надання засобів, знарядь для вирощування конопль, транспортних та плавзасобів для переміщення до місця ведення злочинної діяльності, вжиття заходів з метою недопущення самовільного перебування сторонніх осіб на місці посіву рослин конопель, їх схоронності, та особа Г. (матеріали щодо якого виділені в окреме кримінальне провадження за № 22023070000000045 від 21.03.2023, за ознаками вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 3 ст. 28 ч. 2 ст. 310 КК України), який відповідав за безпосередній посів, вирощування та культивування конопль, збір урожаю, його висушування та подальше зберігання на території Закарпатської області [23]. Наведені приклади судових вироків є ілюстративними вказівками на те, що у деяких випадках незаконний посів або вирощування маку чи конопель може бути вчинений у складі організованих груп або злочинних організацій. Представлені судові рішення свідчать про те, що окремі особи діють умисно та організовано, маючи чіткий злочинний умисел і використовуючи спеціальні засоби та ресурси для посіву чи вирощування наркотиковмісних рослин.

Щодо перебування осіб у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння під час вчинення незаконного культивування наркотиковмісних рослин, то варто зазначити, що інформація про ці критерії міститься в офіційній статистичній звітності. Так, лише невеликий відсоток наркозлочинців, а саме 2 %, вчиняють незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин у стані алкогольного, наркотичного чи іншого виду сп'яніння. Це свідчить про те, що перебування в такому стані не є типовою ситуацією для цього виду злочинності, яка частіше відбувається в тверезому стані. Однак, не зважаючи на це, інциденти, коли особа вчиняє незаконне культивування наркотиковмісних рослин у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, все ж можуть мати місце, як підтверджує вирок Деснянського районного суду м. Чернігова (справа №750/4721/22, провадження №1-кп/750/416/22). Відповідно до якого 28 липня 2022 року працівниками поліції за місцем мешкання особи Ж., який перебував у стані викликаному вживанням наркотичних засобів та алкогольного сп'яніння, виявлено та в подальшому під час проведення огляду місця події вилучено

двадцять рослин, зовні схожих на рослини роду Коноплі, які відповідно висновку експерта № СЕ-19/125-22/4977-НЗПРАП від 02.08.2022 року містять психоактивний компонент канабісу – тетрагідроканнабінол і належать до рослин роду Коноплі (Cannabis), які особа Ж. незаконно посіяв та вирощував [26].

Отже, перебування кримінальних правопорушників у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння під час вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин є серйозною проблемою, яка створює загрозу як для їхнього власного здоров'я, так і для публічного порядку. Особи, перебуваючи у стані сп'яніння, можуть недооцінити ризики своїх дій та втратити контроль над ситуацією, що може призвести до непередбачуваних наслідків.

Важливе значення для характеристики осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування мак чи конопель мають морально-психологічні ознаки, які характеризують змістовну сторону особи, внутрішній світ людини, котра порушила кримінально-правові заборони [12, с. 265]. Необхідно зазначити, що морально-психологічна структура особистості включає в себе соціально обумовлені індивідуальні особливості, психологічні процеси, систему потреб, спрямованість особистості, соціальні установки й орієнтації, моральні якості, знання, звички і досвід. Цей механізм індивідуальної поведінки надзвичайно складний, оскільки зазвичай особа має хороше розуміння морально-правових принципів, проте дотримується їх вибірково, особливо при вирішенні питань забезпечення належних умов для свого матеріального існування. Забезпечення належних умов матеріального існування вважається головним, домінуючим фактором соціальної діяльності та активності людини як біологічної і соціальної істоти [139, с. 45]. Отже, аналіз морально-психологічних ознак може допомогти у розумінні мотивацій та поведінкових особливостей осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері посіву або вирощування маку чи конопель, тим самим сприяючи розробці ефективних стратегій запобігання цій діяльності.

Аналізуючи морально-психологічні ознаки осіб, які займаються незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, можна виділити дві їх основних категорії, а саме: особи, які вживають наркотичні

засоби та особи, які організовують і ведуть наркобізнес. Перша категорія осіб, під впливом наркотиків, виявляють такі особливості, як емоційна деградація, нечутливість, спустошення, слабоумство, обмеженість інтелектуальних можливостей. Ці характеристики роблять їх соціально небезпечними, оскільки вони не можуть адекватно оцінити ситуацію та передбачити наслідки своїх дій, а також мають ослаблену волю. Щодо осіб, які займаються наркобізнесом, то вони, як правило, не вживають наркотики. Такі особи відрізняються високим інтелектуальним рівнем, організаційними здібностями, вмінням маніпулювати іншими, впевненістю у власній перевазі тощо. Вони характеризуються відсутністю співпереживання до інших осіб, жорстокістю, спритністю та умінням знаходити і переконувати «клієнтів». Такі особи активно залучають інших до незаконного бізнесу з наркотиковмісними рослинами, використовуючи маніпулятивну і психологічну інтелектуальність [105]. Такий розподіл показує різні мотивації і характеристики осіб, що займаються незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, та підкреслює необхідність вжиття ефективних заходів для протидії цьому явищу в суспільстві.

А.М. Кротюк стверджував, що особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу, у тому числі посіву або вирощування наркотиковмісних рослин вирізняються задоволенням своїх власних потреб шляхом вчинення незаконних дій, негативним відношенням до виконання своїх соціальних та громадських обов'язків, низьким рівнем розумового розвитку, низьким обсягом знань тощо. За темпераментом ці особи частіше є сангвініками, рідше холериками або флегматиками. Ці особи можуть мати проблеми з регулюванням поведінки та прийняттям правильних рішень, що впливає на їхню схильність до вчинення кримінальних діянь у сфері наркообігу [118, с. 52]. Отже, зазначені особливості та риси особистості можуть значно підвищити ймовірність вчинення кримінальних дій у сфері незаконного обігу наркотиків, включаючи посів або вирощування наркотиковмісних рослин.

Осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, можна розділити на певні групи, які характеризуються типовими

ознаками. Критеріями типологізації кримінальних правопорушників передусім є характер антисуспільної спрямованості особи кримінальних правопорушників, а також ступінь глибини цієї антисуспільної спрямованості [114, с. 98; 116, с. 79; 13, с. 87; 117, с. 88; 113, с. 138]. Так, учений Ю. Г. Пономаренко в результаті аналізу кримінологічних аспектів кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, у тому числі й посіву або вирощування наркотиковмісних рослин рекомендує класифікувати особистісні типи злочинців в залежності від їхніх мотивів. Він виділяє дві широкі категорії осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у цій сфері: 1) група, яка працює з метою збагачення. Сюди входять виробники наркотичних засобів (тобто ті, хто вирощує рослини наркотичного походження), фахівці з хімії та фармакології, робітники підприємств, пов'язаних з наркотиками або їхньою сировиною, а також скупники-оптовики, збувальники-професіонали, контрабандисти тощо; 2) група, яка діє з метою забезпечення себе наркотиками. До цієї категорії відносяться споживачі наркотиків, наркомани, які намагаються вирощувати, збувати наркотики для власного задоволення. Таким чином, перша група має основним мотивом збагачення, а друга група діє з метою задоволення власних потреб у наркотиках [170, с. 155-156].

Класифікацію осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу, у тому числі й посіву або вирощування маку чи конопель пропонував С.П. Рашевський. Ця класифікація ґрунтується на різних характеристиках особистості, таких як мотивація, стійкість до кримінально протиправної діяльності та ступінь антигромадської спрямованості. Проведений розподіл починається з особи наркозлочинця, який має найвищий ступінь суспільної небезпечності, далі рівень поступово знижується, а саме: 1) наркозлочинці вищого рівня – особи, які здійснюють організацію наркобізнесу загалом у регіоні (лідери організованих злочинних угруповань, керівники злочинних організацій, які забезпечують транзит наркотиків через Україну); 2) наркозлочинці середнього рівня (особи, які виконують організаторські функції в межах району, населеного пункту та, які забезпечують керівництво всіма

об'єктами, на яких відбувається збут наркотиків промислового виробництва); 3) наркозлочинці нижчого рівня (особи, які здійснюють збут наркотичних засобів нижчої якості); 4) наркозлочинці, які самі є споживачами наркотичних засобів [188, с. 185]. Осіб, які здійснюють незаконний посів або вирощування маку чи конопель, можна було б віднести до наркозлочинців середнього або нижчого рівня. Такі особи можуть виконувати організаторські функції у межах певної території та забезпечувати керівництво всіма об'єктами, на яких відбувається вирощування наркотиковмісних рослин, що відповідає характеристикам наркозлочинців середнього рівня. Однак, якщо особа вирощує наркотиковмісні рослини лише для власного вживання або з причин важких економічних обставин, то вона може бути віднесена до категорії наркозлочинців нижчого рівня.

Ю.Г. Пономаренко докладно описує типи осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу, у тому числі й посів або вирощування наркотиковмісних рослин. До першої категорії ним відносяться особи, які вчиняють кримінально протиправні діяння цього виду з метою збагачення. Ця група включає виробників наркотиків, скупників-оптовиків, збувальників, перевізників, контрабандистів та осіб, які поєднують різні ролі. Автор вказував, що цей тип особистості зустрічається приблизно в 49 % випадків. До другої категорії відносяться особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері наркообігу з метою задоволення власних потреб. Ця категорія включає: а) споживачів наркотиків, які вживають їх епізодично та можуть скоювати кримінальні правопорушення; б) наркоманів, які стають залежними від наркотиків і вживають їх регулярно, використовуючи будь-які засоби для їхнього придбання та збуту [169, с. 109-111]. Отже, особи, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель можуть відноситися до обох представлених категорій кримінальних правопорушників в залежності від мотивації і способу використання наркотичних засобів рослинного походження.

Отже, морально-психологічні ознаки особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин складаються із широкого спектру факторів, що визначають її мотивацію, психічний стан, реакцію на стресові ситуації та взаємодію з оточуючим соціальним середовищем.

За прикладом раніше проведених досліджень, а також за результатами аналізу вироків суду у сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель нами пропонується у соціальному портреті суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України додатково виокремити наступні категорії:

а) «економічно вмотивовані особи». Особи цього типу вирощують наркотиковмісні рослини з метою досягнення фінансового благополуччя, отримання додаткового доходу або вирішення проблем матеріального характеру. Для багатьох економічно вмотивованих осіб ця діяльність може бути єдиною можливістю заробляти гроші, особливо якщо вони мають обмежені можливості для отримання законної роботи або живуть у зоні з високим рівнем безробіття. Економічно вмотивовані особи, які вчиняють посів або вирощування наркотиковмісних рослин мають раціональний підхід до своєї діяльності з метою максимізації прибутку та мінімізації ризику виявлення. *Приклад такого типу осіб висвітлений у вирoku Оржицького районного суду Полтавської області від 21.12.2022 року (справа №543/187/20, провадження №1-кп/543/15/22). За змістом обвинувального акту ОСОБА 1 згідно наказу № ППЗ-000001 від 01.02.2012 року призначений на посаду директора ТОВ «МАДЕГ». Так, з метою підвищення прибутків від господарської діяльності підприємства та переслідуючи мету особистого збагачення, ОСОБА 1 обрав як джерело доходу діяльність, пов'язану з посівом та вирощуванням на території Оржицького району Полтавської області рослин маку снотворного з метою подальшого збуту його насіння [34].*

б) «медично вмотивовані вирощувачі». Цей тип осіб може вирощувати наркотиковмісні рослини для лікування або полегшення симптомів захворювань, які неефективно контролюються стандартними методами лікування або для яких

доступні ліки мають неприйнятні побічні ефекти. *Яскравий приклад такого типу осіб представлений у вироку Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 19 лютого 2021 року (провадження №1-кп/235/284/21, справа №235/6631/20). Так, ОСОБА 2 на судовому засіданні дав показання, що має захворювання на епілепсію і протягом тривалого часу вживав наркотичні засоби у виді канабісу, який покращував його фізичний стан, оскільки останнім часом ліки від епілепсії він не вживав з тих підстав, що вони на нього негативно впливали [31].*

в) «емоційно неврівноважені особи». Цей тип осіб характеризується низькою стійкістю до стресу, вразливістю до зовнішніх впливів та відчуттям непокою або невпевненості. Психологічно вразливі особи можуть вирощувати наркотиковмісні рослини як спосіб знеболення чи регуляції свого емоційного стану. Наведемо приклад. *Так, відповідно до вироку Димитровського міського суду Донецької області від 27 липня 2023 року (справа №226/1046/23, провадження №1-кп/226/87/2023) обвинувачений ОСОБА 3 вирощував рослини роду коноплі та снотворного маку на власній присадибній земельній ділянці для власних потреб. Допитуваний у судовому засіданні обвинувачений ОСОБА 3 свою вину в інкримінованому йому правопорушенні визнав повністю та пояснив суду, що він постійно живе у стресі, тому хотів цей стрес якимось чином применшити шляхом вживання цього типу наркотиковмісних рослин [27].*

г) «особи з вразливим становищем». Ця категорія включає тих осіб, які перебувають на межі або поза межами суспільства, не маючи доступу до певних можливостей чи ресурсів. Особи з вразливим становищем можуть вирощувати наркотиковмісні рослини як засіб виживання або як спробу втекти від складнощів повсякденного життя. Для них це може бути способом забезпечити себе необхідними ресурсами або отримати додатковий дохід у ситуації, коли інші варіанти виживання обмежені або відсутні. В реальному житті можуть бути різні випадки соціально виключених осіб, які вирощують наркотиковмісні рослини з метою виживання або уникнення складнощів: 1) бідні сільські мешканці: у селах або віддалених районах, де можуть бути обмежені можливості

для заробітку, деякі люди можуть вирощувати мак чи коноплі, щоб забезпечити себе додатковим доходом. Брак альтернативних джерел доходу та відсутність доступу до роботи можуть змусити їх обрати цей шлях для виживання; 2) бездомні особи: бездомні люди можуть вирощувати мак чи коноплі на пустирях або віддалених місцях, щоб мати доступ до наркотиків для особистого вживання або як спосіб забезпечення себе харчуванням та додатковими ресурсами; 3) особи з обмеженими можливостями: люди з обмеженими можливостями, які мають складнощі з отриманням роботи або доступом до соціальних послуг, можуть вирощувати наркотиковмісні рослини як спосіб забезпечити собі додатковий дохід. *Виразний приклад такого типу осіб можна знайти у вирокі Борщівського районного суду Тернопільської області від 03 вересня 2020 року (справа №594/1072/20, провадження №1-кп/594/96/2020). Зокрема, за фактом вчинення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель засуджено ОСОБУ 4, яка є не працюючою та інвалідом III групи. Так, ОСОБА 4 діючи умисно, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій та бажаючи настання суспільно небезпечних наслідків в період з весни 2020 року до 08 липня 2020 року на присадибній земельній ділянці посіяла та вирощувала снотворний мак, а саме прополювала з метою доведення його до стадії досягання і використання насіння для власних потреб, не маючи на те спеціального дозволу [22].*

Зазначений перелік осіб, які вчинюють незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин не є вичерпним, однак такі типи осіб можуть сприяти розробці ефективних заходів запобігання цьому суспільно небезпечному явищу.

Таким чином, нами узагальнено кримінологічний портрет особи, яка вчиняє незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні. Цей портрет приблизно є таким: особа чоловічої статті, як молодого, так і середнього віку (від 29 до 54 років), громадянин України, українець, мешканець міста, неодружений, з базовою середньою та професійною середньою освітою (70 %), на момент вчинення цього кримінально протиправного діяння ніде не працював та не навчався (75 %), вчиняв кримінальне правопорушення за місцем свого проживання. Близько 16 % осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування

наркотиковмісних рослин в Україні мали кримінально протиправний досвід, зокрема у сфері незаконного наркообігу. В 77 % випадків мотивом осіб вчиняти кримінальні правопорушення, передбачені ст. 310 КК України була їхня пристрасть до наркотичних засобів рослинного походження. Приблизно 2 % осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні діяли у складі організованих груп або злочинних організацій. Переважна більшість осіб вчиняли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 310 КК України у тверезому стані, тобто не перебували у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

2.3. Особливості детермінації незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні

Питання незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні в сучасному світі викликає загальний інтерес як серед науковців, так і серед громадськості. Контроль за цим явищем вимагає глибокого аналізу та розуміння широкого спектру факторів, що його породжують та підтримують. На підставі зростання обсягів нелегального вирощування наркотиків рослинного походження в Україні, важливо дослідити детермінанти, що лежать в основі цього явища, а також вплив цих факторів на суспільство та індивідуума. У зв'язку з цим, ця частина дослідження спрямована на детальний аналіз та розкриття факторів, які спонукають осіб до вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиків рослинного походження. Їхнє належне розуміння є запорукою розробки ефективних рекомендацій щодо запобігання і протидії цьому суспільно небезпечному діянню та покращенню публічної безпеки в цілому.

У найбільш загальному розумінні, поняття детермінації відображає суттєву властивість реального буття – загальний зв'язок, взаємозалежність та взаємообумовленість предметів, явищ та процесів [163, с. 112]. У кримінологічному контексті, детермінація злочинності та її окремих проявів означає сукупність чинників, які провокують, посилюють та підтримують кримінально протиправну поведінку окремих осіб. Сучасна кримінологічна література виокремлює до тридцяти двох видів детермінаційних зв'язків, проте, серед них особливе місце відводиться причинності як системоутворюючій ознаці детермінації злочинності [48]. Разом із причиною, яка є найголовнішою детермінантою, виділяються також умови, що обумовлюють дію причини та сприяють її реалізації. Незважаючи на другорядність умов, їхня роль важлива, оскільки без них неможливе спрацьовування причини та, відповідно, вчинення кримінальних правопорушення [232, с. 85].

У кримінологічній доктрині причин злочинності використовуються різні поняття та категорії, такі як причинність, причини та умови злочинності,

причинний зв'язок, причинний комплекс, детермінація та фактори, які породжують або визначають злочинність. Причини та умови злочинності завжди є соціальними явищами або факторами, і відрізняються між собою за їх роллю у виникненні злочинності. Перші визначають існування злочинності, тоді як другі сприяють їй. Термін «фактори злочинності» вказує лише на те, що певне явище має певне значення та впливає на хід або результати цього процесу. Таким чином, на першому етапі аналізу причинного комплексу злочинності необхідно детально дослідити всі соціальні фактори, які впливають на існування злочинності, і лише після цього, на етапі узагальнення та встановлення прямих та опосередкованих зв'язків цих факторів зі злочинністю, виявляти закономірності та виділяти ті з них, які є визначальними для загальної злочинності, а також для окремих видів злочинів і конкретних правопорушень [79, с. 133].

Детермінізм визначає наявність певного типу зв'язку і взаємозалежності між явищами, і не завжди цей зв'язок є причинним. Кореляційний зв'язок між явищами, який є одним з видів детермінізму, може свідчити про те, що існують загальні фактори для цих явищ, між якими зв'язок не встановлений. Отже, доцільним та логічним є використання терміну «фактори, що детермінують вчинення кримінальних правопорушень», оскільки «фактори» та «що детермінують» вказують на наявність зв'язку між явищами, при цьому цей зв'язок не завжди є причинним [79, с. 133-134].

Більшість науковців стоять на позиціях обумовленості злочинності, у тому числі й незаконного посіву або вирощуванню маку чи конопель, об'єктивними та суб'єктивними факторами. Об'єктивні фактори вже існують у суспільстві і не залежать від поточного покоління чи його дій. Ці фактори можуть бути наслідком діяльності попередніх поколінь або природних сил. У сучасному світі до типових об'єктивних факторів, що сприяють зростанню злочинності загалом та окремим її проявам зокрема відносять урбанізацію, екологічні проблеми та інші тіньові аспекти цивілізації й технічного прогресу. Суб'єктивні фактори суспільно небезпечних діянь виникають в результаті дії суспільних явищ, які

люди самі собі створюють і могли б їх подолати, та не роблять цього. Серед них можна виокремити алкоголізм, наркоманію, пропаганду насильства у засобах масової інформації та мистецтві, бездуховність. Також до суб'єктивних факторів належать корупція у державних структурах, недостатня ефективність правоохоронних органів та інші аспекти [103, с. 67-68]. Щодо незаконного посіву маку чи конопель, то об'єктивні фактори можуть включати регіональні особливості клімату чи ґрунтових умов, що сприяють вирощуванню цих рослин. Наприклад, в зоні з вологим кліматом або на відкритих просторах землі краще розвивається вирощування конопель. Щодо суб'єктивних факторів, вони можуть включати проблеми економічного характеру, які змушують людей шукати альтернативні джерела доходу, такі як вирощування конопель. Також до цих факторів можна віднести високий попит на наркотики в суспільстві та недостатню дієвість правоохоронних органів у протидії незаконному обігу наркотиків.

Зарубіжні вчені Кетрін Спунер та Кейт Хетерінгтон у своїй науковій праці «Соціальні детермінанти вживання наркотиків» визначали, що до основних детермінантів кримінальних правопорушень у сфері наркообігу, у тому числі й незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин відносяться: соціально-економічне неблагополуччя та низький соціально-економічний статус; нерівність доходів; бідність і знедоленість; підвищений рівень несприятливих життєвих подій; високий ступінь конфліктів у родині; стресові ситуації; соціальне відчуження; тісний контакт з особами, які систематично вживають наркотики; порушення батьківського контролю та практики виховання щодо неповнолітніх осіб тощо [301].

У науковій праці Ліллі Стівенсон, Корінни Ван Ден Хойвел та Роджера У. Бярда «Соціально-економічні і психосоціальні детермінанти зловживання психоактивними речовинами – національна перспектива» зазначається, що ключивими факторами, які детермінують кримінально протиправні діяння у сфері наркотичної злочинності, у тому числі й незаконне культивування маку чи конопель, є: стабільна вартість та доступність наркотичних засобів; недосконала

державна політика у сфері обігу наркотичних засобів; наявність в окремих народів специфічної культури, традицій та релігійних практик, в яких вживання наркотиків є нормою; сезонні коливання тощо [302].

У дослідженні Масуда Мохаммаднежада, Анджали Томас та Рассела Кабіра «Детермінанти і стратегії профілактики зловживання психоактивними речовинами в тихоокеанських країнах: систематичний огляд» стверджується, що до причин кримінальних правопорушень у сфері незаконного наркообігу, включаючи й незаконний посів або вирощування маку чи конопель відносяться: бажання отримати задоволення; підвищення продуктивності та пильності; полегшення депресії; стримування голоду та контроль ваги; насилля; расизм; рівень безробіття і низький соціально-економічний статус [251].

Досліджуючи фактори, що продукують незаконний наркообіг, іноземні вчені Сандро Галеа та Девід Влахов виділяли три основних, а саме: соціально-економічний статус, безпритульність та тюремний досвід. Вони вказують на те, що соціально-економічний статус може бути одним із ключових факторів, що спонукають людей до участі в незаконному наркообігу. Низький дохід часто ставить людей у складні економічні умови, де вони можуть бачити у наркоторгівлі можливість отримати легкий прибуток. Безпритульність також є фактором, що сприяє участі в незаконному наркообігу, оскільки люди без постійного місця проживання часто опиняються в маргінальних умовах, де злочинність стає засобом виживання. Щодо тюремного досвіду, то особи, які потрапили до в'язниці через кримінальні правопорушення, пов'язані з наркотиками, часто під час відбування покарання встановлюють контакти з іншими ув'язненими та набувають додаткові навички у сфері наркозлочинності. Після звільнення з місць позбавлення волі вони можуть продовжити свою діяльність в цій сфері або навіть стати лідерами злочинних угруповань [300].

Отже, іноземні дослідження, присвячені детермінантам незаконного наркообігу, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель, надають цінні висновки щодо соціальних, економічних та психосоціальних чинників, які стимулюють цей вид злочинності. Зокрема, вони

вказують на важливість соціального середовища, економічного статусу та особистих життєвих обставин у формуванні мотивації для участі в незаконному обігу наркотиків. Також вони підкреслюють роль соціальних та економічних умов, які створюють сприятливі умови для розвитку наркотичної злочинності. Ці дослідження також розглядають важливість профілактичних стратегій, спрямованих на попередження та контроль незаконного наркообігу, що може включати соціально-економічні інтервенції, політичні заходи та реформи законодавства.

А.М. Бабенко стверджував, що детермінанти незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель в Україні розглядаються на загальносоціальному, спеціальному та індивідуальному рівнях. Так, на загальносоціальному рівні виникнення та поширення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин українським суспільством обумовлені економічними, соціальними, політичними та морально-психологічними чинниками. На спеціальному рівні основними факторами є відсутність системи цілеспрямованого правового регулювання для протидії незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин, розповсюдження немедичного вживання таких рослин серед населення, присутність організованої злочинності, яка займається незаконним обігом наркотиків рослинного походження, і недоліки в організації запобіжних заходів правоохоронними структурами. На індивідуальному рівні детермінанти загальносоціального та спеціального характеру перетворюються через особисті корисливі мотивації, матеріальні потреби, особистісні риси, безвідповідальне ставлення до оточуючого середовища, порушення правових норм. Це, в свою чергу, призводить до вчинення дій з посіву або вирощування наркотиковмісних рослин окремими особами [8, с.133-134].

У дисертаційному дослідженні А.В. Козара подальшого розвитку набули наукові погляди стосовно виділення системи детермінант незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель, яку утворюють економічні, політичні, правові, організаційно-управлінські фактори. Констатовано, що вони

хоча в основному пов'язані з причинами та умовами більшості кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, проте мають свої особливості, які обумовлені тим, що розглядуване кримінально протиправне діяння переважно вчиняється у сільській місцевості особами похилого віку, тому містять детермінанти сільської та геронтологічної видів злочинності [87]. На нашу думку, такий погляд на систему детермінант допомагає краще зрозуміти специфіку і причинно-наслідкові зв'язки у сфері незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин.

Детермінанти кримінальних правопорушень у виді незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні можуть бути як у соціальному середовищі, в якому перебуває людина, так і в ній самій. Кожне кримінально протиправне діяння у цій сфері пов'язане з конкретною ситуацією, що має певні просторово-часові межі, об'єктивний зміст і суб'єктивне значення [140]. Здійснений аналіз судових рішень та спеціальної літератури дає можливість з'ясувати основні криміногенні фактори, що детермінують кримінальні правопорушення у виді посіву або вирощування маку чи конопель. Комплекс детермінант вказаних суспільно небезпечних діянь, на нашу думку, можна поділити на: історичні, соціально-політичні, соціально-економічні, юридичні, організаційно-управлінські, медичні, духовно-психологічні, культурно-виховні, інформаційні тощо [5, с. 201-269]. Зазначені фактори детермінують особливий рівень, динаміку, структуру та географію поширеності кримінальних правопорушень у виді незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні, тому розглянемо їх більш детально.

Поширеною у науковій спільноті є думка про зумовленість виникнення та функціонування незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні **історичними факторами**. Виникнення та розповсюдження наркоманії мають багато відтінків у залежності від культурних, соціальних та історичних умов кожної країни і регіону. Ця історія розвивалася впродовж кількох століть, відображаючи різноманітність впливів та звичаїв. У різних народів, які переживали вплив наркотиків на різних етапах історії, виникли власні унікальні

підходи до сприйняття та використання наркотиків. Початкові причини виникнення та поширення наркоманії мають коріння у ритуальних звичаях, традиціях та релігійних обрядах. Деякі культури використовували наркотики у ритуалах як засіб для зв'язку з духовним світом або як частину обрядів ініціації. Проте, з часом, ці практики поширилися й зазнали еволюції, включаючи нові соціальні та культурні контексти для вживання наркотиків [146, с. 70].

Історично склалося, що Україна була сільськогосподарським регіоном, де землеробство відігравало ключову роль у житті людей. Однією з перших культур, яку вирощували на території сучасної України був мак. У часи Давньої Русі мак вирощували для споживання, насіння додавали у їжу, потім почали використовувати як снодійне. Мак також використовували у магічних обрядах, пророцтвах і як оберіг від злих духів. У XIX столітті, під впливом збільшення попиту на опіум та інші макові продукти на світовому ринку, в Україні активізувалось вирощування маку. Макові поля стали важливим джерелом доходу для багатьох селянських господарств, особливо в умовах, коли інші культури могли не давати такого високого прибутку. Проте, у XX столітті, з початку боротьби зі злочинністю та наркоманією, влада почала обмежувати вирощування маку. Законодавчі зміни та реформи урізали можливості для вирощування маку в комерційних цілях, змушуючи селян переорієнтуватися на інші культури [38]. Таким чином, вирощування маку в Україні перестало бути вигідним і стало обмеженим з точки зору легального використання. Однак, незаконний посів та вирощування маку залишаються проблемою, з якою доводиться боротися сучасній українській владі.

Понад чотири тисячі років тому, народи, що проживали на території сучасної України, активно використовували коноплю для різноманітних цілей. Археологічні розкопки, які відносяться до епохи трипільської культури, демонструють високий рівень виробництва тканин з конопель, що свідчить про широке використання цієї рослини у текстильній сфері. Крім цього, використання конопель розповсюджувалось і на виробництво харчових продуктів, ліків та як джерело тепла, особливо в періоди голоду. Торгівля

конопельною сировиною стала ключовим напрямом як на місцевому, так і на міжнародному рівні, зокрема в центрі торгівлі – місті Київ. Торговці активно сприяли поширенню насіння конопель серед місцевого населення для подальшого вирощування, особливо на землях з родючими ґрунтами та теплим кліматом, таких як Полтавщина, Сумщина та Черкащина. Протягом історії України торгівля конопельною сировиною стала важливою галуззю, що сприяла економічному розвитку та підтримці сільського господарства. Однак з часом, зокрема після скасування кріпосного права та столипінських земельних реформ, зміни в суспільстві та економіці призвели до появи незаконного посіву та вирощування конопель [85].

Отже, історичний фактор, що детермінує незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні має коріння у вікових традиціях та економічній структурі держави. Початково конопля та мак використовувалися для різноманітних цілей, від харчових потреб до текстильного виробництва, а також у релігійних і магічних обрядах. Проте, з плином часу, зміни в законодавстві та економічному середовищі призвели до зменшення законних можливостей вирощування маку та конопель, внаслідок чого деякі селяни віддали перевагу незаконним методам культивування. Таким чином, історичний контекст вплинув на формування певних соціокультурних уявлень щодо цих рослин та створив сприятливе середовище для поширення незаконних практик у вирощуванні маку та конопель в Україні.

Не менш вагомими факторами, які детермінують незаконний посів або вирощування маку чи конопель є **соціальні-політичні**. Умови воєнного стану, викликані збройною агресією РФ проти України, змушують владу спрямовувати усі свої зусилля та ресурси на обороноздатність країни та інші життєво важливі цілі, не приділяючи достатньої уваги сфері незаконного наркообігу. Це може призводити до зниження ефективності контролю за поширенням наркотиків, у тому числі й рослинного походження, оскільки умови кризової ситуації відволікають увагу та ресурси від протидії цьому явищу. Без належної уваги з боку влади ці соціально-політичні чинники можуть стимулювати зростання

незаконного обігу наркотиків шляхом забезпечення сприятливих умов для діяльності наркоторговців та зменшення відповідальності за порушення законодавства у цій сфері. Тому важливо забезпечити не лише військову, але й соціально-економічну стабільність країни, враховуючи і належну увагу до проблеми наркотиків як одного з чинників загрози національній безпеці [14, с. 93].

Політична нестабільність в Україні знижує можливості позитивного соціального контролю за незаконним обігом наркотиків, у тому числі й снотворного маку чи конопель. Корупція, що пронизує державні інституції, створює сприятливі умови для діяльності організованих груп у сфері незаконного обігу наркотиків та підриває ефективність запобігання таким кримінальним правопорушенням правоохоронними органами [53, с. 49].

На сьогоднішній день органи державної влади не забезпечують вироблення та реалізацію ефективної стратегії державної політики щодо запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану. Нині в Україні чинною є Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. №735-р. [206]. Аналіз цього документу показав, що її положення вже застарілі та не відповідають сучасним українським реаліям, особливо в умовах воєнного стану. Відсутність чіткої стратегії, яка б відповідала усім сучасним викликам, може призвести до розквіту нелегальних організованих наркотичних структур та зростання обсягів незаконного наркообігу. Отже, важливо, щоб владні структури навіть у період воєнного стану приділяли належну увагу розробці та впровадженню ефективних стратегій боротьби з незаконним посівом та вирощуванням наркотиковмісних рослин. Спільні зусилля з врахуванням складнощів періоду воєнного стану можуть допомогти зменшити ризики цієї проблеми та забезпечити безпеку та стабільність в країні.

Наступна група факторів – це фактори **соціально-економічного характеру**. Так, соціально-економічні фактори, що спонукають до вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні,

включають низку ключових аспектів. По-перше, загострення економічної ситуації у державі призводить до збільшення випадків незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, оскільки люди, перебуваючи в умовах економічної нестабільності, шукають способи виживання. Другим важливим фактором є безробіття, яке створює тиск на економічний та соціальний стан осіб, що може спонукати деяких до вчинення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, щоб забезпечити себе та свою сім'ю. Бідність також відіграє важливу роль, оскільки особи з обмеженими матеріальними ресурсами можуть вчиняти незаконний посів або вирощування маку чи конопель, щоб задовольнити свої основні потреби. Крім того, зростання розриву у рівні доходів населення, збільшення соціальної нерівності може викликати почуття несправедливості, що може підштовхнути людей до вчинення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Ще одним важливим фактор є низька оплата праці, зокрема коли робота оплачується недостатньо для забезпечення базових потреб, особи можуть вчиняти незаконний посів або вирощування маку чи конопель, щоб забезпечити собі додаткові засоби для виживання [129, с. 139-140; 145, с. 112].

Аналізуючи соціально-економічні фактори незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні, вчені вірно підкреслюють, що особи, які перебувають у складних матеріальних та соціальних умовах, є більш схильними до наркотичної злочинності. Зазвичай це молоді люди, які не мають стійкого матеріального забезпечення та не можуть самостійно подолати життєві труднощі. Вони шукають можливості отримати прибуток через незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні [186].

Відповідно до показників Центру соціально-економічних досліджень «CASE Україна» вітчизняна економічна система перебувала та продовжує перебувати у стані рецесії. Крім того, спостерігається значна залежність економічних процесів від політичної ситуації [145, с. 112]. Так, найбільший вплив на економічну ситуацію в Україні здійснила повномасштабна збройна агресія РФ проти України. Усі зароблені кошти держава вимушена спрямовувати на сектор оборони, а освіту, медицину й пенсії фінансує за гроші, які надають

міжнародні партнери [234]. Військова агресія РФ проти України призвела до значних руйнувань виробничого потенціалу та інфраструктури, приносячи людські жертви і соціальні втрати. Війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів. У 2022 році національна економіка зазнала втрат на рівні 29,2 % реального ВВП, а 13,5 мільйонів осіб були змушені покинути свої домівки. Понад 7 мільйонів осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24 % населення. Згідно з оцінками експертів Світового банку і Європейської комісії, загальні збитки від війни в Україні за період з 24 лютого 2022 року по 24 лютого 2023 року становлять 134,7 мільярдів доларів, а потреби відновлення оцінюються у 410,6 мільярдів доларів [221]. Ці фактори взаємодіють та впливають на динаміку незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, тому розуміння їх механізмів може допомогти у розробці стратегій запобігання кримінальним правопорушенням цього виду.

До **юридичних факторів**, які детермінують посів або вирощування маку чи конопель в Україні, у першу чергу слід віднести:

1) Недосконалість законодавчих норм щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного наркообігу. По-перше, відсутність чіткої системи законодавчих норм, адаптованих до сучасних українських реалій і відповідних міжнародним стандартам, створює серйозні прогалини в системі регулювання, які несприятливі для ефективного запобігання цьому виду злочинності. Необхідність вдосконалення законодавства у цій сфері стає вкрай актуальним, у зв'язку зі зростаючим ризиком поширення посіву або вирощування маку та конопель в умовах воєнного стану. Створення чіткої та комплексної системи законодавчих норм, орієнтованих на запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, які займаються незаконним наркообігом, є невідкладним завданням для забезпечення належного захисту суспільства від цієї суспільно небезпечної проблеми.

По-друге, у чинному законодавстві України не представлено чітке визначення «незаконному посіву снотворного маку чи конопель» та

«незаконному вирощуванню снотворного маку чи конопель», що призводить до неоднозначного тлумачення відповідних норм законодавства, а також ускладнює процес правового регулювання і контролю за вирощуванням і обігом зазначених наркотиковмісних рослин.

По-третє, недосконалою є конструкція ст. 310 КК України «Посів або вирощування снотворного маку чи конопель» [8, с. 132]. На нашу думку, визначена у санкції міра покарання не відповідає ступеню суспільної небезпеки дій.

2) *Ризики декриміналізації споживання каннабіноїдів в Україні.* Так, 13 лютого 2024 року Президент України підписав закон про регулювання обігу рослин роду коноплі (*Cannabis*) в медичних, промислових цілях, науковій та науково-технічній діяльності для створення умов щодо розширення доступу пацієнтів до необхідного лікування онкологічних захворювань та посттравматичних стресових розладів, отриманих внаслідок війни [173]. Згідно з цим законом, рослини коноплі можна буде використовувати для створення лікарських препаратів, проведення наукових досліджень і як засіб знеболювання або терапії для пацієнтів з різними захворюваннями, такими як епілепсія, хвороба Альцгеймера, синдром Туретта, онкологічні захворювання, захворювання травного тракту, а також для лікування розладів сну та наркотичної залежності. Закон також дозволяє лікарям видавати електронні рецепти на препарати з канабіноїдами, а пацієнти зможуть зберігати такі препарати, маючи рецепт та відповідні медичні документи, навіть при в'їзді та виїзді з України. Крім того, буде можливість отримати ліцензію на вирощування конопель для виробництва ліків, за умови встановлення цілодобового відеонагляду, доступу поліції та кодування кожного куща. Проте розповсюдження марихуани з іншими цілями залишається забороненим, що означає, що вирощування чи продаж її для особистого вживання буде кваліфікуватися як кримінальне правопорушення [185].

Незважаючи на позитивні аспекти закону щодо регулювання обігу коноплі в медичних, промислових і наукових цілях, існують деякі недоліки, які можуть

призвести до збільшення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. По-перше, брак контролю з боку правоохоронних органів може дозволити деяким особам використовувати законні привілеї для незаконних цілей. По-друге, відсутність чітких норм і правил щодо обігу та вирощування конопель може призвести до недостатньої регуляції в цій сфері. Закон, спрямований на регулювання обігу коноплі, може відкрити двері для можливого зловживання системою. Наприклад, незважаючи на те, що його призначення передбачає медичні, промислові та наукові цілі, недоліки у механізмах контролю та нагляду можуть створити можливість для нелегального вирощування конопель у великих масштабах. Це може відбутися через недостатність ефективних механізмів перевірки, які б забезпечували дотримання законодавства щодо обсягів вирощування та використання конопель [121; 122].

Практика окремих держав, які легалізували споживання каннабіноїдів, свідчить про те, що легалізація не сприяє скороченню їхнього незаконного обігу. Так, у Доповіді Міжнародного комітету з контролю за наркотиками висловлюється занепокоєння змінами в законодавстві окремих держав, які дозволяють використовувати канабіс з рекреаційною метою. Ці зміни, на їх думку, не тільки суперечать конвенціям про контроль над наркотиками, але й несуть серйозні наслідки для здоров'я та благополуччя людей, зокрема молоді. Наприклад, підлітки починають вживати канабіс через позитивне ставлення до нього у суспільстві, обумовлене його доступністю чи недостатньою поінформованістю про його можливі ризики. Ранній вік привчання до канабісу, у свою чергу, може стати причиною подальшого переходу до споживання таких наркотиків, як опіати та кокаїн [58]. Розглянемо до прикладу ситуацію, що склалася у штаті Колорадо (США), де у 2012 році дозволили продавати та вживати канабіс у рекреаційних цілях [231]. Незважаючи на очікувані позитивні наслідки, ситуація розвивалася не так, як планувалося. За словами голови штату Колорадо та представників Федерального управління боротьби з наркотиками, чорний ринок наркотиків стрімко зріс, а показники злочинності погіршилися. За тривалий період після декриміналізації, Колорадо став лідером у споживанні

марихуани серед підлітків. Також помітно зросли випадки насильницької злочинності, що в перші три роки після легалізації перевищили федеральний рівень на 30 %. Крім того, кількість викрадень автомобілів зросла на 70 %. Згідно з даними програми боротьби з торгівлею наркотиками NIDTA, кількість дорожньо-транспортних пригод, у яких винуватцями виявилися особи, які перебували у стані наркотичного сп'яніння від канабісу, зросла на 127 %. Кількість фактів водіння автомобіля в стані наркотичного сп'яніння збільшилася на 63 %, а кількість смертей у дорожньо-транспортних пригодах під впливом марихуани зросла на 66 % [248].

Отже, тенденція до декриміналізації споживання каннабіноїдів в Україні може призвести до небажаного наслідку – збільшення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Це може стати результатом недостатнього контролю та регулювання ринку після легалізації конопель. Такі негативні наслідки можуть посилити вплив незаконного обігу наркотиків на громадське здоров'я, безпеку та соціальну стабільність країни. Тому необхідно уважно розглянути всі можливі наслідки та розробити комплексні стратегії з метою запобігання розвитку незаконного обігу наркотиків в умовах легалізації.

3) *Недієва судова практика щодо призначення покарання за вчинення незаконного посіву або вирощування маку чи конопель.* За фактичними даними, лише 7 % винних осіб (часто із судимостями, у тому числі й у сфері незаконного наркообігу) були засуджені до позбавлення волі, а 2 % осіб отримали арешт. Решта осіб отримувала покарання, не пов'язані з ізоляцією від суспільства: у 9 % випадків це був штраф. Цікаво, що в 78 % вироків використовувалася ст. 75 КК України, і винних звільняли від покарання з випробуванням на один-три роки. За 4 % вироків винних звільнено від покарання через їх каяття. Така практика не сприяє ефективному запобіганню цього виду злочинності, а навпаки, створює враження про безкарність, що може стимулювати рецидив.

4) *Відсутність чітко визначеного обов'язку сторони обвинувачення та суду визначати причини й умови, які детермінують незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні.* Відсутність чіткого визначення

обов'язку сторони обвинувачення та суду встановлювати причини та умови, які спонукають до незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в Україні, призводить до недоліків у регулюванні цієї сфери. Відсутність чітких критеріїв і керівних принципів для визначення цих умов може призвести до суб'єктивності при розгляді справ та нерівного застосування закону. Це, у свою чергу, може призвести до непропорційного застосування покарань та порушення принципів справедливості та правової визначеності. Такий недолік може вплинути на дотримання прав і свобод громадян, а також на дієвість протидії незаконному обігу наркотиків рослинного походження.

Враховуючи наведені юридичні фактори, можна зробити висновок, що проблема незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в Україні є складною і багатоплановою. Недосконалість законодавчих норм, ризики декриміналізації споживання канабісу, недієва судова практика, відсутність чітко визначеного обов'язку сторін визначати причини і умови цього явища та багато іншого впливають на ефективність протидії цьому кримінальному правопорушенню. Лише за умови системного підходу можна очікувати позитивні зміни у цій сфері.

Організаційно-управлінські фактори проявляються в організаційних недоліках діяльності органів державної влади, зокрема правоохоронних органів. Серед організаційно-управлінських факторів незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні можна виділити: недостатній досвід, професіоналізм, невисокі моральні якості частини працівників правоохоронних органів; недбале ставлення до своїх обов'язків; бюрократизм; відсутність системності та ефективної взаємодії в роботі, а також відставання у реагуванні на зміни у кримінально протиправній діяльності та її перетворення у нові форми; зниження престижу професії правоохоронця та низький рівень їх матеріального забезпечення; перебільшення можливостей правоохоронної системи як соціального регулятора рівня злочинності; неефективність у виявленні осіб, які систематично вчиняють кримінальні правопорушення у сфері наркообігу; члени сімей винних осіб, які можуть бути співучасниками в

порушенні закону, не завжди притягуються до відповідальності; недостатньо з'ясовується справжня мотивація діяльності з незаконного посіву або вирощування маку чи конопель; не всі місця культивування наркотиковмісних рослин встановлюються; недостатні зусилля для визначення періодичності вчинення посіву та вирощування наркотиковмісних рослин винними особами. Ці недоліки перешкоджають правильній кваліфікації кримінально протиправних дій, ускладнюють призначення справедливого покарання, сприяють поширенню атмосфери безкарності і бездіяльності, дають змогу кримінальним правопорушникам уникнути відповідальності за незаконний обіг наркотичних речовин рослинного походження [145, с. 115-116; 8, с. 129]. До цього рівня детермінант також варто віднести недоліки у діяльності медичних установ. Зокрема, недосконалим залишається здійснення медичними установами лікувально-профілактичних антинаркотичних заходів; відсутність методики ранньої діагностики осіб, що страждають від наркоманії; брак системи обліку осіб цієї категорії і спостереження за ними, а також ефективних механізмів збору, зберігання, аналізу та обміну відповідною інформацією між різними відомствами та зацікавленими сторонами [76, с. 451; 145, с. 127].

Медичні фактори, які детермінують незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні, включають:

1) потребу в медичному лікуванні: ; Люди з хронічними захворюваннями, які не отримують адекватного медичного лікування або не можуть придбати ліки через фінансові обмеження, можуть шукати альтернативні засоби полегшення страждань, такі як наркотики;

2) неможливість доступу до легальних медичних засобів: У деяких випадках, навіть коли наркотики мають медичне застосування, законодавство або обмежені ресурси можуть ускладнити доступ до лікарських препаратів на основі конопель або маку. Це може спонукати людей до незаконного вирощування маку чи конопель для власного використання в медичних цілях;

3) неадекватне лікування біологічних проблем: Коли людина стикається з психічними або емоційними проблемами, такими як депресія, тривога, або стрес,

і не отримує належного або відповідного медичного догляду. У таких випадках, замість звернення до лікаря або професійного консультанта, люди можуть самотійно шукати засоби полегшення у наркотичних речовинах. Такий підхід до самолікування може бути небезпечним, оскільки призводить до залежності від наркотиків і загострення психічних проблем;

4) сприйняття наркотиків як альтернативного засобу лікування: У деяких культурах або серед певних соціальних груп наркотики можуть сприйматися як ефективний засіб лікування, що може стимулювати їх вживання навіть у випадках, коли існують легальні альтернативи;

5) залежність від наркотиків: Особи з наркотичною залежністю можуть вирощувати наркотиковмісні рослини як спосіб забезпечення себе наркотиками, особливо якщо вони не можуть забезпечити їх собі легальними шляхами [103; 86, с. 57].

Духовно-психологічні фактори стають важливою складовою сфери незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. Сучасні негативні явища в економічній та соціальній сферах негативно впливають на морально-духовний стан українського суспільства. Деякі люди втрачають психологічну стійкість і, уникаючи реальності, вдаються до наркотиків. У різних соціальних групах з'являється духовна пустота. Молодь, яка швидко адаптується до сучасних умов, одночасно стикається з нестабільністю майбутнього, що відображається у різкому падінні життєвого рівня. Це призводить до загального зниження культури, особливо серед молоді. Імпульсивне споживацьке ставлення, відсутність інтересу до духовного розвитку та тяга до масової культури, що ігнорує моральні цінності, сприяють поширенню наркотиків. Безвідповідальна поведінка, зокрема, вживання наркотиків, стає невід'ємною частиною цієї субкультури, що спонукає до конформізму, легковажності та бажання отримати миттєве задоволення. Неправильною є думка, що лише малозабезпечена молодь може стати наркоманами. Фактично, найбільш вразливі до негативних впливів ті підлітки, чий батьки перебувають на

верхніх позиціях у суспільстві, оскільки вони мають менше часу на спілкування з дітьми та їх виховання [86, с. 56].

Вивчення матеріалів кримінальних проваджень та судових рішень дало підстави зробити висновок щодо обставин, які сприяли формуванню в особи прагнення і бажання вчиняти кримінальне правопорушення, передбачене ст. 310 КК України [209]. До них належать: 1) потреба в уникненні реальності: важка життєва ситуація, стрес чи нудьга можуть підштовхнути особу до вирощування наркотиків як способу втекти від проблем або знайти неправильне рішення для їх вирішення; 2) соціальне середовище: якщо в особи є контакти з оточенням, де вирощуються наркотики або де це сприймається як норма, це може стати фактором, що підштовхує її до таких дій; 3) бажання заробити гроші: деякі особи можуть вирощувати наркотиковмісні рослини як спосіб заробітку, навіть якщо вони розуміють їхні наслідки; 4) експериментування та азарт: для деяких осіб може бути привабливим експериментувати з вирощуванням наркотиків як способу випробування нових речей або відчуття азарту; 5) низький рівень самооцінки: особа з низькою самооцінкою може вирішити вирощувати наркотики рослинного походження як спосіб відчуття себе важливою чи досягнути успіху; 6) низький культурний та загальноосвітній рівень. Ці фактори можуть взаємодіяти і впливати на рішення особи здійснювати незаконний посів або вирощування маку чи конопель.

Культурно-виховні фактори відіграють важливу роль у формуванні ставлення людей до вчинення кримінальних правопорушень, у тому числі й незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, і визначають їхню моральну поведінку. Вплив культурно-виховних факторів на посів або вирощування маку чи конопель може виявлятися через кілька ключових аспектів: 1) відсутність ефективного виховання: недостатнє виховання, особливо в ранньому дитинстві, може сприяти розвитку в осіб деформованих моральних принципів та етичних норм; 2) моральний розлад: недостатній вплив моральних норм та цінностей може призвести до морального розладу в особи, що робить її більш схильною до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст.

310 КК України; 3) відсутність соціальної відповідальності: недоцільне розуміння соціальної відповідальності може надавати відчуття безкарності та спонукати до вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні; 4) слабкий самоконтроль: недостатній розвиток навичок по самоконтролю та волі може збільшувати схильність до імпульсивних дій, таких як незаконний посів або вирощування маку чи конопель; 5) вплив асоціальних моделей: присутність асоціальних моделей, які схвалюють чи вчать вчиняти осіб незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин. Ці фактори можуть взаємодіяти та посилювати один одного, створюючи сприятливі передумови для незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. Проте важливо розуміти, що це загальні тенденції, а індивідуальний вплив може відрізнятись в кожному конкретному випадку [6, с. 18; 106, с. 125-126].

Останнім часом спостерігається тривожна тенденція зростання впливу **інформаційних факторів** на незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. На жаль, в Україні відсутня адекватна антинаркотична пропаганда, але присутня пропаганда саме наркотиків. Сучасні комунікативні канали, які є ключовою складовою сучасної культури, слід визнати детермінантами, що схиляють окремих осіб до незаконної діяльності, пов'язаної з наркотичними речовинами, зокрема до незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. У засобах масової інформації часто можна почути про регулярне споживання наркотиків зірками шоу-бізнесу та спорту, які виступають в якості кумирів для підлітків. Деякі ЗМІ, змагаючись за сенсаційність, пропагують вживання наркотиків як частину сучасного стереотипу поведінки, необхідного засобу зняття стресу або мобілізації творчих або фізичних сил. Поширеною є пропаганда вживання наркотиків, яка приховується за новими культурними течіями. У мережі Інтернет можна не тільки отримати інформацію про наркотики, але й детально ознайомитися з особливостями їх посіву, вирощування, догляду, вживання та іншими характеристиками [103; 146, с. 82].

Таким чином, проведене дослідження дає підстави стверджувати, що під детермінантами незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні слід розуміти сукупність історичних, соціально-політичних, соціально-економічних, юридичних, організаційно-управлінських, медичних, духовно-психологічних, культурно-виховних та інформаційних факторів, що проходять у державі та суспільстві. Їх визначення й аналіз є необхідною умовою створення науково обґрунтованої моделі запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

Висновки до другого розділу

Дослідження кількісно-якісних показників незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 310 КК України та детермінації кримінального правопорушення такого виду дало змогу отримати такі висновки:

1. У процесі дослідження стану кількісних та якісних показників незаконного посіву або вирощування маку чи конопель протягом 2019-2024 рр. виявлено тенденцію до помітного зростання рівня цих кримінальних правопорушень у періоди, коли відбувається загострення суспільно-політичної ситуації, таких як воєнний стан. А саме: у 2018 році було вчинено 1555 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, у 2019 році – 1610 (+4 %), у 2020 році – 1822 (+13 %), у 2021 році – 1419 (-8 %), у 2022 році – 1716 (+10 %), у 2023 році – 1024 (-34 %), у 2024 році – 872 випадки (-10 %), що підтверджує тенденцію до подальшого зниження. Питома вага незаконного посіву або вирощування маку чи конопель у структурі кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів становить 4 %. У середньому кількість виявлених наркозлочинців у 1,5 рази менша за кількість облікованих кримінальних правопорушень. Станом на 2024 рік із 872 зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, 791 особам вручено повідомлення про підозру (90 %), при чому до суду направлено 739 обвинувальних актів (84 %). Коефіцієнт злочинної інтенсивності посіву або вирощування маку чи конопель упродовж досліджуваного періоду коливається від 3 до 4,5 кримінальних правопорушень на 100 тисяч населення. Найбільш ураженими регіонами залишаються Рівненська, Житомирська, Чернігівська та Полтавська області. Аналіз судової практики показав, що наркотиковмісні рослини використовувалися як предмет злочинів у такому співвідношенні: мак снотворний – 55 %, коноплі – 45 %.

2. Аналіз кримінологічних ознак і властивостей осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні дало змогу побудувати узагальнений кримінологічний портрет цієї категорії суб'єктів: це особа чоловічої статті, як молодого, так і середнього віку (від 29 до 54 років), громадянин України, українець, мешканець міста, неодружений, з базовою

середньою та професійною середньою освітою (70 %), на момент вчинення цього кримінально протиправного діяння ніде не працював та не навчався (75 %), вчиняв кримінальне правопорушення за місцем свого проживання. Близько 16 % осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні мали кримінально протиправний досвід, зокрема у сфері незаконного наркообігу. В 77 % випадків мотивом осіб вчиняти кримінальні правопорушення, передбачені ст. 310 КК України була їхня пристрасть до наркотичних засобів рослинного походження. Приблизно 2 % осіб, які вчиняли незаконний посів або вирощування маку чи конопель в Україні діяли у складі організованих груп або злочинних організацій. Переважна більшість осіб вчиняли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 310 КК України у тверезому стані, тобто не перебували у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння.

3. Під детермінантами незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні варто розуміти сукупність історичних, соціально-політичних, соціально-економічних, юридичних, організаційно-управлінських, медичних, духовно-психологічних, культурно-виховних та інформаційних факторів, що проходять у державі та суспільстві. Вказані детермінанти знаходяться у постійній взаємодії та взаємозв'язку, утворюючи в сукупності сприятливе середовище для становлення антисоціальних поглядів, звичаїв, традицій, установок та інтересів, що знаходять прояв у незаконному посіві або вирощуванні наркотиковмісних рослин в Україні. Їх визначення й аналіз є необхідною умовою створення науково обґрунтованої моделі запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні.

РОЗДІЛ 3. КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ПОСІВУ АБО ВИРОЩУВАННЮ НАРКОТИКОВІСНИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

3.1. Заходи загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні

Незаконний посів та вирощування наркотиковмісних рослин становлять значну загрозу для суспільства, економіки і безпеки України. Ця проблема потребує комплексного підходу, що включає правові, соціальні, освітні та інші заходи. Важливо враховувати, що в умовах війни, яку розв'язала РФ проти України, запобіжна діяльність значно ускладнилась. Війна призвела до ослаблення державного контролю на деяких територіях, що створило сприятливі умови для діяльності кримінальних угруповань, зокрема тих, що займаються незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин. Тимчасово непідконтрольні Україні території часто стають центрами незаконного виробництва та обігу наркотиків, оскільки контроль правоохоронних органів на таких територіях значно обмежений. Також війна дестабілізує економіку країни, що може спонукати певні верстви населення до участі у незаконних діяльностях, таких як вирощування наркотиковмісних рослин, задля отримання швидкого прибутку. Особливо це стосується регіонів, які найбільше постраждали від воєнних дій. Як приклад, у 2016 році співробітники СБУ виявили у зоні бойових дій півгектара марихуани [196]. Тобто, російсько-українська війна суттєво впливає на проблему незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин в Україні, ускладнюючи процес її запобігання. Тому ключовою задачею є відновлення контролю на всій території України, включно з тимчасово окупованими регіонами, а також зміцнення державних інституцій, щоб ефективно протидіяти наркоторгівлі та іншим видам кримінально протиправної діяльності.

Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану вимагає координації зусиль з боку різних секторів суспільства: правоохоронних органів, збройних сил,

громадських організацій, освітніх установ та громадян. Особливо важливими є заходи загальносоціального запобігання, спрямовані на формування негативного ставлення до незаконної діяльності, підвищення обізнаності населення про шкідливі наслідки вирощування наркотиковмісних рослин та зміцнення правової свідомості. Важливо, щоб ці заходи були посилені як на національному, так і на місцевому рівнях, особливо у тих регіонах, які зазнали найбільшого впливу воєнних дій. Отже, у цій частині дослідження розглянемо основні підходи та стратегії загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, враховуючи як міжнародний досвід, так і специфічні умови нашої країни.

Звертаючи увагу на поняття загальносоціального запобігання, варто зазначити, що у науковій літературі воно має різні інтерпретації. У кримінології загальносоціальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням трактуються як комплекс довгострокових соціально-економічних і культурно-виховних заходів, спрямованих на розвиток та вдосконалення суспільних відносин, а також на усунення або нейтралізацію причин та умов, що сприяють злочинності [114, с. 143]. Загальносоціальне запобігання полягає в усуненні, послабленні та нейтралізації негативних чинників, що впливають на криміногенну ситуацію, а також у запобіганні виникненню обставин, що сприяють кримінально протиправній діяльності. Це передбачає впровадження довгострокових заходів соціальної профілактики у широкому розумінні цього терміна. Вони включають вирішення основних економічних, соціальних, політичних, ідеологічних, культурно-виховних та організаційно-управлінських проблем суспільного розвитку через реалізацію державних рішень і програм. Таким чином, загальносоціальне запобігання злочинності є одним із ключових напрямів державної політики у сфері протидії злочинності [19, с. 84].

Загальносоціальні напрями запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин включають: соціально-економічні, політико-правові, організаційно-управлінські, культурно-виховні, медичні та інші заходи, спрямовані на усунення причин та умов, що сприяють цьому виду

злочинності, а також створення передумов для проведення спеціально-кримінологічних, індивідуально-профілактичних та віктимологічних заходів запобігання [201, с. 389]. Загальносоціальне запобігання злочинності, як комплекс перспективних соціально-економічних, правових, ідеологічних та культурно-виховних заходів, відіграє важливу роль у створенні умов для зменшення рівня злочинності в суспільстві. Науковці, такі як А. П. Закалюк та В. В. Василевич, підкреслюють, що заходи загальносоціального запобігання спрямовані на явища, які мають кореляційний зв'язок зі злочинністю, та є результатом продуманої соціальної політики, орієнтованої на вирішення ширших економічних і соціальних завдань [75, с. 327–328; 183, с. 120]. Таким чином, вирішальна роль у поступовому зменшенні соціальних суперечностей у всіх сферах соціального життя належить раціональній господарсько-організаційній та культурно-виховній діяльності державних органів, підприємств, установ, фірм та громадських організацій [10, с. 177]. Ми підтримуємо думку О. М. Литвинова, який визначає заходи загальносоціального (державного) характеру як сукупність ефективних соціально-економічних, правових, ідеологічних, організаційно-управлінських та культурно-виховних заходів, спрямованих на розвиток та вдосконалення суспільних відносин і усунення чи нейтралізацію детермінант злочинності [125, с. 114].

Загальносоціальний рівень охоплює діяльність держави, суспільства та їхніх інститутів, спрямовану на вирішення суперечностей в економічній, соціальній та моральній сферах. Цю діяльність здійснюють різні органи державної влади та управління, громадські організації, для яких запобігання злочинності не є основною або професійною функцією [81, с. 167–171]. Іноді межі загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням помилково розширюють, ототожнюючи їх з ефективним функціонуванням усіх позитивних інститутів соціальної правової держави. У такому розумінні стверджують, що загальносоціальне запобігання не є предметом кримінальної науки. Однак, всупереч цьому, визнають, що не враховувати ці заходи при організації протидії злочинності неможливо, оскільки вони створюють умови

для усунення чи послаблення кримінологічних факторів, що спричиняють злочинність [52, с. 13].

Загальносоціальне запобігання є результатом продуманої регіональної соціально-економічної політики, яка здійснюється не лише з метою безпосереднього запобігання злочинності, але спрямована передусім на вирішення загальних економічних і соціальних завдань держави. Вона має на меті вирішення протиріч у сфері економіки, морально-духовній та соціальній сферах життя людей у регіонах. Цю політику реалізують різні органи державної влади та управління, а також громадські організації, для яких запобігання злочинності не є головною або професійною функцією [109, с. 95-96]. Отже, запобіжний ефект досягається завдяки успішній реалізації загальної державної соціально-економічної політики.

На переконання вченої Є. О. Гладкової загальносоціальне запобігання злочинності у сфері незаконного наркообігу передбачає здійснення державою, суспільством та їх інститутами своїх функцій у такий спосіб, щоб в економічній, політичній, морально-духовній, культурно-побутовій та інших сферах суспільного життя людей виникало якомога менше протиріч (між потребами і соціально-прийнятними засобами їх задоволення), невирішуваність яких окремими особами (соціальними групами) підштовхує їх до вчинення правопорушень і злочинів, пов'язаних з наркотиками [44, с. 136]. Також учена стверджує, що стратегія протидії незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель є протилежністю наркотизації та наркотизму в цілому. Вона складається із системи різноманітних заходів, спрямованих на подолання цих суспільних хвороб. Ця система є багатогранною та охоплює соціальний, правовий, кримінологічний, медичний, політичний, економічний, екологічний, організаційний і міжнародний аспекти, кожен з яких проявляється у різних напрямках. Ці напрями перебувають у взаємозв'язках і складають певну цілісність, яка утворює стратегію протидії наркозлочинності. Складність цієї системи та її опису обумовлюється численністю заходів подолання наркотизації та наркотизму, а також різноманітністю їх взаємозв'язків [43, с. 105–110].

Загальносоціальна протидія наркозлочинності, включаючи й посів або вирощування маку чи конопель, є комплексним підходом, що охоплює широкий спектр заходів у різних сферах суспільного життя, спрямованих на зменшення протиріч і усунення умов, які сприяють виникненню наркозлочинів. Стратегія протидії наркозлочинності, як комплекс взаємопов'язаних заходів, є важливим інструментом для забезпечення національної безпеки та подолання наркотизації в суспільстві [43, с. 105-110].

Заходами загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є: соціально-політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські, медичні, духовно-психологічні, культурно-виховні, інформаційні, технічні тощо. Такі загальносоціальні заходи носять всеохоплюючий характер, визначаючи напрямки та методiku протидії кримінальним правопорушенням, у тому числі й у сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в Україні. Усі ці заходи в комплексі сприяють зниженню рівня незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин, підвищенню рівня безпеки та якості життя населення, а також зміцненню правопорядку у державі [136, с. 27-28; 57, с. 182-183].

Правові заходи загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні – це комплекс нормативно-правових, організаційно-управлінських, судових і просвітницьких дій та ініціатив, спрямованих на створення та підтримання правових умов, які запобігають незаконній діяльності, пов'язаній з посівом або вирощуванням рослин, що містять наркотичні речовини. Ці заходи передбачають розробку і вдосконалення законодавства, ефективне правозастосування, забезпечення належного нагляду та контролю, судове переслідування правопорушників, а також просвітницьку роботу серед населення для підвищення обізнаності щодо правових наслідків таких дій [225, с. 463; 136, с. 28].

В умовах російсько-української війни та запровадження воєнного стану в Україні саме правові заходи загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин набувають особливого

значення. Виникає необхідність адаптації існуючих механізмів до сучасних викликів, пов'язаних із безпековою ситуацією, соціальною нестабільністю та потенційним зростанням тіньової економіки, що може включати незаконний обіг наркотичних засобів.

Основні напрями удосконалення правових заходів включають:

1) удосконалення законодавчої бази: окрім загальних заходів, передбачених у мирний час, під час воєнного стану необхідно оперативно оновлювати закони та підзаконні акти, які регулюють боротьбу з незаконним обігом наркотиковмісних рослин. Зокрема, це може включати прискорене внесення змін до кримінального та адміністративного законодавства з метою посилення відповідальності за такі кримінальні правопорушення. Враховуючи складні умови контролю за територіями, потрібно посилити санкції та впровадити нові процедури для швидкого реагування на факти незаконного вирощування;

2) дотримання міжнародних угод: у контексті війни важливо забезпечити виконання міжнародних зобов'язань України, таких як Єдина конвенція про наркотичні засоби ООН, особливо з огляду на необхідність збереження міжнародної підтримки у протидії наркотичному обігу. Враховуючи можливі виклики під час воєнного стану, слід підвищити рівень координації з міжнародними органами для протидії транскордонному обігу наркотиків;

3) програми запобігання: на законодавчому рівні повинні бути створені спеціальні програми, що враховуватимуть нові виклики, пов'язані з війною. Такі програми можуть включати заходи з посилення контроль за територіями, що тимчасово перебувають під окупацією або мають обмежений контроль з боку української влади, а також посилення контролю за обігом товарів подвійного призначення, які можуть використовуватися для вирощування наркотиковмісних рослин;

4) посилення контролю: воєнний стан вимагає жорсткішого регулювання вирощування рослин, що можуть бути використані для виробництва наркотиків. Можливі тимчасові зміни у правилах ліцензування для вирощування маку та

конопель, а також посилений контроль за діяльністю суб'єктів господарювання, які займаються цією діяльністю;

5) правоохоронну діяльність: з огляду на воєнні дії, правоохоронні органи змушені працювати в умовах обмежених ресурсів та можливостей. Це підвищує необхідність залучення додаткових механізмів, таких як використання дронів, супутникових знімків та інших сучасних технологій для моніторингу ситуації та виявлення територій незаконних посівів;

6) невідворотність покарання: в умовах воєнного стану особливу увагу слід приділяти забезпеченню невідворотності покарання за порушення законодавства у сфері незаконного обігу наркотиковмісних рослин. Важливо забезпечити прискорену процедуру розгляду таких справ та суворе дотримання законодавства, щоб не допустити розширення тіньового ринку наркотиків;

7) залучення громадськості: у складних умовах війни необхідно посилити роз'яснювальну роботу серед населення щодо небезпек незаконного обігу наркотиковмісних рослин та правових наслідків таких дій. Важливо також виховувати у громадян активну позицію щодо повідомлення правоохоронних органів про виявлені факти незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин;

8) міжнародна співпраця: в умовах війни підвищується важливість укладання міжнародних угод з іншими країнами щодо протидії незаконному обігу наркотиків рослинного походження. Така співпраця має сприяти більш ефективній боротьбі з незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин, зокрема шляхом обміну розвідувальними даними та координації дій між правоохоронними органами [94, с. 281-282; 136, с. 28; 115, с. 357].

Загалом, правові заходи загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в умовах воєнного стану потребують суттєвого оновлення та адаптації до нових реалій, що сприятиме ефективній протидії незаконному обігу наркотичних засобів і забезпечить національну безпеку України.

Економічні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні стають критично важливим інструментом державної політики в умовах воєнного стану. Вони спрямовані не лише на зниження рівня цієї кримінально протиправної діяльності, але й на стабілізацію соціально-економічної ситуації, забезпечення стійкості регіонів та підтримку добробуту громадян. Особливу увагу слід приділити впровадженню заходів, що враховують виклики, зумовлені війною та нестабільністю в країні. Економічні заходи в цьому контексті можуть бути адаптовані наступним чином:

1) Створення робочих місць та розвиток інфраструктури:

- програми з працевлаштування: в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови важливо розробляти програми, які сприятимуть залученню безробітних, ветеранів війни та внутрішньо переміщених осіб до активної економічної діяльності. Це може включати надання можливостей для працевлаштування у відновленні зруйнованої інфраструктури та реалізації державних проектів;

- інвестиції в інфраструктуру: відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури, таких як дороги, мости, енергетичні об'єкти, може стати рушійною силою економічного відновлення, забезпечивши робочі місця та стимулювавши розвиток регіонів, зокрема тих, що постраждали від бойових дій;

2) Підтримка малого та середнього бізнесу:

- фінансова підтримка: пільгові кредити, гранти та субсидії для малого та середнього бізнесу є важливими заходами для відновлення економіки, особливо у регіонах, що зазнали значних збитків через бойові дії. Така підтримка стимулюватиме створення нових робочих місць, а також легалізацію економічної діяльності;

- спрощення процедур реєстрації та ліцензування: у спрощенні адміністративних процедур для започаткування бізнесу важливо враховувати потреби воєнного та післявоєнного періоду, що дозволить швидко активізувати підприємницьку діяльність і зменшити ризики залучення до тіньової економіки;

3) Підвищення рівня освіти та професійної підготовки:

- професійна підготовка та перекваліфікація: особливу увагу слід приділити підготовці та перекваліфікації ветеранів війни та осіб, які втратили роботу через військові дії. Це дозволить їм адаптуватися до нових економічних умов, що зменшить ризик їх залучення до незаконної діяльності;

- освітні програми: інвестиції в освітні програми, особливо професійно-технічного спрямування, є необхідними для підвищення кваліфікації робочої сили, що особливо актуально у відновлюваних після війни регіонах;

4) Соціальні програми та підтримка:

- соціальні виплати та допомоги: підвищення рівня соціальних виплат та допомоги для найбільш уразливих категорій населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та членів їхніх родин, є важливим заходом для запобігання їхньому залученню до незаконних економічних практик;

- програми соціальної інтеграції: впровадження програм, що спрямовані на інтеграцію осіб, які повертаються з місць позбавлення волі, а також тих, хто пережив травматичний досвід війни, сприятиме соціальній стабільності та зменшенню рівня злочинності;

5) Боротьба з корупцією та тіньовою економікою:

- прозорість та підзвітність: впровадження систем електронного урядування та прозорих механізмів управління державними ресурсами стає ще більш важливим під час війни, коли збільшується ризик розкрадання коштів, призначених для відновлення країни;

- антикорупційні заходи: посилення боротьби з корупцією через ефективні механізми контролю, зокрема запровадження систем декларування доходів та майна державних службовців, стає важливим для забезпечення справедливого розподілу ресурсів;

6) Розвиток сільських територій:

- сільськогосподарські програми: підтримка фермерських господарств та розвиток сільськогосподарських кооперативів допоможе знизити міграцію до міст та сприятиме економічній стабільності у сільських районах. Важливо також

стимулювати сільськогосподарську діяльність у звільнених від окупації регіонах, що відновлюються після бойових дій;

- розвиток місцевої інфраструктури: інвестиції у розвиток місцевої інфраструктури, особливо у сільських районах, що зазнали руйнувань, сприятимуть підвищенню якості життя та зменшенню соціальної напруги;

7) Інновації та технологічний розвиток:

- підтримка стартапів: підтримка технологічних стартапів та інновацій може стати одним із рушіїв економічного відновлення України, створюючи нові висококваліфіковані робочі місця та підвищуючи конкурентоспроможність економіки;

- інвестиції в науку та дослідження: війна висуває нові вимоги до розвитку технологій та науки. Підтримка наукових досліджень та інновацій, особливо у сферах, пов'язаних із безпекою, економічною відбудовою та агропромисловим комплексом, є стратегічно важливою для післявоєнного розвитку України [113, с. 153; 136, с. 29-30; 198, с. 181; 270].

Таким чином, економічні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку та конопель повинні враховувати нові виклики воєнного часу, забезпечуючи створення умов для легальної діяльності та підтримки соціально-економічної стабільності. Ефективна реалізація цих заходів сприятиме зниженню рівня незаконної діяльності, підвищенню рівня зайнятості та відновленню економічної стабільності України.

В умовах військової агресії РФ проти України соціально-політичні заходи щодо запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель набувають особливої актуальності. Вони спрямовані на формування соціально стабільного середовища та політичних умов, які знижують ймовірність кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України. Враховуючи сучасні виклики, на увагу заслуговує реформа системи правосуддя, яка повинна забезпечити незалежність судової системи та справедливе правосуддя, що підвищить рівень довіри громадян до правових інститутів. У межах війни це є важливим для стабілізації соціального середовища та зниження рівня

злочинності, включаючи незаконні дії у сфері вирощування наркотиковмісних рослин. Під час воєнного стану слід приділяти особливу увагу підвищенню професійної підготовки та кваліфікації правоохоронних органів, що включає забезпечення прозорих процедур призначення та просування на службі, а також посиленню заходів щодо боротьби з корупцією у поліції. Військові дії підвищують ризики зловживання повноваженнями, тому антикорупційні заходи мають бути посилені, щоб забезпечити ефективність правоохоронної системи в умовах підвищеної соціальної та економічної напруги [201, с. 389].

Ще одним ключовим напрямком соціально-політичного запобігання незаконному посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану є соціальна рівність та інклюзія. Так, запобігання дискримінації за ознаками раси, статі, віросповідання, сексуальної орієнтації та інших характеристик сприяє соціальній згуртованості та зменшує соціальну напругу. Важливо здійснювати розробку та впровадження політики, яка сприяє включенню вразливих груп населення до суспільного життя, забезпечення рівних можливостей у доступі до освіти, працевлаштування та соціальних послуг також є надзвичайно важливими. Освіта громадян, що включає впровадження освітніх програм для підвищення рівня обізнаності про законодавство, права та обов'язки, а також проведення інформаційних кампаній щодо запобігання незаконному посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, формують правову культуру в суспільстві. Особливу увагу слід приділяти підтримці сімей та дітей. Надання соціальної підтримки малозабезпеченим та неблагополучним сім'ям, включаючи фінансову допомогу, психологічну підтримку та консультації, а також запобігання жорстокому поводженню з дітьми через створення центрів підтримки та дитячих клубів, сприяє зменшенню ризиків злочинної поведінки [129, с. 169-170; 59, с. 148-149].

Важливими складовими соціально-політичного запобігання незаконному посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану є політична стабільність та розвиток демократичних процесів у державі. Забезпечення політичної стабільності зменшує ризики соціальної напруги та

конфліктів, а підтримка демократичних інститутів, прозорість та підзвітність влади, залучення громадян до прийняття рішень сприяють зниженню рівня злочинності загалом та незаконному посіву або вирощування наркотиковмісних рослин зокрема [225, с. 465].

Підтримка громадських ініціатив в умовах воєнного стану відіграє значну роль у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. Надання фінансової підтримки громадським організаціям та ініціативам, які займаються питаннями запобігання різного роду злочинності. Встановлення партнерських відносин між державними органами та громадськими організаціями для спільної реалізації програм та проектів із запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин сприяє підвищенню ефективності цих заходів. Розробка та впровадження програм реабілітації і ресоціалізації, що матимуть на меті створення умов для повернення правопорушників до нормального життя та запобігання рецидивам. Надання допомоги у працевлаштуванні, здобутті освіти та професійних навичок для колишніх злочинців сприятиме їхній соціальній адаптації та унеможливленню вчиненню кримінальних правопорушень, у тому числі й передбачених ст. 310 КК України [193].

Важливу роль у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні відіграє розвиток культури та спорту. Безумовно, в умовах війни особливо важливо створювати для суспільства середовище, яке допомагає відволіктись від постійної тривоги та стресу. Одним із ключових напрямків є фінансування та підтримка культурних проектів, які залучають молодь та інших членів суспільства до активного та змістовного проведення дозвілля, а також створення безоплатних спортивних секцій, клубів та інфраструктури для занять спортом. Такі заходи не лише сприяють емоційному відновленню, а й допомагають молоді побудувати здорові соціальні зв'язки, підтримати власне психічне здоров'я та уникнути ризиків, пов'язаних із девіантною поведінкою чи кримінальною діяльністю, у тому числі й у сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Важливо також активно

залучати молодих людей до громадських проєктів, адже це сприяє формуванню відповідальності за власне майбутнє та країну в цілому [227, с. 3].

Отже, впровадження комплексного підходу, що включає соціально-політичні заходи, дозволяє створити сприятливі умови для зменшення рівня незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин та підвищення якості життя громадян, у тому числі й в умовах воєнного стану.

Організаційно-управлінські заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, спрямовані на покращення роботи державних установ, правоохоронних органів та громадських організацій, а також на підвищення ефективності управління процесами, що сприяють зниженню рівня злочинності загалом та кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України. Одним із ключових напрямів цього типу полягає у реформуванні правоохоронних органів. Це включає оптимізацію структури та функцій правоохоронних органів, вдосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації співробітників поліції. Важливим є впровадження механізмів громадського контролю за діяльністю правоохоронних органів, регулярне звітування про їхню роботу перед громадськістю, що підвищуватиме прозорість та підзвітність. Підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, суддів, соціальних працівників та інших фахівців, що працюють у сфері запобігання злочинності, є важливою складовою. Регулярне проведення тренінгів та семінарів підвищує професійний рівень цих фахівців у подоланні різного роду кримінальних правопорушень, у тому числі й передбачених ст. 310 КК України [107, с. 576].

Іншою складовою організаційно-управлінського запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель є координація дій між різними відомствами. Створення міжвідомчих координаційних рад, які об'єднуватимуть представників різних державних органів і громадських організацій для розробки та реалізації комплексних заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель, сприяє ефективному обміну інформацією та якісній взаємодії. Встановлення ефективної системи обміну інформацією між

правоохоронними органами, судовою системою та іншими державними інституціями забезпечує злагодженість в їхніх діях. Оцінка ефективності запроваджених заходів є необхідною для забезпечення їхньої результативності. Встановлення системи регулярного моніторингу та оцінки ефективності заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні дозволяє вчасно вносити корективи та підвищувати результативність діяльності. Підготовка та оприлюднення звітів про результати роботи із запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, аналіз досягнень і проблем сприяє підвищенню прозорості та підзвітності [136, с. 30].

Особливо важливою в умовах військової агресії РФ проти України є координація дій між Збройними силами, поліцією, Службою безпеки України та іншими відомствами. Створення спільних координаційних центрів або штабів дозволить узгоджувати зусилля у процесі запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України, зокрема на деокупованих територіях, де необхідно швидко відновити державний контроль та правопорядок. Така взаємодія, на нашу думку, має включати декілька важливих аспектів, що дозволяють забезпечити ефективну протидію кримінальним правопорушенням навіть у складних воєнних умовах.

Так, на прифронтових або звільнених територіях, де відсутній постійний контроль цивільних органів влади, Збройні сили часто здійснюють спільні патрулювання з Національною поліцією та Службою безпеки України. Це дозволяє ефективно моніторити сільськогосподарські райони, де можуть бути здійснені незаконні посіви наркотиковмісних рослин. Спільні рейди, підкріплені військовою силою, є важливим елементом для запобігання таким порушенням у регіонах, де доступ до територій ускладнений через наслідки бойових дій.

Іншим важливим напрямом взаємодії є обмін розвідувальними даними між ЗСУ та правоохоронними органами. Військові мають доступ до інформації, яку можуть отримувати під час розвідувальних операцій або через агентурну мережу на тимчасово окупованих територіях. Ця інформація може бути передана

правоохоронцям для проведення оперативних дій з виявлення та припинення кримінально протиправної діяльності у сфері вирощування наркотиковмісних рослин. Окрім цього, Збройні сили у консолідації з правоохоронцями можуть надавати підтримку цивільним органам влади у проведенні інформаційних кампаній, що стосуються протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, особливо в громадах, які постраждали від війни. Це сприяє не лише зміцненню правопорядку, але й відновленню довіри населення до державних інституцій, підвищуючи загальну стабільність у регіоні.

Отже, запровадження організаційно-управлінських заходів у комплексі з іншими напрямками дозволить створити ефективну систему запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, забезпечити безпеку громадян та підвищити рівень довіри до державних інституцій у кризових умовах воєнного стану.

Медичні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин спрямовані на зниження попиту на наркотики, а також на надання медичної та психологічної допомоги особам, залежним від наркотиків. До них відносимо:

1) Медична допомога та реабілітація:

- **лікування залежності:** створення та підтримка центрів лікування наркотичної залежності, де пацієнти можуть отримати комплексну медичну, психологічну та соціальну допомогу;
- **програми реабілітації:** розробка та впровадження програм реабілітації для осіб, які завершили курс лікування від наркотичної залежності, з метою їхньої соціальної адаптації та запобігання рецидивам.

2) Підтримка здорового способу життя:

- **спортивні та культурні заходи:** підтримка та розвиток спортивних, культурних та освітніх заходів, які сприяють

здоровому способу життя та відволікають молодь від вживання наркотиків;

- **психологічна підтримка:** надання психологічної підтримки та консультацій для молоді та дорослих, які знаходяться у групі ризику або вже мають проблеми з наркотичною залежністю.

3) Професійна підготовка медичних працівників:

- **навчання медичного персоналу:** організація спеціальних курсів та семінарів для медичних працівників, що підвищують їхню кваліфікацію у сфері діагностики, лікування та реабілітації осіб, залежних від наркотиків.
- запозичення та впровадження передового міжнародного досвіду у сфері протидії наркотичній залежності та незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин.

4) Моніторинг та дослідження:

- **епідеміологічні дослідження:** проведення регулярних досліджень для виявлення тенденцій та масштабів вживання наркотиків серед населення, що дозволяє своєчасно вживати необхідних заходів;
- **моніторинг здоров'я:** встановлення системи моніторингу стану здоров'я осіб, залежних від наркотиків, що дозволяє контролювати ефективність лікування та реабілітаційних програм [224, с. 188; 212, с. 336].

Запровадження медичних заходів у поєднанні з соціально-економічними, правовими, організаційно-управлінськими та іншими заходами створює комплексну систему протидії незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин, що сприяє зниженню рівня наркоманії та підвищенню рівня здоров'я населення.

Духовно-психологічні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин спрямовані на зміцнення моральних та етичних основ суспільства, а також на підтримку психічного здоров'я громадян.

Ці заходи мають на меті формування стійких духовних цінностей, що запобігають вчиненню кримінальних правопорушень, та надання психологічної підтримки тим, хто знаходиться у групі ризику. Перш за все, важливу роль відіграє духовно-просвітницька робота. Проведення лекцій, семінарів та круглих столів, присвячених питанням моральних та етичних цінностей, духовного розвитку та здорового способу життя, сприяє формуванню стійкої моральної основи у громадян. Співпраця з релігійними громадами для поширення духовних настанов, що підтримують здоровий спосіб життя та відмову від наркотиків, також є ефективним інструментом. Не менш важливою є психологічна підтримка та консультування. Надання професійної психологічної допомоги та консультування особам, які знаходяться у групі ризику або вже мають проблеми з наркотичною залежністю, дозволяє своєчасно вирішувати проблеми та запобігати їх загостренню. Створення центрів кризової підтримки, де люди можуть отримати негайну допомогу у випадках емоційної чи психологічної кризи, також є необхідним [136, с. 31; 225, с. 465]. Отже, розвиток духовних та культурних цінностей включає підтримку культурних проєктів, що сприяють духовному розвитку громадян, а також створення можливостей для творчої та спортивної діяльності. Ці заходи допомагають людям знайти позитивні інтереси та відволіктися від негативних впливів.

Запровадження духовно-психологічних заходів у комплексі з іншими напрямками запобігання злочинності створює потужну основу для формування здорового та свідомого суспільства. Це дозволяє не лише знизити рівень незаконного вирощування наркотиковмісних рослин, але й зміцнити духовні та моральні цінності громадян, підвищити рівень їхнього психічного здоров'я та сприяти соціальній згуртованості.

Культурно-виховні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель є важливим інструментом формування свідомого та відповідального суспільства. Ці заходи спрямовані на розвиток культури та освіти громадян, підвищення їхньої обізнаності про негативні наслідки незаконної діяльності, а також на виховання моральних та етичних

цінностей. До таких заходів віднесемо: 1) включення в навчальні плани шкіл та університетів предметів, що розкривають теми правосвідомості, громадянської відповідальності та шкідливих наслідків вживання наркотиків. Проведення інтерактивних лекцій та семінарів з участю фахівців; 2) організація гуртків, тренінгів, семінарів та літніх таборів, де молодь може отримати знання та навички для здорового та активного життя; 3) проведення культурних фестивалів, конкурсів, виставок та інших заходів, що популяризують здоровий спосіб життя та позитивні приклади поведінки; 4) організація театральних вистав та показів фільмів, що висвітлюють проблеми наркоманії та пропагують здоровий спосіб життя; 5) надання грантів та стипендій для підтримки творчої молоді, яка займається просвітницькою діяльністю або створює культурні проекти, спрямовані на профілактику наркоманії; 6) залучення успішних людей з різних сфер життя для наставництва та проведення зустрічей з молоддю, де вони можуть ділитися своїм досвідом та мотивацією до успіху без наркотиків [232, с.131-132; 224, с. 185].

Отже, впровадження культурно-виховних заходів у комплексі з іншими стратегіями запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель створює міцний фундамент для формування здорового та відповідального суспільства. Це допомагає не лише знизити рівень незаконного вирощування маку та конопель, але й сприяє розвитку духовних та моральних цінностей, підвищує рівень обізнаності населення та підтримує здоровий спосіб життя.

Інформаційні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель відіграють важливу роль у формуванні суспільної свідомості та підвищенні рівня обізнаності громадян про негативні наслідки цієї діяльності. Ці заходи включають різноманітні інструменти, спрямовані на поширення інформації та залучення населення до активної участі у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. До таких заходів слід віднести: 1) розміщення соціальної реклами на телебаченні, радіо, у пресі, на білбордах, у громадському транспорті та на інтернет-платформах, що інформує про небезпеку та наслідки незаконного вирощування маку та конопель; 2)

створення та поширення відеороликів і аудіокліпів, які демонструють шкідливі наслідки наркоманії та незаконного вирощування наркотиковмісних рослин; 3) проведення лекцій та семінарів у школах, університетах, громадських організаціях, де фахівці пояснюють правові, медичні та соціальні аспекти проблеми; 4) співпраця з телевізійними та радіостанціями для трансляції програм та ток-шоу, присвячених проблемам незаконного вирощування наркотиковмісних рослин та наркоманії; 5) організація прес-конференцій та брифінгів за участю представників правоохоронних органів, медиків та громадських діячів для висвітлення актуальних питань та успішних прикладів протидії із зазначеною проблемою [210, с. 16-18; 207, с. 160].

Отже, комплексний підхід, що поєднує ці заходи, сприяє підвищенню обізнаності населення, формуванню свідомого ставлення до проблеми, зміцненню моральних та етичних цінностей, та підтримці здорового способу життя, що в цілому сприяє зменшенню незаконного вирощування наркотиковмісних рослин.

Технічні заходи запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель спрямовані на використання сучасних технологій та інноваційних рішень для виявлення та попередження цієї незаконної діяльності. Вони можуть включати різноманітні методи моніторингу, контролю та аналізу, що дозволяють ефективно протидіяти вирощуванню наркотиковмісних рослин. Одним із ключових технічних заходів є авіаційний та супутниковий моніторинг. Використання супутникових знімків дозволяє виявляти поля, де можуть незаконно вирощуватися мак або коноплі. Сучасні супутники надають високоякісні зображення, що дозволяють ідентифікувати специфічні рослини. Крім того, дрони можуть бути використані для моніторингу важкодоступних територій та регулярного патрулювання сільськогосподарських угідь. Дрони оснащуються камерами високої роздільної здатності та інфрачервоними сенсорами для виявлення аномалій у рослинності. Також важливого значення набуває використання систем відеоспостереження, зокрема встановлення камер відеоспостереження на центральних ділянках, включаючи підозрілі

сільськогосподарські угіддя, дозволяє моніторити та документувати незаконну діяльність. Важливо вдосконалювати інформаційні системи для правоохоронних органів, що включають бази даних та аналітику, створюють можливості для прогнозування та виявлення тенденцій цієї категорії кримінальних правопорушень. Системи оперативного реагування дозволяють правоохоронним органам швидко отримувати інформацію та координувати дії з виявлення та ліквідації незаконних посівів [97, с. 58; 136, с. 32].

Впровадження технічних заходів у поєднанні з іншими стратегіями запобігання злочинності значно підвищує ефективність протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. Це дозволяє своєчасно виявляти та реагувати на правопорушення, забезпечуючи захист суспільства від негативних наслідків наркоманії та незаконної діяльності.

Щодо основних суб'єктів загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, то ними є: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та інші центральні й місцеві органи влади. Ці суб'єкти відіграють ключову роль у формуванні та реалізації політики, спрямованої на протидію незаконному обігу наркотиків. Їхня діяльність включає розробку і впровадження законодавчих актів, нормативно-правових документів та стратегічних програм, які регулюють питання контролю та запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку і конопель [166, с. 123; 106, с. 137-138]. Завдяки злагодженій роботі всіх зазначених суб'єктів можливе досягнення ефективного зменшення рівня незаконного вирощування наркотиковмісних рослин в Україні.

Зокрема, Верховна Рада України приймає закони, які визначають правові основи боротьби з незаконним обігом наркотиків, включаючи положення про посилення відповідальності за такі дії. Президент України та Кабінет Міністрів України забезпечують реалізацію цих законів через видання указів, постанов та розпоряджень, спрямованих на ефективну координацію дій правоохоронних органів, місцевих органів влади та інших залучених суб'єктів. Центральні органи виконавчої влади, такі як Міністерство внутрішніх справ, Служба безпеки

України, Міністерство охорони здоров'я, здійснюють безпосередній контроль та моніторинг ситуації, проводять оперативні заходи з виявлення та знищення незаконних посівів, організовують інформаційно-роз'яснювальні кампанії серед населення. Місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування, у свою чергу, розробляють і реалізують регіональні програми з протидії незаконному вирощуванню наркотиковмісних рослин, залучаючи до цього процесу громадськість та неурядові організації. Вони організовують навчальні заходи для населення, спрямовані на підвищення обізнаності про небезпеку незаконного вирощування маку та конопель, а також про юридичні наслідки таких дій [92; 106, с. 137-138; 5, с. 282].

Комплексний підхід, що поєднує законодавчі, адміністративні, медичні, просвітницькі та інші заходи, є основою ефективної стратегії запобігання незаконному вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. Тільки завдяки спільним зусиллям державних органів, місцевої влади та громадськості можна досягти значного зменшення масштабів цього явища та забезпечити захист суспільства від негативних наслідків наркоманії та пов'язаних з нею кримінальних правопорушень.

Підсумовуючи, можна зазначити, що запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин, що містять наркотичні речовини в Україні є комплексним та багатоаспектним процесом. Цей процес реалізується через цілеспрямовану діяльність державних органів, суспільства та окремих громадян, дозволяючи гуманно та з мінімальною шкодою для держави і суспільства вирішувати завдання протидії цьому небезпечному явищу. Особливого значення цей процес набуває в умовах воєнного стану, коли соціально-економічні та правові умови стають більш вразливими через загальну дестабілізацію, а контроль з боку державних органів ускладнюється через бойові дії. Таким чином, комплексний підхід, що враховує особливості воєнного стану, дозволить ефективно запобігати незаконному вирощуванню маку та конопель, сприяючи формуванню безпечного і здорового суспільства навіть у часи кризи та конфліктів.

3.2. Заходи спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні

Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є багатогранним процесом, що реалізується у межах цілеспрямованої діяльності держави, суспільства та окремих осіб. За своєю сутністю цей механізм охоплює різні аспекти, починаючи від законодавчого регулювання і правоохоронної діяльності до інформаційно-просвітницької роботи і соціальної підтримки. Безсумнівно, найбільш важливим напрямком системи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 310 КК України виступає цілий комплекс спеціально-кримінологічних заходів запобіжної діяльності. В умовах воєнного стану, коли увага правоохоронних органів та інших суб'єктів запобігання зосереджена на забезпеченні національної безпеки, зростає ризик ослаблення контролю за незаконним посівом чи вирощуванням наркотиковмісних рослин. Це створює додаткові виклики, які вимагають адаптації існуючих заходів і залучення новітніх методів протидії, таких як використання технологій дистанційного моніторингу чи координація з військовими адміністраціями.

В Україні дієвість діяльності щодо запобігання залежить від ефективності роботи спеціалізованих суб'єктів, яким законом доручено протидіяти незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. Вдосконалення заходів спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель й інтеграція у цю систему сучасних підходів та методів сприятиме досягненню значних результатів у цій сфері, що проявлятимуться у зниженні рівня та динаміки цього суспільно небезпечного діяння, нейтралізації криміногенних факторів, які його продукують, а також забезпеченні безпеки і здоров'я населення.

Спеціально-кримінологічне запобігання посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин охоплює комплекс заходів, спрямованих на виявлення, попередження та припинення кримінально протиправної діяльності у цій сфері. В умовах збройної агресії РФ проти України такі заходи набувають ще більшого значення, оскільки соціальна та економічна нестабільність, спричинена військовими діями, може збільшити ризик залучення окремих осіб до незаконної

діяльності. До того ж контроль над певними територіями, особливо поблизу зон бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, значно ускладнюється, що вимагає адаптації запобіжної діяльності до реалій воєнного часу.

У кримінологічній літературі зазначається, що спеціально-кримінологічне запобігання будь-якому виду злочинності, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є комплексом самостійних, але взаємопов'язаних та взаємодоповнюючих напрямів протидії злочинності. Цей комплекс включає діяльність державних органів, громадських організацій та громадян, спрямовану на розробку і реалізацію заходів щодо запобігання, обмеження, усунення криміногенних явищ і процесів, які сприяють злочинності, а також на недопущення кримінальних правопорушень на різних стадіях злочинної поведінки [45, с. 12-25]. Цей вид запобігання, на відміну від загальносоціального рівня, має більш цілеспрямований характер та фокусується на усуненні конкретних детермінант, які сприяють злочинності, у тому числі й посіву або профілактичну спрямованість та здійснюється заздалегідь, ще до формування злочинної мотивації у потенційних правопорушників [114, с. 144]. Учений О.М. Джужа зазначав, що на рівні спеціального запобігання мета боротьби зі злочинністю, її видами та конкретними кримінальним правопорушенням визначається як головна для відповідних заходів соціального контролю, соціальної реабілітації та правоохоронної діяльності. Розробка і реалізація заходів спеціального запобігання безпосередньо залежать від наявності злочинності, її рівня, характеру та впливу криміногенних чинників [110, с. 169].

Традиційно спеціально-кримінологічне запобігання поділяється на три основні напрями: профілактика кримінальних правопорушень, відвернення кримінальних правопорушень та їх припинення. Ці напрями об'єднуються спільною метою і діють у взаємозв'язку: якщо неможливо здійснити заходи одного з напрямів, виконуються заходи інших, залежно від стадії формування злочинного умислу та досягнення злочинного результату [16, с. 21-22; 114, с. 144]. У сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель цей підхід має особливе значення. Наприклад, профілактика кримінальних правопорушень у цьому

контексті передбачає інформаційні кампанії та освітні програми, спрямовані на роз'яснення шкідливих наслідків та правових наслідків незаконного культивування рослин наркотичного походження тощо. Відвернення кримінальних правопорушень включає моніторинг і виявлення підозрілої діяльності, а також впровадження систем контролю за використанням земельних ділянок тощо. Припинення кримінальних правопорушень охоплює оперативні дії правоохоронних органів із виявлення та знищення незаконних посівів, притягнення винних до відповідальності тощо. Ми вважаємо, що комплексний підхід до запобігання незаконному посіву та вирощуванню маку чи конопель є вкрай важливим. Ефективне поєднання заходів профілактики, відвернення та припинення незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин може значно знизити рівень і динаміку кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України.

Спеціально-кримінологічне запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є одним із пріоритетних напрямків протидії наркозлочинності загалом та кримінальним правопорушенням, що виникають внаслідок незаконного обігу наркотиків рослинного походження зокрема. Це обґрунтовується кількома ключовими факторами: по-перше, незаконний посів і вирощування наркотиковмісних рослин є початковою стадією незаконного обігу наркотиків рослинного походження, включаючи їх виробництво, перевезення, збут і придбання. Це становить головну передумову для більшості злочинів, пов'язаних з наркотиками; по-друге, у загальній структурі наркозлочинів цей вид кримінально протиправної діяльності займає одну із трьох провідних позицій. За останні роки, близько 92 % наркотиків по всій Україні виготовляються із власно вирощеної сировини, що підкреслює значимість контролю за культивуванням наркотиковмісних рослин; по-третє, велика кількість кримінальних правопорушень здійснюється з метою отримання коштів на придбання наркотиків або в стані наркотичного сп'яніння [8, с. 151-151]. Наприклад, у 2023 році наркомани або особи в стані наркотичного сп'яніння вчинили понад 667 кримінально протиправних діянь. Це свідчить про те, що

незаконне культивування наркотиковмісних рослин безпосередньо впливає на криміногенну ситуацію в країні.

Отже, спеціально-кримінологічні заходи запобігання ефективно сприяють подоланню незаконному посіву або вирощуванню маку і конопель, що сприяє зменшенню поширення наркотиків і покращенню загальної безпеки та здоров'я громадян України. Вони є важливою частиною стратегії боротьби зі злочинністю, оскільки дозволяють не лише реагувати на вже скоєні правопорушення, передбачені ст. 310 КК України, але й попереджати їх на етапі формування у суб'єктів злочинної мотивації. В умовах воєнного стану ці заходи набувають особливої важливості, оскільки зростають ризики зловживань і нелегального вирощування наркотиковмісних рослин через тимчасове ослаблення контролю та перерозподіл сил правоохоронних органів. Тому ефективне застосування спеціально-кримінологічних заходів вимагає оперативної адаптації до нових викликів, пов'язаних із безпековою ситуацією в країні.

Об'єктом спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є: діяльність юридичних та фізичних осіб у сфері законного культивування наркотиковмісних рослин, яка виконується відповідно до соціальних інтересів, вимог права та суспільних відносин; незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин як окремий вид наркозлочинності, що має свої специфічні кримінологічні ознаки та статистичні дані; детермінанти, які визначають стан, структуру, динаміку та тенденції цього виду злочинності; окремі соціальні групи осіб з криміногенними властивостями, до яких належать особи, схильні до незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, а також ті, хто вже скоїв подібні злочини і можуть вчинити їх знову (звільнені умовно-достроково, засуджені до інших видів покарань тощо) [8, с. 140]. Отже, об'єкт спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є надзвичайно важливим для забезпечення правопорядку та безпеки в суспільстві.

Запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні вимагає злагодженої роботи багатьох суб'єктів. В умовах воєнного стану

особливо важливою є тісна співпраця між військовими, правоохоронцями та іншими органами державної влади для ефективного запобігання та нейтралізації цих злочинів. Свого часу В.В. Голіна суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням визначив як різноманітні структури: законодавчі, виконавчо-розпорядчі, державні координуючі, правоохоронні та правозастосовчі органи, органи державного, культурно-виховного та господарського управління, навчальні, медичні, релігійні й інші організації та установи, воєнізовані формування, громадські організації, рухи, фонди, соціальні групи, об'єднання громадян, батьків, родичів, сусідів і окремих громадян [45, с. 12-25]. Отже, комплексний підхід із залученням державних органів, громадських організацій та громадян є ключовим для ефективного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель, що сприятиме зміцненню правопорядку та покращенню якості життя в суспільстві.

На законодавчому рівні було закріплено суб'єктів протидії незаконному наркообігу та їхні обов'язки. Запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів здійснюють такі органи, як: Національна поліція, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора, центральний орган виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної митної політики, а також центральні органи виконавчої влади, що займаються державною політикою у сферах захисту державного кордону, обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, протидією їх незаконному обігу. До цієї діяльності також залучені інші органи виконавчої влади в межах наданих їм законом повноважень [77]. Взаємодія багатьох державних органів у протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів забезпечує комплексний підхід до боротьби з цією проблемою [20, с. 437]. Кожен із залучених органів виконує свою специфічну роль, що сприяє ефективному виконанню завдань і досягненню спільної мети – зменшення рівня незаконного обігу наркотиків та захисту громадського здоров'я.

Важливу роль серед суб'єктів спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин посідають органи

та підрозділи Національної поліції України. В умовах воєнного стану їх робота ускладнюється через збільшення навантаження, а також через зміщення фокусу діяльності на захист національної безпеки. Загалом, відомо, що НПУ є центральним органом виконавчої влади, призначеним для забезпечення захисту прав і свобод громадян, протидії злочинності, збереження громадської безпеки і порядку. У її складі функціонують такі структурні підрозділи, як: кримінальна поліція, патрульна поліція, органи досудового розслідування, поліція охорони, спеціальна поліція і поліція особливого призначення [176]. Основними завданнями Національної поліції є: реалізація державної політики у сферах захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави, боротьба зі злочинністю, забезпечення громадської безпеки і порядку. Вона також вносить пропозиції Міністерству внутрішніх справ щодо формування державної політики у вказаних сферах та надає допомогу особам, які потребують підтримки унаслідок особистих, економічних або соціальних причин, або внаслідок надзвичайних ситуацій, в межах, визначених законодавством [176].

Спеціально-кримінологічне запобігання наркозлочинності, здійснюване органами поліції являє собою цілеспрямовану, плановану та регламентовану діяльність державних правоохоронних органів, спрямовану на профілактику, відвернення та припинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин. Діяльність органів поліції щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного культивування наркотиковмісних рослин варіюється залежно від характеру засобів, що застосовуються. За цією ознакою виділяють: правові та неправові засоби. Правові засоби запобігання поділяють на: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та кримінально-виконавчі. Вони мають застосовуватися у тому випадку, коли інші заходи не досягли своєї мети у стримуванні наркотичної злочинності [147, с. 121]. Зокрема, правові засоби включають застосування кримінальних санкцій до осіб, що вчиняють кримінальні правопорушення у сфері незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин. Кримінально-процесуальні заходи забезпечують належне проведення слідчих дій, збору доказів

та притягнення винних до відповідальності. Кримінально-виконавчі заходи спрямовані на забезпечення виконання вироків суду та реабілітацію осіб, засуджених за такі злочини. Неправові засоби включають проведення інформаційно-просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення обізнаності населення про небезпеку незаконного обігу наркотиків. Організаційно-управлінські заходи передбачають вдосконалення координації між різними підрозділами поліції, а також співпрацю з іншими державними органами та громадськими організаціями. Комплексний підхід до запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин дозволяє ефективно реагувати на загрози, забезпечуючи зменшення рівня наркозлочинності та підвищення безпеки громадян [8, с. 156-157].

Слід зазначити, що створення спеціалізованих підрозділів, зокрема відділів боротьби з наркозлочинністю, має довгу історію, що почалась ще у 1986 році. Спеціалізовані структури були утворені у міських та регіональних управліннях МВС для ефективної боротьби з міжнародною наркозлочинністю, яка використовувала Україну як транзитний шлях для наркотиків. У 1993 році у структурі кримінальної поліції було створено окреме Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків, що відобразило зростаючу серйозність проблеми та потребу у спеціалізованих підрозділах. Реформування органів внутрішніх справ у 2015 році призвело до створення Департаменту протидії наркозлочинності в складі кримінальної поліції, що забезпечує координацію дій на національному рівні. Основні завдання нових структур включають ефективне виявлення, розслідування та запобігання наркозлочинам, враховуючи їх організований і транснаціональний характер. Управління зазначені призначено здійснювати оперативно-розшукову діяльність та співпрацювати з іншими службами, що забезпечується впровадженням спеціальних оперативно-технічних підрозділів та залученням спеціалістів з внутрішньої безпеки. Ці заходи необхідні для забезпечення безпеки громадян та підтримки правопорядку в Україні, що ставиться як пріоритетне завдання перед Національною поліцією [181;178;180;175].

Превентивна діяльність залишається одним із пріоритетних напрямків підрозділів протидії наркозлочинності. Її специфіка полягає в тісному зв'язку з оперативно-розшуковою діяльністю, використанні як гласних, так і негласних методів. Цей підхід забезпечує можливість виявлення та ліквідації злочинних мереж на ранніх стадіях їхньої діяльності, запобігаючи подальшому поширенню наркотичних засобів [119, с. 26-27].

Для запобігання кримінальним правопорушенням у сфері незаконного наркообігу, у тому числі й посіву або вирощування маку чи конопель, ці підрозділи:

- аналізують оперативну обстановку на підконтрольній території;
- виявляють і аналізують детермінанти, що сприяють незаконному обігу наркотиків, і подають пропозиції до відповідних органів щодо їх усунення;
- проводять пошукові заходи для встановлення осіб, причетних до незаконного обігу наркотиків, забезпечують їх оперативно-довідковий облік та оперативне перекриття;
- реагують на заяви та повідомлення про правопорушення, пов'язані з незаконним обігом наркотиків;
- виявляють і викривають злочинні групи збувальників наркотиків міжрегіонального і транснаціонального характеру;
- ліквідують підпільні лабораторії з виготовлення синтетичних і напівсинтетичних наркотиків;
- встановлюють і документують факти легалізації доходів, отриманих від незаконного обігу наркотиків;
- ведуть облік осіб, які вживають наркотики, та інформують про них відповідні служби;
- беруть участь у розробці та реалізації регіональних і державних програм протидії злочинності, аналізують та прогнозують розвиток криміногенної ситуації [119, с. 26-27].

Отже, комплексний підхід, що поєднує аналіз, виявлення та запобігання кримінальним правопорушенням, забезпечує дієву діяльність підрозділів протидії наркозлочинності. Це сприяє не лише своєчасному реагуванню на кримінальні

правопорушення, передбачені ст. 310 КК України, а й зменшенню їхньої кількості завдяки превентивним заходам, підвищуючи загальний рівень безпеки у суспільстві.

Органи поліції здійснюють значний спеціально-кримінологічний вплив на кримінальні правопорушення у сфері незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин через проведення комплексних операцій, таких як: «Мак» та «Конопля». Основною ціллю таких операцій є: виявлення та ліквідація джерел незаконного обігу наркотичної сировини рослинного походження. Вони включають обстеження територій на предмет незаконного вирощування наркотиковмісних рослин та реагування на встановлені факти їх культивування. Варто зазначити, що робота здійснюється за кількома напрямками, а саме: запобігання порушенням правил посіву та вирощування з боку ліцензованих підприємств і господарств; пряме запобігання незаконному вирощуванню наркотиковмісних рослин, включаючи виявлення і припинення таких дій на присадибних ділянках, поза межами населених пунктів, а також у приміщеннях або штучно створених умовах; виявлення та знищення дикорослих рослин, що містять наркотичні речовини; превентивні заходи щодо недопущення вирощування інших наркотиковмісних рослин (наприклад, кокаїнового куща, кактусів і ліан) у штучно створених умовах [8, с. 159-160].

Так, наприклад, у межах операції «Мак-2020» було знищено 228 тисяч рослин маку та майже чотири мільйони кущів конопель. Загалом, обстежуючи присадибні ділянки та сільськогосподарські підприємства, правоохоронці виявили і ліквідували понад три тисячі незаконних посівів наркотиковмісних рослин на площі більше 300 гектарів. Наприклад, у Волинській області оперативники Управління боротьби з наркозлочинністю ДБН НПУ спільно з волинськими поліцейськими виявили у місцевого мешканця понад 12 тисяч рослин снотворного маку на його присадибній ділянці. У Калинівському районі на Вінниччині жінка вирощувала коноплі серед кукурудзи, правоохоронці знищили майже 2 000 рослин. У Вінницькому регіоні оперативники встановили, що жінка з Гайсинського району вирощувала мак та коноплі на своєму подвір'ї, де було знайдено 620 рослин маку та понад 3000 кущів

конопель під час обшуку. Для виявлення незаконних посівів у важкодоступних місцях чи серед інших сільгоспкультур поліцейські використовують безпілотні літальні апарати. Завдяки аеророзвідці було виявлено 70 незаконних посівів у 19 регіонах країни. Наприклад, в Одеській області поліцейські разом із прикордонниками виявили дві ділянки в болотистих плавнях Ренійського району, де росло майже дві тисячі кущів конопель. На Житомирщині на полі серед соняшників було виявлено і знищено понад три тисячі рослин конопель, а також вилучено п'ять кілограмів сушеної сировини. За результатами операції, слідчі Національної поліції розпочали 2078 кримінальних проваджень за ст. 310 Кримінального кодексу України (незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель), у 1216 провадженнях правопорушникам уже повідомлено про підозру [156].

Комплексні операції, проведені правоохоронцями, є важливим інструментом у протидії незаконному обігу наркотичних засобів. Завдяки багатогранному підходу, що включає превентивні та оперативні заходи, вдається значно знизити рівень незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин і забезпечити більш ефективний контроль за дотриманням законодавства у цій сфері. В умовах воєнного стану такі операції набувають ще більшої ваги, оскільки військові дії створюють додаткові ризики для поширення незаконного обігу наркотиків через ослаблення контролю на окремих територіях. Успішне проведення цих операцій вимагає адаптації правоохоронних заходів до воєнних реалій, посилення міжвідомчої координації та використання сучасних технологій для моніторингу і виявлення порушень.

Крім того, важливим аспектом є використання кримінологічного картографування, яке завдяки сучасним ГІС-технологіям дозволяє аналізувати криміногенну обстановку, виявляти найбільш активні зони злочинної діяльності та планувати ефективні заходи запобіжної діяльності. Це дає змогу відстежувати маршрути пересування наркоділків та узагальнювати інформацію щодо місць вирощування наркотиковмісних рослин.

Наступною складовою спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель є систематичне

проведення комплексних навчальних програм, підвищення професійної кваліфікації та вдосконалення оперативних навичок уповноважених осіб. Цей процес включає проведення регулярних кримінологічних тренінгів, спрямованих на ідентифікацію рослин наркотичного походження, тактичні навчання з ліквідації незаконних плантацій, а також спеціалізовані семінари, які включають сучасні агротехнологічні способи і методи вирощування наркотиковмісних рослин. В умовах воєнного стану такі програми повинні адаптуватися до нових викликів, зокрема включати питання координації дій у зоні бойових дій, забезпечення безпеки під час виконання завдань, а також використання технологій дистанційного моніторингу для виявлення порушень на територіях, що перебувають поза безпосереднім контролем держави. Це сприятиме підвищенню ефективності запобіжної діяльності навіть у складних воєнних умовах.

Додаткові заходи для підвищення кваліфікації співробітників, уповноважених на запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель, можуть включати: 1) міжнародний обмін працівниками: участь у програмах обміну дозволяє поліцейським здобувати цінний досвід, переймати кращі практики та методики від колег з інших країн, що мають успішний досвід у боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Це сприяє покращенню навичок та підвищенню ефективності роботи; 2) участь у міжнародних конференціях та семінарах: співробітники правоохоронних органів можуть відвідувати конференції, семінари та воркшопи, організовані міжнародними організаціями, такими як: Інтерпол, Європол та ООН. Це дає змогу ознайомитись з новими дослідженнями, технологіями та методами боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, у тому числі й рослинного походження; 3) співпраця з міжнародними експертами: запрошення іноземних експертів для проведення тренінгів та майстер-класів допомагає підвищити рівень знань та навичок співробітників правоохоронних органів. Такі заходи сприяють адаптації міжнародних методик до місцевих умов; 4) онлайн-курси та дистанційне навчання: використання сучасних технологій дозволяє правоохоронним органам проходити навчання від провідних міжнародних навчальних закладів та

організацій, не залишаючи робочого місця. Це дозволяє ефективно використовувати час та ресурси; 5) спільні операції та навчання з міжнародними партнерами: проведення спільних операцій та навчань з іноземними правоохоронними органами дозволяє відпрацювати координацію дій та взаємодію в реальних умовах, що підвищує ефективність роботи правоохоронців. Отже, впровадження цих заходів сприятиме підвищенню рівня професійної кваліфікації співробітників правоохоронних органів та ефективності реалізації спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель.

Ключову роль у спеціально-кримінологічному запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану відіграє модернізація інформаційно-просвітницьких заходів. Ці заходи полягають у: інформуванні населення про ризики та наслідки незаконного культивування маку і конопель, а також надані відповідних знань і навичок для запобігання таким кримінально протиправним діям. Насамперед, поліція повинна регулярно організовувати публічні інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності населення про правові та соціальні наслідки незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. Вони повинні здійснюватися шляхом розповсюдження брошур, плакатів, відеороликів, а також шляхом проведення лекцій та семінарів у навчальних закладах, громадських центрах та інших установах. При реалізації цього заходу важливою є активна співпраця поліції із засобами масової інформації. Так, у консолідації зі ЗМІ правоохоронні органи можуть проводити прес-конференції, інтерв'ю та брифінги, через які інформувати громадськість про небезпеку наркотиків рослинного походження, методи запобігання наркозлочинності, а також успішні операції з виявлення та припинення незаконного обігу наркотичних засобів. Це не лише підвищує рівень обізнаності населення, але й сприяє формуванню негативного ставлення до наркотиків у суспільстві.

Отже, інформаційно-просвітницькі заходи у рамках спеціально-кримінологічного запобігання є багатовекторними та спрямовані на створення

інформованого та відповідального суспільства, яке активно протидіє незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин та підтримує зусилля правоохоронних органів у цій сфері.

Поліція як основний суб'єкт спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні має співпрацювати з освітніми закладами для створення ефективної запобіжної системи. Так, співпраця з навчальними закладами дозволяє розширити коло осіб, залучених до профілактичної роботи, а також забезпечити доступ до цільової аудиторії, зокрема молоді, яка є найбільш вразливою до впливу наркотичних засобів. Передусім, поліція спільно з освітніми установами може розробляти навчальні програми, які включатимуть інформацію про ризики та наслідки незаконного культивування наркотиковмісних рослин в Україні. Ці програми можуть бути інтегровані в шкільні та університетські курси, що дозволить учням та студентам отримувати необхідні знання в рамках їхнього основного навчання. Крім того, систематичне проведення лекцій та семінарів за участю правоохоронців дозволяє студентам і учням отримувати інформацію з «перших вуст». Працівники поліції повинні висвітлювати інформацію про реальні випадки кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, демонструвати методи ідентифікації та протидії незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель.

Таким чином, співпраця поліції з освітніми закладами є важливим елементом системи спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель. Ця взаємодія сприяє підвищенню рівня правової свідомості серед молоді, формуванню негативного ставлення до наркозлочинності у цілому та забезпеченню ефективного попередження правопорушень у цій сфері.

Для успішного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель органи поліції мають співпрацювати з науковими установами. Зокрема, таке співробітництво дозволяє використовувати сучасні методи дослідження, передові технології та аналітичні інструменти у сфері протидії кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 310 КК України. Наукові установи можуть

проводити дослідження, спрямовані на вивчення тенденцій та особливостей незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні в умовах мирного та воєнного часу. На основі таких досліджень можна формувати стратегічні плани дій та впроваджувати інноваційні підходи до запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України.

Співробітництво суб'єктів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин з науковими установами дає змогу впроваджувати новітні технології для моніторингу та ідентифікації цього виду кримінально протиправної діяльності. Одним із реальних прикладів співпраці між науковими інститутами та поліцейськими у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є проект у Чехії, який ілюструє ефективність такого партнерства. Так, науковці з Чеського університету природничих наук розробили та застосували методи дистанційного зондування за допомогою супутників і дронів. Вони використовували мультиспектральні та гіперспектральні зображення для виявлення підозрілих посівів маку на великих територіях. Співпраця з Чеською академією наук забезпечила доступ до біотехнологічних методів, зокрема ПЛР (полімеразна ланцюгова реакція), для генетичного аналізу зразків рослин. Це допомогло підтвердити, що знайдені рослини належать до маку, використовуваного для виробництва опіатів [287; 250]. Завдяки цій співпраці було виявлено кілька великих незаконних плантацій маку в сільських районах Чехії. Це дозволило правоохоронним органам своєчасно вжити заходів для знищення цих посівів і притягнення до відповідальності осіб, причетних до їх вирощування.

Активно співпрацюють поліцейські з науковими інститутами у сфері запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель й у Таїланді. У процесі співробітництва поліції з Інститутом дослідження та контролю наркотичних культур Міністерства юстиції Таїланду було проведено дослідження морфології, таксономії та анатомії опійного маку. Метою цього дослідження було покращення знань про характеристики цієї рослини, що допоможе у протидії незаконному вирощуванню та виробництву опію в країні. Дослідження отримало

дозвіл і підтримку від відповідних органів, що дозволило науковцям зібрати необхідні дані для подальшого використання у медичній промисловості [308].

Ці приклади демонструють, як наукові установи можуть ефективно співпрацювати з поліцією для вирішення складних проблем, пов'язаних із незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин в Україні. Використання новітніх технологій та методів, таких як дистанційне зондування, спектральний аналіз і генетичний аналіз, значно підвищує дієвість протидії незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Наукові установи можуть організовувати тренінги та курси підвищення кваліфікації для працівників поліції, що займаються протидією незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин. Наприклад, 3 травня 2024 року поліцейські з УПП в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях пройшли 12-денний курс навчання із поглиблення теоретичних і практичних знань [162]. Ще 24 травня 2024 року у відділі післядипломної освіти Одеського державного університету внутрішніх справ завершили короткострокове підвищення кваліфікації працівники карного розшуку, які поглибили знання із загальнотеоретичних юридичних тем [172].

Варто проводити якомога більше заходів подібного роду, а безпосереднім об'єктом обирати саме протидію незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. Зокрема, вважаємо, що такі тренінги, семінари, курси підвищення кваліфікації, вебінари мають включати: 1) ідентифікацію наркотиковмісних рослин – викладання сучасних методик розпізнавання рослин, що містять наркотичні речовини, як у польових умовах, так і за допомогою лабораторних аналізів; 2) тактичні прийоми боротьби – вивчення та відпрацювання тактичних прийомів боротьби з незаконними плантаціями, включаючи оперативні дії, планування та проведення спеціальних операцій з ліквідації плантацій; 3) правові аспекти – ознайомлення з правовими нормами та процедурами, що регулюють розслідування та притягнення до відповідальності осіб, причетних до незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, що має включати вивчення законодавчих змін, судової практики та

міжнародного досвіду; 4) технологічні новації – ознайомлення з новітніми технологіями та інструментами, що використовуються у протидії з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин. Наприклад, використання дронів для виявлення плантацій, програмного забезпечення для аналізу даних та інших технологічних засобів; 5) міжвідомча співпраця – вивчення та розвиток навичок співпраці з іншими правоохоронними та державними органами, а також міжнародними організаціями, що займаються протидією наркотикам.

Отже, забезпечення належної підготовки працівників поліції у цих сферах значно підвищить ефективність їх роботи та сприятиме зменшенню кількості випадків незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин. Крім того, регулярне проведення таких тренінгів сприятиме обміну досвідом між різними підрозділами та регіонами, що, у свою чергу, дозволить впроваджувати найкращі практики та підходи у протидії з цим видом злочинності.

Важливою складовою ефективної реалізації поліцією спеціально-кримінологічних заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є вдосконалення методів моніторингу соціальних мереж та інших Інтернет-ресурсів. Соціальні мережі часто використовуються злочинцями для поширення інформації про вирощування та збут наркотиків, що робить їх важливим полем для діяльності правоохоронних органів. Основні напрямки вдосконалення моніторингу соціальних мереж включають використання штучного інтелекту та машинного навчання, що дозволяє автоматично виявляти підозрілі активності та контент, пов'язаний з незаконним вирощуванням та збутом наркотиків. Це значно підвищує ефективність моніторингу та дозволяє оперативно реагувати на загрози. Поліція має тісно співпрацювати з адміністраціями соціальних мереж для швидкого виявлення та видалення незаконного контенту. Це включає створення спеціальних каналів зв'язку для обміну інформацією та спільних дій. Аналіз великих обсягів даних з різних соціальних мереж дозволяє виявляти схеми поширення наркотиків, що допомагає у плануванні та проведенні правоохоронних операцій. Правоохоронці використовують кіберпідрозділи для збору та аналізу інформації з «темних» куточків Інтернету, таких як даркнет, де

часто продаються незаконні товари та послуги. Наприклад, у США правоохоронні органи активно співпрацюють з технологічними компаніями для протидії незаконному розповсюдженню наркотиків через Інтернет, зокрема за допомогою аналітичних інструментів вдалося виявити та закрити кілька великих онлайн-ринків, що торгували наркотиками [285]. У рамках проекту EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction) поліція використовує інструменти для моніторингу онлайн-активності, пов'язаної з наркотиками [284]. Австралійська федеральна поліція використовує системи моніторингу для виявлення та припинення діяльності онлайн-спільнот, що пропагують вирощування наркотиковмісних рослин. За допомогою штучного інтелекту та аналітики даних їм вдалося затримати великих постачальників насіння конопель та маку [260].

Отже, удосконалення поліцією діяльності щодо моніторингу інтернет-платформ для виявлення незаконного поширення маку чи конопель та методів їх вирощування є критично важливою для ефективного запобігання наркозлочинності. Використання сучасних технологій, таких як аналіз системи даних, машинне навчання, кіберрозвідка та тісна співпраця з інтернет-платформами, дає змогу правоохоронним органам оперативно виявляти та припиняти незаконну протиправну діяльність. Реальні приклади із різних країн світу показують, що ці заходи є дієвими у зменшенні обсягів незаконного посіву, вирощування та розповсюдження наркотиковмісних рослин, сприяючи загальній безпеці та здоров'ю населення.

Важливе місце у процесі модернізації та інтеграції заходів запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні займає використання позитивного міжнародного досвіду у цій сфері. Виділення актуальних тенденцій та підкреслення сучасних методів і заходів антинаркотичної діяльності провідних країн світу сприятиме створенню ефективного механізму запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин, що містять наркотичні речовини, в Україні (*Докладніше про це у підрозділі 1.3.*).

Особливе місце у процесі вдосконалення заходів спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні посідає міжнародна та міжвідомча співпраця. Спільні зусилля правоохоронних органів, митних служб, сільськогосподарських відомств та міжнародних організацій сприяють обміну інформацією, розробці спільних стратегій і проведенню координаційних заходів. Налагодження міжнародних контактів і укладення угод про співпрацю сприяють встановленню більш жорсткого контролю за транскордонним переміщенням наркотичних речовин та рослин, що їх містять. Міжвідомча співпраця на національному рівні забезпечує узгодженість дій різних служб та установ, спрямованих на виявлення та знищення незаконних посівів, а також на притягнення до відповідальності осіб, які займаються цією протиправною діяльністю. В умовах воєнного стану міжнародна та міжвідомча співпраця набуває ще більшого значення, оскільки зростає загроза використання нестабільності для розширення незаконного обігу наркотиковмісних рослин. Військові дії посилюють необхідність обміну розвідувальною інформацією між країнами, координації зусиль для запобігання транскордонній контрабанді, а також спільних дій з моніторингу ситуації на тимчасово окупованих територіях. Інтеграція міжнародного досвіду в національну практику у цей складний період дозволяє зберегти контроль над ситуацією та протидіяти новим викликам у сфері протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Таким чином, запобігання незаконному посіву чи вирощуванню маку або конопель в умовах воєнного стану вимагає скоординованих дій на всіх рівнях влади та суспільства з урахуванням специфічних умов, що склалися в Україні. Для ефективного спеціально-кримінологічного запобігання цьому явищу необхідний комплексний підхід, який включає: проведення комплексних операцій правоохоронними органами з використанням сучасних методів і технологій для виявлення та знищення незаконних посівів; застосування геоінформаційних систем для моніторингу територій та виявлення незаконних посівів і територій вирощування; систематичне проведення навчальних програм для підвищення

професійної кваліфікації та вдосконалення оперативних навичок уповноважених осіб; співпрацю з освітніми та науковими установами для розробки та впровадження нових методів і підходів до запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України; модернізацію інформаційно-просвітницьких заходів для підвищення обізнаності громадян щодо ризиків і наслідків незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин; вдосконалення методів моніторингу соціальних мереж та Інтернет-ресурсів для виявлення та припинення незаконної наркотичної діяльності в онлайн-середовищі; використання позитивного міжнародного досвіду у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні; міжвідомча та міжнародна співпраця у виявленні, попередженні і припиненні кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 310 КК України тощо.

3.3. Шляхи вдосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану

Воєнний стан є надзвичайною ситуацією, яка вимагає комплексних заходів для забезпечення безпеки та стабільності держави. Однією із вагомих загроз у цих умовах є незаконний посів та вирощування наркотиковмісних рослин, що становить серйозну загрозу публічному порядку, громадській безпеці, добробуту суспільства тощо. У період російсько-українського військового конфлікту та відсутності належного контролю над окремими територіями виникли істотні ризики для збільшення площ наркотичних посівів, зростання обсягів нелегального нарковиробництва та активізації діяльності наркоторговців. Сучасні реалії зобов'язують державу та суспільство максимально мобілізувати зусилля для запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні. Ключем до успішного вирішення цієї проблеми є інтегрований підхід, який включає посилення законодавства, використання сучасних технологій, ефективну роботу правоохоронних органів, підтримку економічних альтернатив та багато іншого. Тому вдосконалення системи запобігання цьому суспільно небезпечному явищу є важливим завданням, що потребує комплексного підходу та рішучих кроків, особливо в умовах воєнного стану.

Централізація антинаркотичної політики та визначення її як головного напрямку загальнонаціональної стратегії є критично важливим елементом для ефективного запобігання наркотичній злочинності загалом та незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель зокрема. Повна реалізація цієї політики вимагає суворого підходу до протидії наркотикам і пов'язаній з ними злочинності. В умовах воєнного стану централізований підхід набуває ще більшого значення, адже складна соціально-економічна ситуація та нестабільність сприяють поширенню незаконного обігу наркотиків. Також у зоні бойових дій існує підвищений ризик використання наркотиків для фінансування незаконних збройних формувань, що потребує особливої уваги з боку держави та правоохоронних органів. У цих умовах, в першу чергу, необхідно забезпечити

суворість законодавства щодо незаконного обігу наркотиків та відповідного виконання покарань за порушення закону. Це має включати в себе суворе кримінальне переслідування та покарання для організаторів, дилерів та інших осіб, які займаються незаконним наркообігом; по-друге, важливо зосередитися не лише на покаранні, але й на профілактиці наркозалежності і реабілітації наркозалежних. Належна увага має бути приділена розвитку програм попередження наркотичної залежності та відповідно реабілітації; по-третє, проведення широкомасштабних інформаційних кампаній про шкідливість наркотиків, їхні наслідки для здоров'я та соціуму, а також про небезпеку незаконного обороту; по-четверте, наркозалежні повинні мати доступ до медичної допомоги, а також до програм соціальної та професійної реабілітації; по-п'яте, необхідно розвивати у суспільстві свідоме розуміння того, що наркотики та злочинність у сфері наркообігу є серйозною загрозою, що потребує ефективної протидії [4, с. 202; 165].

Отже, загальнонаціональна антинаркотична політика має бути спрямована на вирішення цих завдань і повинна мати високий пріоритет у діяльності держави. Лише шляхом поєднання всіх сил, ресурсів та визначених дій можна досягти успіху у цій боротьбі, а саме створити безпечне та здорове суспільство для майбутніх поколінь.

Наступним необхідним елементом комплексної стратегії протидії наркотичній проблемі в Україні, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, є створення спеціальних державних, регіональних та локальних програм у цій сфері [207, с. 191-193]. В умовах воєнного стану такі програми повинні враховувати додаткові виклики, зокрема зростання ризику нелегального обігу наркотиків через послаблення контролю в окремих регіонах та збільшення кількості переміщених осіб. Також важливо забезпечити інтеграцію антинаркотичних заходів у програми підтримки ветеранів та цивільного населення, які постраждали від бойових дій, з акцентом на психологічну реабілітацію та профілактику залежностей.

Так, з урахуванням наявної суспільно-політичної ситуації у державі, криміногенної ситуації в окремих регіонах, наявних кримінальних проваджень і судових рішень, а також власного юридичного досвіду, ми вважаємо, що *метою програми* має бути створення ефективних механізмів запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин, зменшення ризику наркотичної залежності, підвищення громадської безпеки та соціального благополуччя. *Основні заходи програми* мають включати: 1) освітні кампанії і інформаційні заходи: проведення лекцій, семінарів, створення публікацій та матеріалів про наслідки вживання наркотиків та шляхи їх запобігання; 2) моніторинг та контроль: організація системи моніторингу областей, де можливий незаконний посів наркотиковмісних рослин та оперативна реакція на виявлені випадки; 3) розвиток альтернативних джерел доходу: стимулювання розвитку сільського господарства, туризму та інших галузей для мешканців регіонів, де поширене культивування наркотиковмісних рослин; 4) співпраця з місцевими структурами влади та громадськими організаціями: організація об'єднаних зусиль для запобігання та протидії наркотичній проблемі; 5) реабілітація та підтримка: надання соціальної та економічної підтримки для осіб, що потрапили у наркотичну залежність. *Очікувані результати* полягають у: зменшенні кількості випадків незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин в Україні; зниженні рівня наркотичної залежності серед населення; підвищенні рівня громадської безпеки та соціального благополуччя; розвитку альтернативних галузей економіки в регіонах з потенційним ризиком незаконного вирощування наркотиковмісних рослин. Такі програми мають розробляються з урахуванням довгострокової перспективи, проте рекомендуємо встановлення терміну дії не менше 5-10 років задля досягнення значних результатів.

Отже, створення такого типу програм вимагає комплексного підходу та врахування специфіки кожного регіону чи локальної громади. Науковий підхід у розробці та імплементації зазначених програм дозволить ефективно протидіяти

незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин і зменшити його негативні наслідки для суспільства.

Посилення законодавчої бази у сфері запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин є важливим елементом, що включає розробку та впровадження ефективних правових норм, які регулюють контроль за вирощуванням таких рослин, забезпечують суворі покарання за порушення та сприяють більш дієвій діяльності правоохоронних органів. В умовах воєнного стану вдосконалення законодавства стає критично важливим для врахування специфічних викликів, пов'язаних із послабленням контролю на окремих територіях, збільшенням ризику контрабанди та залученням злочинних угруповань до використання нестабільності. Запровадження додаткових норм, які б регулювали діяльність на тимчасово окупованих територіях, а також посилення санкцій за злочини у цій сфері у період воєнного стану, дозволить забезпечити більш ефективну протидію та контроль у надзвичайних умовах.

Основні елементи посилення законодавчої бази у сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель, на нашу думку, мають полягати у:

1) створенні чітких регуляцій та нормативів – встановлення конкретних правил і вимог щодо вирощування маку та конопель, що включають обмеження на площі посівів, реєстрацію сільськогосподарських угідь та дозвільну систему; розробка процедур для моніторингу та контролю за дотриманням цих правил, включаючи регулярні інспекції та аудит діяльності фермерів;

2) суворі покарання за порушення – запровадження жорстких санкцій за незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, що включають значні штрафи, конфіскацію майна та тривалі терміни ув'язнення; визначення чітких критеріїв для розмежування адміністративної та кримінальної відповідальності, з урахуванням масштабу та систематичності порушень;

3) розширення повноважень правоохоронних органів – надання правоохоронним органам більш широких повноважень для проведення оперативно-розшукових заходів та спеціальних операцій; створення спеціалізованих підрозділів у поліції та інших правоохоронних органах, що

будуть займатися виключно питаннями незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин;

4) захист інформаторів та свідків – впровадження програм захисту для інформаторів та свідків, які надають інформацію про незаконні посіви або вирощування наркотиковмісних рослин, включаючи зміни місця проживання та інші заходи безпеки; запровадження системи винагороди для осіб, які надають інформацію, що призводить до викриття та припинення незаконної діяльності [137, с. 33; 18, с. 113-118].

Успішні приклади з інших країн показують, що комплексний підхід до законодавчого регулювання здатний значно знизити рівень незаконного вирощування наркотиковмісних рослин, підвищити безпеку суспільства та сприяти стабільності держави в умовах війни. Наприклад, у США діє сувора законодавча база щодо контролю за вирощуванням конопель, яка включає систему ліцензування та регулярні інспекції. Незаконні посіви підлягають негайному знищенню, а винні особи несуть кримінальну відповідальність [278]. У країнах ЄС існують детальні регламенти щодо вирощування промислових конопель, що передбачають суворі вимоги до реєстрації та моніторингу посівів. Незаконні вирощування караються високими штрафами та кримінальними санкціями [264]. В Австралії розроблено комплексну законодавчу базу, яка регулює вирощування маку для фармацевтичних цілей. Незаконні вирощування контролюються через регулярні перевірки та оперативні заходи правоохоронних органів [252].

Отже, завдяки посиленню законодавчої бази у сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель можна досягти суттєвого зниження рівня цього кримінального правопорушення, що сприятиме покращенню загальної безпеки та стабільності в країні.

Для запобігання незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану слід активно залучати волонтерські рухи. У сучасних реаліях, коли нарковмісні рослини продовжують бути джерелом незаконних

наркотичних речовин, залучення громадськості до подолання цієї проблеми є надзвичайно важливим напрямом.

Вважаємо, що волонтерські організації можуть брати участь у протидії незаконному культивуванню нарковмісних рослин у таких формах:

- по-перше, моніторинг Інтернету та виявлення сайтів, що рекламують гідропонні технології, а також пропонують до продажу насіння конопель і обладнання для гідропоніки. Злочинці часто заздалегідь шукають інтернет-магазини, які реалізують насіння конопель, вивчають методи культивування нарковмісних рослин, закупають насіння або розсаду;

- по-друге, виявлення місць культивування нарковмісних рослин під час обстеження територій з вільним доступом – полів, лісів, пустирів, закинутих дачних ділянок, земель сільськогосподарського призначення тощо. З огляду на те, що законодавство дозволяє вільне вирощування технічних сортів конопель, а також декоративного маку, які не містять наркотичних речовин, факти культивування нарковмісних рослин слід виявляти в декілька етапів. Спочатку нарковмісні рослини можна знайти, коли вони досягають розмірів, що дозволяють визначити їх родову належність. Проте припинення незаконного культивування нарковмісних рослин можливе в певні періоди їх вегетації та дозрівання, коли рослини містять достатню кількість наркотичних речовин. Для встановлення осіб, які займаються незаконним культивуванням нарковмісних рослин, можна використовувати відеоспостереження, встановлюючи автономні відеокамери в місцях культивування. Також можливо виявлення приміщень, де здійснюється вирощування конопель. Про це свідчить підвищене споживання електроенергії, шум від вентиляції, специфічний запах конопель;

- по-третє, участь у різних просвітницьких заходах, присвячених протидії незаконному культивуванню нарковмісних рослин. Часто громадяни, які могли б повідомити про факти культивування таких рослин, недостатньо обізнані про їхні ознаки. Зокрема, багато хто не знає, як виглядає конопля, оскільки її не вирощують у декоративних цілях [315;316; 317].

Отже, волонтерські організації відіграють критичну роль у протидії незаконному посіву та вирощуванню маку чи конопель, доповнюючи зусилля правоохоронних органів та сприяючи підвищенню обізнаності суспільства. Завдяки їхній участі можливе оперативне виявлення та ліквідація незаконних посівів, а також проведення ефективних освітніх кампаній. Спільні зусилля держави і волонтерів створюють надійний бар'єр на шляху поширення наркотичних речовин, забезпечуючи більш безпечне та здорове майбутнє для суспільства.

Ключову роль у дієвому запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану займають інноваційні технологічні заходи, що включають використання сучасних методів моніторингу, контролю та аналізу. Вони можуть включати різноманітні методи моніторингу, контролю та аналізу, зокрема:

1) Авіаційний та супутниковий моніторинг. Використання супутникових знімків для виявлення полів, де можуть незаконно вирощуватися мак або коноплі. Сучасні супутники можуть надавати високоякісні зображення, що дозволяють ідентифікувати специфічні рослини. У свою чергу, використання безпілотних літальних апаратів (дронів) для моніторингу важкодоступних територій та регулярного патрулювання сільськогосподарських угідь. Дрони можуть оснащуватися камерами високої роздільної здатності та інфрачервоними сенсорами для виявлення аномалій у рослинності.

2) Географічні інформаційні системи (ГІС). Використання ГІС для збору, аналізу та візуалізації даних про земельні ділянки, що можуть бути потенційно використані для незаконного вирощування маку та конопель. ГІС дозволяє інтегрувати дані з різних джерел і створювати карти ризиків. Крім того, моніторинг змін у землекористуванні, а саме впровадження систем моніторингу змін у землекористуванні для своєчасного виявлення підозрілих змін, що можуть вказувати на незаконну діяльність.

3) Сенсорні системи та технології виявлення. Встановлення сенсорних систем на полях та в інших стратегічних місцях для виявлення незаконного

вирощування рослин. Сенсори можуть вимірювати різні параметри, такі як вологість та склад ґрунту, що допомагає ідентифікувати специфічні види рослин. Також використання технологій дистанційного зондування для аналізу спектральних характеристик рослинності, що дозволяє відрізняти законні культури від маку та конопель.

4) Використання алгоритмів штучного інтелекту для аналізу супутникових знімків та виявлення підозрілих змін у землекористуванні. Це дозволяє швидко і точно ідентифікувати незаконні посіви.

5) Системи контролю за хімічними речовинами. Впровадження систем контролю за продажем хімічних речовин, що можуть використовуватися для вирощування маку та конопель, таких як добрива та пестициди. Використання систем трекінгу для відстеження використання хімікатів на сільськогосподарських угіддях.

6) Мобільні додатки для громадян. Розробка мобільних додатків, що дозволяють громадянам анонімно повідомляти про підозрілі дії або вирощування маку та конопель у їхній місцевості. Надання громадянам доступу до інформаційних ресурсів та консультацій через мобільні додатки.

7) Впровадження біометричних систем для ідентифікації осіб, залучених до незаконного вирощування наркотиковмісних рослин, що забезпечує точну ідентифікацію та запобігання рецидивам.

Отже, успішне запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні вимагає комплексного та інтегрованого підходу, який включає сучасні технологічні заходи. Використання авіаційного та супутникового моніторингу, географічних інформаційних систем, сенсорних систем, відеоспостереження та мобільних додатків для громадян дозволяє значно підвищити ефективність виявлення та запобігання цій незаконній діяльності. Впровадження таких інноваційних технологій у поєднанні з іншими стратегіями запобігання злочинності є ключовим елементом у запобіганні вирощуванню наркотиковмісних рослин. Це не лише дозволяє своєчасно реагувати на

правопорушення, але й забезпечує надійний захист суспільства від негативних наслідків наркоманії.

Вдосконалення механізму міжвідомчої співпраці є критично важливою для запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин. Одним із ключових напрямів вдосконалення є створення спільних оперативних груп, що включають представників різних відомств, таких як поліція, прикордонна служба, військові підрозділи, митниця та інші відповідні органи. Це сприятиме злагодженості дій і дозволить більш ефективно боротися з незаконними посівами. Важливо визначити чіткі ролі та відповідальності кожного члена групи, що забезпечить скоординовані дії під час операцій. Регулярні спільні наради та брифінги дозволять обговорювати плани, розподіляти обов'язки та аналізувати результати виконаної роботи. Створення координаційного центру для оперативного обміну інформацією та координації дій на місцевому, регіональному та національному рівнях також є необхідним кроком. Спільне планування та проведення спеціальних операцій з виявлення та знищення незаконних посівів дозволить забезпечити більш ефективну протидію цій проблемі [135; 214].

Ще одним важливим кроком на шляху подолання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні є створення інтегрованих баз даних. Цей захід передбачає розробку та впровадження єдиної бази даних, що містить інформацію про підозрюваних осіб, відомі місця незаконного вирощування та інші релевантні дані. Забезпечення доступу до бази даних для всіх задіяних відомств з урахуванням вимог щодо конфіденційності та безпеки інформації сприятиме швидкому обміну інформацією. Необхідним кроком є використання сучасних технологій для автоматизації процесів обміну даними між відомствами, включаючи розробку інтерфейсів програмного забезпечення, що забезпечують безперешкодний обмін інформацією в режимі реального часу. Впровадження системи електронного документообігу спростить доступ до актуальної інформації та мінімізує ризики втрати даних. Використання аналітичних інструментів для обробки великих обсягів даних дозволить виявляти

закономірності, прогнозувати ризики та визначати найбільш небезпечні ділянки. Проведення аналізу зібраних даних для оцінки ефективності заходів та коригування стратегії запобігання є важливим аспектом цієї роботи.

Регулярні навчання та тренінги для представників різних відомств сприятимуть підвищенню рівня професійної підготовки та покращенню взаємодії між ними. Організація спільних навчань та тренінгів, що включають симуляційні вправи, моделюють реальні ситуації, з якими можуть стикатися співробітники під час виявлення та ліквідації незаконних посівів, дозволить забезпечити більш ефективну роботу. Проведення семінарів та конференцій для обміну досвідом між різними відомствами та країнами сприятиме перейманню найкращих практик та адаптації їх до місцевих умов. В умовах воєнного стану такі навчання мають враховувати специфіку роботи в зоні бойових дій або на прилеглих територіях, зокрема підвищення безпеки під час виконання завдань і застосування сучасних технологій для дистанційного моніторингу. Спільні тренінги із залученням військових структур дозволять більш ефективно координувати дії між різними відомствами, що є ключовим фактором у запобіганні незаконному вирощуванню наркотиковмісних рослин навіть у надзвичайних умовах.

Отже, впровадження цих заходів дозволить значно підвищити ефективність міжвідомчої співпраці у сфері запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин, що забезпечить комплексний підхід до вирішення цієї проблеми.

Міжнародний досвід у запобіганні незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин відіграє визначну роль у протидії цій глобальній проблемі. Країни світу розробляють комплексні стратегії, які охоплюють всі аспекти боротьби з наркотиками – від вирощування і виробництва до розповсюдження і споживання. Це дозволяє ефективно протидіяти наркотичній злочинності та знижувати негативний вплив наркотиків на суспільство. Наприклад, Португалія ввела політику декриміналізації всіх наркотиків у 2001 році, яка включає перенаправлення споживачів наркотиків з кримінальної

системи в систему охорони здоров'я, що зосереджується на лікуванні та реабілітації. Швеція має сувору наркополітику, яка поєднується з розгалуженою системою соціальної підтримки та реабілітації, спрямованою на зниження попиту на наркотики. Колумбія розвиває альтернативні економічні можливості для фермерів, що раніше займалися вирощуванням коки, через проекти розвитку сільського господарства та екотуризму. У свою чергу, Нідерланди відомі своєю лояльною політикою щодо легких наркотиків, таких як марихуана, яка продається легально в спеціалізованих магазинах. Правоохоронні органи там зосереджуються на боротьбі з незаконним обігом важких наркотиків і наданні допомоги наркозалежним, що знижує тиск на систему правосуддя і сприяє профілактиці наркозалежності [159, с. 349]. Польща, з іншого боку, є лідером у регіоні за виробництвом і транзитом психотропних речовин, що створює серйозні виклики для боротьби з наркотичною злочинністю. Польські організовані злочинні угруповання активно займаються торгівлею наркотиками. Для протидії цьому, у Польщі приймаються довгострокові антинаркотичні програми, які фінансуються з державного бюджету і спрямовані на зниження попиту через профілактичні заходи [90, с. 411-412].

Зважаючи на ці приклади, Україна може використати міжнародний досвід для покращення власної системи запобігання незаконному вирощуванню наркотиковмісних рослин та боротьби з наркотичною злочинністю. Це включає розробку комплексних програм, що поєднують профілактику, допомогу наркозалежним і жорсткі заходи проти незаконного обігу важких наркотиків. Водночас, в умовах воєнного стану адаптація міжнародного досвіду стає ще більш важливою через необхідність врахування специфіки військових дій та їхнього впливу на криміногенну ситуацію. Зокрема, ефективним може бути використання практик контролю за транскордонним переміщенням наркотиків, співпраця з міжнародними організаціями для моніторингу ризикових зон та впровадження методів дистанційного виявлення незаконних посівів у районах, що знаходяться поблизу зони бойових дій або на окупованих територіях. Це

дозволить не лише зберегти дієвість існуючих заходів, але й забезпечити їхню ефективність у надзвичайних умовах.

Наукові дані підтверджують, що спільні зусилля країн у цій сфері сприяють ефективному контролю за незаконним обігом наркотиків та зменшенню загрози для громадського здоров'я і безпеки. Міжнародні конвенції та угоди, такі як Конвенція ООН проти незаконного обігу наркотиків та психотропних речовин, створюють правову базу для спільних дій у боротьбі з наркотичною загрозою. Ці документи встановлюють міжнародні стандарти та механізми співпраці для виявлення, переслідування та припинення діяльності організацій, що займаються незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин. Підтримка міжнародних організацій, таких як Всесвітня організація здоров'я, Інтерпол та Європейське агентство з контролю за наркотиками, забезпечує обмін інформацією та технічною допомогою для удосконалення методів розкриття та припинення діяльності наркоторговців. Успішність протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин залежить від комплексного підходу, який включає в себе не лише правові аспекти, а й освітню роботу, розвиток альтернативних джерел доходу, а також розбудову соціальних та економічних структур у вразливих регіонах [91, с. 284–290].

Такий підхід сприяє не лише зменшенню кількості наркотиків на ринку, а й зниженню соціальних та економічних наслідків наркотичної залежності для суспільства. Тому міжнародний обмін досвідом та співпраця в цій сфері є надзвичайно важливими для досягнення успіху в боротьбі з наркотичною проблемою у всьому світі.

Розвиток інформаційно-просвітницьких заходів для запобігання і протидії незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є ключовими компонентами у сучасній стратегії боротьби з наркоманією. Ефективна інформаційна кампанія може значно зменшити інциденти незаконного вирощування рослин наркотичного походження та сприяти підвищенню обізнаності суспільства щодо шкідливих наслідків вживання наркотиків. Цілеспрямована робота в цьому напрямку передбачає проведення

комплексу заходів: по-перше, активне спілкування з молоддю та громадськістю через лекції, семінари та інтерактивні зустрічі, що ґрунтуються на наукових даних про фізичні та соціальні наслідки вживання наркотиків; по-друге, розвиток інформаційних кампаній у мас-медіа та соціальних мережах, спрямованих на підвищення свідомості громадськості щодо ризиків наркотичної залежності та законодавчих аспектів; по-третє, співпраця з місцевими громадами та правоохоронними органами для спільного розроблення та впровадження програм запобігання незаконному вирощуванню наркотиків на місцевому рівні; по-четверте, використання психологічних та педагогічних підходів для формування в молоді адекватної усвідомленості ризиків та розвитку навичок відмови від наркотиків; по-п'яте, створення системи підтримки та реабілітації для осіб, що стикаються з проблемою наркотичної залежності, з використанням наукових підходів до лікування та соціальної адаптації [54, с. 162; 3].

Отже, загальною метою цих заходів є підвищення обізнаності суспільства, зниження попиту на наркотики та створення здорової та безпечної середовища для життя. Це вимагає науково обґрунтованого підходу та поєднання зусиль громадських, наукових та правоохоронних структур.

Активний розвиток і впровадження безоплатних реабілітаційних центрів для наркозалежних є важливою складовою комплексної стратегії протидії наркотичній злочинності, у тому числі й незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель [134]. Активізація центрів для реабілітації наркозалежних, які надають медичну, психологічну та соціальну підтримку, допоможе людям відмовитися від наркотиків та повернутися до нормального життя. Цей підхід ґрунтується на принципі, що зниження попиту на наркотики автоматично призводить до зниження обсягу їх пропозиції. В умовах воєнного стану потреба в таких центрах стає ще актуальнішою, оскільки зростає рівень стресу та психологічного навантаження серед населення, що може сприяти збільшенню випадків наркозалежності. Крім того, війна ускладнює доступ до медичної допомоги, тому створення реабілітаційних центрів має стати одним із пріоритетів державної політики у сфері охорони здоров'я та соціального захисту.

Діяльність реабілітаційних центрів для наркозалежних осіб здійснюється через медичну допомогу, психологічну підтримку та соціальну реабілітацію. Зокрема, реабілітаційні центри забезпечують медичне лікування наркозалежних, що включає детоксикацію та медикаментозну терапію. Це допомагає пацієнтам впоратися з фізичною залежністю від наркотиків і полегшити симптоми відміни. Психологічна допомога, включаючи індивідуальні та групові сеанси, допомагає наркозалежним розібратися в корінних причинах їхньої залежності, розвинути навички подолання стресу та побудувати здорові відносини. Соціальні програми, які надають підтримку у відновленні зв'язків з родиною, працевлаштуванні та соціальній інтеграції, допомагають наркозалежним повернутися до нормального життя. Це включає навчальні програми та професійні курси, що дають можливість знайти легальну роботу та стати активним членом суспільства. У багатьох країнах успішно застосовується метадонова терапія для лікування опіоїдної залежності. Це допомагає знизити кримінальну активність серед наркозалежних та покращити їхнє фізичне та психічне здоров'я. Програми, засновані на методології «12 кроків» (наприклад, Анонімні Наркомани), широко використовуються для підтримки тривалої тверезості через групову підтримку та самодопомогу [190; 191]. Наприклад, у Швеції успішно застосовуються комплексні програми, що включають медичну, психологічну допомогу та соціальну підтримку. Такі програми забезпечують високий рівень успішності в довгостроковій реабілітації [255]. Ми вважаємо, що успішна реабілітація сприяє зменшенню кримінальної активності, пов'язаної з наркотиками. Колишні наркозалежні, які успішно пройшли реабілітацію, можуть стати прикладом для інших, сприяючи формуванню негативного ставлення до наркотиків у суспільстві.

Отже, створення та розвиток безоплатних реабілітаційних центрів для наркозалежних є важливим елементом стратегії зниження попиту на наркотики, у тому числі й рослинного походження. Ефективні реабілітаційні програми сприяють соціальній інтеграції наркозалежних, зменшують рівень злочинності та покращують загальне здоров'я населення.

Проведення наукових, аналітичних, кримінологічних та соціологічних досліджень є невід'ємною частиною ефективного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. Ці дослідження допомагають зрозуміти масштаби проблеми, визначити основні тенденції та фактори, що впливають на поширення цього явища, а також розробити дієві стратегії і заходи для його протидії [182]. Наукові дослідження зосереджуються на вивченні біологічних і агротехнічних аспектів вирощування наркотиковмісних рослин, таких як мак та коноплі. Вони включають: аналіз сортів рослин, що найбільш часто використовуються для незаконного вирощування; дослідження методів виявлення та ідентифікації таких рослин на різних стадіях їхнього росту; розробку нових технологій та засобів моніторингу посівів за допомогою дистанційного зондування, дронів та супутникових технологій. Аналітичні дослідження включають збір та аналіз статистичних даних про масштаби незаконного посіву та вирощування наркотиковмісних рослин, а також ефективність заходів, що вживаються для їхнього запобігання. Основні напрямки таких досліджень: вивчення динаміки незаконних посівів за регіонами та їхньої сезонності; аналіз даних про виявлення та знищення незаконних посівів; оцінка ефективності законодавчих та правоохоронних заходів. Кримінологічні дослідження спрямовані на вивчення злочинних схем та організованих груп, що займаються незаконним вирощуванням та обігом наркотиковмісних рослин. Це включає: аналіз кримінальних проваджень, пов'язаних з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин; вивчення профілів осіб, що займаються цим видом злочинної діяльності; оцінку ризиків та загроз, пов'язаних з діяльністю організованих злочинних угруповань. Соціологічні дослідження фокусуються на вивченні суспільних аспектів проблеми, включаючи ставлення населення до вирощування наркотиковмісних рослин, соціальні причини цього явища та його вплив на громади. Основні напрямки: вивчення мотивації осіб, що займаються незаконним вирощуванням; оцінка соціально-економічних факторів, що сприяють цьому явищу, таких як безробіття, бідність, відсутність економічних альтернатив; аналіз ставлення

громадськості до заходів, що вживаються для запобігання незаконному вирощуванню наркотиковмісних рослин.

Ми вважаємо, що проведення наукових, аналітичних, кримінологічних та соціологічних досліджень дає змогу створити всебічну картину проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. На основі цих досліджень можна розробити ефективні заходи для протидії цьому явищу, підвищити ефективність роботи правоохоронних органів та створити умови для зменшення мотивації до зайняття цією незаконною діяльністю. Застосування результатів цих досліджень на практиці забезпечить комплексний та системний підхід до вирішення проблеми на національному, регіональному та локальному рівнях.

Не менш вагомим заходом запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є виявлення і блокування Telegram каналів та сторінок у соціальних мережах, що використовуються для продажу наркотичних засобів рослинного походження. Цей підхід передбачає кілька ключових етапів та методів, що сприяють ефективному зниженню незаконного обігу наркотиків через цифрові платформи, зокрема: використання спеціалізованих програм та алгоритмів для автоматичного моніторингу соціальних мереж і месенджерів з метою виявлення контенту, пов'язаного з продажем наркотиків рослинного походження; залучення громадян та організацій до повідомлення про підозрілі сторінки і канали, що можуть бути причетні до незаконної наркотичної діяльності; встановлення співпраці з адміністраціями соціальних мереж та месенджерів для оперативного реагування на виявленні порушення та блокування відповідних акаунтів і каналів; розробка спільних протоколів дій для швидкого видалення незаконного контенту та обміну інформацією про кримінальні правопорушення у сфері наркообігу; внесення змін до законодавства, які зобов'язують провайдерів соціальних мереж та месенджерів швидко реагувати на запити правоохоронних органів щодо блокування незаконного контенту; запровадження штрафів та інших санкцій для

платформ, які не виконують вимоги щодо блокування контенту, пов'язаного з продажем наркотиків різного виду.

Отже, дієве впровадження цього заходу вимагає тісного співробітництва між правоохоронцями, адміністраціями цифрових платформ, громадськими організаціями та громадянами. Цей вид заходів дозволить значно знизити рівень незаконного обігу наркотиків через Інтернет та сприятиме загальному покращенню ситуації з наркотиками в країні.

Програмний додаток для смартфонів «NarkoInfo», розроблений вченими Одеського державного університету внутрішніх справ, з 2018 року успішно застосовується у запобіганні злочинності наркотичного спрямування. Цей додаток дозволяє правоохоронним органам отримувати від небайдужих громадян інформацію про місця реклами та збуту наркотичних засобів, у тому числі й рослинного походження, а також поширювати серед населення інформацію про методи втягування у незаконний обіг наркотиків. Крім того, «NarkoInfo» інформує громадян про відповідальність за участь у незаконному обігу наркотиків та інші пов'язані кримінальні правопорушення [78].

Ефективне запобігання незаконному обігу наркотиковмісних рослин в Україні вимагає не лише жорстких правових та технічних заходів, а й активної профілактичної роботи серед молоді. Розвиток критичного мислення та усвідомлення ризиків, пов'язаних зі вживанням наркотичних засобів рослинного походження є фундаментом цих програм. Оскільки, вони можуть суттєво зменшити рівень наркозалежності серед молоді та сприяти створенню здорового суспільства. Насамперед, надзвичайно важливим є введення спеціалізованих курсів та уроків, що розкривають проблематику наркотиків, їх вплив на здоров'я, соціальні наслідки та правові аспекти. Залучення кваліфікованих фахівців, лікарів, психологів та правоохоронців для проведення лекцій і семінарів допоможе надати молоді всебічне розуміння цієї проблеми. Цікавим стане участь у тренінгах, які навчать аналізувати інформацію, робити власні висновки та не піддаватися тиску з боку однолітків. Важливо, щоб ці форми навчання були інтерактивними та включали рольові ігри, дискусії, симуляції тощо.

Узагальнимо, що впровадження програм для молоді, спрямованих на розвиток критичного мислення та усвідомлення ризиків, пов'язаних з наркотичними засобами рослинного походження, є важливою складовою удосконаленої стратегії запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. Такі програми допоможуть створити обізнане і відповідальне покоління, здатне робити усвідомлений вибір на користь здорового способу життя.

Сучасні інформаційно-аналітичні комплекси відіграють важливу роль у запобіганні незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні. Зокрема, застосування «Ситуаційних центрів» та використання можливостей кримінального аналізу та кримінологічного картографування дозволяють правоохоронним органам здійснювати цілодобовий моніторинг оперативної обстановки на рівні області, міста та окремих населених пунктів. Цей процес включає централізоване управління поліцейськими підрозділами й автомобільними нарядами для перешкоджання незаконному наркообігу, раціональний розподіл сил та засобів, швидке реагування на вчинення наркозлочинів, оперативне опрацювання інформації від кол-центрів за лінією «102» щодо місць вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України та осіб, які вчиняють такі дії. Застосування цих технологій сприяє зменшенню термінів реагування поліцією на повідомлення громадян про кримінальні правопорушення у сфері незаконного наркообігу, оперативному затриманню злочинців та ефективній протидії незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні [129, с. 199-200].

Таким чином, запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиків рослинного походження, особливо в умовах воєнного стану, є надзвичайно важливим завданням, яке потребує комплексного та інтегрованого підходу. Реалізація заходів, що включають посилення законодавчої бази, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, підвищення дієвості роботи правоохоронних органів, блокування онлайн-каналів розповсюдження наркотиковмісних рослин, підтримку молодіжних програм та розвиток

альтернативних економічних можливостей і багато іншого, має вирішальне значення для зменшення рівня поширення кримінального правопорушення у виді незаконного посіву або вирощування маку чи конопель. Успішна реалізація всіх цих заходів вимагає тісної співпраці між державними органами, науковими установами, міжнародними партнерами та громадськістю. Такий підхід дозволяє забезпечити громадську безпеку і публічний порядок, зменшити рівень незаконного посіву або вирощування маку чи конопель та створити сприятливі умови для соціально-економічного розвитку України.

Висновок до розділу 3

Результати проведеного дослідження проблем запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні дають підстави зробити такі висновки.

1. Запобігання незаконному посіву чи вирощуванню маку або конопель в умовах воєнного стану потребує скоординованих дій на різних рівнях влади та суспільства, з урахуванням специфічних умов, що склалися в Україні. Стверджуємо, що запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин, що містять наркотичні речовини в Україні є комплексним та багатоаспектним процесом. Цей процес реалізується через цілеспрямовану діяльність державних органів, суспільства та окремих громадян, дозволяючи гуманно та з мінімальною шкодою для держави та суспільства вирішувати завдання щодо протидії цьому небезпечному явищу. Встановлено, що воєнний стан вимагає посилення координації між Збройними силами України та правоохоронними органами, оскільки спільне патрулювання та моніторинг сільськогосподарських територій стають необхідними для забезпечення належного контролю та запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України.

2. Значний антикриміногенний ефект на незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин здійснюють загальносоціальні заходи, зокрема: соціально-політичного, економічного, правового, організаційно-управлінського, медичного, духовно-психологічного, культурно-виховного, інформаційного та технічного характеру. Кожний із цих заходів сприяє зниженню рівня незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, підвищенню рівня безпеки та якості життя населення, а також зміцненню правопорядку на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях.

У систему загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні потребують втілення заходи, які спрямовані на: формування та впровадження ефективної антинаркотичної політики; забезпечення належної правової бази та створення законодавчих умов для ефективної запобіжної діяльності досліджуваним суспільно небезпечним

діянням; створення надійних економічних умов, які зменшують привабливість такої кримінально протиправної діяльності; підвищення рівня правової свідомості населення шляхом формування негативного ставлення до наркотиків; підвищення рівня інформаційно-просвітницької обізнаності суспільства про ризики і наслідки незаконного обігу наркотиків, у тому числі й рослинного походження; організацію ефективної міжвідомчої співпраці та управління між суб'єктами загальносоціального запобігання незаконному посіву або вирощування маку чи конопель; проведення медичних та психологічних програм щодо профілактики та лікування наркозалежності; втілення сучасних технологій для виявлення і контролю за кримінально протиправною діяльністю у сфері незаконного культивування рослин наркотичного походження тощо.

3. Важливим напрямом системи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 310 КК України виступає цілий комплекс спеціально-кримінологічних заходів. Якісне спеціально-кримінологічне запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель в Україні включає: 1) проведення правоохоронними органами комплексних операцій, спрямованих на виявлення та ліквідація джерел незаконного обігу наркотичної сировини рослинного походження; 2) використання сучасних ГІС-технологій, що дають змогу відстежувати маршрути пересування наркоділків та узагальнювати інформацію щодо місць вирощування наркотиковмісних рослин; 3) систематичне проведення комплексних навчальних програм, підвищення професійної кваліфікації та вдосконалення оперативних навичок уповноважених осіб; 4) співпрацю суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України з освітніми та науковими установами для створення ефективної запобіжної системи; 5) модернізацію інформаційно-просвітницьких заходів, зокрема щодо інформування населення про ризики та наслідки незаконного культивування маку і конопель; 6) вдосконалення методів моніторингу соціальних мереж та інших Інтернет-ресурсів, які включають використання штучного інтелекту та машинного навчання, що дозволяє автоматично виявляти підозрілі активності та контент, пов'язаний з незаконним

вирощуванням та збутом наркотиків; 7) використання позитивного міжнародного досвіду у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні; 8) міжвідомчу та міжнародну співпрацю у виявленні, попередженні і припиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України тощо.

4. Вдосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні є важливим завданням, що потребує комплексного підходу та рішучих кроків, особливо в умовах воєнного стану. Вирішальне значення у зменшенні рівня незаконного посіву або вирощування маку чи конопель займає реалізація заходів, що включають: посилення законодавчої бази, впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій, підвищення дієвості роботи правоохоронних органів, блокування онлайн-каналів розповсюдження наркотиковмісних рослин, підтримку молодіжних програм, розвиток альтернативних економічних можливостей тощо. Успішна реалізація всіх цих заходів вимагає тісної співпраці між державними органами, науковими установами, міжнародними партнерами та громадськістю. Такий підхід дозволяє забезпечити громадську безпеку і публічний порядок, зменшити рівень незаконного посіву або вирощування маку чи конопель та створити сприятливі умови для соціально-економічного розвитку України.

ВИСНОВКИ

У дисертації, на основі вивчення проблем запобігання кримінальним правопорушенням в умовах воєнного стану, аналізу відповідних концепцій вітчизняних і зарубіжних науковців, а також практики органів державної влади України у порівнянні з досвідом інших країн, розроблено наукові положення, що комплексно вирішують важливе науково-прикладне завдання – запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, зокрема:

1. На основі вивчення наукових досліджень, присвячених проблемам запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, нами було систематизовано роботи вітчизняних і зарубіжних учених у цій сфері. Дослідження підтвердило високий інтерес наукової спільноти до проблеми незаконного посіву і вирощування рослин наркотичного походження, що формувався протягом десятиліть. Значним ступенем теоретико-методологічної та практичної значимості характеризуються отриманні попередніми дослідниками наукові результати і висновки щодо історичних особливостей, кримінально-правової і кримінологічної характеристики, детермінантів незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин та сформульовані ними підходи запобігання і протидії цьому кримінально протиправному явищу. Результати, висвітлені у наукових працях, становлять істотну цінність для кримінологічної науки і були використані під час написання дисертації. Однак встановлено, що певні висновки та гіпотези з попередніх досліджень не повністю враховують специфіку проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану та не надають вичерпних критеріїв і оновлених підходів до запобігання цьому виду правопорушень, адаптованих до реалій сучасної України. Чимало попередніх досліджень ґрунтуються на методах та критеріях, розроблених до початку воєнних дій, що не дозволяє повністю оцінити динаміку й масштаб проблеми в сучасних умовах. Воєнний стан змінив соціально-економічне середовище, створивши нові ризики, зокрема через обмеженість контролю на деяких

територіях та концентрацію правоохоронців на питаннях оборони. Усе це й підкреслило необхідність виокремлення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, осіб, які його здійснюють, а також детермінацію та систему заходів запобігання в Україні у самостійний об'єкт кримінологічного пізнання.

Аналіз історичних джерел, предметом яких є незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин, дозволив систематизувати ключові періоди їх формування в окремі етапи, зокрема: I. «Початковий етап». Цей період охоплював давні часи та пов'язаний з етноботанічними практиками стародавніх культур, де вживання наркотиків мало релігійний або медичний контекст; II. «Колоніальний етап». Цей період охоплював часи Середньовіччя і Відродження та включав в себе взаємодію з торгівлею та колоніальним експансіонізмом, що призвело до глобалізації торгівлі наркотиками; III. «Епоха наркотичного розквіту» (XIX – початок XX ст.). Цей період характеризується зростанням виробництва ринку наркотиків, а також їх доступність; IV. «Епоха наркотичної експансії» (XX ст.). Цей період відзначається глобалізацією та транснаціональністю наркотичної злочинності; V. «Епоха боротьби проти наркотиків» (початок XXI ст. – дотепер). Це сучасний період, який відзначається систематичними та масштабними зусиллями багатьох країн світу у протидії незаконному посіву та обігу наркотиків.

2. Охарактеризовано, що незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану є складним кримінологічним феноменом, що має значний рівень суспільної небезпеки та змінюється відповідно до соціально-економічних і правових умов. Основу цього явища становить неправомірне культивування рослин, які містять активні наркотичні речовини, використання яких заборонене або суворо регламентоване законом. Це явище історично варіює залежно від рівня контролю правоохоронних органів, соціальної стабільності, економічних факторів та глобальних змін у сфері незаконного обігу наркотиків. Його суспільна небезпечність обумовлена тим, що воно не лише підриває економічну та

правоохоронну стабільність держави, але й сприяє зростанню наркозалежності серед населення, що, своєю чергою, призводить до поширення інших корисливих та насильницьких кримінальних правопорушень, пов'язаних з добуванням коштів для придбання наркотиків, у тому числі й рослинного походження. В умовах воєнного стану незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин набуває додаткових загрозливих аспектів: контроль на деяких територіях обмежується, правоохоронні органи зосереджуються на питаннях безпеки та оборони, що полегшує діяльність правопорушників та ускладнює їхнє виявлення й притягнення до кримінальної відповідальності.

На підставі надання кримінально-правової характеристики незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин нами пропонується запровадити наступні зміни до ст. 310 КК України, зокрема: доповнити вказані у ч. 2 ст. 310 КК України кваліфікуючі ознаки, а саме після слів «незаконне вирощування снотворного маку в кількості п'ятисот і більше рослин чи конопель у кількості п'ятдесят і більше рослин» наступним текстом «та/або незаконний посів або вирощування снотворного маку чи конопель вчинений в умовах воєнного або надзвичайного стану». Крім того, з огляду на сучасні виклики, які стоять перед українською державою для вдосконалення ст. 310 КК України можна запропонувати збільшення покарання для осіб, які вже були засуджені за цю статтю чи вчинили кримінальні правопорушення згідно зі статтями 307, 309, 311, 317 КК України, особливо в умовах воєнного стану. Наведені рекомендації спрямовані на зміцнення правових засад і підвищення ефективності запобігання незаконному посіву чи вирощуванню наркотиковмісних рослин в умовах воєнного стану.

3. З'ясовано, що міжнародний досвід запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин вміщує у собі найбільш результативні та всебічно виважені заходи, які можна впровадити у вітчизняну систему запобігання такому виду кримінального правопорушення. Аналіз досвіду Америки, Австралії, окремих країн Азії, низки європейських країн та інших держав світу дозволив виокремити позитивні профілактичні антинаркотичні

заходи, які стануть актуальними в Україні. Так, важливими напрямками є підвищення обізнаності населення про небезпеку наркотичних речовин рослинного походження, запровадження моделей лікування залежності замість покарання, скорочення пропозиції наркотиковмісних рослин через кримінально-правові та оперативні заходи, а також зміцнення співпраці між установами охорони здоров'я, правоохоронними органами, освітніми установами та громадами. Використання комплексного підходу, який включає просвітницьку роботу, превентивне патрулювання, механізми контролю над поширенням наркотиків та посилення уваги до охорони здоров'я, сприятиме посиленню антинаркотичної політики та зменшенню обігу наркотиковмісних рослин в Україні. Застосування досвіду окремих азіатських країн, таких як Японія, Таїланд, Узбекистан, Китай та інші, може значно покращити матеріально-технічне забезпечення та сприяти регулярному проведенню навчальних програм для підвищення кваліфікації фахівців, залучених до протидії незаконному обігу наркотиків, у тому числі й рослинного походження. Крім того, інтеграція цього досвіду здатна посилити інформаційно-аналітичні можливості компетентних органів, а також сприяти перегляду підходів до покарання за незначні наркотичні правопорушення. Зокрема, розглядається можливість скасування мінімальних покарань для осіб, які вчинили незначні порушення, та надання їм права на зняття судимості за умови добровільного проходження курсу лікування від наркотичної залежності. Такий підхід дозволяє комплексно посилити превентивний і реабілітаційний потенціал антинаркотичної політики.

4. У процесі дослідження стану кількісно-якісних показників незаконного посіву або вирощування маку чи конопель протягом 2019-2024 рр. виявлено тенденцію до помітного зростання рівня цих кримінальних правопорушень у періоди, коли відбувається загострення суспільно-політичної ситуації. За офіційними даними Офісу Генерального прокурора України у 2018 році було зафіксовано 1555 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України. Уже через рік їх кількість зросла до 1610 (+4 %), а у 2020 році досягла 1822 кримінально протиправних діяння, продемонструвавши зростання на 13 %.

Це свідчить про наростання масштабів проблеми навіть за умов активізації правоохоронних заходів. У 2021 році зафіксовано короточасне зниження до 1419 правопорушень (-8 %), однак у 2022 році ситуація різко погіршилася – кількість кримінальних правопорушень збільшилася до 1716 (+10 %). Таке зростання вказує на серйозний вплив соціально-політичної нестабільності, зокрема в умовах воєнного стану. Позитивним зрушенням можна вважати значне зниження кількості кримінальних правопорушень у 2023 році до 1024 (-34 %), а також подальше зменшення до 872 випадків у 2024 році (-10 %). Проте навіть ця позитивна динаміка не повинна вводити в оману. Загальна тенденція протягом останніх років демонструє небезпечну залежність від зовнішніх факторів, таких як загострення суспільно-політичної ситуації, що лише підживлює незаконний посів та вирощування наркотиковмісних рослин.

Питома вага посіву або вирощування маку чи конопель в Україні у структурі кримінальних правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів складає 4 %. Визначено, що в Україні у середньому виявляється в 1,5 рази менше наркозлочинців у порівнянні з кількістю облікованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України. Станом на 2024 рік із 872 зареєстрованих кримінальних правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, 791 особам вручено повідомлення про підозру (90 %), при чому до суду направлено 739 обвинувальних актів (84 %). Коефіцієнт злочинної інтенсивності посіву або вирощування маку чи конопель за вказаний період, який коливається від 3 до 4,5 кримінальних правопорушень на 100 тис. населення. За результатами дослідження встановлено, що регіонами з дуже високим рівнем кримінальної враженості є: Рівненська, Житомирська, Чернігівська і Полтавська області. У результаті вивчення та узагальнення матеріалів судової практики встановлено, що наркотиковмісні рослини виступали в якості предмету кримінального правопорушення у такому співвідношенні: мак снотворний – 55 % та коноплі – 45 %.

5. Дослідження кримінологічної характеристики осіб, які вчинили незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні, показало, що більшість із них – чоловіки молодого та середнього віку (від 29 до 54 років), громадяни України, переважно української національності, які проживають у містах. Близько 70 % мали базову середню або професійно-технічну освіту, 75 % на момент вчинення правопорушення не працювали й не навчалися. Більшість кримінальних правопорушень було скоєно за місцем проживання правопорушників, і близько 16 % з них вже мали кримінальний досвід, переважно у сфері незаконного обігу наркотиків. У 77 % випадків основним мотивом до вчинення правопорушень, передбачених ст. 310 КК України, було прагнення забезпечити власну потребу у наркотичних засобах рослинного походження. Лише 2 % зловмисників діяли у складі організованих груп або злочинних угруповань. Переважна більшість осіб вчиняли таке кримінально протиправне діяння у тверезому стані, не перебуваючи під дією алкоголю чи наркотичних речовин. Така характеристика дозволила краще зрозуміти кримінологічний портрет осіб, схильних до вчинення цього виду кримінальних правопорушень, та сприяла розробці ефективних заходів запобігання.

Аналіз соціального портрета осіб, які вчиняють незаконний посів або вирощування маку чи конопель, дозволив класифікувати їх з урахуванням мотиваційних та соціальних чинників. До них належать: 1) економічно вмотивовані особи, для яких незаконний посів або вирощування є засобом фінансової стабільності або основним джерелом доходу в умовах безробіття; 2) медично вмотивовані вирощувачі, які використовують наркотиковмісні рослини для особистого лікування; 3) емоційно нестійкі особи, схильні до ризикової поведінки через низьку стресостійкість; 4) особи з вразливим становищем, для яких незаконний посів або вирощування може бути способом виживання в умовах відсутності інших ресурсів. Така класифікація дає змогу глибше зрозуміти мотиваційний спектр суб'єктів кримінального правопорушення,

передбаченого ст. 310 КК України та підвищити ефективність заходів запобігання у цій сфері.

6. Встановлено, що незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні є наслідком комплексу детермінант, які утворюють сприятливе середовище для антисоціальних тенденцій. Основні детермінанти включають: історичні фактори (спадкові соціальні традиції, раніше існуючі звичаї або колишній законодавчий вплив на культивуацію наркотичних засобів); соціально-політичні фактори (політична нестабільність, знижений контроль у кризових періодах, у тому числі й в умовах воєнного стану тощо); соціально-економічні фактори (безробіття, економічна криза, нерівномірний доступ до ресурсів тощо), юридичні фактори (недосконалість законодавчих норм, ризики декриміналізації споживання канабісу, недієва судова практика, відсутність чітко визначеного обов'язку сторін визначати причини і умови цього явища та багато іншого); організаційно-управлінські фактори (низький професіоналізм, недбалість та бюрократизм частини правоохоронців, неефективність взаємодії між органами, зниження престижу професії та матеріального забезпечення тощо); медичні фактори (потреба в медичному лікуванні, неможливість доступу до легальних медичних засобів, неадекватне лікування біологічних проблем, сприйняття наркотиків як альтернативного засобу лікування, залежність від наркотиків); духовно-психологічні (поширення негативних соціальних установок, слабка культура протидії наркозлочинності); культурно-виховні фактори (відсутність ефективного виховання, моральний розлад, відсутність соціальної відповідальності, слабкий самоконтроль, вплив асоціальних моделей); інформаційні фактори (дезінформація, пропаганда наркотиків у певних медіа та соціальних мережах). Ці детермінанти взаємодіють і формують сприятливе середовище для розвитку антисоціальних установок, поглядів і традицій, які проявляються у незаконному посіві та вирощуванні наркотиковмісних рослин в Україні. Визначення та аналіз кожного з цих чинників є важливою передумовою для створення науково обґрунтованої моделі запобігання цьому виду кримінальних правопорушень.

7. Визначено загальносоціальні заходи запобігання незаконному посіву та вирощуванню маку і конопель в умовах воєнного стану в Україні, а саме: соціально-політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські, медичні, духовно-психологічні, культурно-виховні, інформаційні та технічні. Такі загальносоціальні заходи носять всеохоплюючий характер, визначаючи напрямки та методику протидії кримінальним правопорушенням, у тому числі й у сфері незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в Україні.

Розгорнута характеристика кожного із цих заходів дала змогу встановити, що соціально-політичні заходи включають: забезпечення соціальної рівності, інклюзію, політичну стабільність, розвиток демократичних процесів, впровадження ефективної антинаркотичної політики, справедливе правосуддя, надання соціальної підтримки малозабезпеченим та неблагополучним родинам, сприяння громадським організаціям та ініціативам у питаннях запобігання злочинності тощо. Економічні заходи мають бути спрямовані на: створення робочих місць, направлення інвестицій на відновлення зруйнованих об'єктів інфраструктури, підтримку малого та середнього бізнесу, підвищення рівня освіти і професійної підготовки, підвищення рівня соціальних виплат для найбільш уразливих категорій населення, боротьбу з корупцією та тіньовою економікою, розвиток сільськогосподарських господарств, фінансову підтримку наукових досліджень й інновацій у сферах, пов'язаних із безпекою, економічною відбудовою та агропромисловим комплексом. Правові заходи вбачають: удосконалення законодавчої бази у сфері запобігання незаконному обігу наркотиковмісних рослин, посилення контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, які мають дозвіл і ліцензію на посів та вирощування наркотиковмісних рослин у промислових і медичних цілях, невідворотності покарання за порушення законодавства у сфері незаконного обігу наркотиковмісних рослин тощо. Організаційно-управлінські заходи спрямовані на: покращення роботи державних установ, правоохоронних органів та громадських організацій, підвищення ефективності управління процесами, що сприяють зниженню рівня злочинності загалом та кримінальним

правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України тощо. Медичні заходи спрямовані на зниження попиту на наркотики, а також на надання медичної та психологічної допомоги особам, залежним від наркотиків. Духовно-психологічні заходи полягають у зміцненні моральних та етичних основ суспільства, а також у підтримці психічного здоров'я громадян. Культурно-виховні заходи спрямовані на розвиток культури та освіти громадян, підвищення їхньої обізнаності про негативні наслідки незаконної діяльності, а також на виховання моральних та етичних цінностей. До інформаційних заходів слід віднести: розміщення соціальної реклами на телебаченні, радіо, у пресі, на білбордах, у громадському транспорті та на інтернет-платформах, що інформує про небезпеку та наслідки незаконного вирощування маку та конопель; проведення лекцій та семінарів у школах, університетах, громадських організаціях, де фахівці пояснюють правові, медичні та соціальні аспекти проблеми та багато іншого. Технічні заходи спрямовані на використання сучасних технологій та інноваційних рішень, у тому числі й авіаційного та супутникового моніторингу за цим суспільно небезпечним явищем.

Тому здійснення кримінологічної політики щодо запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин на державному рівні може бути ефективним за умови виявлення і нейтралізації їх детермінантів, встановлення механізму індивідуальної кримінально протиправної поведінки, скоординованих дій з боку державних органів, суспільства та окремих громадян з урахуванням особливостей реальної ситуації у країні та вжиття модернізованих заходів, що можуть попереджати подальше вчинення кримінальних правопорушень і виявляти їх на стадії готування чи замаху.

8. Представлено концептуальне бачення заходів спеціально-кримінологічного запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні, що включають: проведення правоохоронними органами комплексних операцій, спрямованих на виявлення та ліквідація джерел незаконного обігу наркотичної сировини рослинного походження; використання сучасних ГІС-технологій, що дають змогу

відстежувати маршрути пересування наркоділків та узагальнити інформацію щодо місць вирощування наркотиковмісних рослин; систематичне проведення комплексних навчальних програм, підвищення професійної кваліфікації та вдосконалення оперативних навичок уповноважених осіб; співпрацю суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України з освітніми та науковими установами для створення ефективної запобіжної системи; модернізацію інформаційно-просвітницьких заходів, зокрема щодо інформування населення про ризики та наслідки незаконного культивування маку і конопель; вдосконалення методів моніторингу соціальних мереж та інших Інтернет-ресурсів, які включають використання штучного інтелекту та машинного навчання, що дозволяє автоматично виявляти підозрілі активності та контент, пов'язаний з незаконним вирощуванням та збутом наркотиків; використання позитивного міжнародного досвіду у запобіганні незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні; міжвідомчу та міжнародну співпрацю у виявленні, попередженні і припиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України тощо.

9. Сформульовано пропозиції з удосконалення системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні в умовах воєнного стану: 1) централізація антинаркотичної політики та визначення її як головного напрямку загальнонаціональної стратегії; 2) створення спеціальних державних, регіональних та локальних програм, метою якої має бути створення ефективних механізмів запобігання незаконному посіву та вирощуванню наркотиковмісних рослин, зменшення ризику наркотичної залежності, підвищення громадської безпеки та соціального благополуччя; 3) забезпечення суворості законодавства щодо незаконного обігу наркотиків та відповідного виконання покарань за порушення закону; 4) зосередження на профілактиці наркозалежності і реабілітації наркозалежних осіб; 5) проведення широкомасштабних інформаційних кампаній про шкідливість наркотиків, їхні наслідки для здоров'я та соціуму, а також про небезпеку незаконного обороту; 6) вдосконалення процесу надання наркозалежним доступу до медичної допомоги

та програм соціальної та професійної реабілітації на безоплатній основі; 7) розвиток інформаційно-просвітницьких заходів, зокрема безперервне впровадження у суспільство свідомого розуміння того, що наркотики та злочинність у сфері наркообігу є глобальною загрозою для безпечного та здорового майбутнього суспільства; 8) активне залучення волонтерських організацій у процес запобігання незаконному посіву та вирощуванню маку чи конопель; 9) використання супутникового моніторингу, географічних інформаційних систем, сенсорних систем, відеоспостереження та мобільних додатків для громадян, що дасть змогу значно підвищити ефективність виявлення та запобігання цій кримінально протиправній діяльності; 10) застосування «Ситуаційних центрів» та використання можливостей кримінального аналізу і кримінологічного картографування дозволяють правоохоронним органам здійснювати цілодобовий моніторинг оперативної обстановки на рівні області, міста та окремих населених пунктів; 11) вдосконалення механізму міжвідомчої співпраці між суб'єктами запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 310 КК України; 12) регулярне підвищення кваліфікації для представників різних відомств щодо запобігання незаконному посіву або вирощуванню маку чи конопель; 13) використання міжнародного досвіду для покращення власної системи запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин; 14) безперервне проведення наукових, аналітичних, кримінологічних та соціологічних досліджень, що дасть змогу створити всебічну картину проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні; 15) виявлення і блокування Telegram каналів та сторінок у соціальних мережах, що використовуються для продажу наркотичних засобів рослинного походження; 16) впровадження програм для молоді, спрямованих на розвиток критичного мислення та усвідомлення ризиків, пов'язаних з наркотичними засобами рослинного походження.

Такий підхід дасть змогу забезпечити громадську безпеку і публічний порядок, зменшити рівень незаконного посіву або вирощування маку чи

конопель та створити сприятливі умови для соціально-економічного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгоритм дій щодо кваліфікації правопорушень загальнокримінальної спрямованості: довідник / О.З. Мармура, О.Ф. Пасека, С.Я. Бурда, Т.М. Луцький. Львів, 2021. 216 с.
2. Андрушко А.В. Злочини проти волі, честі та гідності особи (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): дис. ... д.ю.н. за спец. 12.00.08. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет» МОН України, Ужгород; ДДУВС, Дніпро, 2021. 675 с.
3. Антинаркотична профілактика: навч. посіб. / В. В. Чернеї, О. М. Стрільців, Е. В. Расюк та ін.; за ред. В. В. Чернея. Київ: НАВС, 2013. 180 с.
4. Бабенко А. М. Адміністративно-правові та кримінологічні заходи у роботі поліції із запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. *Вчені записки Таврійського національного університету імені Вернадського. Серія: Юридичні науки*. Том 34 (73). №3. 2023. С.200-204.
5. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.
6. Бабенко А. М. Регіональна злочинність в Україні: закономірності, детермінація та запобігання: дис. ... д-ра юрид наук: 12.00.08 / Класич. приват. ун-т ім. В. В. Сташиса. Запоріжжя, 2015. 515 с.
7. Бабенко А.М., Женунтій В.І. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання: монографія. Донецьк: Видавництво «Вебер» (Донецька філія), 2009. 222 с.
8. Бабенко А.М. Запобігання органами внутрішніх справ незаконному культивуванню наркотиковмісних рослин: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Акад. адвокатури України. К., 2007. 266 с.
9. Бабенко А.М. Сучасний стан та тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та

запобігання / *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: науковий журнал*. Спеціальний випуск №1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення», 2018. С. 16-26.

10. Бандурка О. М., Давиденко Л. М. Злочинність в Україні: причини та протидії: монографія. Харків: Основа, 2003. 368 с.

11. Батиргарєєва В.С. Кримінологічна характеристика та попередження розбоїв, поєднаних з проникненням у житло. Харків: Одиссей, 2003. 256 с.

12. Батиргарєєва В.С. Рецидивна злочинність в Україні: соціально-правові та кримінологічні проблеми: монографія. Харків: Право, 2009. 576 с.

13. Богатирьов І.Г. Кримінологія: підручник. Київ: ВД «Дакор», 2019. 352 с.

14. Богатирьов І.Г. Проблема наркозлочинності в умовах воєнного стану в Україні: протидія та запобігання. *Публічне право* № 3 (51), 2023. С. 93-99.

15. Бойсан М.Я. Кримінологічна характеристика особистості неповнолітніх, що зловживають наркотичними засобами. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journalpaper/2017/aug/5694/vnulpurn201685576.pdf> (дата звернення: 01.02.2024).

16. Бондарєв В. В. Насильство серед військовослужбовців (поняття, характеристика, причини та попередження). Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. 272 с.

17. Бублейник В.А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08/ Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2007.20 с.

18. Буковський Ю.Д. Напрями покращення нормативно-правового регулювання взаємодії підрозділів боротьби з наркозлочинністю Національної поліції України з інститутами громадянського суспільства. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 6. 2022. С. 113-118.

19. Бундз Р.О. Загально-соціальні заходи запобігання злочинам, вчинюваним неповнолітніми з особливою жорстокістю. *Науковий вісник*

Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки. Випуск 3. Том 2. 2017. С. 83-87.

20. Взаємодія поліції, прокуратури та державної прикордонної служби України у протидії організованим кримінальним правопорушенням, пов'язаним із контрабандою, незаконним обігом зброї та наркотиків, тероризмом і протиправним перетином державного кордону України / А.М. Бабенко, М.В. Палій, І.М. Чекмарьова. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. №1. 2023. С. 436-440.

21. Вирок Баранівського районного суду Житомирської області від 08 червня 2022 року (справа №273/1840/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104667579> (дата звернення: 09.11.2023).

22. Вирок Борщівського районного суду Тернопільської області від 03 вересня 2020 року (справа №594/1072/20, провадження №1-кп/594/96/2020). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91312914> (дата звернення: 11.11.2023).

23. Вирок Виноградівського районного суду Закарпатської області (справа №299/2735/20) від 07 червня 2023 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111389088> (дата звернення: 13.11.2023).

24. Вирок Вознесенського міськрайонного суду Миколаївської області від 13 серпня 2019 року (справа №473/3248/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83594607> (дата звернення: 14.11.2023).

25. Вирок Демидівського районного суду Рівненської області від 19 вересня 2022 року (справа №558/329/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106338065> (дата звернення: 16.11.2023).

26. Вирок Деснянського районного суду м. Чернігова (справа №750/4721/22, провадження №1-кп/750/416/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107889778> (дата звернення: 18.11.2023).

27. Вирок Дмитровського міського суду Донецької області від 27 липня 2023 року (справа №226/1046/23, провадження №1-кп/226/87/2023). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112460463> (дата звернення: 19.11.2023).

28. Вирок Ічнянського районного суду Чернігівської області від 16 лютого 2024 року (провадження №1-кп/733/26/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117027800> (дата звернення: 21.11.2023).

29. Вирок Київського районного суду м. Полтави від 18 червня 2019 року (справа №552/2356/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82442431> (дата звернення: 23.11.2023).

30. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 24 лютого 2020 року (справа №235/6023/18, провадження №1-кп/235/140/20). URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87810010> (дата звернення: 25.11.2023).

31. Вирок Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 19 лютого 2021 року (провадження №1-кп/235/284/21, справа №235/6631/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95048732> (дата звернення: 27.11.2023).

32. Вирок Ніжинського міськрайонного суду Чернігівської області (справа №740/4304/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87160142> (дата звернення: 29.11.2023)..

33. Вирок Новоодеського районного суду Миколаївської області (справа №482/556/19, провадження №1-кп/482/114/2019) від 02 серпня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83415897> (дата звернення: 01.10.2023).

34. Вирок Оржицького районного суду Полтавської області від 21.12.2022 року (справа №543/187/20, провадження №1-кп/543/15/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108006574> (дата звернення: 02.10.2023).

35. Вирок Томаківського районного суду Дніпропетровської області від 18 серпня 2023 року (справа №195/1255/23, провадження №1-кп/195/95/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112999395> (дата звернення: 04.10.2023).

36. Вироки за фактом вчинення особами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України / Єдиний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 05.10.2023).

37. Інформація щодо стадій розгляду судових справ за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України. URL: <https://court.gov.ua/fair/> (дата звернення: 07.10.2023).

38. Вирощування маку в Україні. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/viroschuvannya-maku-v-ukraini> (дата звернення: 09.10.2023).

39. Вирощування: словник української мови. URL: <https://sum.in.ua/s/vyroshhuvaty#:~:text=1.,кого%2D%2C%20чого%2Dнебудь> (дата звернення: 11.10.2023).

40. Волощук А.М. Державно-правова політика протидії незаконному обігу наркотиків в Україні: монографія. Одеса. ОДУВС, 2012. 328 с.

41. Волощук А.М. Міжнародний досвід реалізації політики європейських держав щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. *Право і безпека*. 2011. №1 (38). С. 20-25.

42. Географія злочинності. URL: <https://studfile.net/preview/9887928/page:24/> (дата звернення: 03.12.2023).

43. Гладкова Є. О. Система протидії наркозлочинності: теоретична модель. *Наше право*. 2019. № 1. С. 105–110.

44. Гладкова Є. О. Стратегія й тактика протидії наркозлочинності в Україні: монографія. Харків: Панов, 2019. 416 с.

45. Голіна В. В. Спеціально-кримінологічне попередження злочинів (теорія та практика): дис. ... доктора юрид. наук: 12.00.08. Харків, 1994. 569 с.

46. Голіна В.В. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього корисливо-насильницького злочинця в Україні / В.В. Голіна, М.О. Маршуба; НАПрН України, Науово-дослідний інститут вивчення проблем злочинності ім. В.В. Сташиса. Харків: Право, 2014. 280 с.

47. Голіна В.В. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми боротьби з бандитизмом: соціально-правове і кримінологічне дослідження: монографія. Харків: Регіон-інформ, 2004. 212 с.

48. Головкін Б. М. Причинність у системі детермінації злочинності. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 1. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/tipp_2014_1_24.pdf (дата звернення: 15.12.2023).
49. Горпинюк О.П. Сучасний стан наркозлочинності в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* № 4. 2017. С. 140-143.
50. Грень Р.Р. Організаційно-правові основи діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів України у протидії злочинам у сфері обігу наркотичних засобів: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Національний університет «Львівська політехніка» МОН України, Львів, 2017. 264 с.
51. Гуцуляк М.Я., Костюк Л.О. Поняття, зміст та ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/hutsulyak,%20kostyuk.pdf> (дата звернення: 19.12.2023).
52. Давиденко Л. М., Бандурка А. А. Протидія злочинності: теорія, практика, проблеми: монографія. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005. 388 с.
53. Давидова М. Детермінанти схиленню до вживання наркотиків та заходи щодо їх усунення в Україні. С. 49.
54. Давидова М. М. Запобігання схиланню до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2020. 297 с.
55. Даньшин І.М. До питання про особу злочинця. *Проблеми соціальної законності*. Випуск 6. Харків, 1980. С. 117-126.
56. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1. С. 152-159.
57. Доброрез І.О. Кримінологічна характеристика і запобігання наркозлочинності в Україні. С. 180-190.
58. Доповідь Міжнародного комітету з контролю за наркотиками за 2019 р. / ООН. Відень, 2020. URL: <https://www.incb.org> (дата звернення: 21.12.2023).

59. Дорохін Д.В. Кримінологічна характеристика та запобігання релігійному екстремізму: дис. ... канд. юрид. наук (доктора філософії) за спец. 12.00.08 / ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2019. 276 с.

60. Дуліна О.В. Об'єкт злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів. *Правова держава*. №7. 2004. С. 81-86.

61. Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 року. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/mu61k02u?ed=1961_03_30 (дата звернення: 04.01.2024).

62. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2018 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 04.01.2024).

63. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 07.01.2024).

64. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 08.01.2024).

65. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 10.01.2024).

66. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 12.01.2024).

67. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 14.01.2024).

68. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року та про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2024 року. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 01.12.2024).

69. Єдиний звіт про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2019 рік. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 04.02.2024).

70. Єдиний звіт про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2020 рік. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 06.02.2024).

71. Єдиний звіт про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 рік. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 08.02.2024).

72. Єдиний звіт про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2022 рік. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 09.02.2024).

73. Єдиний звіт про осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення за січень-грудень 2023 рік. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 11.02.2024).

74. З історії наркотиків. URL: <https://netnarkotiku.com/uk/z-istorii-narkotyktiv> (дата звернення: 03.10.2023).

75. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: У 3 кн. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.

76. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. Київ: Ін Юре, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 2007. 712 с.

77. Закон України «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними». Відомості Верховної Ради України, 1995, №10, ст. 62. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-вр#Text> (дата звернення: 13.04.2024).

78. Захисти рідних та близьких від наркотиків // Телепрограма «LIVE STUDIO» / 7 канал (Одеса). 13.11.2018. URL: <https://youtu.be/Q4P7UcU5X1Y> (дата звернення: 14.04.2024).

79. Зеленьак П.А. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам, що посягають на життя та здоров'я дитини в Україні: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2019. 299 с.

80. Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: тактика проведення окремих слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій: методичні рекомендації / С.В. Албул, С.В. Андрусенко. Одеса: ОДУВС, 2018. 100 с.

81. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія: навч. посіб. Київ: Паливода А. В., 2006. 264 с.

82. Історико-правовий аналіз примусового лікування від наркоманії. URL: http://www.xn--80aayuiecs0c.com.ua/load/referaty/referaty/istoriko_pravovij_analiz_primusovogo_likuvannja_vid_narkomaniji/6-1-0-3440 (дата звернення: 17.03.2024).

83. Історія вживання наркотичних препаратів. URL: <https://narkologicheskiiy-centr.com/istoriya-vzhivannya-narkotichnikh-preparativ/> (дата звернення: 11.10.2023).
84. Історія виникнення наркоманії. URL: <https://maaua.com/istoriya-viniknennya-narkomanii> (дата звернення: 13.10.2023).
85. Історія української коноплі. URL: <https://www.ar25.org/article/istoriya-ukrayinskoji-konopli.html> (дата звернення: 22.10.2023).
86. Ковальчук В.П. Причини та умови наркоманії в Україні. *Митна справа*. №2 (98), 2015, частина 2, книга 1. С. 53-58.
87. Козар А.В. Кримінологічна характеристика та запобігання Національною поліцією України посіву або вирощуванню снотворного маку чи конопель: дис. ... канд. юрид. наук. Дніпро, 2020. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/934c6b5e-02c3-4434-8a23-a74f661a2875> (дата звернення: 01.10.2023).
88. Козаченко О.В. Поняття предмету наркотизму і його кримінально-правове значення: автореф. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Одеса: Одеська державна юридична академія. 19 с.
89. Козярук О.О. Контрабанда наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів за кримінальним правом України (ст. 305 КК України): дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Хмельницький, 2022. 291 с.
90. Комплексний підхід до захисту суспільства від незаконного наркообігу: монографія / Т.В. Корнякова, О.Л. Соколенко, В.С. Гошовський та ін.; за заг. ред. Т.В. Корнякової. Дніпро: Ліра, 2019. 532 с.
91. Конопельський В.Я. Міжнародна практика запобігання незаконному обігу наркотичних засобів. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. Випуск 81: частина 2. 2024. С. 284-290.
92. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 23.02.2024).

93. Контроль за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: організаційно-правові аспекти: монографія / М. В. Корнієнко, Д. В. Головін. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. 188 с.

94. Корнієнко М.В. Організаційно-тактичні засади проведення контрольної поставки наркотичних засобів і психотропних речовин. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2021. №67. С. 278-283.

95. Коцур М.М. Правове регулювання протидії незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів (історико-правове дослідження): автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.01. Івано-Франківськ: Університет Короля Данила, 2020. 20 с.

96. Кривонос М.В. Теорія та практика використання спеціальних знань в розслідуванні злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2016. 20 с.

97. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1. / В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків: Право, 2019. 456 с.

98. Кримінальна відповідальність за посів або вирощування снотворного маку чи конопель. URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/Кримінальна_відповідальність_за_посів_або_вирощування_снотворного_маку_чи_конопель (дата звернення: 03.02.2024).

99. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Александров, В.І. Антипов та ін.; відп. ред. Я.Ю. Кондратьєв. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2002. 408 с.

100. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти / М.І.Бажанов, Ю.В.Баулін, В.І.Борисов та ін. / За ред. професорів М.І.Бажанова, В.В.Сташиса, В.Я.Тація. – К.-Х.: Юрінком Інтер – Право, 2001. 416 с.

101. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page8> (дата звернення: 30.09.2024).
102. Кримінальний Кодекс України: науково-практичний коментар. 3-е видання, виправлене та доповнене / за заг. ред. С.С. Яценко. К.: А.С.К., 2003. 1088 с.
103. Кримінально-правова та кримінологічна характеристика правопорушень у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53465/1/Гурченко_262М_ЮФ.pdf (дата звернення: 07.05.2024).
104. Кримінально-правова характеристика злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: посібник для підрозділів Національної поліції у схемах / С. Я. Бурда; П. С. Гарасим, Е. М. Кісілюк, Т. І. Созанський. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 48 с.
105. Кримінологічна характеристика особистості злочинця у сфері незаконного наркообігу. URL: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1038 (дата звернення: 24.03.2024).
106. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України: монографія / А. М. Бабенко, В. Я. Конопельський, І. М. Чекмарьова. Харків: Право, 2019. 264 с.
107. Кримінологічні засади запобігання злочинам в установах виконання покарань України (пенітенціарна кримінологія): посібник / за ред. О.М. Джужі. Київ: НАВС, 2013. 620 с.
108. Кримінологія: Загальна та особлива частини: підручник / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, М.Ю. Валуйська та ін.; за заг. ред. В.В. Голіни. 2-ге вид. перероб. і доп. Харків.: Право, 2009. 288 с.
109. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закладів / І. М. Даньшин, В. В. Голіна, О. Г. Кальман, О. В. Лисодєд; за ред. проф. І. М. Даньшина. Х.: Право, 2003. 352 с.

110. Кримінологія: навч. посіб. / Ю.Ф. Іванов, О.М. Джужа. К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 264 с.
111. Кримінологія: навчальний посібник / за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О.М. Джужи. Київ: Атіка, 2010. 312 с.
112. Кримінологія: питання та відповіді / О.О. Авдєєв та ін.: за заг. ред. В.В. Голіни, Б.М. Головкина. Харків: Право, 2014. 440 с.
113. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітана, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. Харків: Право, 2018. 416 с.
114. Кримінологія: підручник / В. В. Голіна, Б. М. Головін, М. Ю. Валуйська та ін; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головіна. Харків: Право, 2014. 440 с.
115. Кримінологія: підручник / О.М. Джужа, В.В. Василевич, В. В. Черней, С. С. Чернявський та ін.. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 612 с.
116. Кримінологія: підручник для студентів вищих навч. закладів / за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002. 416 с.
117. Кримінологія. Академічний курс / за заг. ред. О.М.Литвинова. Київ: Видавничий дім «Кондор», 2018. 588 с.
118. Кротюк А.М. Вивчення кримінологічної характеристики особи наркозлочинця в умовах великого міста. *Митна справа*. №3 (99), частина 2. 2015. С. 48-53.
119. Кузик В.В. Підрозділи протидії наркозлочинності Національної поліції України як суб'єкти запобігання злочинності. *Юридична наука* №5 (107), 2020. Том 2. С. 22-30.
120. Курс кримінології: Загальні частина: підручник у 2 кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін.; за заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2001. 352 с.
121. Легалізація канабісу в Україні: погляди з міжнародної точки зору. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/10/703098/> (дата звернення: 09.01.2024).

122. Легалізація марихуани – переваги та ризики. URL: <https://www.dw.com/uk/lehalizatsiia-marykhuany-perevahy-ta-ryzyky/a-60548685> (дата звернення: 01.06.2024).
123. Лекція до теми «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення». URL: <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/tema-29-5.pdf> (дата звернення: 09.07.2024).
124. Литвин О.П. Кримінально-правова охорона громадської безпеки і народного здоров'я: автореф. дис...доктора юрид. наук. К., 1999. 47 с.
125. Литвинов О. М. Загальносоціальний вектор у механізмі протидії злочинності та фактори, що його обумовлюють. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2008. Вип. 41. С. 111–117.
126. Лихочвор В.В. Рослинництво. Технології вирощування сільськогосподарських культур. – 2-е видання, виправлене. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 808 с.
127. Лужецька Н. А. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо запобігання та протидії наркоманії. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 1 (69). С. 81-86.
128. Лукашевич С.Ю. Кримінологічна характеристика злочинності в місцях позбавлення волі. Проблеми законності: республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків: Нац. юрид. акад. України, 2000. Вип. 44. С. 174-180.
129. Мазуренко О.В. Запобігання незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України: дис. ... доктора філософії: 081. Одеса: ОДУВС, 2023. 277 с.
130. Мак городній: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мак_городній (дата звернення: 05.05.2024).
131. Мак снодійний. Фармацевтична енциклопедія. URL: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/1304/mak-snodijnij> (дата звернення: 08.05.2024).

132. Макаренко В.С. Зарубіжний досвід протидії наркозлочинності (на прикладі Маврикію). *Харківський національний університет внутрішніх справ: 25 років досвіду та погляд у майбутнє (1994-2019 рр.)*. Харків, 2019. С. 278-281.
133. Малімон В.І. Зарубіжний досвід реалізації державної політики щодо протидії наркоманії. *International scientific conference*. Wloclawek, Republic of Poland. 2021. С. 38-42.
134. МВС ініціює вдосконалення механізму протидії наркозлочинності. URL: https://mvs.gov.ua/press-center/news/MVS_iniciyu_vdoskonalennya__mehanizmu_protidii_narkozlochinnosti_26747 (дата звернення: 11.09.2024).
135. МВС України зацікавлене у поглибленні співпраці з китайськими колегами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mvs-ukrayini-zacikavlene-u-pogliblenni-spiivpraci-z-kitajskimi-kolegami> (дата звернення: 15.08.2024).
136. Медицький І.Б. Запобігання злочинності: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2008. 231 с.
137. Методичні рекомендації щодо удосконалення організаційних і правових основ для посилення боротьби з наркозлочинністю: наук.-метод. Рекомен. / С.О. Шатрава, О.В. Джафорова, О.М. Галкіна, Л.С. Кацалап, Д.Є. Денищук, О.В. Погорілець, М.С. Сиромятнікова. Харків: ХНУВС, 2020. 42 с.
138. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків / М.А. Погорецький, Р.Ф. Черниш. *Право і суспільство*. № 6. 2012. С. 192-196.
139. Мойсеєнко В.В. Характеристика особи злочинця, який вчиняє кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності. *Юридична наука* №1 (103), 2020. С. 40-49.
140. Моніторинговий кримінологічний аналіз злочинності в Україні (2009-2013 роки): моногр. / Блажівський Є.М., Козьяков І.М., Книженко О.О., Литвак О.М., Ярмиш О.Н. та ін. К.: Національна академія прокуратури України, 2014. С. 345.

141. Морозов Д.А. Розслідування незаконного посіву або вирощування снотворного маку чи конопель: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.09. Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка, МВС України, Сєверодонецьк, 2018. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, МОН України, Київ. 2018. 239 с.
142. Москаленко В.Ф. Концептуальні підходи до формування сучасної профілактичної стратегії в охороні здоров'я: від профілактики медичної до профілактики соціальної. К.: ВД «Авіценна», 2009. 240 с.
143. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. К.: Логос, 1998. 324 с.
144. Музика А. А. Незаконний обіг наркотичних засобів в Україні (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08. К., 1998. С. 21.
145. Наркозлочинність (кримінологічний аналіз та протидія): навч. посібник / Я.В. Ступник, О.В. Білаш, Ю.Ю. Варга та ін. Ужгород, Видавничий дім «Гельветика», 2016. 308 с.
146. Наркозлочинність: кримінологічна та кримінально-правова характеристика: навч.-практ. посібник / О.С. Семерак, Я.В. Ступник, І.І. Сливич. Ужгород: Видавництво ФОП Брежа А. Е., 2013. 246 с.
147. Наркозлочинність: кримінологічна характеристика та запобігання: науково-практичний посібник / А. А. Бова та ін.; ред. А. П. Закалюка; Міністерство освіти і науки України. К.: Юрінком Інтер, 2006. 296 с.
148. Наркотик: матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Наркотик#Історія> (дата звернення: 27.04.2024).
149. Наркотики та наркоманія (матеріал на допомогу лектору). URL: <https://www.c3n.info/registration/content/ua1239/pages/f25896.html#:~:text=Масове%20вживання%20наркотиків%20в%20Європі,дуже%20важливим%20в%20історії%20наркоманії> (дата звернення: 23.04.2024).
150. Науково-практичний коментар до Кримінального Кодексу України. URL: <https://sites.google.com/site/polinarakgor/yurydychna->

osvita/krym_pravo_i_krym_proces/kk-z-komentarem-zahalna (дата звернення: 03.01.2024).

151. Науково-практичний коментар до ст. 310 Кримінального кодексу України. URL: <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1961-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-310-krimnalnogo-kodeksu-ukrayini.html> (дата звернення: 05.02.2024).

152. Науково-практичний коментар до статті 310 Кримінального кодексу України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/KK004829> (дата звернення: 27.01.2024).

153. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-е вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.

154. Незаконне вирощування маку, тягне за собою відповідальність! *Офіційний сайт Ніжинської міської ради.* URL: <https://nizhynrada.gov.ua/news/novini/nezakonno-viroshchuvannya-maku-tyagne-za-soboyu-vidpovidalnist> (дата звернення: 01.02.2024).

155. Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду у провадженнях щодо злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інших злочинів проти здоров'я населення. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Ogljad_KKS_02_07_2020.pdf (дата звернення: 06.08.2024).

156. Операція «Мак-2020»: поліцейські ліквідували майже 300 гектарів незаконних посівів нарковмісних рослин. URL: https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/Operaciya_Mak_2020_policeyski_likvidovali_mayzhe_300_gektariv_nezakonnih_posiviv_narkovmisnih_roslin_35132 (дата звернення: 27.07.2024).

157. Опис та характеристика рослини мак снотворний. URL: <https://agrarii-razom.com.ua/plants/mak-snotvorniy> (дата звернення: 15.12.2023).

158. Організаційно-правові засади та практика запобігання незаконному обігу наркотиків: навч. посіб. / А. М. Волощук, О. О. Южно; Одес. ун-т внутр. справ. О.: ІНТЕРПРІНТ, 2011. 271 с.
159. Орловська Н.А., Степанова Ю.П. Актуальні питання запобігання наркообігу: європейський досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 6. С. 348-351.
160. Павленко Р.М. Попередження органами внутрішніх справ незаконного виробництва наркотичних засобів та психотропних речовин: дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. Національна академія внутрішніх справ України, Київ. 2004. 201 с.
161. Павленко С.О. Сутність і зміст поняття «оперативно-розшукова тактика». *Теорія і практика правознавства*. 2018. Вип. 2 (14). URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/viewFile/153144/153877> (дата звернення: 13.06.2024).
162. Патрульні поліцейські пройшли підвищення кваліфікації в ОДУВС. URL: https://oduvs.edu.ua/news/patrul_ni_policejs_ki_projsli_pidvisenna_kvalifikacii_v_oduvs# (дата звернення: 27.10.2024).
163. Пивоваров В. В., Бурова К.А. Криміногенний потенціал масових суспільних заворушень. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Юридичні науки. 2015. Вип. 5, т. 3. С. 141-145.
164. Писаренко К.Ю. Міжнародно-правові аспекти участі України у боротьбі із незаконним обігом наркотичних засобів: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.11; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. К., 2007. 20 с.
165. Питання реалізації антинаркотичної політики в Україні. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/d97154fc-515a-42ce-b46c-082913412969/content> (дата звернення: 16.10.2024).
166. Півень А.В. Кримінологічна характеристика та профілактика вуличної насильницької злочинності: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. НАВС, Київ. 2012. 253 с.

167. Покарання за незаконний обіг наркотичних засобів: монографія / А. А. Музика, О. П. Горох; Нац. ун-т «Києво-Могилян. акад.» та ін. Хмельницький: Вид-во Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2010. 255 с.

168. Пономаренко Ю. Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Х., 2004. 20 с.

169. Пономаренко Ю.Г. Кримінологічна характеристика та попередження злочинів у сфері незаконного наркообігу: дис. ... канд. юрид. наук. Харків: НУВС, 2005. 196 с.

170. Пономаренко Ю.Г. Типологія злочинців у сфері незаконного наркообігу. *Право і безпека*. 2003. Вип. 4. С. 153-156.

171. Поняття про технології та їх класифікація. URL: https://pidru4niki.com/78582/agropromislovist/ponyattya_tehnologiyi_klasifikatsiya (дата звернення: 27.04.2024).

172. Працівники карного розшуку завершили короткострокове підвищення кваліфікації в ОДУВС. URL: https://oduvs.edu.ua/news/pracivniki_karnogo_rozshuku_zavershili_korotkostrokovе_pidvishennya_kvalifikatsiyi_v_oduvs (дата звернення: 24.02.2024).

173. Президент підписав закон про легалізацію медичного канабісу. URL: https://lb.ua/society/2024/02/15/598660_prezident_pidpisav_zakon_pro.html#:~:text=Президент%20України%20Володимир%20Зеленський%20підписав,захворювань%20і%20посттравматичних%20стресових%20розладів%2C (дата звернення: 27.09.2024).

174. Пристінська К.О. Організаційно-правові засади взаємодії органів публічної адміністрації щодо запобігання незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: дис. ... канд. юрид. наук за спеціальність 12.00.07. Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет», Ужгород, 2021. 181 с.

175. Про затвердження Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 17.11.2015 № 95 (втратив чинності).

176. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 877. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

177. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2000 р. № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#Text> (дата звернення: 07.05.2024).

178. Про затвердження Положення про управління по боротьбі з незаконним обігом наркотиків МВС України: Наказ МВС України від 15.03.1997 №166 (втратив чинності).

179. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 №580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 03.09.2024).

180. Про утворення Департаменту боротьби з незаконним обігом наркотиків МВС України: Наказ МВС України від 20.07.2002 №730 (втратив чинності).

181. Про утворення територіального органу Національної поліції: постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2020 № 322.

182. Протидія наркозлочинності. URL: <https://mvs.gov.ua/activity/protidiya-narkozlocinnosti> (дата звернення: 02.09.2024).

183. Профілактика злочинів: підручник / О. М. Джужа, В.В. Василевич, О. Ф. Гіда та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. Київ: Атіка, 2011. 720 с.

184. Пшеничний В.Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика): автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2005. 19 с.

185. Рада легалізувала медичний канабіс. Що дозволяє закон та за що його критикують. URL: <https://suspilne.media/644994-rada-legalizovala-medicnij-kanabis-so-dozvolae-zakon-ta-za-so-jogo-kritikuut/> (дата звернення: 27.11.2023).
186. Раєцька Л.В. Детермінанти поширення наркоманії в Україні. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. №17. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum./bozk/2007/17text/g17_26.htm (дата звернення: 11.11.2024).
187. Расюк Е.В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. акад. внутр. справ України. К., 2005. 20 с.
188. Рашевський С.П. Класифікація особи наркозлочинця. *Національний юридичний журнал: теорія та практика*. 2016. С. 183-186.
189. Рашевський С.П. Регіональна модель запобігання наркозлочинності (за матеріалами Дніпропетровської області): дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.08. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2017. 237 с.
190. Реабілітаційний центр для наркозалежних в Україні. URL: <https://maaua.com/lechenie-narkomanii-v-ukraine> (дата звернення: 28.05.2024).
191. Реабілітаційний центр для наркоманів. URL: <https://nc-newlife.com/ua/statti/reabilitaczijnij-czentr-dlya-narkomaniv> (дата звернення: 03.07.2024).
192. Регуш А. Поняття виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання з метою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як частини незаконного обігу наркотичних засобів. *Підприємництво, господарство і право*. № 4. 2019. С. 249-253.
193. Роль громадських правозахисних організацій у протидії злочинності на території України. URL: <https://com1.org.ua/rol-gromadskix-organizacij-u-protidii-zlochinnosti-v-ukraini/> (дата звернення: 27.03.2024).
194. Рощина І. О. Наркоманія: стан і проблеми боротьби з нею (сучасна парадигма). *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 175 – 180.

195. Салтевський М. В. Навчально-довідковий посібник з криміналістики. Київ: ВІПОЛ, 1994. 180 с.
196. СБУ виявила у зоні бойових дій півгектара марихуани. URL: <https://criminal.segodnya.ua/ua/regions/donetsk/sbu-obnaruzhila-v-zone-boevyh-deystviy-polgektara-marihuany-727954.html> (дата звернення: 12.04.2024).
197. Семенишин М. Кримінально-правова характеристика агресивної корисливо-насильницької злочинності. Підприємництво, господарство і право. Випуск 5, 2020. С. 267-273.
198. Семенюк О.Г. Загальносоціальне запобігання проявам тероризму. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2018. С. 181-183.
199. Слово «Сівба»: головний сайт для агрономів. URL: <https://superagronom.com/slovník-agronoma/sivba-20086-id20087> (дата звернення: 12.04.2024).
200. Слово «Посів»: тлумачення із «Словника української мови». URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=посів#:~:text=Ділянка%20землі%2C%20засіяна%20яким%20небудь%20зерном%2C%20насінням> (дата звернення: 11.05.2024).
201. Соловей В.В. Загальносоціальні заходи запобігання розвитку організованих груп та злочинних організацій у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск № 7. 2023. С. 388-391.
202. Сорока С.О. Контрабанда наркотичних засобів: проблеми протидії: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Л., 2010. 20 с.
203. Старко О.Л. Кримінологічні ознаки особи неповнолітнього злочинця. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 204.
204. Старук Ю.О. Кримінальна відповідальність за використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Акад. адвокатури України. К., 2010. 20 с.

205. Стаття 310. Посів або вирощування снотворного маку чи конопель.
URL: <http://mego.info/матеріал/стаття-310-посів-або-вирощування-снотворного-маку-чи-конопель#:~:text=Суб%27ективна%20сторона%20злочину%20характеризується,чи%20конопель%20не%20має%20значення> (дата звернення: 06.07.2024).
206. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-p#Text> (дата звернення: 12.07.2024).
207. Стукаліна О.В. Кримінологічна характеристика та запобігання терористичним актам у великих містах України: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». Одеський державний університет внутрішніх справ, Одеса, 2023. 286 с.
208. Ступник Я.В. Механізм протидії наркозлочинності: кримінологічні засади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2011. 22 с.
209. Судові рішення за фактом ст. 310 КК України. *Єдиний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua> (дата звернення: 12.02.2024).
210. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням / А.М. Бабенко. *Південноукраїнський правничий часопис*. №1. 2021. С. 14-22.
211. Текст лекції з навчальної дисципліни «Актуальні проблеми застосування кримінального законодавства» обов'язкових компонент освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти. Вінниця, 2023. 12 с.
212. Тернавська А.А. Основні кримінально-правові заходи запобігання суїциду серед засуджених у виправних колоніях. *Юридичний бюлетень*. Випуск 8. 2018. С. 330-337.
213. Тимошенко В.А. Наркобізнес: національна та міжнародна протидія новим викликам: монографія. К.: Атіка, 2006. 456 с.

214. У Києві відбулися три міжнародні тренінги з обміну досвідом з питань протидії незаконному обігу наркотиків. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/u-kievi-vidbulisya-tri-mizhnarodni-treningi-z-obminu-dosvidom-z-pitan-protidii-nezakonnomu-obigu-narkotikiv> (дата звернення: 05.09.2024).
215. У пошуках забуття: Всесвітня історія наркотиків 1500 - 2000; пров. з англ. А.В. Савинова. Київ: ТОВ «Транзиткнига», 2004. 622 с.
216. У Сінгапурі повісили чоловіка за торгівлю канабісом. URL: https://lb.ua/world/2023/04/26/553141_singapuri_povisili_cholovika.html (дата звернення: 30.11.2023).
217. Україна в Міжнародно-правових відносинах. *Боротьба із злочинністю та взаємна правова допомога: збірник документів (українською і російською мовами)*. Юрінком. Київ, 1996. Кн. 1184с.
218. Управління боротьби з наркотиками: матеріали з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Управління_боротьби_з_наркотиками (дата звернення: 06.11.2024).
219. Фесенко Є. В. Кримінально-правовий захист здоров'я населення (коментар законодавства та судової практики). К.: Істина, 2001. 192 с.
220. Фесенко Є.В. Злочини проти здоров'я населення та система заходів з його охорони: монографія. К.: Атіка, 2004. 280 с.
221. Фінансово-економічні наслідки війни. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html (дата звернення: 14.07.2024).
222. Хаврук В.О. Кримінологічний аналіз кількісних і якісних показників організованої злочинності в Україні за 2017-2018 рр. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 3 (43), 2019. С. 279-291.
223. Харченко В.Б., Перекрестов Б.Ф. Кримінальне право України. Особлива частина: нове законодавство в питаннях та відповідях: конспект лекцій. Х.: Скорпіон, 2001. 272 с.

224. Чайка І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання шахрайству в Україні: дис. ... доктора філософії 081 Право. Донецький державний університет внутрішніх справ. Кропивницький, 2023. 296 с.
225. Чекан Н.В. Загальносоціальні заходи запобігання насильницьким злочинам, що вчиняються маргінальними групами. *Юридичний науковий електронний журнал*. Випуск 8. 2022. С. 461-465.
226. Чинники, що впливають на здоров'я населення. Показники здоров'я. URL: <https://pubhealth.med.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Lecture-2-Public-health-propaedeutics.pdf> (дата звернення: 16.08.2024).
227. Чокля О.І., Фальковський А.О. Специфіка державно-правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 2 (31), 2020. С. 3-9.
228. Шевчук О. М. Державний контроль за обігом наркотиків: монографія. Х.: Право, 2015. 408 с.
229. Шевчук Т.І. Кримінологічна характеристика та запобігання насильницьким злочинам проти життя та здоров'я особи у сільській області: дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 270 с.
230. Штанько Д.О. Організаційно-правові засади протидії незаконному обігу наркотичних засобів та психотропних речовин серед молоді: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.07; Нац. ун-т внутр. справ. Х., 2003. 19 с.
231. Штати Вашингтон і Колорадо стали першими юрисдикціями в США, які встановили легально регульовані ринки продажу немедичного канабісу. URL: https://www.globalcommissionondrug.org/GCDP_2014_taking-control_ru.pdf (дата звернення: 01.12.2024).
232. Шуміло О.О. Кримінологічна характеристика та запобігання жорстокому поводженню з тваринами: дис. ...канд. юрид. наук за спец. 12.00.08. МОН України, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2016. 206 с.
233. Юнак В.Ю. Наркоманія-дорога у прірву. К.: Здоров'я, 2001. 192 с.

234. Як економіка України працює під час війни. Великий експлейнер про бюджет, податки та курс долара. URL: <https://ces.org.ua/velikiy-ekspleyner/> (дата звернення: 12.12.2023).

235. Яковлєва С.В. Кримінальна відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, що вчиняються неповнолітнім або із залученням неповнолітнього: дис. ... доктора філософії 081 Право. Хмельницький, 2023. 223 с.

236. Ярмачі В. Х. Протидія незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: досвід зарубіжних країн. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 1. С. 70–74.

237. A century of international drug control. URL: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/Studies/100_Years_of_Drug_Control.pdf (дата звернення: 27.07.2024).

238. Amped in Ankara: Drug trade and drug policy in Turkey from the 1950s through today. URL: <https://www.brookings.edu/articles/amped-in-ankara-drug-trade-and-drug-policy-in-turkey-from-the-1950s-through-today/> (дата звернення: 10.10.2024).

239. Anti-Drug Policies in Different Countries and Georgia: Current Situation and Challenges. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjw9nqgNiDAxUya_EDHYwwBsUQFnoECCIQAQ&url=https%3A%2F%2Feujournal.org%2Findex.php%2Fesj%2Farticle%2Fview%2F15154%2F15131&usg=AOvVaw1-JAAHVCOsO3EbCFSiMLTu&opi=89978449 (дата звернення: 10.10.2024).

240. Architectures, spaces, and territories of illicit drug trafficking in Colombia and Mexico / Juan Pablo Aschner and Juan Carlos Montero. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1741659020910212> (дата звернення: 10.09.2024).

241. Austria – Drug policy profile. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUK EwiBp8f4uZGEAxVqSPEDHd-dD1AQFnoECBkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.emcdda.europa.eu%2Fsystem%2Ffiles%2Fpublications%2F777%2FTDAU14004ENN_469059.pdf&usg=AOvVaw3V1a3OliQgiEcaTJzFSLto&opi=89978449 (дата звернення: 14.10.2024).

242. Austria. *International society of substance use professionals*. URL: <https://www.issup.net/knowledge-share/country-profiles/austria> (дата звернення: 29.07.2024).

243. Belgian policy on drugs. URL: <https://eucpn.org/document/belgian-policy-on-drugs> (дата звернення: 27.08.2024).

244. Belgium – Country Drug Report 2017. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjWuPXFxZGEAxXubPEDHbtiAtYQFnoECA0QAw&url=https%3A%2F%2Feurotox.org%2Fwp%2Fwp-content%2Fuploads%2FBelgium_Country-Drug-Report-2017.pdf&usg=AOvVaw3k0WUHL9qq_rSNw2S-5EGH&opi=89978449 (дата звернення: 22.06.2024).

245. Cannabis – Worldwide. *Statista*. URL: <https://www.statista.com/outlook/hmo/cannabis/worldwide> (дата звернення: 13.05.2024).

246. Conferences | Counter-narcotics/ United Nations. URL: <https://www.un.org/en/conferences/drug> (дата звернення: 12.03.2024).

247. Contextual influences of illicit adolescent marijuana cultivation and trading in the Inqguza Hill local municipality of South Africa: implications for public health policy / Emmanuel Manu, Mbuyiselo Douglas & Founder Jafta Ntsaba. *Substance Abuse Treatment, Prevention, and Policy*. № 6, 2021. URL: https://substanceabusepolicy-biomedcentral.com.translate.goog/articles/10.1186/s13011-020-003387?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 11.04.2024).

248. Crime Data Explorer. URL: <https://crime-data-explorer.fr.cloud.gov> (дата звернення: 10.10.2024).

249. Crime prevention French style. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEw1g4vZyJGEAXhXfEDHWlwBvY4ChAWegQIChAB&url=https%3A%2F%2Fwww5.austlii.edu.au%2Fau%2Fjournals%2FAUCrimPCJl%2F1989%2F13.pdf&usg=AOvVaw2w7H3mX3U2bopxxkCMVnSj&opi=89978449> (дата звернення: 10.09.2024).

250. Czech Drug Policy and Its Coordination. Evidence-based addiction policy. URL: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/GCDPC_information_1.pdf (дата звернення: 15.10.2024).

251. Determinants and Prevention Strategies of Substance Abuse in Pacific Countries: A Systematic Review / Masoud Mohammadnezhad, Anjali Thomas and Russell Kabir. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7577372/> (дата звернення: 23.08.2024).

252. Drug laws in Australia. URL: <https://www.health.gov.au/topics/drugs/about-drugs/drug-laws-in-australia> (дата звернення: 25.06.2024).

253. Drug Policy in Hungary: Current Trends and Future Prospects. URL: https://www.researchgate.net/publication/348359083_Drug_Policy_in_Hungary_Current_Trends_and_Future_Prospects (дата звернення: 10.11.2024).

254. Drug policy: getting over the 20th century. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwif6dXUIJKEAXUsQfEDHXEeB_oQFnoECCUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.thelancet.com%2Fjournals%2Fflanpsy%2Farticle%2FPiIS2215-0366\(16\)00047-X%2Ffulltext&usg=AOvVaw290kFGiKme594PI31EOvui&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwif6dXUIJKEAXUsQfEDHXEeB_oQFnoECCUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.thelancet.com%2Fjournals%2Fflanpsy%2Farticle%2FPiIS2215-0366(16)00047-X%2Ffulltext&usg=AOvVaw290kFGiKme594PI31EOvui&opi=89978449) (дата звернення: 02.09.2024).

255. Drug Rehab for Sweden. URL: <https://www.narconon.org/drug-rehab/sweden/> (дата звернення: 12.11.2024).

256. Drug Situation in Georgia 2018: executive summary. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUK Ewi60vfmg9iDAxU-SfEDHa1JDFQ4ChAWegQIBRAB&url=https%3A%2F%2Fwww.emcdda.europa.eu%2Fsystem%2Ffiles%2Fattachments%2F12307%2Fdrug-situation-in-georgia-2018-summary.pdf&usg=AOvVaw2vcZBxkPJxYwSlEzSqqrT&opi=89978449> (дата звернення: 14.10.2024).

257. Drug Strategy in Australia. URL: <https://aodknowledgecentre.ecu.edu.au/key-resources/drug-strategy-in-australia/> (дата звернення: 10.09.2024).

258. Drug supply networks: a systematic review of the organizational structure of illicit drug trade / Gisela Bichler, Aili Malm & Tristen Cooper. URL: <https://crimesciencejournal.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40163-017-0063-3> (дата звернення: 10.12.2024).

259. Drug Use in History – Social Problems. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiswq3uk5KEAxXFSfEDHQw7DbsQFnoECCgQAQ&url=https%3A%2F%2Fopen.lib.umn.edu%2Fsocialproblems%2Fchapter%2F7-1-drug-use-in-history%2F&usg=AOvVaw3rc-7SvcW-_TcBBfXnZujp&opi=89978449 (дата звернення: 08.10.2024).

260. Drug use monitoring in Australia: Drug use among police detainees, 2020. URL: https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2021-06/sr35_drug_use_monitoring_in_australia-2020.pdf (дата звернення: 08.10.2024).

261. Drugs and Drug Policy in Thailand. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwju29qOypGEAxWuQPEDHfn_B9IQFnoECCcQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.brookings.edu%2Fwp-content%2Fuploads%2F2016%2F07%2Fwindlethailand-final.pdf&usg=AOvVaw3aWy9iYp-0sUZYuyhf2QND&opi=89978449 (дата звернення: 09.09.2024).

262. Drugs and Drug Policy in the Netherlands. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi979mcxpGEAxX2RfEDHfQDD8MQFnoECCYQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.jstor.org%2Fstable%2F1147462&usg=AOvVaw1O8-194HVIb_z5sWm-dtWh&opi=89978449 (дата звернення: 12.10.2024).

263. Drugs, Communities, and «Harm Reduction» in Germany. URL: [https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixm5mowJGEAxURSPEDHRBRAKAQFnoECA0QAw&url=https%3A%2F%2Fwww.jstor.org%2Fstable%2F3342618%23%3A~%3Atext%3DGermany%27s%2520%2522National%2520Drugs%2520Strategy%2522%2520clearly%2Cof%2520Eastern%2520Europe%2520\(8\).&usg=AOvVaw0JRaZV-D9PN-uSLZUtM_DM&opi=89978449](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixm5mowJGEAxURSPEDHRBRAKAQFnoECA0QAw&url=https%3A%2F%2Fwww.jstor.org%2Fstable%2F3342618%23%3A~%3Atext%3DGermany%27s%2520%2522National%2520Drugs%2520Strategy%2522%2520clearly%2Cof%2520Eastern%2520Europe%2520(8).&usg=AOvVaw0JRaZV-D9PN-uSLZUtM_DM&opi=89978449) (дата звернення: 13.06.2024).

264. EU drug policy. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/drug-policy_en (дата звернення: 08.11.2024).

265. Evolution of drug: a historical perspective. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/19569453/> (дата звернення: 06.12.2024).

266. Felipe Gonzalez. Drug Trafficking Organizations and Local Economic Activity in Mexico. URL: https://journals-plos-org.translate.goog/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0137319&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 06.12.2024).

267. France. International society of substance use professional. URL: <https://www.issup.net/knowledge-share/country-profiles/france> (дата звернення: 07.12.2024).

268. France's anti-drug strategy must be reassessed urgently and include Europe. URL: https://www.lemonde.fr/en/opinion/article/2023/12/04/france-s-anti-drug-strategy-must-be-reassessed-urgently-and-include-europe_6310930_23.html (дата звернення: 08.12.2024).

269. Global drug use – Statistics & Facts. URL: <https://www.statista.com/topics/7786/global-drug-use/> (дата звернення: 16.11.2024).

270. Global Tendencies of Employment in 2013: Recovery after the Second Decrease in the Number of Working Places. International Labor Organization. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_202326.pdf (дата звернення: 06.08.2024).

271. Globalization and new technologies: challenges to drug law enforcement in the twenty-first century. URL: https://www.incb.org/documents/Publications/AnnualReports/Thematic_chapters/English/AR_2001_E_Chapter_I.pdf (дата звернення: 04.11.2024).

272. Government and Drugs: Germany – A Strict Approach. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/government-and-drugs-germany-strict-approach> (дата звернення: 06.08.2024).

273. Hope M. Babcock. Illegal Marijuana Cultivation on Public Lands: Our Federalism on a Very Bad Trip. *Ecology Law Quarterly*. Vol. 43, No. 4 (2016). URL: <https://www.jstor.org/stable/44202455> (дата звернення: 08.11.2024).

274. Hungarian policy on drugs. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjU2efMwZGEAxU5X_EDHQhvCfAQFnoECBIQAQ&url=https%3A%2F%2Fecupn.org%2Fdocument%2Fhungarian-policy-on-drugs-0&usg=AOvVaw13dVveGHZRIhOWhJzzn6Sy&opi=89978449 (дата звернення: 02.12.2024).

275. Illegal cannabis cultivation in Europe: new developments / David Weinberger, Michel Gandilhon, Jalpa Shah et Nacer Lalam. URL: https://journals-openedition-org.translate.goog/echogeo/17704?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 09.12.2024).

276. Illicit crop cultivation. Office on Drugs and Crime. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/alternative-development/illicit-crop-cultivation.html> (дата звернення: 05.09.2024).

277. Illicit drug policy in Spain: the opinion of health and legal professionals. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/28170052/> (дата звернення: 03.09.2024).

278. Illicit Drug Use in the United States. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK234579/> (дата звернення: 02.08.2024).
279. International projects and programs / National information and analytical center for drug control at the cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. URL: <http://m.ncdc.uz/ru/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo/8/> (дата звернення: 23.10.2024).
280. International projects and programs / National information and analytical center for drug control at the cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan. URL: <http://m.ncdc.uz/ru/mezhdunarodnoe-sotrudnichestvo/8/> (дата звернення: 19.11.2024).
281. Law enforcement approaches and measures used in countering illicit drug problems in Thailand. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/1477702/#:~:text=The%20Government%20of%20Thailand%2C%20which,effecting%20significant%20seizures%20and%20eradicating> (дата звернення: 12.10.2024).
282. Mauritius the Dangerous Drugs Act 2000. URL: <http://apps.who.int/medicinedocs/documents/s18370en/s18370en.pdf> (дата звернення: 06.12.2023).
283. Mexico and the United States: Neighbors Confront Drug Trafficking / James O. Finckenaue, Joseph R. Fuentes, George L. Ward. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/218561.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).
284. Monitoring drug use in the digital age: web surveys show «great promise». URL: https://www.euda.europa.eu/news/2022/monitoring-drug-use-digital-age-web-surveys-show-great-promise_en (дата звернення: 08.08.2024).
285. Monitoring of illicit drug cultivation, production and manufacture. URL: <https://www.unodc.org/unodc/es/data-and-analysis/drug-cultivation-production-and-manufacture.html> (дата звернення: 07.10.2024).
286. Narcotic Drugs: Estimated World Requirements for 2021. URL: https://unis.unvienna.org/pdf/2022/INCB/INCB_2021_Report_R.pdf (дата звернення: 05.12.2023).

287. National Strategy to Prevent and Reduce the Harm Associated with Addictive Behaviour 2019-2027. URL: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/protidrogova-politika/National_strategy_2019_2027_fin_rev3.pdf (дата звернення: 19.11.2024).

288. **Nick Johnson.** American Weed: A History of Cannabis Cultivation in the United States. *Illegal cannabis cultivation in the world*. № 48, 2019. URL: https://journals-openedition-org.translate.goog/echogeo/17650?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 22.11.2024).

289. On behalf of the Republic of Azerbaijan. URL: <https://constcourt.gov.az/en/decision/1048> (дата звернення: 22.09.2024).

290. Online and offline determinants of drug trafficking across countries via cryptomarkets / Luca Giommoni, David Décary-Hétu, Giulia Berlusconi & Andréanne Bergeron. URL: https://link-springer-com.translate.goog/article/10.1007/s10611-023-10106-w?error=cookies_not_supported&code=48e52290-cae7-495c-92c5-6a733b919e6a&_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 15.08.2024).

291. Opium Poppy. URL: <https://museum.dea.gov/exhibits/online-exhibits/cannabis-coca-and-poppy-natures-addictive-plants/opium-poppy#:~:text=Currently%2C%20there%20are%20three%20main,products%20take%20up%20little%20space> (дата звернення: 06.10.2024).

292. Opium production in Afghanistan. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2364812/> (дата звернення: 12.09.2024).

293. Organized crime policies in the Netherlands. URL: https://repub.eur.nl/pub/7385/manuscript_proefschrift_cathelijne_4_december_2005_bladwijze.pdf (дата звернення: 02.09.2024).

294. Pierre-Arnaud Chouvy. Cannabis cultivation in the world: heritages, trends and challenges. *Illegal cannabis cultivation in the world*. № 48, 2019. URL: <https://journals-openedition->

org.translate.google/echogeo/17591?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=ru&_x_tr_hl=ru&_x_tr_pto=sc (дата звернення: 03.12.2024).

295. Pierre-Arnaud Chouvy. Territorial control and the scope and resilience of cannabis and other illegal drug crop cultivation. *Illegal cannabis cultivation in the world*. № 48, 2019. URL: <https://journals.openedition.org/echogeo/17509> (дата звернення: 12.12.2024).

296. Plants that contain controlled drugs. URL: <https://www.cnb.gov.sg/drug-information/plants-that-contain-controlled-drugs> (дата звернення: 22.10.2024).

297. Preventing drug abuse in Turkey. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiJ2tizi5GEAxXtc_EDHWmPDfkQFnoECBUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.unodc.org%2Fpdf%2Fgap_turkey_drug_abuse_report.pdf&usg=AOvVaw0w0dKW7Td7KEta4DfedAMm&opi=89978449 (дата звернення: 05.08.2024).

298. Preventive approaches to organized crime in the Netherlands. URL: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi979mcxpGEAxX2RfEDHfQDD8MQFnoECDcQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.rand.org%2Frandeurope%2Fresearch%2Fprojects%2F2023%2Fpreventative-approaches-to-organised-crime-in-the-netherlands.html&usg=AOvVaw18KlXSKx_0EfMEDHKsPUF2&opi=89978449 (дата звернення: 29.11.2024).

299. Significant increase in addictions in Austria. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjXnsf5u5GEAxXGQvEDHTTjDrAQFnoECDUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.meduniwien.ac.at%2Fweb%2Fen%2Fabout-us%2Fnews%2F2023%2Fnews-in-november-2023%2Fstarker-anstieg-bei-suchterkrankungen-in-oesterreich%2F&usg=AOvVaw2r66jQKX4Stjw0PSzChjek&opi=89978449> (дата звернення: 12.12.2024).

300. Social Determinants and the Health of Drug Users: Socioeconomic Status, Homelessness and Incarceration / Sandro Galea and David Vlahov. URL:

<https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/social-determinants-and-health-drug-users-socioeconomic-status> (дата звернення: 08.10.2024).

301. Social determinants of drug use. URL: https://www.researchgate.net/publication/267998673_Social_determinants_of_drug_use (дата звернення: 12.09.2024).

302. Socioeconomic and psychosocial determinants of substance misuse – a national perspective. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s12024-023-00702-6> (дата звернення: 06.12.2023).

303. Sowing. URL: <https://byjus.com/biology/sowing/#:~:text=Sowing%20is%20a%20process%20of,and%20other%20pathogens%20including%20fungus> (дата звернення: 22.05.2024).

304. Spain: drugs and government response. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjNzL7Fx5GEAxURQfEDHb6iAq0QFnoECCgQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.cia.gov%2Freadingroom%2Fdocs%2FCIA-RDP89T00295R000300310002-2.pdf&usg=AOvVaw3dCE4JB4SOhxTM2YaWIVHB&opi=89978449> (дата звернення: 27.04.2024).

305. Spanish policy on drugs. URL: <https://eucpn.org/document/spanish-policy-on-drugs-0> (дата звернення: 08.11.2023).

306. Sweden country overview: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction. Mode of access: <http://www.emcdda.europa.eu/countries/sweden#laws> (дата звернення: 04.12.2023).

307. The Austrian Addiction Prevention Strategy. URL: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiBp8f4uZGEAxVqSPEDHd-dD1AQFnoECCoQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.emcdda.europa.eu%2Fsystem%2Ffiles%2Fattachments%2F9061%2FFederal%2520Ministry%2520for%2520Health%2520C%2520Austria%2520%25282015%2529%2520The%2520Austrian%2520Addicti>

on%2520Prevention%2520Strategy.pdf&usg=AOvVaw10s1l1x02p7i1S9miVqAAv&o
pi=89978449 (дата звернення: 05.05.2024).

308. The drug situation in Thailand: The role of government and the police. URL:

https://www.researchgate.net/publication/262836383_The_drug_situation_in_Thailand_The_role_of_government_and_the_police (дата звернення: 02.12.2024).

309. The History of Drugs & Its Impact. URL: <https://www.niagararecovery.com/blog/history-of-drugs> (дата звернення: 12.04.2024).

310. The History of Drugs: When Where They Started? URL: <https://www.urbanrecovery.com/blog/history-of-drugs> (дата звернення: 02.01.2024).

311. The History of Drugs. URL: https://aspcapro.org/sites/default/files/r-bough-sf-may_vt_06.pdf (дата звернення: 03.10.2024).

312. The Ministry of Internal Affairs of Georgia has broken the record of recent years in the fight against drug traffickers. URL: <https://sputnik-georgia.ru/20230222/mvd-gruzii-pobilo-rekord-poslednikh-let-v-borbe-s-narkotorgovtsami-275158181.html> (дата звернення: 24.11.2024).

313. Top 20 Countries Where Weed is Legal in 2023. URL: https://finance.yahoo.com/news/top-20-countries-where-weed-120742547.html?guccounter=1&guce_referrer=aHR0cHM6Ly93d3cuZ29vZ2xlLmNvbS8&guce_referrer_sig=AQAAAHKNT170NfQpBSPjbnYJpoC76ODLGfXUm4K4fVwhBZ9cawZlHK9OPDRnhSZDmPvFDzypsecgIzNeCyE11nqmsLMM2oxoilyPiBRSVPjen7QFH-1PHSAVDrO9e4M_INJ_tGbR0NMOoKeZPy_PCBq9uTe9BVmcu3OWTWrhsgoUYuzP (дата звернення: 22.10.2024).

314. Türkiye's Contributions in the Fight Against Drug Trafficking. URL: https://www.mfa.gov.tr/turkiye_s-contributions-in-the-fight-against--drug-trafficking.en.mfa#:~:text=Turkish%20counter%2Dnarcotics%20policy%20is,the%20international%20drug%20trafficking%20networks (дата звернення: 09.02.2024).

315. Use of Volunteers in Drug Abuse Services – A Review of the Literature. URL: <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/use-volunteers-drug-abuse-services-review-literature> (дата звернення: 02.04.2024).
316. Volunteer with us. URL: <https://www.recoveryfocus.org.uk/get-involved/volunteer-with-us/> (дата звернення: 09.03.2024).
317. Why Volunteering is Good For Your Health in Drug Addiction Treatment. URL: <https://royallifecenters.com/why-volunteering-is-good-for-your-health-in-drug-addiction-treatment/> (дата звернення: 17.08.2024).
318. World Drug Report 2023. URL: <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html> (дата звернення: 14.07.2023).
319. Youth Drug and Crime Prevention Practices in Hungary as Reflected in the Opinions of Students and Professionals. URL: https://www.fvv.um.si/rv/arhiv/2013-4/03_YouthDrugAndCrimePreventionPracticesInHungary_2013_04_05.pdf (дата звернення: 22.03.2024).

ДОДАТКИ**Додаток А****Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості про
апробацію результатів дослідження**

Наукові праці, в яких відображені основні результати дослідження:

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Калюжний О.М. Міжнародний досвід запобігання та протидії незаконному посіву і вирощуванню наркотиковмісних рослин. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2023. С. 18-24.

2. Калюжний О.М. Сучасний стан та основні тенденції вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С. 216-226.

3. Калюжний О.М. Загальносоціальне запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин наркотичного походження в Україні. *Право та державне управління*. 2024. № 2. С. 377-384.

4. Калюжний О.М. Деякі напрями оптимізації системи запобігання незаконному посіву або вирощування маку чи конопель в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 568-575.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Калюжний О.М. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні як соціальна та крмінологічна проблема. *Кримінально-правові, крмінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 24 листопада 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.73-77.

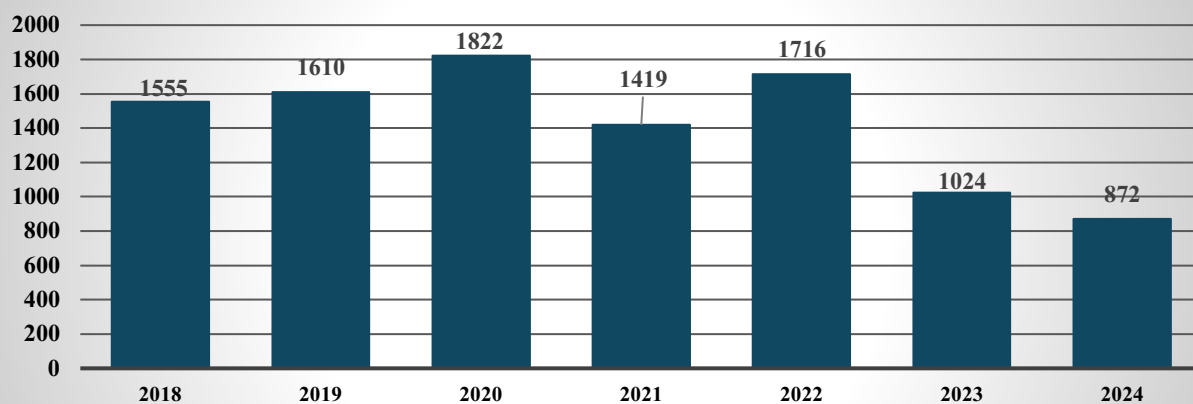
6. Калюжний О.М. Історико-правовий нарис виникнення проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні: сучасні виклики*. матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.188-193.

7. Калюжний О.М. Запобігання незаконному наркообігу рослинного походження в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року).* Кропивницький, 2024. С. 245- 248.

8. Калюжний О.М. Специфічні риси осіб, які вчиняють незаконне культивування наркотиковмісних рослин в Україні. *Державно-правові засади формування безпечного середовища в Україні в умовах сучасних викликів.* матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С. 26-29.

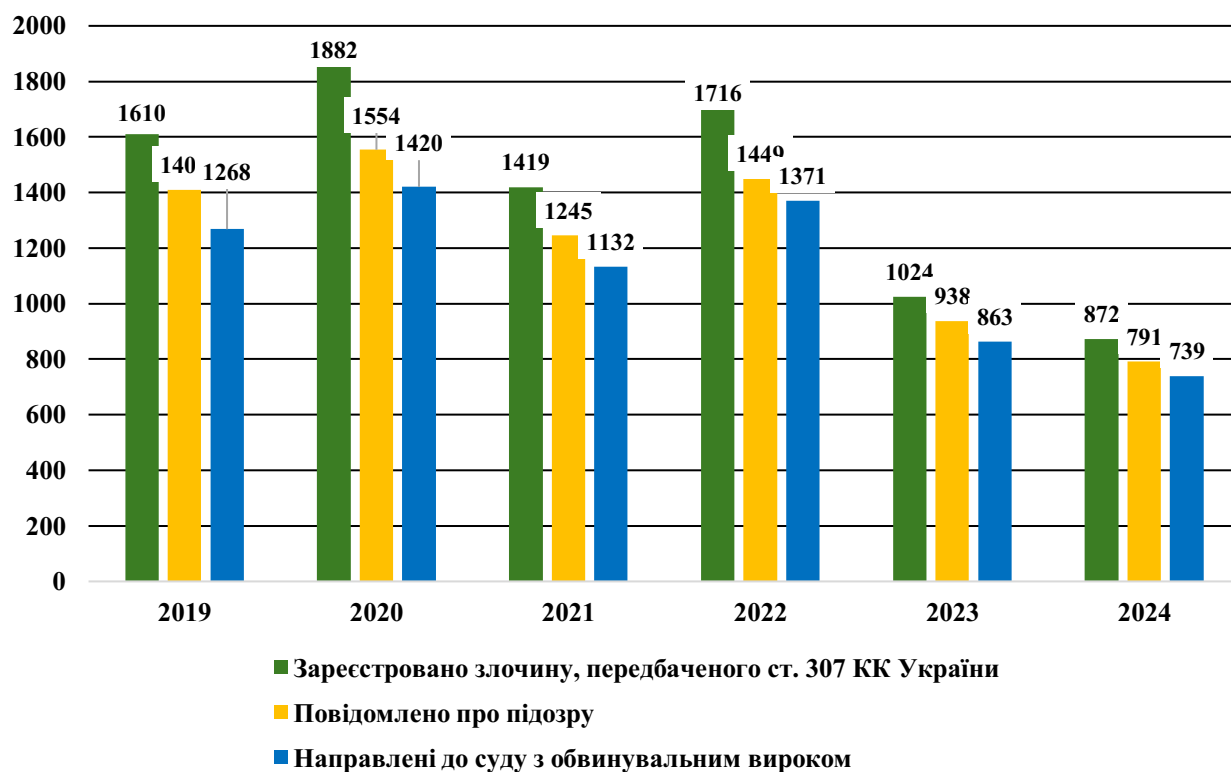
Додаток Б.1.

**Рівень незаконного посіву або вирощування
наркотиковмісних рослин в Україні за 2018-2024 рр.**

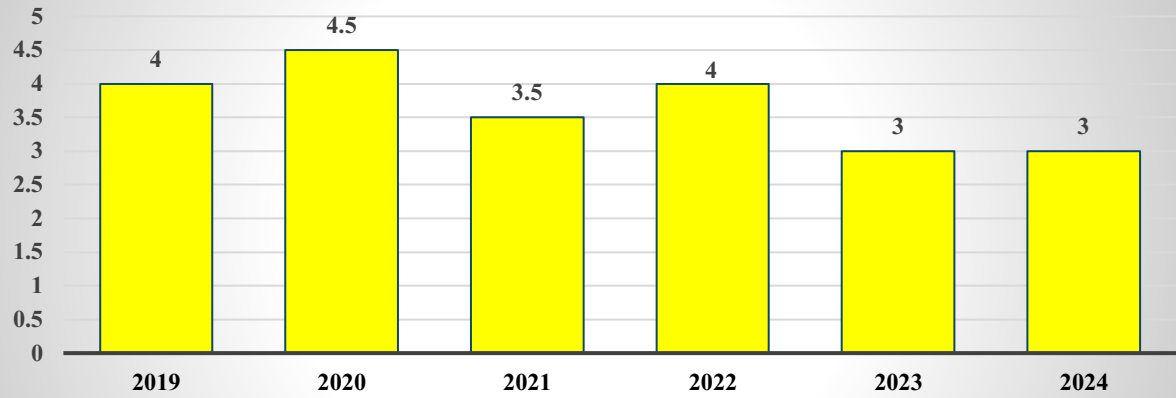
Додаток Б.2.

**Стан правового реагування правоохоронних органів на незаконний посів
або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні за 2018-2024 рр.**

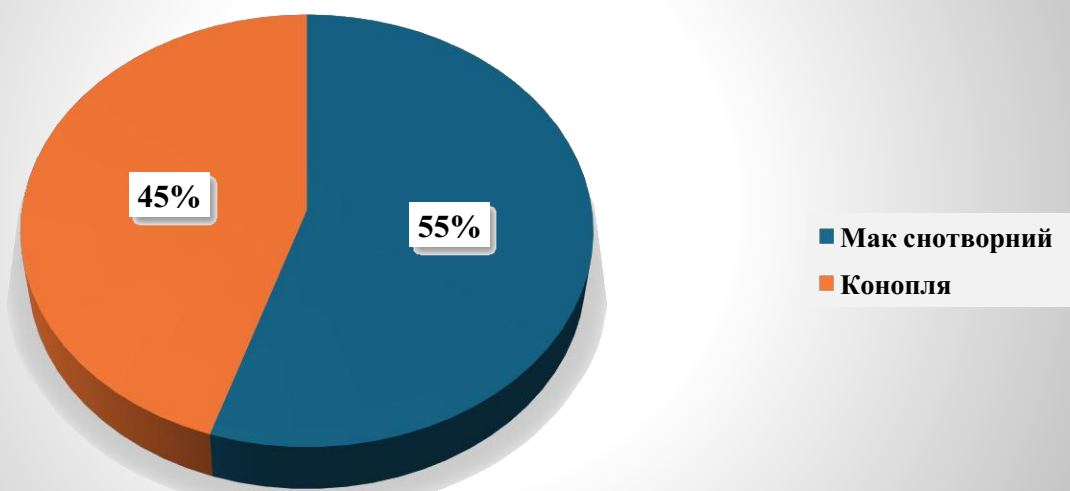
Додаток Б.3.

Коефіцієнт інтенсивності посіву або вирощування маку чи конопель з розрахунку на 100 тис. населення за 2018-2024 рр.

Додаток Б.4.

Предмет кримінального правопорушення, передбаченого ст. 310 КК України

Додаток Б. 5-1.

Види наркотичних засобів, що найбільш часто і у найбільших обсягах вилучаються з незаконного наркообігу станом на 2023 рік	
Канабіс	2337321,024 г
Макова соломка	48422,9992 г
Метадон	15791,1341 г
Кокаїн	3774,6433 г
Опій	164,7177 г
Трамадол	189,0103 г
Героїн	72,8818 г

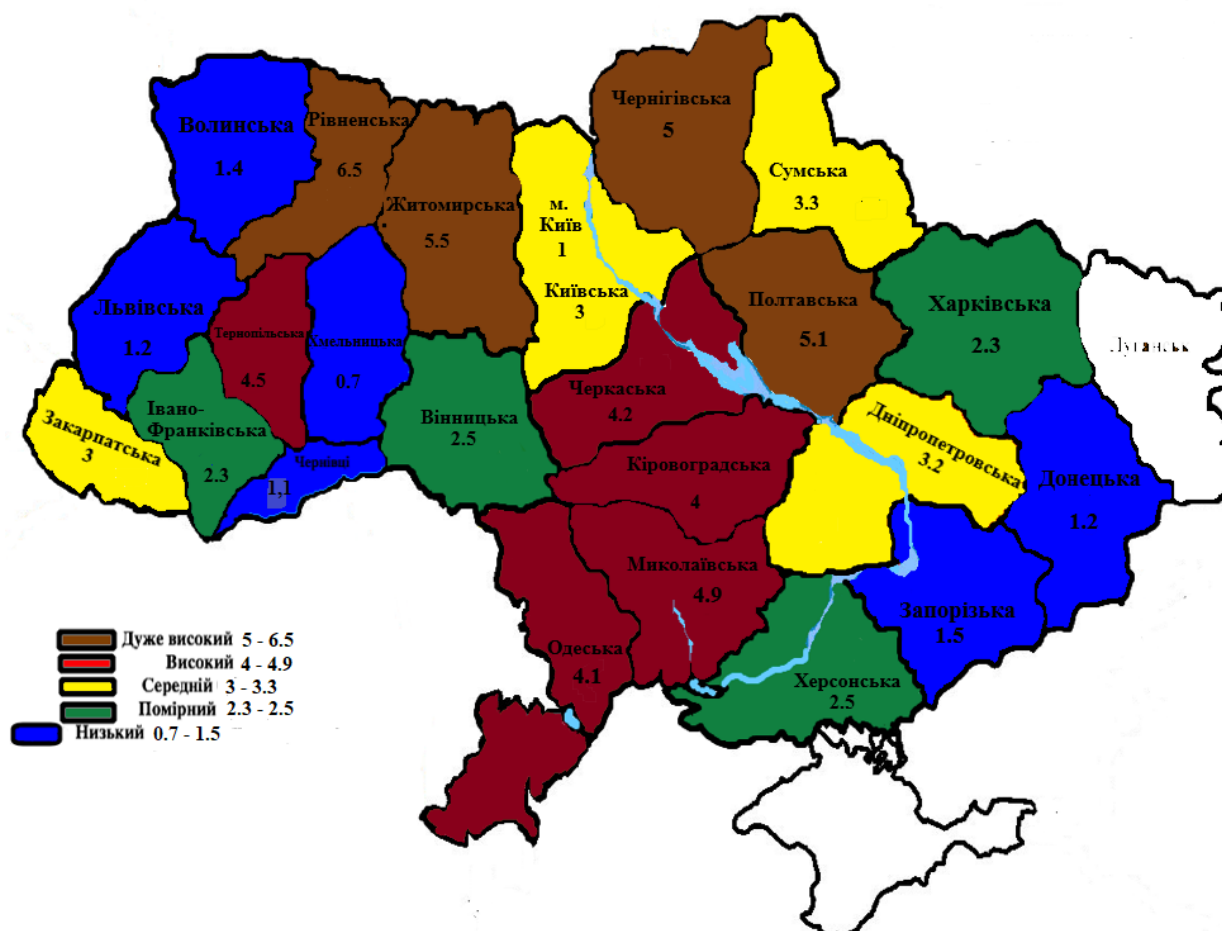
Додаток Б. 5-2.

Види наркотичних засобів, що найбільш часто і у найбільших обсягах вилучаються з незаконного наркообігу станом на 2024 рік	
Канабіс	2 180 701,557 г
Макова соломка	32 071,1787 г
Метадон	26 354,3791 г
Кокаїн	2 698,8039 г
Опій	33,663 г
Трамадол	698,4216 г
Героїн	0,4686 г

Додаток Б.6.

**Географія незаконного посіву або вирощування маку чи конопель в
Україні на 100 тис. населення у 2024 році**

Примітка. Статистичні відомості по Луганській області та АР Крим відсутні, у зв'язку з тимчасовою окупацією цих територій

Додаток Б.7.

Таблиця 1. Стан незаконного посіву або вирощування маку чи конопель за 2019 – 2024 рр. в Рівненській області

Посів або вирощування маку чи конопель (ст. 310 КК України)	Рівненська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2019 рік	65	64	63
2020 рік	110	102	102
2021 рік	85	85	85
2022 рік	97	91	90
2023 рік	69	63	63
2024 рік	18	13	12

Таблиця 2. Стан незаконного посіву або вирощування маку чи конопель за 2019 – 2024 рр. в Миколаївській області

Посів або вирощування маку чи конопель (ст. 310 КК України)	Миколаївська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2019 рік	95	81	79
2020 рік	91	72	68
2021 рік	79	63	61
2022 рік	77	56	55
2023 рік	59	42	38
2024 рік	46	31	27

Таблиця 3. Стан незаконного посіву або вирощування маку чи конопель за 2019 – 2024 рр. в Житомирській області

Посів або вирощування маку чи конопель (ст. 310 КК України)	Житомирська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2019 рік	67	60	49
2020 рік	66	61	59
2021 рік	45	38	38
2022 рік	93	85	85
2023 рік	55	48	47
2024 рік	53	46	44

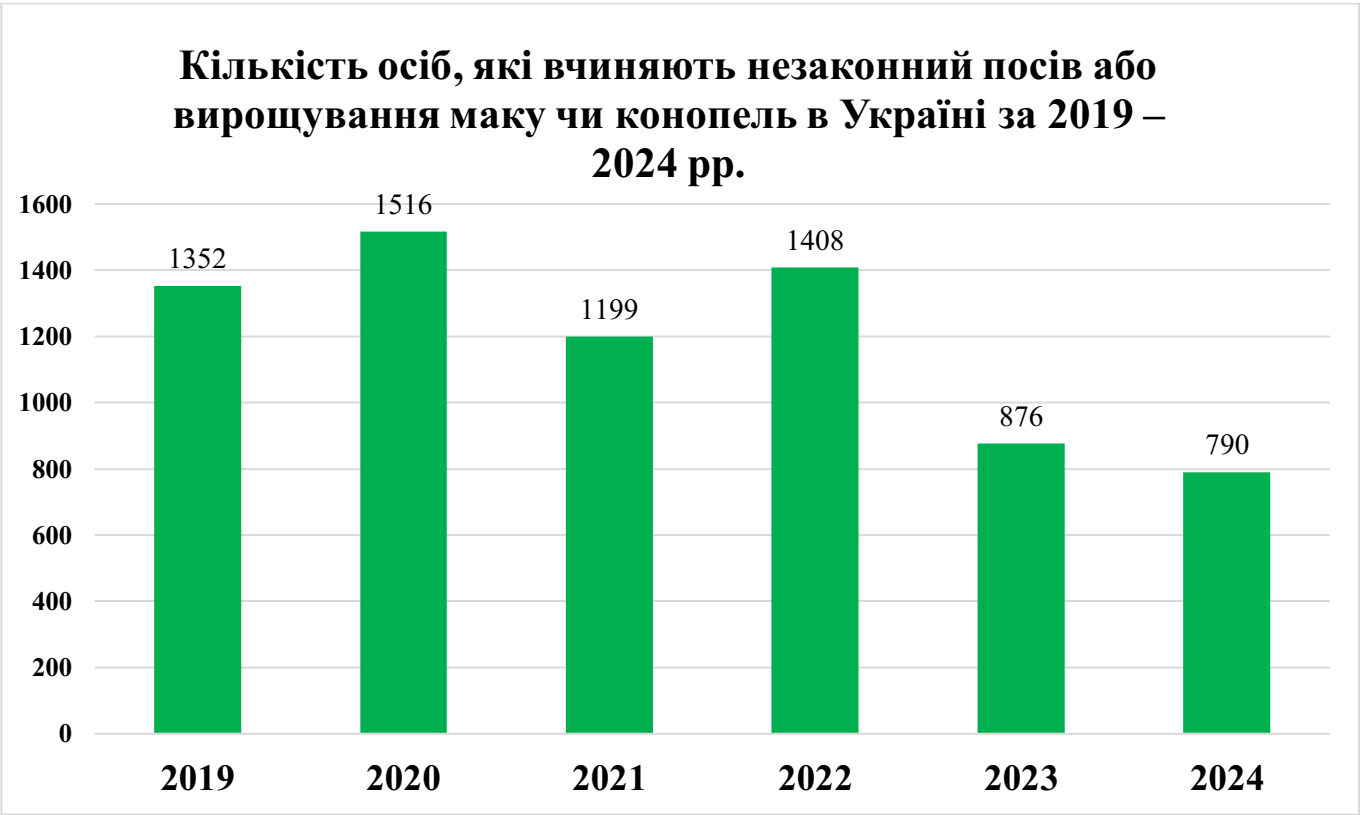
Таблиця 4. Стан незаконного посіву або вирощування маку чи конопель за 2019 – 2024 рр. в Полтавській області

Посів або вирощування маку чи конопель (ст. 310 КК України)	Полтавська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2019 рік	72	70	67
2020 рік	101	97	96
2021 рік	83	81	78
2022 рік	130	127	126
2023 рік	62	58	58
2024 рік	68	67	64

Таблиця 5. Стан незаконного посіву або вирощування маку чи конопель за 2019 – 2024 рр. в Чернігівській області

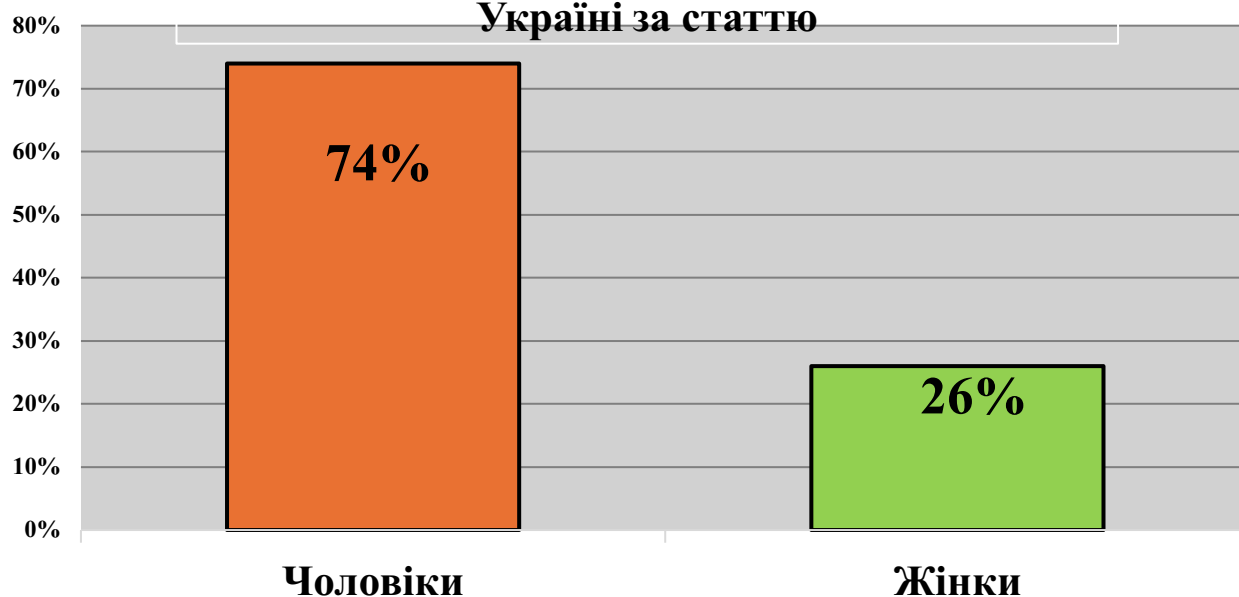
Посів або вирощування маку чи конопель (ст. 310 КК України)	Чернігівська область		
	Обліковано кримінальних правопорушень звітному періоді	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими провадження направлені до суду
2021 рік	40	19	18
2022 рік	57	35	33
2023 рік	47	35	25
2024 рік	29	20	17

Додаток В.1.

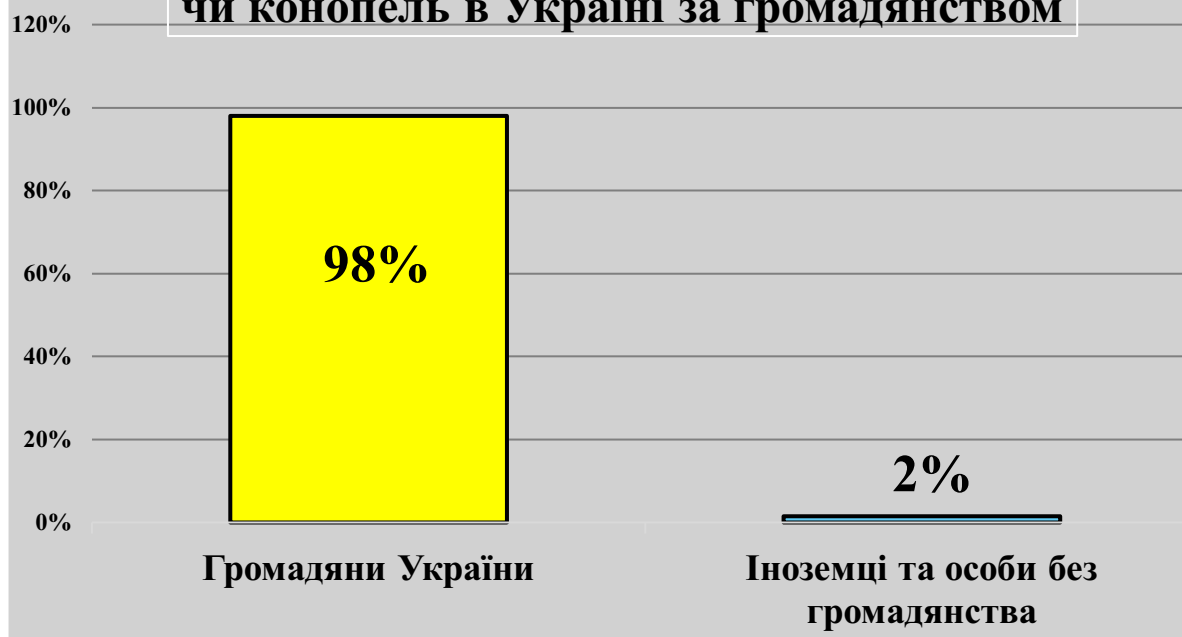
Додаток В.2.

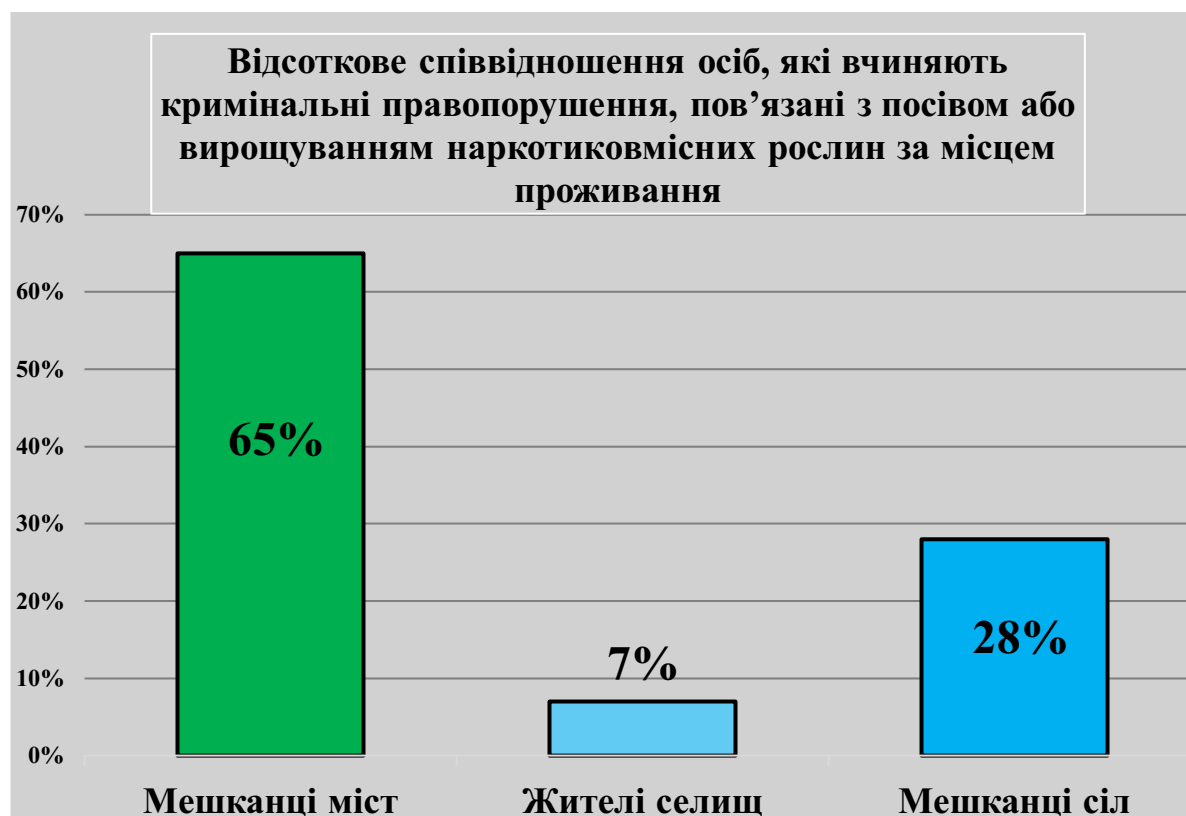
**Характеристика осіб, які вчиняють незаконний
посів або вирощування маку чи конопель в
Україні за статтю**

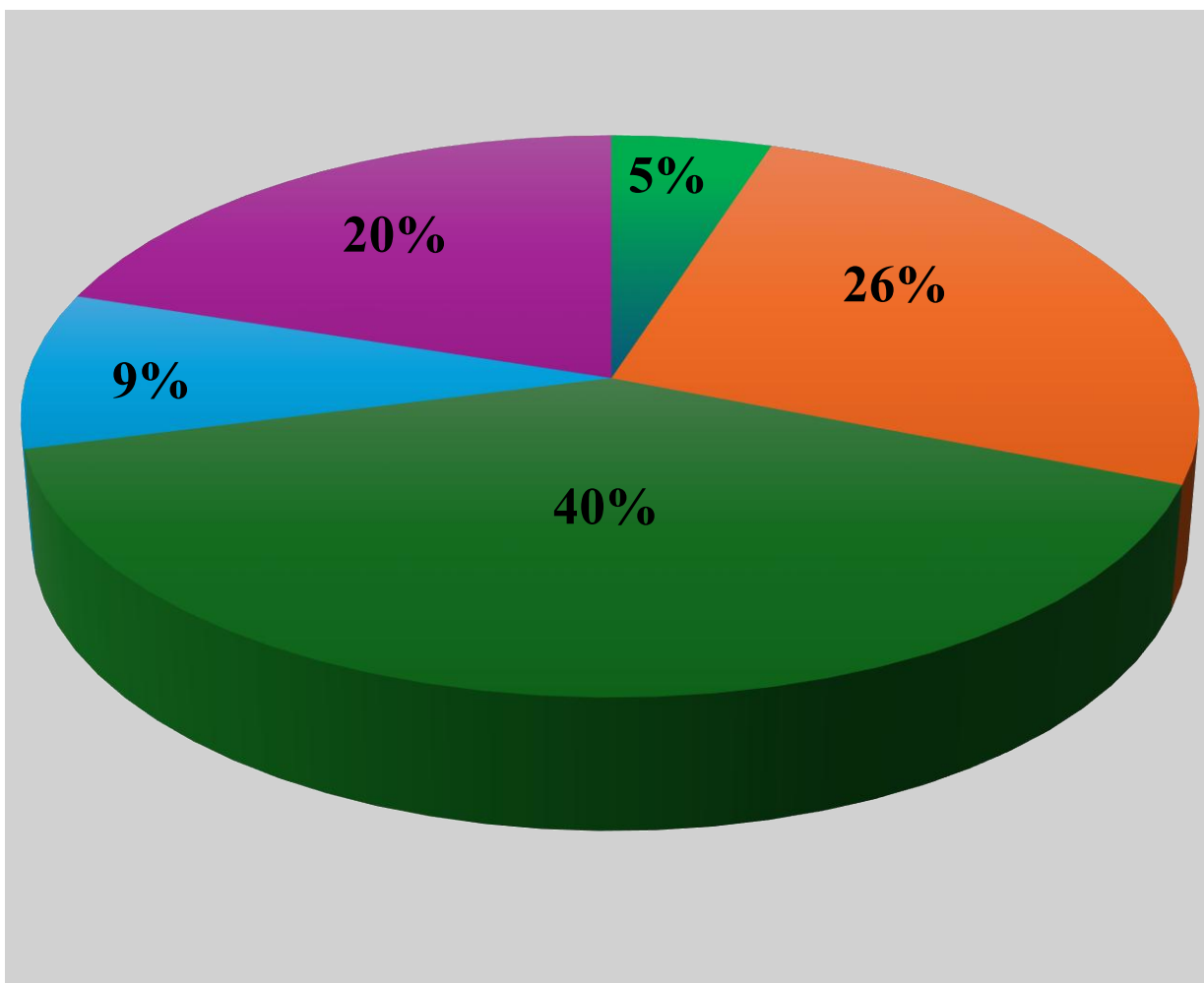
Додаток В.3.

**Характеристика осіб, які вчиняють
незаконний посів або вирощування маку
чи конопель в Україні за громадянством**

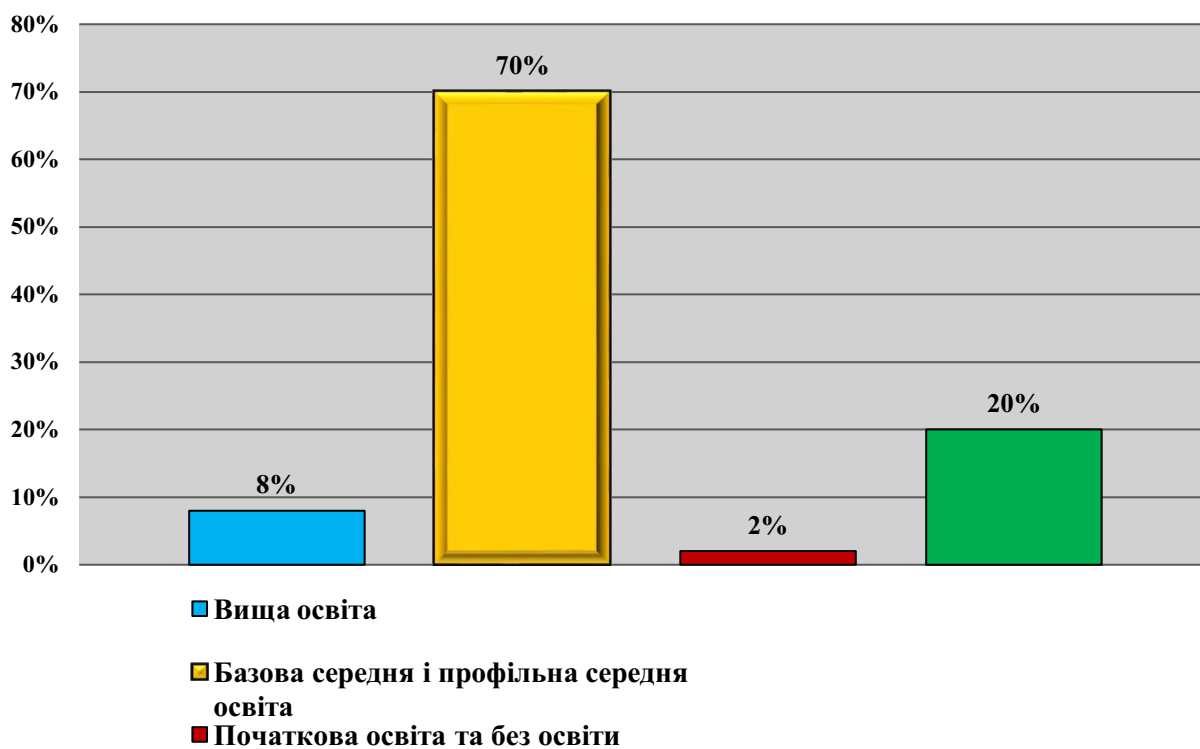
**Відсоткове співвідношення осіб, які вчиняють
кримінальні правопорушення, пов'язані з посівом
або вирощуванням наркотиковмісних рослин за
віком**

■ 18-28 pp. ■ 29-39 pp. ■ 40-54 pp. ■ 55-59 pp. ■ 60 і більше pp.

Додаток В.6.

Відсоткове співвідношення осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, пов'язані з посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин за освітою

Додаток В.7.

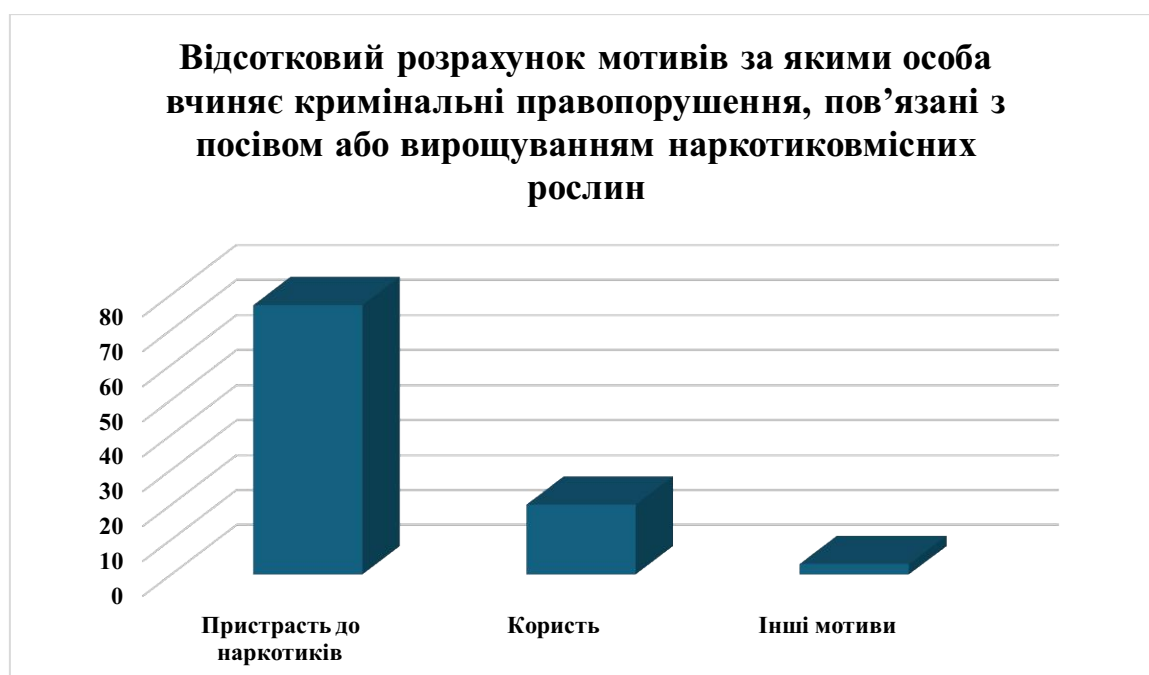

Додаток В.8.

Додаток В.9.

Додаток В.10.**Анкета****для опитування працівників поліції щодо ситуації з незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин в Україні**

Шановний працівнику поліції, просимо Вас взяти участь в опитуванні, яке спрямоване на вивчення Вашої думки щодо проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні, стану цієї проблеми, заходів запобігання та особливостей Вашої роботи у цьому напрямку.

Ваші відповіді допоможуть вдосконалити заходи боротьби з цією проблемою. Опитування є анонімним, а його результати будуть використані виключно в узагальненій формі.

1. Як Ви оцінюєте актуальність проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні?

- Дуже актуальна проблема
- Помірно актуальна проблема
- Малозначуща проблема
- Проблема не є актуальною

2. Як Ви вважаєте, чи збільшилась кількість випадків незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин у Вашому регіоні за останні роки?

- Значно збільшилась
- Трохи збільшилась
- Не змінилась
- Зменшилась

3. На Вашу думку, які основні причини сприяють незаконному посіву наркотиковмісних рослин?

- Економічні труднощі
- Недостатній контроль з боку правоохоронних органів
- Корупція
- Військові дії та дестабілізація

4. Як Ви оцінюєте ефективність чинного законодавства щодо боротьби з незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин?

- Дуже ефективне
- Частково ефективне
- Малоефективне
- Повністю неефективне

5. Чи вважаєте Ви достатніми ресурси, які виділяються на виявлення та запобігання незаконного посіву наркотиковмісних рослин?

- Цілком достатні
- Частково достатні
- Недостатні
- Зовсім недостатні

6. Як Ви оцінюєте рівень координації між підрозділами поліції у боротьбі з цією проблемою?

- Високий рівень координації
- Середній рівень координації
- Низький рівень координації
- Відсутність координації

7. Які заходи, на Вашу думку, найбільш ефективні для боротьби з незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин?

- Посилення кримінальної відповідальності
- Збільшення фінансування правоохоронних органів
- Проведення профілактичних заходів серед населення
- Покращення матеріально-технічного забезпечення поліції

8. Як Ви оцінюєте готовність працівників поліції до виявлення незаконного посіву наркотиковмісних рослин?

- Дуже висока готовність
- Середня готовність
- Низька готовність
- Практично відсутня готовність

9. Чи достатньо правоохоронні органи взаємодіють із громадськістю для виявлення незаконного посіву наркотиковмісних рослин?

- Взаємодія дуже ефективна
- Частково ефективна
- Малоефективна
- Взаємодія відсутня

10. Які проблеми найчастіше виникають під час розслідування справ, пов'язаних із незаконним вирощуванням наркотиковмісних рослин?

- Нестача доказів
- Низький рівень співпраці громадськості
- Відсутність сучасних технічних засобів
- Корупція серед правоохоронців

11. Які території, на Вашу думку, є найбільш ризикованими для незаконного вирощування наркотиковмісних рослин?

- Сільські місцевості
- Промислові зони
- Лісові території
- Прифронтові та тимчасово окуповані території

12. Чи потрібне додаткове навчання для підвищення кваліфікації працівників поліції у боротьбі з цією проблемою?

- Так, обов'язково потрібне
- Частково потрібне
- Ні, достатній рівень кваліфікації
- Важко відповісти

Дякуємо за Ваш час і відповіді! Ваш внесок є важливим для вирішення актуальної проблеми.

Додаток В.10-1

Аналітична довідка
за результатами опитування працівників поліції щодо ситуації з
незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин в
Україні

Мета опитування: метою дослідження було вивчення думки працівників поліції щодо актуальності проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин, ефективності заходів протидії та виявлення основних проблем у цій сфері.

Кількість респондентів: опитування охопило 125 працівників поліції з різних регіонів України.

Результати опитування. Більшість опитаних вважають проблему незаконного вирощування наркотиковмісних рослин надзвичайно серйозною. 74 % респондентів зазначили, що проблема є «дуже актуальною», 21 % — «помірно актуальною», лише 5 % вважають її малозначущою. Це свідчить про високу обізнаність правоохоронців про масштаби проблеми. 62 % респондентів вважають, що кількість таких правопорушень у їхніх регіонах «значно збільшилась» за останні роки, 27 % зазначили «трохи збільшилась», а 11 % не помітили змін. На думку респондентів, ключовими причинами цього кримінального правопорушення є: економічні труднощі (34 %); корупція (29 %); недостатній контроль з боку правоохоронних органів (22 %); дестабілізація через військові дії (15 %). Лише 18 % оцінили законодавство як «дуже ефективне». Більшість (57 %) вважає його «частково ефективним», а 25 % — «малоефективним». Ресурсне забезпечення: 55 % респондентів вказали, що ресурси «недостатні», 31 % — «частково достатні», і лише 14 % вважають ресурси «достатніми». Координація роботи: 42 % оцінили рівень координації між підрозділами як «середній», 38 % — «високий», і 20 % вказали на «низький рівень». Найбільш ефективні заходи: посилення кримінальної відповідальності (36 %); збільшення фінансування правоохоронних органів (31 %); проведення профілактичних заходів (19 %); покращення технічного забезпечення (14 %).

Рівень підготовки працівників: 34 % респондентів вважають рівень готовності поліції «дуже високим», 45 % — «середнім», і 21 % — «низьким». Взаємодія з громадськістю: лише 16 % оцінили взаємодію як «дуже ефективну». Більшість (54 %) вважає її «частково ефективною», а 30 % вказали на «малоефективну» взаємодію. Проблеми в розслідуванні: найчастіше зазначались такі труднощі: нестача доказів (28 %); низький рівень співпраці громадськості (25 %); відсутність сучасних технічних засобів (23 %); корупція (24 %). Ризикові території: сільські місцевості (41 %); лісові території (27 %); прифронтові та тимчасово окуповані території (22 %); промислові зони (10 %). Необхідність додаткового навчання: 82 % респондентів вважають, що додаткове навчання є «обов'язково потрібним», 12 % зазначили, що воно «частково потрібне», а 6 % вважають рівень кваліфікації «достатнім».

Висновки за результатами опитування. Результати опитування свідчать про високу актуальність проблеми незаконного посіву наркотиковмісних рослин в Україні. Більшість респондентів визнають недостатність ресурсів, прогалини у взаємодії з громадськістю та необхідність удосконалення законодавства. Учасники вказують на потребу додаткового навчання, а також на важливість посилення матеріально-технічного забезпечення поліції.

Додаток Г.

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор Одеського
державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції

Максим КОРНІЄНКО

« 10 » 01 2025 р.

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
«Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в
Україні» Калюжного Олексія Михайловича у наукову діяльність Одеського
державного університету внутрішніх справ**

Комісія у складі:**голови комісії:**

начальника відділу організації наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук Домброван Н.В.,

членів комісії:

завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Бабенка А.М.;

завідувачки докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук Теслюк І.О.,

склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження за темою «Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні» Калюжного Олексія Михайловича, впроваджені у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ і використовуються науково-педагогічним складом для проведення наукових досліджень з вивчення проблем наркотичної злочинності.

Для вивчення проблем злочинності використовують положення наступних наукових публікацій, які виконані у рамках дисертаційного дослідження:

1. Калюжний О.М. Міжнародний досвід запобігання та протидії незаконному посіву і вирощуванню наркотиковмісних рослин. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2023. С.18-24.

2. Калюжний О.М. Сучасний стан та основні тенденції вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С.216-226.

3. Калюжний О.М. Загальносоціальне запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин наркотичного походження в Україні. *Право та державне управління*. 2024. №2. С. 89-98.

4. Калюжний О.М. Деякі напрями оптимізації системи запобігання незаконному посіву або вирощування маку чи конопель в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 124-135.

5. Калюжний О.М. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні як соціальна та кримінологічна проблема. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 24 листопада 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.73-77.

6. Калюжний О.М. Історико-правовий нарис виникнення проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. *Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні: сучасні виклики*. матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.188-193.

7. Калюжний О.М. Запобігання незаконному наркообігу рослинного походження в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану*: матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. С. 245- 248.

8. Калюжний О.М. Специфічні риси осіб, які вчиняють незаконне культивування наркотиковмісних рослин в Україні. *Державно-правові засади формування безпечного середовища в Україні в умовах сучасних викликів*. матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С.119-124.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Калюжного Олексія Михайловича на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні» впроваджені у наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ та використовуються при дослідженні актуальних проблем аналізу кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, вивчення їх причин та умов, та вивчення питань з протидії та запобігання цьому виду кримінального правопорушення в Україні.

Голова комісії:

**Начальник відділу організації наукової роботи
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук**

Наталія ДОМБРОВАН

Члени комісії:

**Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Андрій БАБЕНКО

**Завідувачка докторантури та аспірантури,
кандидат юридичних наук**

Ірина ТЕСЛЮК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор
полковник поліції

Сергій БРАТЕЛЬ

2025 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження «Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні» Калюжного Олексія Михайловича у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ

Комісія у складі:

голови комісії:

начальника відділу організації освітнього процесу Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидата технічних наук, доцента Сіфорова О.І.,

членів комісії:

завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Бабенка А.М.;

завідувачки докторантури та аспірантури, кандидата юридичних наук Теслюк І.О.,

склали цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження за темою «Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні» Калюжного Олексія Михайловича, впроваджені в наукову діяльність Одеського державного університету внутрішніх справ і використовуються науково-педагогічним складом для проведення наукових досліджень з вивчення проблем злочинності.

Для вивчення проблем злочинності використовують положення наступних наукових публікацій, які виконані у рамках дисертаційного дослідження:

1. Калюжний О.М. Міжнародний досвід запобігання та протидії незаконному посіву і вирощуванню наркотиковмісних рослин. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 4. 2023. С.18-24.

2. Калюжний О.М. Сучасний стан та основні тенденції вчинення незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні. *Юридичний бюлетень*. Випуск 34. 2024. С.216-226.

3. Калюжний О.М. Загальносоціальне запобігання незаконному посіву або вирощуванню рослин наркотичного походження в Україні. *Право та державне управління*. 2024. №2. С. 89-98.

4. Калюжний О.М. Деякі напрями оптимізації системи запобігання незаконному посіву або вирощування маку чи конопель в Україні в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2024. № 4. С. 124-135.

5. Калюжний О.М. Незаконний посів або вирощування наркотиковмісних рослин в Україні як соціальна та кримінологічна проблема. *Кримінально-правові, кримінологічні та кримінально-виконавчі заходи попередження злочинності: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Одеса, 24 листопада 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.73-77.

6. Калюжний О.М. Історико-правовий нарис виникнення проблеми незаконного посіву або вирощування наркотиковмісних рослин. *Державно-правові засади формування безпечового середовища в Україні: сучасні виклики*. матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 15 грудня 2023 р.). Одеса: ОДУВС, 2023. С.188-193.

7. Калюжний О.М. Запобігання незаконному наркообігу рослинного походження в умовах воєнного стану. *Права людини під час дії правового режиму воєнного стану*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (в авторській редакції), заочна форма (м. Кропивницький, 10 грудня 2024 року). Кропивницький, 2024. С. 245- 248.

8. Калюжний О.М. Специфічні риси осіб, які вчиняють незаконне культивування наркотиковмісних рослин в Україні. *Державно-правові засади формування безпечного середовища в Україні в умовах сучасних викликів*. матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Одеса, 18 грудня 2024 р.). Одеса: ОДУВС, 2024. С.119-124.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження Калюжного Олексія Михайловича на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» на тему: «Запобігання незаконному посіву або вирощуванню наркотиковмісних рослин в Україні» впроваджені у навчальний процес Одеського державного університету внутрішніх справ та використовуються при викладанні курсів «Кримінальне право. Особлива частина», «Кримінологія» та «Актуальні проблеми сучасної кримінології», під час розкриття питань кваліфікації, а також питань, пов'язаних із аналізом кримінальних правопорушень пов'язаних із незаконним посівом або вирощуванням наркотиковмісних рослин, вивчення їх причин та умов, та розробки питань з протидії та запобігання цим видам кримінальних правопорушень в Україні.

Голова комісії:

**Начальник відділу організації освітнього процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ,
кандидат технічних наук, доцент,**

Олександр СІФОРОВ

Члени комісії:

**Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін
Одеського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Андрій БАБЕНКО

**Завідувачка докторантури та аспірантури,
кандидат юридичних наук**

Ірина ТЕСЛЮК